ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ «ԱԼԻՔ»-Ի

ԳՐԱԲԱՐԻ ԴԱՍԱԳԻՐՔ

ԱՌԱՋԻՆ ԳԻՐՔ

ԿԱԶՄԵՑ՝
Մ. ԱԲԵՂԵԱՆ

Թեհրան
Տպարան «ԱԼԻՔ»
1956

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ «ԱԼԻՔ»-Ի

ԳՐԱԲԱՐԻ

ԴԱՍԱԳԻՐՔ

ԱՌԱՋԻՆ ԳԻՐՔ

ԿԱԶՄԵՑ՝
Մ. ԱԲԵՂԵԱՆ

Թեհրան
Տպարան «ԱԼԻՔ»
1956

ՅԱՌԱՋԱԲԱՆ

Դասագրքիս նիւթը համեմատ է Թեմական դպրոցների նոր ծրագրին։ Յօդուածները, բացի Ծննդեան հանրածանօթ օրհնութիւնից, ծրագրի մէջ գրուածներից են։ Քերականական կանոններից առնուած են, ինչպէս պահանջում է ծրագիրը, կանոնաւոր հոլովում և խոնարհում, մի քանի դերանունների հոլովում, բառերի շարադասութիւն ու համաձայնութիւն և պատահած նախդիրների գործածութիւն։ Բացի այդ՝ կարևոր է համարուած ամէն յօդուածի համար դնել առանձին բառացուցակ, որի մէջ ոչ միայն բառերի և դարձուածների բացատրութիւնը կը գտնի աշակերտը, այլ սկզբում նաև դեռ չսովորած ձևերի թարգմանութիւնը։ Ամբողջ նիւթն ըստ կարելւոյն այնպէս է դասաւորուած, որ աշակերտըն աստիճանաբար իւրացնի գրաբարին յատուկ ձևերը։

Մ. ԱԲԵՂԵԱՆ

1. ՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ ԾՆՆԴԵԱՆ

Խորհո՛ւրդ մեծ և սքանչելի,
Որ յայսմ աւուր յայտնեցաւ.
Հովիւքն երգեն ընդ հրեշտակս,
Տան աւետիս աշխարհի։
Ծնա՛ւ նոր արքայ
Ի Բեթղեհէմ քաղաքի.
Որդի՛ք մարդկան, օրհնեցէ՛ք,
Զի վասն մեր մարմնացաւ։
Անբաւելին երկնի և երկրի
Ի խանձարուրս պատեցաւ,
Ոչ մեկնելով ի Հօրէ՝
Ի սուրբ այրին բազմեցաւ։

2. ՍԱՂՄՈՍ ՃԽԸ.

Օրհնեցէ՛ք զՏէր յերկնից,
օրհնեցէ՛ք զնա ի բարձանց։
Օրհնեցէք զնա, ամենա՛յն հրեշտակք նորա.
օրհնեցէ՛ք զնա, ամենա՛յն զօրութիւնք նորա։
Օրհնեցէք զնա, արեգա՛կն ի լուսի՛ն.
օրհնեցէ՛ք զնա, ամենա՛յն աստեղք և լոյս։
Օրհնեցէ՛ք զնա, երկինք երկնից
և ջուրք, որ ի վերոյ քան զերկինս։
Օրհնեցէ՛ք զանուն Տեառն,
զի նա ասաց, և եղեն. հրամայեաց, և հաստատեցան.
Կարգեաց զնոսա յաւիտեանս յաւիտենից,
Սահման եդ, և ոչ անցանեն։
Օրհնեցէ՛ք զՏէր յերկրէ,
վիշա՛պք և ամենայն խորք։

Հուր և կարկուտ, ձիւն և սառն,
հողմ և մրրիկ, որ առնէք զբան նորա.
Լերինք և ամենայն բլուրք,
ծառք պտղաբերք և ամենայն մայրք,
Գազանք և ամենայն անասունք,
սողունք և ամենայն թռչունք թեւաւորք,
Թագաւորք երկրի և զօրք իւրեանց,
իշխանք և ամենայն դատաւորք երկրի,
Երիտասարդք և կուսանք, ծերք և տղայք.
Օրհնեցէ՛ք զանուն Տեառն.
Բարձրացաւ անուն նորա միայն,
խոստովանութի՛ւն նմա յերկինս և յերկրի.
Բարձր առնէ Տէր զեղջիւր ժողովրդեան իւրոյ։
Օրհնութի՛ւն յամենայն սրբոց նորա, յորդւոցն Իսրայելի,
ժողովուրդ, որ մերձ է առ Տէր։

3. ԳԱԼՈՒՍՏ ՄՈԳՈՒՑՆ ՅԵՐՈՒՍԱՂԷՄ.

Եւ ի ծնանելն Յիսուսի ի Բեթղեհէմ Հրէաստանի յաւուրս Հերովդի արքայի՝ ահա մոգք յարեւելից եկին յԵրուսաղէմ և ասեն. «Ո՞ւր է որ ծնաւ արքայն Հրէից, զի տեսաք զաստղն նորա յարեւելս և եկաք երկիր պագանել նմա»։ Եւ իբրեւ լուաւ արքայ Հերովդէս՝ խռովեցաւ, և ամենայն Երուսաղէմ ընդ նմա։ Եւ ժողովեալ զամենայն զքահանայապետս և զդպիրս ժողովրդեանն՝ հարցանէր ի նոցանէ, թէ ո՞ւր ծնանիցի Քրիստոսն։ Եւ նոքա ասեն ցնա. «Ի Բեթղեհէմ Հրէաստանի. զի այսպէս գրեալ է ի ձեռն մարգարէին. Եւ դո՛ւ Բեթղեհէմ, երկիր Յուդայ, ոչինչ կրտսեր ես յիշխանս Յուդայ. ի քէն ելցէ ինձ իշխան, որ հովուեսցէ զժողովուրդ իմ զԻսրայէլ»։

4. ԵՐԿՐՊԱԳՈՒԹԻՒՆ ՄՈԳՈՒՑՆ.

Յայնժամ Հերովդէս գաղտ կոչեաց զմոգսն և ստուգեաց ի նոցանէ զժամանակ աստեղն երեւելոյ։ Եւ արձակեալ զնոսա ի

Բեթղեհէմ՝ ասէ. «Գնացէ՛ք, ստուգեցէ՛ք վասն մանկանն և յորժամ գտանիցէք, ազդ արասջիք ինձ, զի և ես եկեալ երկիր պագից նմա»։ Եւ նոքա իբրև լուան ի թագաւորէն, գնացին։ Եւ ահա աստղն, զոր տեսին յարեւելս, առաջնորդեաց նոցա, մինչև եկեալ եկաց ի վերայ, ուր էր մանուկն։ Իբրև տեսին զաստղն, խնդացին յոյժ ուրախութիւն մեծ։ Եւ իբրև մտին ի տուն, տեսին զմանուկն հանդերձ Մարեմաւ մարբն իւրով, և անկեալ երկիր պագանէին նմա. և բացեալ զգանձս իւրեանց՝ մատուցին նմա պատարագս ոսկի և կնդրուկ և զմուռս։ Եւ հրաման առեալ ի տեսլեան չդառնալ անդրէն առ Հերովդէս՝ ընդ այլ ճանապարհ գնացին յաշխարհն իւրեանց։

5. ՅԻՍՈՒՍ ՅԵԳԻՊՏՈՍ.

Եւ իբրև գնացին նոքա անտի, ահա հրեշտակ Տեառն երևէր ի տեսլեան Յովսեփու և ասէր. «Արի՛, ա՛ռ զմանուկդ և զմայր իւր և փախիր յԵգիպտոս, և անդ լինիջիր, յորժամ ասացից քեզ. քանզի ի խնդիր է Հերովդէս կորուսանել զմանուկդ»։ Եւ նա յարուցեալ ա՛ռ զմանուկն և զմայր իւր ի գիշերի և գնաց յԵգիպտոս, և անդ էր մինչև ցվախճան Հերովդի. զի լցցի ասացեալն ի Տեառնէ ի ձեռն մարգարէին, որ ասէ. «Յեգիպտոսէ կոչեցից զորդի իմ»։

6. ԿՈՏՈՐԱԾ ՄԱՆԿԱՆՑ ԲԵԹՂԵՀԵՄԻ.

Յայնժամ իբրև ետես Հերովդէս, թէ խաբեցաւ ի մոգուց անտի՝ բարկացաւ յոյժ և առաքեաց, կոտորեաց զամենայն մանկունսն, որ էին ի Բեթղեհէմ և յամենայն սահմանս նորա, յերկեմենից և ի խոնարհ՝ ըստ ժամանակին, զոր ստուգեաց ի մոգուցն։ Յայնժամ կատարեցաւ ասացեալն ի ձեռն Երեմիա մարգարէի, որ ասէ. «Ձայն գուժեաց ի Հռամայ, ողբումն և լալումն և աշխարհումն յոյժ. Հռաքէլ լայր զորդիս իւր և ոչ կամէր մխիթարիլ, զի ոչ էին»։

7· ՅԻՍՈՒՍ Ի ՆԱԶԱՐԷԹ.

Եւ ի վախճանելն Հերովդի՝ ահա հրեշտակ Տեառն ի տեսլեան երեւէր Յովսեփայ յԵգիպտոս և ասէր· «Արի՛, ա՛ռ զմանուկդ և զմայր իւր և գնա՛ յերկիրն Իսրայելի· զի մեռան՝ որ խնդրէին զանձն մանկանդ»։ Եւ նա յարուցեալ ա՛ռ զմանուկն և զմայր նորա և եկն յերկիրն Իսրայելի։ Եւ իբրև լուաւ, եթէ Արքեղայոս թագաւորեաց Հրէաստանի փոխանակ Հերովդի հօրն իւրոյ, երկեաւ երթալ անդր· և հրաման առեալ ի տեսլեան՝ գնաց ի կողմանս Գալիլիացւոց։ Եւ եկեալ բնակեցաւ ի քաղաքին, որ կոչէր Նազարէթ· զի լցցի բան մարգարէիցն, թէ Նազովրեցի կոչեսցի։

8· ՓԱՐԻՍԵՑԻՆ ԵՒ ՄԱՔՍԱՒՈՐՆ.

Արք երկու ելին ի տաճարն կալ յաղօթս, մին փարիսեցի և միւսն մաքսաւոր։ Փարիսեցին կայր մեկուսի և զայս առանձինն աղօթս մատուցանէր· «Աստուա՛ծ իմ, գոհանամ զքէն· զի ոչ եմ իբրև զայլս ի մարդկանէ, զյափշտակողս և զանիրաւս և զշունս, կամ իբրև զայս մաքսաւոր։ Այլ պահեմ երկիցս ի շաբաթու և տամ տասանորդս յամենայն ստացուածոց իմոց»։ Եւ մաքսաւորն կայր մեկուսի և ոչ կամէր և ոչ զաչսն ընդ երկինս ամբառնալ· այլ կոծէր զկուրծս իւր և ասէր· «Աստուա՛ծ, քաւեա՛ զիս զմեղաւորս»։ Ասեմ ձեզ, էջ սա արդարացեալ ի տուն իւր քան զնա· զի ամենայն, որ բարձրացուցանէ զանձն իւր, խոնարհեսցի, և որ խոնարհեցուցանէ զանձն՝ բարձրասցի։

9· ՎԱՍՆ ԶԱՔԷՈՍԻ.

Եւ մտեալ շրջէր ընդ Երիքով։ Եւ ահա այր մի անուն կոչեցեալ Զաքէոս, և նա էր մաքսապետ, և ինքն մեծատուն։ Եւ խնդրէր տեսանել, թէ ո՛վ իցէ Յիսուս, և ոչ կարէր ի բազմութենէն, զի կարճ էր հասակաւ։ Եւ ընթացեալ յառաջս՝ ել ի ժանտաթզենին, զի տեսանիցէ զնա· քանզի ընդ այն իսկ անցանելոց էր։

Իբրև եկն ի տեղին՝ հայեցաւ ի վեր Յիսուս և ասէ ցնա· «Զաքէ՛, փութա՛, էջ այտի· զի այսօր ի տան քում արժան է ինձ ագանել»։ Փութացաւ և էջ և ընկալաւ զնա ուրախութեամբ։ Իբրև տեսին ամենեքին, տրտնջէին և ասէին, թէ առ առն մեղաւորի եմուտ լուծանել։ Եկն, եկաց Զաքէոս և ասէ ցՏէր· «Տէ՛ր, ահա զկէս ընչից իմոց տաց աղքատաց և եթէ զոք զրկեցի՝ հատուցից չորեքկին»։ Եւ ասէ ցնա Յիսուս· «Այսօր եղև փրկութիւն տանս այսմիկ, քանզի և սա որդի Աբրահամու է· զի եկն Որդի մարդոյ խնդրել և կեցուցանել զկորուսեալն»։

10· ՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ ԵՐԻՑ ՄԱՆԿԱՆՑ.

Օրհնեա՜լ ես, Տէ՛ր Աստուած հարցն մերոց, գովեալ և փառաւորեալ է անուն քո յաւիտեանս· զի արդար ես յամենայնի, զոր ածեր ի վերայ մեր, և ամենայն գործք քո ճշմարիտ են, և ուղիղ են ճանապարհք քո, և ամենայն դատաստանք քո ճշմարտութիւն, և իրաւունս ճշմարտութեան արարեր ըստ ամենայնի, զոր արարեր մեզ և քաղաքին սրբոյ հարցն մերոց Երուսաղեմի։ Զի ճշմարտութեամբ և յիրաւի ածեր զայս ամենայն վասն մեղաց մերոց· զի մեղաք և անօրինեցաք յապստամբ լինելն ի քէն; և առաւել մեղաք յամենայնի, և պատուիրանաց քոց ո՛չ անսացաք, ո՛չ պահեցաք և ո՛չ արարաք, որպէս պատուիրեցեր մեզ, զի բարի լինիցի մեզ։ Եւ զամենայն, զոր ածեր ի վերայ մեր, և զամենայն, զոր արարեր մեզ՝ արդար դատաստանաւ արարեր։ Եւ մատնեցեր զմեզ ի ձեռս թշնամեաց մերոց անօրինաց, խոտաց և ապստամբողաց, և թագաւորի անիրաւի և չարի քան զամենայն երկիր։

Եւ արդ ոչ գոյ մեզ բանալ զբերանս մեր, զի ամօթ և նախատինք եղաք ծառայից քոց պաշտօնէից։ Այլ մի՛ մատներ զմեզ իսպառ վասն անուան քո, և մի՛ ցրեր զուխտ քո, և մի՛ ի բացէ առներ զողորմութիւնս քո ի մէնջ։ Մի՛ յամօթ առներ զմեզ, այլ արա՛ ընդ մեզ ըստ հեզութեան քում և ըստ բազում ողորմութեան քում։ Եւ փրկեա՛ զմեզ վասն սքանչելեաց քոց և տուր փառս անուան քում, Տէ՛ր։ Եւ յամօթ լիցին ամենեքեան, որք ցուցանեն չարիս ծառայից քոց, և ամաչեսցեն յամենայն բռնու-

թեանց իւրեանց, և զօրութիւն նոցա խորտակեսցի։ Եւ ծանիցեն, զի դու ես Տէր Աստուած միայն և փառաւորեալ ի վերայ ամենայն տիեզերաց։

11. ԱՌԱԿ ԱՅԳԻՈՅՆ.

Այր մի էր տանուտէր, որ տնկեաց այգի և ցանկով պատեաց զնա և փորեաց ի նմա հնձան և շինեաց աշտարակ. և ետ զնա մշակս և գնաց ի տար աշխարհ։ Իբրև մերձեցաւ ժամանակ պտղոյ, առաքեաց զծառայս իւր առ մշակսն՝ առնուլ զպտուղս նորա։ Եւ կալեալ մշակացն զծառայս նորա՝ զոմն տանջեցին, զոմն սպանին, զոմն քարկոծեցին։ Դարձեալ առաքեաց այլ ծառայս բազում քան զառաջինսն, և արարին նոցա նոյնպէս։ Յետոյ առաքեաց առ նոսա զորդի իւր և ասէ. «Թերևս ամաչեսցեն յորդւոյ աստի իմմէ»։ Իսկ մշակքն իբրև տեսին զորդին, ասեն ընդ միտս. «Սա՛ է ժառանգն. եկա՛յք, սպանցուք զսա և կալցուք զժառանգութիւն սորա»։ Եւ առեալ հանին զնա արտաքոյ քան զայգին և սպանին։ Արդ՝ յորժամ եկեսցէ տէր այգւոյն, զի՞նչ արասցէ մշակացն այնոցիկ։ Ասեն ցնա. «Զչարսն չարա կորուսցէ և զայգին տացէ այլոց մշակաց, որք տացեն նմա զպտուղս ի ժամու իւրեանց»։

12. ՎԱՍՆ ՏԱՍՆ ԿՈՒՍԱՆԱՑ.

Յայնժամ նմանեսցի արքայութիւն երկնից տասն կուսանաց, որոց առեալ զլապտերս իւրեանց՝ ելին ընդառաջ փեսայի և հարսին։ Հինգն ի նոցանէ յիմարք էին, և հինգն՝ իմաստունք։ Յիմարքն առին զլապտերսն և ձէթ ընդ իւրեանս ոչ բարձին։ Իսկ իմաստունքն առին ձէթ ամանովք ընդ լապտերս իւրեանց։ Եւ ի յամել փեսային՝ նիրհեցին ամենեքեան և ի քուն մտին։

Եւ ի մէջ գիշերի եղև բարբառ. «Ահա փեսայ գայ, արի՛ք ընդ առաջ նորա»։ Յայնժամ յարեան ամենայն կուսանքն և կազմեցին զլապտերս իւրեանց։ Ասեն յիմարքն ցիմաստունսն. «Տո՛ւք մեզ յիւղոյդ ձերմէ, զի ահա շիջանին լապտերքս մեր»։ Պատասխանի ետուն իմաստունքն և ասեն. «Գուցէ ոչ իցէ մեզ և ձեզ բաւական, այլ երթա՛յք ի վաճառականս և գնեսջիք ձեզ»։ Իբրև նոքա գնացին գնել, եկն փեսայն, և պատրաստքն մտին ընդ նմա ի հարսանիսն, և փակեցաւ դուռնն։ Յետոյ գան և այլ կուսանքն և ասեն. «Տէ՛ր, Տէ՛ր, բա՛ց մեզ»։ Նա պատասխանի ետ և ասէ. «Ամէն ասեմ ձեզ, թէ ոչ գիտեմ զձեզ։ Արթո՛ւն կացէք, զի ոչ գիտէք զօրն և ոչ զժամն»։

13. ՍԱՂՄՈՍ ԻԲ.

Տէր հովուեսցէ զիս, և ինձ ինչ ոչ պակասեսցէ։

Ի վայրի դալարւոջ և առ ջուրս հանգստեան սնոյց զիս. դարձոյց զանձն իմ առ իս. առաջնորդեաց ինձ ի ճանապարհս արդարութեան վասն անուան իւրոյ։

Թէպէտ և գնացից ես ի մէջ ստուերաց մահու, ոչ երկեայց ի չարէ. զի դու, Տէ՛ր, ընդ իս ես. ցուպ քո և գաւազան, նոքա մխիթարեսցեն զիս։

Պատրաստ արարեր առաջի իմ սեղան՝ ակնյանդիման նեղչաց իմոց. օծեր իւղով զգլուխ իմ. բաժակ քո՝ որպէս անապակ՝ արբեցոյց զիս։

Ողորմութիւն քո, Տէ՛ր, զհետ իմ եկեսցէ զամենայն աւուրս կենաց իմոց՝ բնակել ինձ ի տան Տեառն ընդ երկայն աւուրս։

14. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ՄԿՐՏԻՉ.

Յաւուրսն յայնոսիկ գայ Յովհաննէս Մկրտիչ քարոզել յանապատին Հրէաստանի և ասել. «Ապաշխարեցէ՛ք, զի մերձեալ է արքայութիւն երկնից»։ Զի սա է, վասն որոյ ասացաւ ի ձեռն Եսայեայ մարգարէի, որ ասէ. «Ձայն բարբառոյ յանապատի, պատրաստ արարէ՛ք զճանապարհ Տեառն և ուղիղ արարէ՛ք զշաւիղս նորա»։ Եւ ինքն Յովհաննէս ունէր հանդերձ ի ստեոյ ուղտու, և գօտի մաշկեղէն ընդ մէջ իւր, և կերակուր նորա էր մարախ և մեղր վայրենի։ Յայնժամ ելանէին առ նա ամենայն Երուսաղէմացիք և ամենայն Հրէաստան և ամենայն կողմն Յորդանանու, և մկրտէին ի նմանէ ի Յորդանան գետ և խոստովան լինէին ըզմեղս իւրեանց։

Եւ տեսեալ զբազումս ի սադուկեցւոցն և ի փարիսեցւոց՝ եկեալս ի մկրտութիւն նորա՝ ասէ ցնոսա· «Ծնո՛ւնդք իժից, ո՞ եցոյց ձեզ փախչել ի բարկութենէն, որ գալոցն է։ Արարէ՛ք այսուհետև պտուղ արժանի ապաշխարութեան։ Եւ մի համարիցիք ասել յանձինս, թէ ունիմք մեք հայր զԱբրահամ· ասեմ ձեզ, զի կարող է Աստուած ի քարանցս յայսցանէ յարուցանել որդիս Աբրահամու։ Զի ահաւասիկ տապար առ արմին ծառոց դնի· ամենայն ծառ, որ ոչ առնիցէ պտուղ բարի, հատանի և ի հուր արկանի։ Ես մկրտեմ զձեզ ջրով յապաշխարութիւն, բայց որ զկնի իմ գայ՝ հզօրագոյն է քան զիս, և ես չեմ բաւական բառնալ զկօշիկս նորա· նա մկրտեսցէ զձեզ ի Հոգին սուրբ և ի հուր· որոյ հեծանոցն ի ձեռին իւրում, և սրբեսցէ զկալ իւր և ժողովեսցէ զցորեանն ի շտեմարանս իւր, և զյարդն այրեսցէ անշէջ հրով»։

15· ՄԿՐՏՈՒԹԻՒՆ ՅԻՍՈՒՍԻ·

Յայնժամ գայ Յիսուս ի Գալիլեէ ի Յորդանան առ Յովհաննէս՝ մկրտել ի նմանէ։ Եւ Յովհաննէս արգելու զնա և ասէ· «Ինձ պիտոյ է ի քէն մկրտել, և դո՞ւ առ իս գաս»։ Պատասխանի ետ Յիսուս և ասէ ցնա· «Թո՛յլ տուր այժմ, զի այսպէս վայել է մեզ լնուլ զամենայն արդարութիւն»։ Եւ ապա թոյլ ետ նմա։ Եւ իբրև մկրտեցաւ Յիսուս՝ ել վաղվաղակի ի ջրոյ անտի, և ահա բացան նմա երկինք, և ետես զՀոգին Աստուծոյ, զի իջանէր իբրև զաղաւնի և գայր ի վերայ նորա։ Եւ ահա ձայն յերկնից, որ ասէր։ «Դա՛ է որդի իմ սիրելի, ընդ որ հաճեցայ»։

16· ՓՈՐՁՈՒԹԻՒՆ ՅԻՍՈՒՍԻ·

Յայնժամ վարեցաւ Յիսուս յանապատ ի Հոգւոյն՝ փորձել ի սատանայէ։ Եւ պահեալ զքառասուն տիւ և զքառասուն գիշեր, ապա քաղցեաւ։

Եւ մատուցեալ փորձիչն՝ ասէ ցնա· «Եթէ Որդի ես Աստուծոյ, ասա՛, զի քարինքս այսոքիկ հաց լինիցին»։ Նա պատասխանի ետ և ասէ· «Գրեալ է, թէ՝ Ոչ հացիւ միայն կեցցէ մարդ, այլ ամենայն բանիւ, որ ելանէ ի բերանոյ Աստուծոյ»։

Յայնժամ առեալ ածէ զնա սատանայ ի քաղաքն սուրբ և կացուցանէ զնա ի վերայ աշտարակի տաճարին և ասէ ցնա· «Եթէ Որդի ես Աստուծոյ, ա՛րկ զքեզ աստի ի վայր· զի գրեալ է, թէ՝ Հրեշտակաց իւրոց պատուիրեալ է վասն քո, և ի վերայ ձեռաց բարձցեն զքեզ, զի մի՛ երբեք հարցես զքարի զոտն քո»։ Ասէ ցնա դարձեալ Յիսուս· «Գրեալ է, թէ՝ Ոչ փորձեսցես զՏէր Աստուած քո»։

Դարձեալ առնու, ածէ զնա սատանայ ի լեառն մի բարձր յոյժ և ցուցանէ նմա զամենայն թագաւորութիւնս աշխարհի և զփառս նոցա և ասէ ցնա· «Զայս ամենայն քեզ տաց, եթէ անկեալ երկիր պագանիցես ինձ»։ Յայնժամ ասէ ցնա Յիսուս· «Ե՛րթ յետս իմ, սատանա՛յ· զի գրեալ է՝ Տեառն Աստուծոյ քում երկիր պագցես և զնա միայն պաշտեսցես»։ Ապա եթող զնա սատանայ, և ահա հրեշտակք մատեան և պաշտէին զնա։

17· ՅԻՍՈՒՍ Ի ԳԱԼԻԼԻԱ·

Եւ իբրև լուաւ Յիսուս, եթէ Յովհաննէս մատնեցաւ, մեկնեցաւ, գնաց ի Գալիլիա։ Եւ թողեալ զՆազարէթ՝ եկն, բնակեցաւ ի Կափառնաում ի ծովեզերին, ի սահմանս Զաբուղոնի և Նեփթաղիմայ· զի լցցի բանն, որ ասացաւ ի ձեռն Եսայեայ մարգարէի· «Երկիր Զաբուղոնի և երկիր Նեփթաղիմայ, ճանապարհ ծովու յայնկոյս Յորդանանու, Գալիլիա հեթանոսաց, ժողովուրդ, որ նստէր ի խաւարի, ետես լոյս մեծ. և որոց նստէին յաշխարհին և ի ստուերս մահու, լոյս ծագեաց նոցա»։ Յայնմ հետէ սկսաւ քարոզել Յիսուս և ասել· «Ապաշխարեցէ՛ք, զի մերձեալ է արքայութիւն երկնից»։

Մինչդեռ գնայր Յիսուս ընդ եզր ծովուն Գալիլիացւոց, ետես երկուս եղբարս, զՍիմովն զկոչեցեալն Պետրոս և զԱնդրէաս եղբայր նորա, արկեալ ուռկան ի ծով, քանզի ձկնորսք էին։ Եւ ասէ ցնոսա· «Եկա՛յք զկնի իմ, և արարից զձեզ որսորդս մարդկան»։ Եւ նոցա թողեալ վաղվաղակի զգործիսն՝ գնացին զհետ նորա։ Եւ մատուցեալ անտի յառաջ՝ ետես այլ երկուս եղբարս, զՅակոբոս Զեբեդեայ և զՅովհաննէս զեղբայր նորա ի նաւի՝ Զեբեդեաւ հանդերձ հարբն իւրեանց, մինչ կազմէին զուռ-

կանս իւրեանց, և կոչեաց զնոսա։ Նոքա թողեալ վաղվաղակի զնաւն և զհայրն իւրեանց՝ գնացին զհետ նորա։

Եւ շրջէր Յիսուս ընդ ամենայն կողմն Գալիլիացւոց, ուսուցանէր ի ժողովուրդս նոցա և քարոզէր զաւետարանն արքայութեան և բժշկէր զամենայն հիւանդութիւնս և զամենայն ախտս ի ժողովրդեանն։ Եւ ել լուր նորա ընդ ամենայն երկիրն Ասորւոց, և մատուցին առ նա զամենայն հիւանդս, որ նեղեալ էին ի պէս պէս ցաւս և ի տանջանս, և զդիւահարս և զլուսնոտս և զանդամալոյծս, և բժշկեաց զնոսա։ Եւ երթային զհետ նորա ժողովուրդք բազումք ի Գալիլէէ և ի Դեկապոլեայ և յԵրուսաղեմէ և ի Հրէաստանէ և յայնկոյս Յորդանանու, և բժշկեաց զնոսա։

18. ԱՆԱՌԱԿ ՈՐԴԻՆ.

Առն միոջ էին երկու որդիք։ Ասէ կրտսերն ի նոցանէ ցհայրն. «Հա՛յր, տո՛ւր ինձ բաժին, որ անկանի յընչիցդ»։ Եւ նա բաժանեաց նոցա զկեանսն։ Եւ յետ ոչ բազում աւուրց ժողովեալ զամենայն կրտսեր որդւոյն՝ գնաց յաշխարհ հեռի և անդ վատնեաց զինչս իւր, զի կեայր անառակութեամբ։ Եւ իբրև սպառեաց զամենայն, եղև սով սաստիկ յաշխարհին յայնմիկ, և սկսաւ ինքն չքաւորիլ։ Եւ գնացեալ յարեցաւ ի մի ոմն ի քաղաքացւոց աշխարհին այնորիկ. և յղեաց զնա յագարակ իւր՝ արածել խոզս։ Եւ ցանկայր լնուլ զորովայն իւր յեղջերէն, զոր խոզքն ուտէին. և ոչ ոք տայր նմա։ Եւ եկեալ ի միտս իւր՝ ասէ. «Քանի՜ վարձկանք իցեն ի տան հօր իմոյ հացալիցք, և ես աստ սովամահ կորնչիմ։ Յարուցեալ գնացից առ հայր իմ և ասացից ցնա. Հա՛յր, մեղայ յերկինս և առաջի քո, և ո՛չ եւս եմ արժանի կոչել որդի քո. արա՛ զիս իբրև զմի ի վարձկանաց քոց»։ Եւ յարուցեալ եկն առ հայր իւր։

Եւ մինչդեռ հեռագոյն էր, ետես զնա հայրն և գթացաւ. յարեաւ և ընթացաւ ընդ առաջ, անկաւ զպարանոցաւն նորա և համբուրեաց զնա։ Եւ ասէ ցնա որդին. «Հա՛յր, մեղայ յերկինս և առաջի քո, ո՛չ եւս եմ արժանի կոչել որդի քո»։ Ասէ հայրն ցծառայս իւր. «Վաղվաղակի հանէ՛ք զպատմուճանն առաջին և

ագուցէ՛ք նմա, և տո՛ւք զմատանին ի ձեռն նորա և կօշիկս յոտս նորա։ Եւ ածէ՛ք զեզն պարարակ, զենէ՛ք. կերիցո՛ւք և ուրա՛խ լիցուք։ Զի այս որդի իմ մեռեալ էր և եկեաց, կորուսեալ էր և գտաւ»։ Եւ սկսան ուրախ լինել։

Եւ էր երէց որդի նորա յագարակի. և մինչդեռ գայր և մերձ եղև ի տունն, լուաւ զձայն երգոց և պարուց։ Եւ կոչեցեալ առ ինքն զմի ի ծառայիցն՝ հարցանէր, թէ զի՞նչ իցէ այն։ Եւ նա ասէ ցնա. «Զի եղբայր քո եկեալ է, և եզեն հայր քո զեզն պարարակ, զի ողջամբ ընկալաւ զնա»։ Բարկացաւ և ոչ կամէր մտանել, և հայրն ելեալ արտաքս՝ աղաչէր զնա։ Պատասխանի ետ և ասէ ցհայրն. «Այս քանի՜ ամք են, զի ծառայեմ քեզ և երբեք զպատուիրանաւ քով ոչ անցի. ուլ մի երբեք ոչ ետուր ինձ, զի ուրախ եղէց ընդ բարեկամս իմ։ Յորժամ եկն որդիդ քո այդ, որ եկեր զկեանս քո ընդ պոռնիկս, զեներ դմա զեզն պարարակ»։ Եւ ասէ ցնա. «Որդեա՛կ, դու հանապազ ընդ իս ես, և ամենայն որ ինչ իմ է՝ քո է։ Այլ ուրախ լինել և խնդալ պարտ էր, զի եղբայր քո այս մեռեալ էր և եկեաց, կորուսեալ էր և գտաւ»։

19. ՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ ՄՈՎՍԵՍԻ.

Օրհնեսցուք զՏէր, զի փառօք է փառաւորեալ. զերիվարս և զհեծեալս նոցա ընկէց ի ծով։

Օգնական ընդունելի իմ Տէր, և եղև ինձ փրկութիւն. սա է իմ Աստուած, և փառաւոր արարից զսա. Աստուած հօր իմոյ, և բարձր արարից զսա։

Տէր խորտակէ զպատերազմունս, Տէր անուն նորա։ Զկառս Փարաւոնի և զզօրութիւնս նորա ընկէց ի ծով, զընտիրս հեծելոց և զպառազէնս. ընկղմեցան ի Ծով Կարմիր։ Խորք ծածկեցին զնոսա, ընկլան յանդունդս իբրև զվէմ։

Աջ քո, Տէ՛ր, փառաւորեալ է զօրութեամբ. աջ քո, Տէ՛ր, խորտակեաց զթշնամին։ Եւ բազմութեամբ փառաց քոց մանրեցեր զհակառակորդս. առաքեցեր զբարկութիւն քո, և եկեր զնոսա իբրև զեղեգն։ Եւ հողմով սրտմտութեամբ քով պատառեցան ջուրք, պաղեցան իբրև զպարիսպ ջուրք, պաղեցան ալիք ի մէջ ծովուն։

Ասաց թշնամին. «Հալածեցից և հասից, բաժանեցից զաւարն և լցուցից ի նոցանէ զանձն իմ. սատակեցից սրով իմով, տիրեսցէ նոցա ձեռն իմ»: Առաքեցեր զհողմն քո, և ծածկեաց զնոսա ծով. ընկղմեցան իբրև զկապար ի ջուրս սաստիկս:

Ո՞վ իցէ նման քեզ յաստուածս, Տէ՛ր, և կամ ո՞վ նմանիցէ քեզ, փառաւորեա՛լդ ի սուրբս սքանչելի փառօք, որ առնես զնշանս:

Ձգեցեր զաջ քո, և եկուլ զնոսա երկիր: Առաջնորդեցեր արդարութեամբ ժողովրդեան քում այսմ, զոր փրկեցեր. մխիթարեցեր զօրութեամբ քով ի բանակետղ սրբութեան քո:

Լուան ազգք և բարկացան, և երկունք կալան զբնակիչս Քանանացւոց: Յայնժամ տագնապեցան դատաւորք Եդովմայ և իշխանք Մովաբացւոց, կալաւ զնոսա դողումն. հալեցան ամենայն բնակիչք Քանանացւոց:

Անկցի ի վերայ նոցա ահ և երկիւղ. մեծութեամբ բազկի քո քարասցին, մինչև անցցէ ժողովուրդ քո, Տէ՛ր. մինչև անցցէ ժողովուրդ քո այս, զոր ստացար:

Տարեալ տնկեսցես զնոսա ի լեառն ժառանգութեան քո, ի պատրաստութիւն բնակութեան քո, զոր արարեր, Տէ՛ր. սրբութիւն, Տէ՛ր, զոր պատրաստեցին ձեռք քո: Տէ՛ր թագաւոր յաւիտեան և յաւիտեանս և ևս:

20. ՔԱՐՈԶ ԼԵՐԻՆ.

Եւ տեսեալ զժողովուրդսն՝ ել ի լեառն. և իբրև նստաւ անդ, մատեան առ նա աշակերտքն նորա: Եւ բացեալ զբերան իւր՝ ուսուցանէր զնոսա և ասէր. «Երանի՛ աղքատաց հոգւով, զի նոցա է արքայութիւն երկնից: Երանի՛ սգաւորաց, զի նոքա մխիթարեսցին: Երանի՛ հեզոց, զի նոքա ժառանգեսցեն զերկիր: Երանի՛ որ քաղցեալ և ծարաւի իցեն արդարութեան, զի նոքա յագեսցին: Երանի՛ ողորմածաց, զի նոքա ողորմութիւն գտցեն: Երանի՛ այնոցիկ, որ սուրբ են սրտիւք, զի նոքա զԱստուած տեսցեն: Երանի՛ խաղաղարարաց, զի նոքա որդիք Աստուծոյ կոչեսցին: Երանի՛ որ հալածեալ իցեն վասն արդարութեան, զի նոցա է արքայութիւն երկնից: Երանի՛ է ձեզ, յորժամ նախատի-

ցեն զձեզ և հալածեսցեն և ասիցեն զամենայն բան չար զձէնջ սուտ վասն իմ: Ցնծացէ՛ք և ուրա՛խ լերուք, զի վարձք ձեր բազում են յերկինս. զի այսպէս հալածեցին զմարգարէսն, որ յառաջ քան զձեզ էին:

Դուք էք աղ երկրի. ապա թէ աղն անհամի, ի՞ւ յաղիցի. ոչ իմիք ազդիցէ այնուհետև, բայց եթէ ընկենուլ արտաքս և կոխան լինել ի մարդկանէ: Դուք էք լոյս աշխարհի. ոչ կարէ քաղաք թաքչել, որ ի վերայ լերին կայցէ: Եւ ոչ լուցանեն ճրագ և դնեն ընդ գրուանաւ, այլ ի վերայ աշտանակի, և լոյս տայ ամենեցուն, որք ի տանն իցեն: Այնպէս լուսաւորեսցէ լոյս ձեր առաջի մարդկան, որպէս զի տեսցեն զգործս ձեր բարիս և փառաւորեսցեն զհայր ձեր, որ յերկինս է:

Մի՛ համարիք, եթէ եկի լուծանել զօրէնս կամ զմարգարէս. ոչ եկի լուծանել, այլ՝ լնուլ: Ամէն ասեմ ձեզ, մինչև անցցեն երկինք և երկիր. յովտ մի, որ նշանախեց մի է, ոչ անցցէ յօրինացն և ի մարգարէից, մինչև ամենայն եղիցի: Որ ոք լուծցէ մի ինչ ի պատուիրանացս յայսցանէ ի փոքունց և ուսուսցէ այնպէս զմարդիկ՝ փոքր կոչեսցի յարքայութեան երկնից. իսկ որ արասցէ և ուսուսցէ, նա մեծ կոչեսցի յարքայութեան երկնից: Բայց ասեմ ձեզ, զի եթէ ոչ առաւելուցու արդարութիւն ձեր աւելի քան զդպրացն և զփարիսեցւոց, ոչ մտանիցէք յարքայութիւն երկնից:

Լուարո՛ւք, զի ասացաւ առաջնոցն, թէ՝ Մի՛ սպանաներ, զի որ սպանանիցէ՝ պարտական լիցի դատաստանի: Այլ ես ասեմ ձեզ, եթէ Ամենայն որ բարկանայ եղբօր իւրում տարապարտուց՝ պարտաւոր լիցի դատաստանի. և որ ասիցէ ցեղբայր իւր յիմար՝ պարտաւոր լիցի ատենի, և որ ասիցէ ցեղբայր իւր մորոս՝ պարտաւոր լիցի ի գեհեն հրոյն: Եթէ մատուցանիցես զպատարագ քո ի վերայ սեղանոյ և անդ յիշեսցես, եթէ եղբայր քո ունի ինչ խէթ զքէն՝ թող զպատարագն քո առաջի սեղանոյն, և ե՛րթ, նախ հաշտեաց ընդ եղբօր քում և ապա եկեալ մատուսջիր զպատարագն քո: Լե՛ր իրաւախոհ ընդ ոսոխի քում վաղագոյն, մինչդեռ իցես ընդ նմա ի ճանապարհի. գուցէ մատնիցէ զքեզ ոսոխն դատաւորի, և դատաւորն՝ դահճի, և արկանիցիս ի բանտ: Ամէն ասեմ

քեզ, ոչ ելանիցես անտի, մինչև հատուցանիցես զյետին նաքարակիտն։

Դարձեալ լուարուք, զի ասացաւ առաջնոցն· Մի՛ երդնուցուս սուտ, բայց հատուսցես Տեառն զերդմունս քո։ Այլ ես ասեմ ձեզ· Ամենևին մի՛ երդնուլ, մի՛ յերկինս, զի աթոռ է Աստուծոյ, և մի՛ յերկիր, զի պատուանդան է ոտից նորա, և մի՛ յԵրուսաղէմ, զի քաղաք է մեծի արքայի։ Եւ մի՛ ի գլուխ քո երդնուցուս, զի ոչ կարես մազ մի սպիտակ առնել կամ թուխ։ Այլ եղիցի ձեր բան այոն՝ այո, և ոչն՝ ոչ· զի աւելին քան զայն ի չարէն է։

Լուարուք, զի ասացաւ· Ակն ընդական և ատամն ընդ ատաման։ Այլ ես ասեմ ձեզ· Մի՛ կալ հակառակ չարին· այլ եթէ ոք ածիցէ ապտակ յաջ ծնօտ քո, դարձո՛ նմա և զմիւսն։ Եւ որ կամիցի ոք դատել և առնուլ զշապիկս քո, թո՛ղ ի նա և զբաճկոն քո։ Եւ որ տարապարհակ վարիցէ զքեզ մղոն մի, ե՛րթ ընդ նմա և երկուս։ Որում խնդրէ ի քէն՝ տո՛ւր, և որ կամի փոխ առնուլ ի քէն՝ մի՛ դարձուցաներ զերեսս։

Լուարուք ապաքէն, զի ասացաւ· Սիրեսցես զընկեր քո և ատեսցես զթշնամին քո։ Այլ ես ասեմ ձեզ· Սիրեցէ՛ք զթշնամիս ձեր, օրհնեցէ՛ք զանիծիչս ձեր, բարի արարէ՛ք ատելեաց ձերոց և աղօթս՝ ի վերայ այնոցիկ, որ լլկենն զձեզ և հալածեն· զի եղիջիք որդիք հօր ձերոյ, որ յերկինս է· զի զարեգակն իւր ծագէ ի վերայ չարաց և բարեաց և ածէ անձրև ի վերայ արդարոց և մեղաւորաց։ Զի եթէ սիրիցէք զայնոսիկ, որ սիրենն զձեզ՝ զի՞նչ վարձք իցենք· ո՞չ ապաքէն և մաքսաւորք զնոյն գործեն։ Եւ եթէ տայցէք միայն ողջոյն բարեկամաց ձերոց, զի՞նչ աւելի առնէք· ո՞չ ապաքէն մաքսաւորք և մեղաւորք զնոյն գործեն։ Արդ՝ եղերո՛ւք դուք կատարեալք, որպէս և հայրն ձեր երկնաւոր կատարեալ է։

Զգոյշ լերո՛ւք ողորմութեան ձերում՝ մի՛ առնել առաջի մարդկան, որպէս թէ ի ցոյց ինչ նոցա· գուցէ և վարձս ոչ ընդունիցիք ի հօրէն ձերմէ, որ յերկինս է։ Այլ յորժամ առնիցես ողորմութիւն, մի՛ հարկաներ փող առաջի քո, որպէս կեղծաւորքն առնեն ի ժողովուրդս և ի հրապարակս, որպէս զի փառաւորեսցին ի մարդկանէ· ամէն ասեմ ձեզ, այն իսկ են վարձք

նոցա։ Այլ դու յորժամ ողորմութիւն առնիցես, մի՛ գիտասցէ ձախ քո՝ զինչ գործէ աջ քո· որպէսզի եղիցի ողորմութիւնն քո ի ծածուկ, և հայրն քո, որ տեսանէ ի ծածուկ, հատուսցէ քեզ յայտնապէս։

Եւ յորժամ յաղօթս կայցես, մի՛ լինիցիս որպէս կեղծաւորքն, զի սիրեն ի ժողովուրդս և յանկիւնս հրապարակաց կալ յաղօթս, որպէս զի երևեսցին մարդկան· ամէն ասեմ ձեզ, այն իսկ են վարձք նոցա։ Այլ դու յորժամ կայցես յաղօթս, մուտ ի սենեակ քո և փակեա՛ զդուրս քո և կաց յաղօթս առ հայր քո ի ծածուկ· և հայրն քո, որ տեսանէ ի ծածուկ, հատուսցէ քեզ յայտնապէս։ Եւ յորժամ կայցէք յաղօթս, մի՛ շատախօսք լինիք իբրև զհեթանոսս, զի համարին, եթէ ի բազում խօսից իւրեանց լսելի լինիցին։ Արդ մի՛ նմանիցիք նոցա· զի գիտէ հայրն ձեր՝ զինչ պիտոյ է ձեզ, մինչչև ձեր խնդրեալ ինչ իցէ ի նմանէ։ Եւ արդ՝ այսպէս կացէք դուք յաղօթս· Հա՛յր մեր, որ յերկինս ես, սուրբ եղիցի անուն քո· եկեսցէ արքայութիւն քո· եղիցին կամք քո, որպէս յերկինս և յերկրի· զհաց մեր հանապազորդ տո՛ւր մեզ այսօր· և թո՛ղ մեզ զպարտիս մեր, որպէս և մեք թողումք մերոց պարտապանաց· և մի՛ տանիր զմեզ ի փորձութիւն, այլ փրկեա՛ զմեզ ի չարէ· զի քո է արքայութիւն և զօրութիւն և փառք յաւիտեանս· ամէն։ Զի եթէ թողուցուք մարդկան զյանցանս նոցա, թողցէ և ձեզ հայրն ձեր երկնաւոր զյանցանս ձեր։ Ապա թէ ոչ թողուցուք մարդկան զյանցանս նոցա, և ոչ հայրն ձեր թողցէ ձեզ զյանցանս ձեր։

Եւ յորժամ պահիցէք, մի՛ լինիք իբրև զկեղծաւորսն տրտմեալք, որ ապականեն զերեսս իւրեանց, որպէսզի երևեսցին մարդկան, թէ պահիցեն· ամէն ասեմ ձեզ, այն իսկ են վարձք նոցա։ Այլ դու յորժամ պահիցես, օ՛ծ զգլուխ քո և լուա՛ զերեսս քո, զի մի՛ երևեսցիս մարդկան իբրև զպահող, այլ հօրն քում ի ծածուկ· և հայրն քո, որ տեսանէ ի ծածուկ, հատուսցէ քեզ յայտնապէս,

Մի՛ գանձէք ձեզ գանձս յերկրի, ուր ցեց և ուտիճ ապականեն և ուր գողք ական հատանեն և գողանան։ Այլ գանձեցէք ձեզ գանձս յերկինս, ուր ոչ ցեց և ոչ ուտիճ ապականեն, և ոչ

գողք ական հատանեն և գողանան. զի ուր գանձք ձեր են, անդ և սիրտք ձեր եղիցին։

Ճրագ մարմնոյ ակն է. եթէ ակն քո առատ է, ամենայն մարմինդ լուսաւոր եղիցի։ Ապա եթէ ակն քո չար է, ամենայն մարմինդ խաւարին եղիցի. իսկ արդ՝ եթէ լոյսդ, որ ի քեզ է, խաւար է, խաւարն ո՞րչափ ևս։ Ոչ ոք կարէ երկուց տերանց ծառայել. կամ զմին ատիցէ և զմիւսն սիրիցէ, կամ զմին մեծարիցէ և զմիւսն արհամարհիցէ. ոչ կարէք Աստուծոյ ծառայել և մամոնայի։ Վասն այդորիկ ասեմ ձեզ. մի՛ հոգայք վասն ոգւոց ձերոց՝ զի՛նչ ուտիցէք կամ զի՛նչ ըմպիցէք. և մի՛ վասն մարմնոց ձերոց, թէ զի՛նչ ագանիցիք. ո՞չ ապաքէն ոգի առաւել է քան զկերակուր, և մարմին՝ քան զհանդերձ։ Հայեցարո՛ւք ի թռչունս երկնից, զի ոչ վարեն և ոչ հնձեն և ոչ ժողովեն ի շտեմարանս, և Հայրն ձեր երկնաւոր կերակրէ զնոսա. ո՞չ ապաքէն դուք առաւել էք քան զնոսա։ Իսկ արդ՝ ո՞ ի ձէնջ առ հոգալ իւրում՝ յաւելուլ կարիցէ ի հասակ իւր կանգուն մի։ Եւ վասն հանդերձի զի՞ հոգայք. հայեցարո՛ւք ի շուշանն վայրենի՝ ո՛րպէս աճէ. ոչ ջանայ և ոչ նիւթէ։ Ասեմ ձեզ, զի և ոչ Սողոմոն յամենայն ի փառսն իւրում զգեցաւ իբրև զմի ի նոցանէ։ Իսկ եթէ զխոտն ի վայրի, որ այսօր է՛ և վաղիւն ի հնոց արկանի, Աստուած այնպէս զգեցուցանէ, ո՞րչափ ևս առաւել զձեզ, թերահաւա՛տք։ Մի՛ այսուհետև հոգայցէք և ասիցէք՝ զի՛նչ կերիցուք, կամ զի՛նչ արբցուք, կամ զի՛նչ զգեցցուք. զի զայդ ամենայն հեթանոսք խնդրեն. քանզի գիտէ Հայրն ձեր երկնաւոր, թէ պիտոյ է ձեզ այդ ամենայն։ Խնդրեցէք նախ զարքայութիւնն Աստուծոյ և զարդարութիւն նորա, և այդ ամենայն յաւելցի ձեզ։ Մի՛ այսուհետև հոգայցէք վասն վաղուի, զի վաղիւն վասն իւր հոգասցի. շատ է աւուրն չար իւր։

Մի՛ դատէք, զի մի՛ դատիցիք. զի որով դատաստանաւ դատէք՝ դատելոց էք. և որով չափով չափէք՝ չափեսցի ձեզ։ Զի՞ տեսանես զշիւղ յական եղբօր քո և ի քում ական զգերանդ ոչ տեսանես. կամ զիա՞րդ ասես ցեղբայր քո՝ թող հանից զշիւղդ յականէ քումմէ. և ահաւադիկ ի քում ականդ գերան կայ։ Կեղծաւո՛ր, հան նախ զգերանդ յականէ քումմէ և ապա հայեսցիս հանել զշիւղն յականէ եղբօր քո։

Մի՛ տայք զսրբութիւն շանց և մի՛ արկանէք զմարգարիտս ձեր առաջի խոզաց, զի մի՛ առ ոտն կոխիցեն զնոսա և դարձեալ երգիծուցանիցեն զձեզ։

Խնդրեցէ՛ք, և տացի ձեզ. հայցեցէ՛ք և գտջիք. բաղխեցէ՛ք, և բացցի ձեզ. զի ամենայն, որ խնդրէ՝ առնու. և որ հայցէ՝ գտանէ. և որ բաղխէ՝ բացցի նմա։ Ո՞ իցէ ի ձէնջ մարդ, զոր խնդրիցէ որդի իւր հաց, միթէ քա՞ր տայցէ նմա. և կամ խնդրիցէ ձուկն, միթէ օ՞ձ տայցէ նմա։ Արդ՝ եթէ դուք, որ չարքդ էք, գիտէք պարգևս բարիս տալ որդւոց ձերոց, ո՞րչափ ևս առաւել Հայրն ձեր, որ յերկինս է, տացէ բարիս այնոցիկ, որ խնդրեն զնա։

Զամենայն, որ միանգամ կամիջիք, թէ արասցեն ձեզ մարդիկ, այնպէս և դուք արարէ՛ք նոցա. զի ա՛յն իսկ են օրէնքն և մարգարէք։

Մտէք ընդ նեղ դուռն. քանի՜ ընդարձակ է դուռնն, և համարձակ՝ ճանապարհն, որ տանի ի կորուստ, և բազումք են, որ մտանեն ընդ նա։ Քանի՜ անձուկ է դուռն, և նեղ՝ ճանապարհն, որ տանի ի կեանս, և սակաւք են, որ գտանեն զնա։

Զգոյշ լերուք ի սուտ մարգարէից, որ գան առ ձեզ հանդերձիւք ոչխարաց և ի ներքոյ են գայլք յափշտակողք։ Ի պտղոյ նոցա ծանիջիք զնոսա. միթէ քաղիցե՞ն ի փշոց խաղող, կամ ի տատասկէ՝ թուզ։ Այսպէս ամենայն ծառ բարի՝ պտուղ բարի առնէ, և ծառ չար՝ պտուղ չար առնէ։ Ոչ կարէ ծառ բարի՝ պտուղ չար առնել, և ոչ ծառ չար՝ պտուղ բարի առնել։ Ամենայն ծառ, որ ոչ առնէ զպտուղ բարի, հատանի և ի հուր արկանի։ Ապա ի պտղոյ նոցա ծանիջիք զնոսա։

Ոչ ամենայն, որ ասէ ցիս Տէր, Տէր՝ մտցէ յարքայութիւն երկնից, այլ որ առնէ զկամս Հօր իմոյ, որ յերկինս է։ Բազումք ասիցեն ցիս յաւուրն յայնմիկ. Տէր, Տէր, ո՞չ յանուն քո մարգարէացաք և յանուն քո դևս հանաք և յանուն քո զօրութիւնս բազումս արարաք։ Եւ յայնժամ ասացից ցնոսա, եթէ ոչ երբէք գիտէի զձեզ. ի բաց կացէք յինէն ամենեքեան, ոյք գործէիք զանօրէնութիւն։

Ամենայն որ լսէ զբանս իմ զայսոսիկ և առնէ զնոսա, նմանեսցի առն իմաստնոյ, որ շինեաց զտուն իւր ի վերայ վիմի։

Իջին անձրեւք, և խաղացին գետք, շնչեցին հողմք և բաղխեցին զտունն, և ոչ կործանեցաւ. քանզի ի վերայ վիմի հաստատեալ էր։ Եւ ամենայն, որ լսէ զբանս իմ զայսոսիկ և ոչ առնէ զսոսա, նմանեսցի առն յիմարի, որ շինեաց զտուն իւր ի վերայ աւազոյ։ Իջին անձրեւք, յարեան գետք, շնչեցին հողմք, հարին զտունն, և անկաւ. և էր կործանումն նորա մեծ յոյժ»։

Եւ եղև իբրև կատարեաց Յիսուս զամենայն զբանս զայսոսիկ, զարմանային ժողովուրդքն ընդ վարդապետութիւն նորա. զի իբրև իշխանութեամբ ուսուցանէր, և ոչ որպէս դպիրքն նոցա։

21. ՎԱՍՆ ԹՈՂԼՈՅ ԶԲԻՒՐ ՔԱՆՔԱՐՆ.

Նմանեցաւ արքայութիւն երկնից առն թագաւորի, որ կամեցաւ համար առնուլ ի մէջ ծառայից իւրոց։ Եւ իբրև սկսաւ առնուլ, մատուցաւ առ նա պարտապան մի բիւր քանքարոյ։ Իբրև ոչ ունէր հատուցանել, հրամայեաց զնա վաճառել տէրն նորա՝ և զկին նորա և զորդիս և զամենայն, որ զինչ և ունիցի, և հատուցանել։ Եւ անկեալ ծառայն երկիր պագանէր նմա և ասէր. «Երկայնամի՛տ լեր առ իս, և զամենայն հատուցից քեզ»։ Գթացեալ տէր ծառային այնորիկ՝ արձակեաց զնա և զփոխն եթող նմա։

Եւ ելեալ ծառայն այն եգիտ զմի ի ծառայակցաց իւրոց, որ պարտէր նմա հարիւր դահեկան, և կալեալ զնա խեղդէր և ասէր. «Հատո՛ ինձ, զոր պարտիսդ»։ Արդ անկեալ ծառայակցին առ ոտս նորա՝ աղաչէր զնա և ասէր. «Երկայնամի՛տ լեր առ իս, և զամենայն հատուցից քեզ»։ Եւ նա ոչ կամէր. այլ չոգաւ, արկ զնա ի բանտ, մինչ հատուսցէ զպարտսն։

Իբրև տեսին ծառայակիցքն նորա՝ որ ինչ եղեն՝ տրտմեցա՛ն յոյժ և եկեալ ցուցին տեառն իւրեանց զամենայն, որ ինչ եղեն։ Յայնժամ կոչեաց զնա տէրն իւր և ասէ. «Ծառա՛յ չար, զամենայն զպարտսն թողի քեզ, վասն զի աղաչեցեր զիս։ Իսկ արդ ո՞չ էր պարտ և քեզ ողորմել ծառայակցին քում, որպէս և ես քեզ ողորմեցայ»։ Եւ բարկացեալ տէրն նորա՝ մատնեաց զնա դահճաց, մինչև հատուսցէ զամենայն զպարտսն։ Նոյնպէս և

Հայրն իմ, որ յերկինս է, արասցէ ձեզ, եթէ ոչ թողուցուք իւրաքանչիւր եղբօր իւրում ի սրտից ձերոց զյանցանս նոցա։

22. ՍԱՂՄՈՍ ԽԱ.

Որպէս փափագէ եղջերու յաղբերս ջուրց, այնպէս փափագէ անձն իմ առ քեզ, Աստուա՛ծ։

Ծարաւի է անձն իմ առ քեզ, Աստուա՛ծ հզօր և կենդանի. ե՞րբ եկից, երևեցայց երեսացդ Աստուծոյ։

Եղեն ինձ արտասուք իմ կերակուր ի տուէ և ի գիշերի, և այն, զի ասէին ցիս զօրհանապազ, թէ՝ Ո՞ւր է Աստուած քո։

Զայս որպէս յիշէի, տառապէր յիս անձն իմ. քաջալերէի, զի մտից ընդ յարկաւ սքանչելեաց տանն Աստուծոյ ի ձայն ցնծութեան և խոստովանութեան և ի ձայն բարեկենդանութեան։

Արդ ընդէ՞ր տրտում ես, ա՛նձն իմ, կամ ընդէ՞ր խռովես զիս. յուսա՛ առ Աստուած, խոստովանեա՛ նմա. փրկիչ երեսաց իմոց Աստուած է։

23. ՍԱՂՄՈՍ ՃԳ.

Ի վերայ աշխարհագործ արարածոց

Օրհնեա՛, ա՛նձն իմ, զՏէր։ Տէ՛ր Աստուած իմ, մեծ եղեր յոյժ, խոստովանութիւն և մեծվայելչութիւն զգեցար։

Արկար զլոյս որպէս զօթոց, ձգեցեր զերկինս որպէս խորան և յարկար ի վերայ ջուրց զվերնայարկս նորա։

Ո՞ դնէ յամպս զգնացս իւր, և շրջի նա ի վերայ թևոց հողմոց։

Ո՞ արար զհրեշտակս իւր հոգիս, և զպաշտօնեայս իւր ի հուր կիզելոյ։

Հաստատեաց զերկիր ի վերայ հաստատութեան իւրոյ, զի մի՛ սասանեսցի յաւիտեան։

Խորք որպէս զգեստ վերարկու է նորա, ի վերայ լերանց կացցեն ջուրք։

Ի սաստէ քումմէ փախիցեն, և ի ձայնէ որոտալոյ քումմէ սարսիցեն։

Ելանեն, լեռնանան և իջանեն, դաշտանան ի տեղի, յոր հաստատեցեր զնոսա։

Սահման եդիր, և ոչ անցանեն և ոչ ևս դառնան ի ծածկել զերկիր։

Առաքեցեր զաղբիւրս ընդ ձորձորս, ի մէջ լերանց գնասցեն ջուրք՝ արբուցանել զամենայն գազանս վայրի. յագեսցին ցիռք ի ծարաւս իւրեանց։

Անդ թռչունք երկնից բոյնս դիցեն և ի միջոյ վիմաց տացեն զձայնս իւրեանց։

Արբուցանէ զլերինս ի շտեմարանաց իւրոց, ի պտղոյ գործոց իւրոց լցցի երկիր։

Բուսուցեր զխոտ անասնոց, զդալարի ի ծառայութիւն մարդկան. հաներ զհաց յերկրէ։

Գինի ուրախ առնէ, իւղ՝ զուարթ, և հաց հաստատէ զսիրտ մարդոյ։

Յագեսցին ծառքն տեառն և մայրքն Լիբանանու, զորս դու տնկեցեր։

Անդ թռչունք երկնից ձագս հանցեն, և բոյն արագլի ապաւէն ի նոցա։

Լերինք բարձունք են եղջերուաց, և վէմք՝ ապաւէն նապաստակաց։

Արարեր զլուսին վասն ժամանակի, արեգակն ծանեաւ ըզժամ մտանելոյ իւրոյ։

Արարեր զխաւար, և եղև գիշեր. ի նմա գնան ամենայն գազանք անտառի։

Կորիւնք առիւծուց մռնչեն և յափշտակեն և խնդրեն յԱստուծոյ զկերակուրս իւրեանց։

Ի ծագել արեւու ժողովին և ի մորիս իւրեանց դադարեն։

Ելանէ մարդ ի գործս իւր և ի վաստակս ձեռաց իւրոց մինչև յերեկոյ։

Որպէ՜ս զի մեծ են գործք քո, Տէ՛ր. զամենայն ինչ իմաստութեամբ արարեր, և լցաւ երկիր ստեղծուածովք քովք։

Այս ծով մեծ և անդորր. ի սմա զեռունք, որոց ոչ գոյ թիւ, գազանք մեծամեծք և մանունք։

Ի սմա և նաւք գնան, վիշապն, զոր ստեղծեր, խաղալ նովաւ։

Ամենեքեան քեզ սպասեն, և դու տաս նոցա կերակուր ի ժամու։

Տաս դու նոցա, և կերակրին. բանաս զձեռն քո և կերակրես զամենեսեան կամօք քովք։

Դարձուցանես զերեսս քո ի նոցանէ, և խռովին. հանես զոգի ի նոցանէ, պակասին և ի հող դառնան։

Առաքես զոգի քո և ստանաս զնոսա և նորոգես զերեսս երկրի։

Եղիցին փառք Տեառն յաւիտեան. Տէր ուրախ եղիցի յարարածս իւր։

Ո՞ հայի յերկիր և տայ դողալ սմա. մերձի ի լերինս, և ծխեսցին։

Օրհնեցից զՏէր ի կեանս իմ. սաղմոս ասացից Աստուծոյ իմոյ, մինչև ե՛մ ես։

Քաղցր եղիցի նմա օրհնութիւն իմ, և ես ուրախ եղէց ի Տէր։

Պակասեսցին մեղաւորք յերկրէ, և ամպարիշտք մի՛ ևս գտցին ի նմա։

Օրհնեա՛, ա՛նձն իմ, զՏէր։ Ալէլուիա։

24. ԱՌԱԿ ՍԵՐՄԱՆԱՀԱՆԻՆ.

Յաւուր յայնմիկ ելեալ Յիսուս ի տանէն՝ նստաւ առ ծովեզերն։ Եւ ժողովեցան առ նա ժողովուրդք բազումք, մինչև մտանել նմա ի նաւն և նստել. և ամենայն ժողովուրդն կայր առ ծովեզերբն։ Եւ խօսէր ընդ նոսա բազումս առակօք և ասէր. «Ահա ել սերմանահան սերմանել, և ի սերմանելն իւրում՝ էր որ անկաւ առ ճանապարհաւ, և եկն թռչուն երկնից և եկեր զնա։ Եւ այլն անկաւ յապառաժի, ուր ոչ գոյր հող բազում, և վաղվաղակի բուսաւ առ ի չգոյէ հիւթոյ երկրին. ի ծագել արեւու՝ տապացաւ, և զի ոչ գոյին արմատք՝ չորացաւ։ Եւ այլն անկաւ ի մէջ փշոց, և ելին փուշքն և հեղձուցին զնա։ Եւ այլն անկաւ յերկիր բարի և տայր պտուղ՝ էր որ հարիւրաւոր, և էր որ երեսնաւոր։ Որ ունիցի ականջս լսելոյ՝ լուիցէ։

25· ՍԱՄԱՐԱՑԻՆ ՈՂՈՐՄԱԾ·

Եւ ահա յարեաւ ոմն օրինական, փորձէր զնա և ասէր· «Վարդապե՛տ, զի՞նչ գործեցից, զի զկեանսն յաւիտենականս ժառանգեցից»։ Եւ նա ասէ ցնա· «Յօրէնս զի՞նչ գրեալ է, ո՞րպէս ընթեռնուս»։ Նա պատասխանի ետ և ասէ· «Սիրեսցես զՏէր Աստուած քո յամենայն սրտէ քումմէ, և յամենայն անձնէ քումմէ, և յամենայն զօրութենէ քումմէ, և յամենայն մտաց քոց, և զընկեր քո իբրև զանձն քո»։ Եւ ասէ ցնա· «Ուղիղ ետուր զպատասխանիդ· զայդ արա՛ և կեցցես»։ Նա իբրև կամեցաւ զանձն արդարացուցանել, ասէ ցՅիսուս· «Եւ ո՞վ է իմ ընկեր»։ Պատասխանի ետ Յիսուս և ասէ· «Այր մի իջանէր յԵրուսաղեմէ յԵրիքով և անկաւ ի ձեռս աւազակաց, որք մերկացուցին զնա և վէրս ի վերայ եդին, թողին կիսամահ և գնացին։ Դէպ եղև քահանայի միոջ իջանել ընդ նոյն ճանապարհ, և տեսեալ զնա զանց արար։ Նոյնպէս և Ղևտացի մի եկեալ ընդ նոյն տեղի, ետես և զանց արար։ Սամարացի ոմն ճանապարհորդեալ՝ եկն ընդ նոյն առ նովաւ և տեսեալ զնա գթացաւ։ Եւ մատուցեալ պատեաց զվէրս նորա՝ արկեալ ի վերայ ձէթ և գինի· և եդեալ ի վերայ գրաստու իւրոյ՝ ած զնա ի պանդոկ մի և դարմանեաց զնա։ Եւ ի վաղիւ անդր, իբրև ելանէր անտի, հանեալ ետ ցպանդոկապետն երկուս դահեկանս և ասէ· «Դարման տար դմա, և զոր ինչ ծախեսցես ի դա՝ ի միւս անգամ գալստեան իմում հատուցից քեզ»։ Արդ՝ ո՞ յերեցունց ի նոցանէ թուի քեզ մերձաւոր լեալ անկելոյն ի ձեռս աւազակացն»։ Եւ նա ասէ· «Որ արար զողորմութիւնն ի վերայ նորա»։ Ասէ ցնա Յիսուս· «Ե՛րթ և դու արա՛ նոյնպէս»։

26· ՎԱՍՆ ԲԺՇԿՈՒԹԵԱՆ ԱՄԵՆԱՅՆ ՑԱՒՈՑ·

Այլ իբրև էջ ի լեռնէ անտի, գնացին զկնի նորա ժողովուրդ բազումք։ Եւ ահա մատուցեալ բորոտ մի, երկիր պագանէր նմա և ասէր· «Տէ՛ր, եթէ կամիս, կարող ես զիս սրբել»։ Ձգեաց զձեռն իւր և հասոյց ի նա Յիսուս և ասէ· «Կամիմ, սրբեա՛ց»։ Եւ վաղվաղակի սրբեցաւ ի նմանէ բորոտութիւնն։ Եւ ասէ ցնա

Յիսուս· «Զգոյշ լե՛ր, մի՛ ումեք ասիցես· այլ ե՛րթ, ցո՛յց զանձն քո քահանային և մատո՛ զպատարագն, զոր հրամայեաց Մովսէս ի վկայութիւն նոցա»։

Եւ մտեալ ի Կափառնաում, մատեաւ առ նա հարիւրապետ մի, աղաչէր զնա և ասէր· «Տէ՛ր, մանուկ իմ անկեալ կայ ի տան անդամալոյծ՝ չարաչար տանջեալ»։ Ասէ ցնա Յիսուս· «Ես եկից և բժշկեցից զնա»։ Պատասխանի ետ հարիւրապետն և ասէ· «Տէ՛ր, չեմ բաւական, եթէ ընդ յարկաւ իմով մտցես· այլ ասա՛ բանիւ, և բժշկեսցի մանուկն իմ։ Քանզի և ես այր մի եմ ընդ իշխանութեամբ, ունիմ ընդ ինև զինուորս, ասեմ սմա ե՛րթ, և երթայ, և այլում թէ՝ ե՛կ, և գայ, և ծառայի իմում թէ՝ արա՛ զայս, և առնէ»։ Իբրև լուաւ Յիսուս, զարմացաւ և ասէ ցայնոսիկ, որ զհետն երթային· «Ամէն ասեմ ձեզ և ոչ յԻսրայէլի այսպիսի հաւատս գտի երբէք։ Բայց ասեմ ձեզ, զի բազումք յարևելից և յարևմտից եկեսցեն և բազմեսցին ընդ Աբրահամու և ընդ Սահակայ և ընդ Յակովբու յարքայութեան երկնից, և որդիքն արքայութեան ելցեն ի խաւարն արտաքին· անդ եղիցի լալ և կրճել ատամանց»։ Եւ ասէ Յիսուս ցհարիւրապետն· «Ե՛րթ, և որպէս հաւատացեր՝ եղիցի քեզ»։ Եւ ողջացաւ մանուկն նորա յաւուր յայնմիկ։

Եւ եկեալ Յիսուս ի տուն Պետրոսի՝ ետես, զի զոքանչ նորա անկեալ դնէր տապացեալ։ Կալաւ զձեռանէ նորա, և եթող զնա ջերմն· յոտն եկաց և պաշտէր զնա։

Իբրև եղև երեկոյ, մատուցին առ նա դիւահարս բազումս, և եհան զայսսն բանիւ և զամենայն հիւանդսն բժշկեաց, զի լցցի բանն, որ ասացաւ ի ձեռն Եսայեայ մարգարէի· Նա զհիւանդութիւնս մեր վերացոյց և զցաւս մեր եբարձ։

Տեսեալ Յիսուսի ժողովուրդս բազումս զիւրև՝ հրամայեաց երթալ յայնկոյս։ Եւ մատուցեալ դպիր մի ասէ ցնա· «Վա՛րդապետ, եկից և ես զկնի քո, յոր վայր և երթիցես»։ Ասէ ցնա Յիսուս· «Աղուեսուց որջք գոն, և թռչնոց երկնից՝ բոյնք, այլ Որդւոյ մարդոյ ոչ գոյ, ուր դիցէ զգլուխ իւր»։ Եւ մի ոմն յաշակերտաց նորա ասէ ցնա· «Տ՛էր, տուր ինձ հրաման, զի երթայց, նախ թաղեցից զհայր իմ»։ Ասէ ցնա Յիսուս· «Ե՛կ զկնի և թո՛յլ տուր մեռելոցն՝ թաղել զմեռեալս իւրեանց»։

Եւ իբրեւ եմուտ ի նաւն, գնացին զկնի նորա աշակերտքն նորա։ Եւ ահա շարժումն մեծ եղեւ ի ծովուն, մինչ նաւին ծածկել յալեաց անտի, և ինքն ննջէր։ Եւ մատուցեալ աշակերտքն՝ յարուցին զնա և ասեն. «Տէ՛ր, փրկեա՛ զմեզ, զի կորնչիմք»։ Եւ ասէ ցնոսա. «Ընդէ՞ր վատասիրտք էք, սակաւահաւա՛տք»։ Յայնժամ յարուցեալ սաստեաց հողմոցն և ծովուն, և եղեւ խաղաղութիւն մեծ։ Եւ մարդիկն զարմացան և ասէին. «Ո՞րպիսի ոք իցէ սա, զի և հողմք և ծով հնազանդին սմա»։

Եւ իբրեւ անց յայնկոյս յերկիրն Գերգեսացւոց, պատահեցին նմա դիւահարք երկու, ելեալք ի գերեզմանացն, չարաչարք յոյժ, որպէս զի չէր հնար անցանել ումեք ընդ այն ճանապարհ։ Եւ ահա աղաղակեցին և ասեն. «Զի՞ կայ մեր և քո, Յիսո՛ւս, որդի՛ Աստուծոյ. եկիր տարաժամ տանջել զմեզ»։Եւ էր հեռագոյն ի նոցանէ երամակ մի խոզից արօտական։ Եւ դեքն աղաչէին զնա և ասէին. «Եթէ հանես զմեզ աստի, հրաման տուր մեզ երթալ յերամակ խոզիցն»։ Եւ ասէ ցնոսա. «Երթա՛յք»։ Եւ նոքա ելեալ գնացին յերամակն խոզից. և դիմեաց ամենայն երամակն ի դարէ անտի ի ծով, և մեռան ի ջուրսն։ Եւ խոզարածքն փախեան և երթեալ ի քաղաքն պատմեցին զամենայն և զիրս դիւահարացն։ Եւ ահա ամենայն քաղաքն ել ընդ առաջ Յիսուսի. իբրեւ տեսին զնա, աղաչեցին, զի գնասցէ ի սահմանաց նոցա։

27. ՎԱՍՆ ՎԱՐՁԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ՄՇԱԿԱՑՆ.

Նման է արքայութիւն երկնից առն տանուտեառն, որ ել ընդ առաւօտս ի վարձու ունել մշակս յայգի իւր։ Եւ արկ վարձս մշակացն աւուրն դահեկան և առաքեաց զնոսա յայգի իւր։ Եւ ելեալ զերրորդ ժամու՝ ետես այլս, զի կային դատարկք ի հրապարակս։ Ասէ և ցնոսա. «Երթա՛յք և դուք յայգի իմ, և որ ինչ արժան իցէ՝ տաց ձեզ»։ Գնացին և նոքա։ Եւ դարձեալ ելեալ զվեց ժամու և զինն ժամու՝ արար նոյնպէս։ Եւ զմետասանեբորդ ժամու ելեալ՝ եգիտ այլս, զի կային դատարկք. ասէ և ցնոսա. «Ընդէ՞ր կայք աստ զօրս ցերեկ դատարկք»։ Ասեն ցնա.

«Զի ոչ ոք կալաւ զմեզ ի վարձու»։ Ասէ ցնոսա. «Երթա՛յք և դուք յայգին, և որ ինչ արժան է՝ առնուցուք»։

Եւ իբրեւ երեկոյ եղեւ, ասէ տէր այգւոյն ցգաւառապետ իւր. «Կոչեա՛ զմշակսն և տուր նոցա վարձս՝ սկսեալ ի յետնոցն մինչև ցառաջինսն»։ Իբրեւ եկին որք զմետասաներորդ ժամուն, առին մէն մի դահեկան։ Եկեալ և առաջինքն՝ համարէին, թէ աւելի առնուցուն, և առին մէն մի դահեկան և նոքա։ Իբրեւ առին, տրտնջէին զտանուտեառնէն և ասէին, թէ՝ «Դոքա յետինքդ մի ժամ գործեցին, և հաւասարակորդս մեզ արարեր զդոսա, որ զծանրութիւն աւուրն բարձաք և զտօթ»։ Նա պատասխանի ետ միում ի նոցանէ և ասէ. «Ընկե՛ր, չզրկեմ զքեզ, ո՞չ դահեկանի միոջ սակ արկեր ընդ իս։ Ա՛ռ զքոյդ և ե՛րթ։ Եթէ կամիմ յետնոցս տալ, որպէս և քեզ՝ եթէ չիցէ՞ ինձ իշխանութիւն յիմսս առնել զինչ և կամիմ. կամ թէ ակն քո չա՞ր է, զի ես առատ եմ»։ Այսպէս եղիցին յետինք առաջինք, և առաջինք՝ յետինք. զի բազումք են կոչեցեալք, և սակաւք են ընտրեալք։

28. ՍԱՂՄՈՍ Ը.

Տէ՛ր, Տէր մեր, զի՜ սքանչելի է անուն քո յամենայն երկրի, համբարձաւ մեծվայելչութիւն քո ի վերոյ քան զերկինս։

Ի բերանոյ մանկանց տղայոց և ստնդիեցաց հաստատեցեր զօրհնութիւն. վասն թշնամեաց քոց, Տէր, զի եղծցի թշնամին և հակառակորդն։

Տեսից զերկինս, զգործս մատանց քոց, զլուսին և զաստեղս, զորս դու հաստատեցեր։

Ո՞վ է մարդ, զի յիշես դու զնա, կամ որդի մարդոյ, թէ այց ինչ արասցես դու նմա։

Փոքր ինչ խոնարհ արարեր զնա քան զհրեշտակս քո, փառօք և պատուով պսակեցեր զնա։

Եւ կացուցեր զնա ի վերայ ամենայն ձեռակերտաց քոց. զամենայն ինչ հնազանդ արարեր ի ներքոյ ոտից նորա. զխաշն և զարջառ և զամենայն ինչ, ևս և զերէ վայրի, զթռչունս երկնից, զձկունս ծովու, որ շրջին ընդ շաւիղս ծովու։

Տէ՛ր, Տէ՛ր մեր, զի՜ սքանչելի է անուն քո յամենայն երկրի։

29. ԱՅԼ ԲԺՇԿՈՒԹԻՒՆՔ ՅԻՍՈՒՍԻ.

Եւ մտեալ ի նաւ՝ անց յայնկոյս և եկն ի քաղաք իւր։ Եւ ահա մատուցին առ նա անդամալոյծ մի, որ դնէր ի մահիճս։ Եւ տեսեալ Յիսուսի զհաւատս նոցա՝ ասէ ցանդամալոյծն. «Թողեալ լիցին քեզ մեղք քո»։ Եւ ահա ոմանք ի դպրացն ասեն ընդ միտս. «Հայհոյէ դա»։ Եւ ծանուցեալ Յիսուսի զխորհուրդս նոցա՝ ասէ ցնոսա. «Ընդէ՞ր խորհիք դուք չարիս ի սիրտս ձեր։ Զի՞նչ դիւրին է, ասել՝ Թողեալ լիցին քեզ մեղք քո, թէ՞ ասել՝ արի՛ և շրջեա՛ց։ Այլ զի գիտասջիք, եթէ իշխանութիւն ունի Որդի մարդոյ յերկրի թողուլ զմեղս, (յայնժամ ասէ ցանդամալոյծն), արի՛, ա՛ռ զմահիճս քո և ե՛րթ ի տուն քո»։ Եւ յարուցեալ գնաց ի տուն իւր։ Իբրև տեսին ժողովուրդքն, զարմացան և փառաւոր առնէին զԱստուած, զտուիչն այնպիսի իշխանութեան մարդկան։

Եւ անցեալ ընդ այն Յիսուսի՝ ետես զայր մի, զի նստէր ի մաքսաւորութեան, Մատթէոս անուն, և ասէ ցնա. «Եկ զկնի իմ»։ Եւ յարուցեալ գնաց զկնի նորա։ Եւ եղև իբրև բազմեալ էր նա ի տանն, և ահա բազում մաքսաւորք և մեղաւորք եկեալ և բազմեալ էին ընդ Յիսուսի և ընդ աշակերտս նորա։ Իբրև տեսին փարիսեցիքն, ասեն ցաշակերտս նորա. «Ընդէ՞ր ընդ մաքսաւորս և ընդ մեղաւորս ուտէ վարդապետն ձեր»։ Իսկ Յիսուս իբրև լուաւ, ասէ ցնոսա. «Ոչ է պիտոյ բժիշկ կարողաց, այլ հիւանդաց։ Երթա՛յք, ուսարո՛ւք զի՛նչ է՝ Զողորմութիւն կամիմ և ոչ զզոհ. զի ոչ եկի կոչել զարդարս, այլ զմեղաւորս»։

Յայնժամ մատեան առ նա աշակերտքն Յովհաննու և ասեն. «Ընդէ՞ր մեք և փարիսեցիքն պահեմք յաճախ, և քո աշակերտքդ ո՛չ պահեն»։ Ասէ ցնոսա Յիսուս. «Միթէ մա՞րթ ինչ իցէ մանկանց առագաստի սուգ առնուլ, մինչ փեսայն ընդ նոսա իցէ. այլ եկեսցեն աւուրք, յորժամ բարձցի ի նոցանէ փեսայն, և ապա պահեսցեն։ Ոչ ոք արկանէ կապերտ անթափ ի վերայ հնացեալ ձորձոյ, զի առնու ելանէ զլրութիւն նորա ի հանդերձէն, և ևս չար պատառումն լինի։ Եւ ոչ արկանեն գինի նոր ի տիկս հինս, ապա թէ ոչ՝ տիկքն պատառին, և գինին հեղու, և տիկքն կորնչին. այլ արկանեն զգինի նոր ի տիկս նորս, և երկոքին պահին»։

Մինչդեռ նա զայս խօսէր ընդ նոսա, ահա իշխան մի մատուցեալ երկիր պագանէր նմա և ասէր. «Դուստր իմ արդ ևս վախճանեցաւ. այլ եկեալ դիցես զձեռն քո ի վերայ նորա, և կեցցէ»։ Յարեաւ Յիսուս և գնաց զկնի նորա աշակերտօքն հանդերձ։ Իբրև եկն Յիսուս ի տուն իշխանին և ետես զփողարսն և ամբոխ յոյժ, ասէ ցնոսա. «Ի բա՛ց գնացէք. զի ոչ եթէ մեռեալ է աղջիկդ, այլ ննջէ»։ Եւ ծաղր առնէին զնա։ Եւ իբրև ել ամբոխն ի բաց՝ եմուտ, կալաւ զձեռանէ նորա, և յարեաւ աղջիկն։ Եւ ել համբաւս այս ընդ ամենայն երկիրն ընդ այն։

Եւ մինչդեռ անցանէր ընդ այն Յիսուս, զհետ եղեն նորա կոյրք երկու, աղաղակէին և ասէին. «Ողորմեա՛ց մեզ, որդի՛ Դաւթի»։ Եւ իբրև եկն ի տուն, մատեան առ նա կոյրքն. և ասէ ցնոսա Յիսուս. «Հաւատա՞յք, եթէ կարող եմ առնել ձեզ զայդ»։ Ասեն ցնա. «Այո՛, Տէ՛ր»։ Յայնժամ մերձեցաւ յաչս նոցա և ասէ. «Ըստ հաւատոց ձերոց եղիցի ձեզ»։ Եւ բացան աչք նոցա. և սաստեաց նոցա Յիսուս և ասէ. «Զգոյշ կացէք, մի՛ ոք գիտասցէ»։ Եւ նոքա ելեալ համբաւեցին զնա ընդ ամենայն երկիրն ընդ այն։

Եւ յելանելն նոցա արտաքս՝ ահա մատուցին առ նա այր մի համր դիւահար։ Եւ յելանել դիւին՝ խօսեցաւ համրն, և զարմացան ժողովուրդքն և ասեն, թէ՝ «Եւ ոչ երբեք երևեցաւ այսպիսի ինչ յԻսրայէլի»։ Իսկ փարիսեցիքն ասէին, թէ՝ «Իշխանաւն դիւաց հանէ դա զդևս»։

Եւ շրջէր Յիսուս ընդ ամենայն քաղաքս և ընդ գեօղս, ուսուցանէր ի ժողովուրդս նոցա և քարոզէր զաւետարանն արքայութեան, և բժշկէր զամենայն ախտս և զամենայն հիւանդութիւնս ի ժողովրդեանն։ Եւ տեսեալ զժողովուրդսն՝ գթացաւ ի նոսա, զի էին աշխատեալք և ցրուեալք իբրև զոչխարս, որոց ոչ իցէ հովիւ։ Յայնժամ ասէ ցաշակերտսն իւր. «Հունձք բազում են, և մշակք սակաւ։ Արդ աղաչեցէ՛ք զՏէր հնձոց, զի հանցէ մշակս ի հունձս իւր»։

30· ՎԱՍՆ ԱՌԱՔԵԼՈՑՆ ԻՇԽԱՆՈՒԹԵԱՆ·

Եւ կոչեցեալ առ ինքն զերկոտասանեսին աշակերտսն իւր՝ ետ նոցա իշխանութիւն այսոց պղծոց՝ հանել զնոսա և բժշկել զամենայն ցաւս և զամենայն հիւանդութիւնս։ Եւ առաքելոցն երկոտասանից էին անուանք այսոքիկ· առաջին Սիմովն, անուանեալն Պետրոս, և Անդրէաս եղբայր նորա, Յակովբոս Զեբեդեայ և Յովհաննէս եղբայր նորա, Փիլիպպոս և Բարթուղիմէոս, Թովմաս և Մատթէոս մաքսաւոր, Յակովբոս Ալփեայ և Ղեբէոս, որ անուանեցաւն Թադէոս, Սիմովն Կանանացի և Յուդա Իսկարիովտացի, որ և մատնեացն զնա։ Զնոսա երկոտասանեսին առաքեաց Յիսուս· պատուիրեաց նոցա և ասէ· Ի ճանապարհ հեթանոսաց մի՛ երթայցէք և ի քաղաք Սամարացւոց մի՛ մտանիցէք· այլ երթայք առաւել առ ոչխարսն կորուսեալս տանն Իսրայելի։ Եւ իբրև երթայցէք, քարոզեցէ՛ք և ասացէ՛ք, թէ մերձեալ է արքայութիւն երկնից։ Զհիւանդս բժշկեցէ՛ք, զբորոտս սրբեցէ՛ք, զդեւս հանէ՛ք. ձրի առէ՛ք և ձրի տո՛ւք։ Մի՛ ստանայք ոսկի, և մի՛ արծաթ, և մի՛ պղինձ ի գօտիս ձեր, մի՛ պարկ ի ճանապարհ, և մի՛ երկուս հանդերձս, մի՛ կօշիկս, մի՛ ցուպ· զի արժանի է մշակն կերակրոյ իւրում։ Յոր քաղաք մտանիցէք կամ ի գեօղ, հարցանիցէք, թէ ո՞ է ի նմա արժանի, և անդ լինիջիք, մինչև ելանիցէք անտի։ Եւ իբրև մտանիցէք ի տունն, ողջոյն տաջիք նմա և ասասջիք· ողջոյն տանս այսմիկ։ Եթէ իցէ տունն արժանի, եկեսցէ ողջոյնն ձեր ի վերայ նորա· ապա թէ ոչ իցէ արժանի, ողջոյնն ձեր առ ձեզ դարձցի։ Եւ որ ոչ ընկալցի զձեզ և ոչ լուիցէ բանից ձերոց, իբրև ելանիցէք ի քաղաքէն յայնմանէ, թօթափեսջիք զփոշին յոտից ձերոց։ Ամէն ասեմ ձեզ, դիւրագոյն լիցի երկրին Սոդոմացւոց և Գոմորացւոց յաւուրն դատաստանի, քան քաղաքին այնմիկ։

Ահաւասիկ ես առաքեմ զձեզ իբրև զոչխարս ի մէջ գայլոց· եղերո՛ւք այսուհետև խորագէտք իբրև զօձս և միամիտք իբրև զաղաւնիս։ Զգոյշ լինիջիք ի մարդկանէ· զի մատնեսցեն զձեզ յատեանս, և ի ժողովուրդս իւրեանց տանջեսցեն զձեզ, և առաջի դատաւորաց և թագաւորաց տանիցին զձեզ վասն իմ ի վկայութիւն նոցա և հեթանոսաց։ Այլ յորժամ մատնեսցեն զձեզ, մի՛

հոգայցէք, թէ ո՞րպէս կամ զի՞նչ խօսիցիք· զի տացի ձեզ ի ժամուն յայնմիկ՝ զինչ խօսիցիք։ Զի ո՛չ եթէ դուք իցէք, որ խօսիցիքն· այլ Հոգին հօր ձերոյ, որ խօսիցի ի ձեզ։ Մատնեսցէ եղբայր զեղբայր ի մահ, և հայր՝ զորդի· և յառնիցեն որդիք ի վերայ հարց և սպանանիցեն զնոսա։ Եւ եղիջիք ատեցեալք յամենեցունց վասն անուան իմոյ· իսկ որ համբերեսցէ իսպառ, նա կեցցէ։ Եւ յորժամ հալածիցեն զձեզ ի քաղաքիս յայսմիկ, փախիջիք յայլ· և եթէ յայնմանէ հալածիցեն զձեզ, փախիջիք ի միւս· ամէն ասեմ ձեզ, ոչ սպառեսջիք զքաղաքս Իսրայելի, մինչև եկեսցէ Որդի մարդոյ։ Ոչ է աշակերտ առաւել քան զվարդապետ, և ոչ ծառայ՝ քան զտէր իւր։ Շատ իցէ աշակերտին, եթէ եղիցի իբրև զվարդապետ իւր, և ծառային՝ իբրև զտէր իւր· եթէ զտանուտէրն բէեղզեբուղ կոչեցին, ո՞րչափ ևս առաւել զընտանիս նորա։ Մի՛ այսուհետև երկնչիցիք ի նոցանէ· զի ոչինչ է ի ծածուկ, որ ոչ յայտնեսցի, և գաղտնի՝ որ ոչ ծանիցի։ Զոր ասեմ ձեզ ի խաւարի՝ ասացէք ի լոյս, և զոր լսէք յունկանէ՝ քարոզեցէ՛ք ի վերայ տանեաց։ Եւ մի՛ երկնչիք յայնցանէ, որ սպանանեն զմարմին և զոգի ոչ կարեն սպանանել· այլ երկերուք դուք առաւել յայնմանէ, որ կարող է զոգի և զմարմին կորուսանել ի գեհենի։ Ո՞չ ապաքէն երկու ճնճղուկք դանգի միոջ վաճառին, և մի ի նոցանէ յերկիր ոչ անկցի առանց հօր ձերոյ։ Այլ ձեր և ամենայն իսկ հեր գլխոյ թուեալ է։ Եւ արդ՝ մի՛ երկնչիցիք, զի լաւ էք քան զբազում ճնճղուկս։ Ամենայն որ խոստովանեսցի յիս առաջի մարդկան, խոստովանեցից և ես զնմանէ առաջի հօր իմոյ, որ յերկինս է։ Եւ որ ուրասցի զիս առաջի մարդկան, ուրացայց և ես զնա առաջի հօր իմոյ, որ յերկինս է։ Մի՛ համարիք, եթէ եկի արկանել խաղաղութիւն յերկիր· ոչ եկի արկանել խաղաղութիւն, այլ սուր· քանզի եկի քակել զայր ի հօրէ իւրմէ և զդուստր ի մօրէ իւրմէ և զհարսն ի սկեսրէ իւրմէ, և թշնամիք առն՝ ընտանիք իւր։ Որ սիրէ զհայր կամ զմայր առաւել քան զիս՝ ոչ է ինձ արժանի· և որ սիրէ զուստր կամ զդուստր առաւել քան զիս՝ չէ՛ ինձ արժանի։ Եւ որ ոչ առնու զխաչ իւր և գայ զկնի իմ՝ չէ՛ ինձ արժանի։ Որ գտանէ զանձն իւր՝ կորուսցէ զնա, և որ կորոյս զանձն իւր վասն իմ՝ գտցէ

զնա։ Որ ընդունի զձեզ՝ զիս ընդունի, և որ զիս ընդունի՝ ընդունի զառաքիչն իմ։ Որ ընդունի զմարգարէ յանուն մարգարէի՝ զվարձս մարգարէի առցէ. և որ ընդունի զարդար յանուն արդարոյ՝ զվարձս արդարոյ առցէ։ Եւ որ արբուսցէ միում ի փոքրկանցս յայսցանէ բաժակ մի ջուր ցուրտ միայն՝ յանուն աշակերտի, ամէն ասեմ ձեզ, ոչ կորուսցէ զվարձս իւր»։

31. ՍԱՂՄՈՍ ՂԶ.

Տէր թագաւորեաց, ցնծասցէ երկիր, ուրախ եղիցին կղզիք բազումք։

Ամպ և մէգ շուրջ են զնովաւ, յիրաւունս և յարդարութիւն ուղղեալ է աթոռ նորա։

Հուր առաջի նորա գնասցէ և այրեսցէ շուրջ զթշնամիս նորա։

Երևեցան փայլատակունք նորա տիեզերաց, ետես և սասանեցաւ երկիր։

Լերինք որպէս մոմ հալեսցին յերեսաց Տեառն, յերեսաց Տեառն ամենայն երկրի։

Պատմեսցեն երկինք զարդարութիւն նորա, և տեսցեն ամենայն ժողովուրդք զփառս նորա։

Ամաչեսցեն ամենեքեան, որք երկիր պագանեն կռոց և որք պարծին ի դրօշեալս իւրեանց. երկիր պագցեն նմա ամենայն հրեշտակք նորա։

32. ԱՌԱԿ ՈՐՈՄԱՆ.

Նմանեցաւ արքայութիւն երկնից առն, որ սերմանիցէ սերմն բարի յագարակի իւրում։ Եւ ի քուն լինել մարդկան՝ եկն թշնամին նորա և ցանեաց ի վերայ որոմն ի մէջ ցորենոյն և գնաց։ Եւ իբրև բուսաւ խոտն և արար պտուղ, ապա երևեցաւ և որոմնն։ Մատուցեալ ծառայք տանուտեառնն ասեն ցնա. «Տէ՛ր, ո՞չ սերմն բարի սերմանեցեր յագարակին քում, արդ

ուստի՞ ունիցի զորոմնն»։ Եւ նա ասէ ցնոսա. «Այր թշնամի արար զայն»։ Ասեն ցնա ծառայքն. «Կամի՞ս, զի երթիցուք, քաղեսցուք զայն ի բաց»։ Եւ նա ասէ ցնոսա. «Մի՛. գուցէ մինչ քաղիցէք զորոմնն, և զցորեանն ընդ նմին ի բաց խլիցէք։ Թոյլ տուք երկոցունց աճել ի միասին մինչև ի հունձս, և ի ժամանակի հնձոցն ասացից ցհնձօղսն. «Քաղեցէ՛ք նախ զորոմնդ և կապեցէ՛ք զայդ խրձունս առ ի այրել, և զցորեանն ժողովեցէ՛ք ի շտեմարանս իմ»։

33. ՎԱՍՆ ԶՏԱՂԱՆԴՍՆ ՏԱԼՈՅ.

Այր մի գնացեալ ի տար աշխարհ՝ կոչեաց զծառայս իւր և ետ նոցա զինչս իւր։ Ումեմն ետ հինգ քանքար և ումեմն՝ երկուս և ումեմն՝ մի, իւրաքանչիւր ըստ իւրում կարի, և գնաց։ Զօգաւ վաղվաղակի՝ որ առ զհինգն, գործեաց նոքօք և շահեցաւ այլ ևս հինգ։ Նոյնպէս և որ զերկուսն՝ շահեցաւ այլ ևս երկուս։ Եւ որ զմին առ՝ գնաց, փորեաց զերկիր և թաքոյց զարծաթ տեառն իւրոյ։ Յետ բազում ժամանակի գայ տէր ծառայիցն այնոցիկ և առնէ համարս ի մէջ նոցա։ Եւ մատուցեալ՝ որ զհինգ քանքարն առ՝ մատոյց այլ ևս հինգ քանքար և ասէ. «Տէ՛ր, հինգ քանքար ետուր ցիս, արդ ահաւասիկ հինգ այլ ևս քանքար ի վերայ շահեցայ»։ Ասէ ցնա տէրն իւր. «Ագնի՛ւ, ծառայ բարի և հաւատարիմ, որովհետև ի սակաւուդ հաւատարիմ ես, ի վերայ բազմաց կացուցից զքեզ. մուտ յուրախութիւն տեառն քո»։ Մատուցեալ և որոյ զերկուս քանքարսն առեալ էր, և ասէ. «Տէ՛ր, երկուս քանքարս ետուր ցիս, ահաւասիկ երկուս ևս այլ քանքարս, զորս ի վերայ շահեցայ»։ Ասէ ցնա տէրն իւր. «Ագնի՛ւ, ծառայ բարի և հաւատարիմ, որովհետև ի սակաւուդ հաւատարիմ ես, ի վերայ բազմաց կացուցից զքեզ. մո՛ւտ յուրախութիւն տեառն քո»։ Մատուցեալ և որոյ զմի քանքարն առեալ էր, և ասէ. «Տէ՛ր, գիտէի, զի այր մի խիստ ես, հնձես՝ զոր ոչ սերմանեցեր, և ժողովես՝ ուստի ոչ սփռեցեր։ Երկեայ, գնացի և թաքուցի զքանքարն քո յերկրի. արդ ահաւասիկ քոյդ ցքեզ»։ Պատասխանի ետ տէրն և ասէ ցնա. «Ծառա՛յ չար և վատ, գիտէիր, եթէ հնձեմ՝ ուս-

ուր ոչ սերմանեցի, և ժողովեմ՝ ուստի ոչ սփռեցի. պարտ էր քեզ արկանել զարծաթդ իմ ի սեղանաւորս, և եկեալ ես տոկոսեօք պահանջէի զիմ։ Արդ՝ առէք ի դմանէ զքանքարդ և տուք այնմ, որ ունիցի զտասն քանքարն։ Զի ամենայնի, որ ունիցի՝ տացի և յաւելցի. և որ ոչն ունիցի, և զոր ունիցին՝ բարձցի ի նմանէ։ Եւ զծառայդ անպիտան հանէք ի խաւարն արտաքին. անդ եղիցի լալ և կրճել ատամանց»։

34. ԱՒԵՏԱՐԱՆ ԸՍՏ ՄԱՏԹԷՈՍԻ ԳԼՈՒԽ ԺԱ.

Եւ եղև իբրև կատարեաց Յիսուս զպատուէր երկոտասանից աշակերտացն իւրոց, գնաց անտի քարոզել և ուսուցանել ի քաղաքս նոցա։ Իսկ Յովհաննէս իբրև լուաւ ի բանտին զգործսն Քրիստոսի, առաքեաց ի ձեռն աշակերտացն իւրոց և ասէ ցնա. «Դո՞ւ ես որ գալոցն ես, եթէ այլում ակն կալցուք»։ Պատասխանի ետ Յիսուս և ասէ ցնոսա. «Գնացէ՛ք, պատմեցէ՛ք Յովհաննու, զոր լուայք և տեսէք։ Կոյրք տեսանեն, կաղք գնան, բորոտք սրբին, և խուլք լսեն, և մեռեալք յառնեն, և աղքատք աւետարանին։ Եւ երանեալ է՝ որ ոչ գայթակղեսցի յիս»։

Եւ իբրև նոքա գնացին, սկսաւ Յիսուս ասել ժողովրդեանն զՅովհաննէ. «Զի՞նչ ելէք տեսանել յանապատին. եղէ՞գն շարժուն ի հողմոյ։ Այլ զի՞նչ ելէք տեսանել. մա՞րդ ի հանդերձս փափկութեան զարդարեալ. ահաւասիկ որ զփափուկսն զգեցեալ են՝ ի տունս թագաւորաց են։ Այլ զի՞նչ ելէք տեսանել, մարգարէ՞. այո՛, ասեմ ձեզ, և առաւել ևս քան զմարգարէ։ Զի նա է, վասն որոյ գրեալն է. Ահա ես առաքեցից զհրեշտակ իմ առաջի երեսաց քոց, որ պատրաստեսցէ զճանապարհ քո առաջի քո։ Ամէն ասեմ ձեզ. չէ՛ յարուցեալ ի ծնունդս կանանց մեծ քան զՅովհաննէս Մկրտիչ. բայց փոքրիկն յարքայութեան երկնից մեծ է քան զնա։ Բայց յաւուրցն Յովհաննու Մկրտչի մինչև ցայժմ՝ արքայութիւն երկնից բռնադատի, և բռունք յափշտակեն զնա։ Քանզի ամենայն օրէնք և մարգարէք մինչև ցՅովհաննէս մարգարէացան։ Եւ եթէ կամիք ընդունել, նա է Եղիա, որ գալոցն է։ Որ ունիցի ականջս լսելոյ՝ լուիցէ։ Ո՞ւմ նմանեցուցից

զազգս զայս. նման է մանկտւոյ, որ նստիցին ի հրապարակս, կարդայցեն զընկերս իւրեանց և ասիցեն. Փողս հարաք ձեզ, և ոչ կաքաւեցէք. ողբացաք ձեզ, և ոչ կոծեցարուք։ Եկն Յովհաննէս, ո՛չ ուտէր և ո՛չ ըմպէր, և ասեն՝ դև գոյ ի նմա։ Եկն Որդի մարդոյ, ուտէ և ըմպէ, և ասեն՝ ահա այր կերող և արբեցող, բարեկամ մաքսաւորաց և մեղաւորաց. և արդարացաւ իմաստութիւն յորդւոց իւրոց»։ Յայնժամ սկսաւ նախատել ըզքաղաքսն, յորս եղեն բազում զօրութիւնք նորա, և ոչ ապաշխարեցին։ «Վա՛յ քեզ, Քորազի՛ն, վա՛յ քեզ, Բեթսայիդա՛. զի եթէ ի Տիւրոս և ի Սիդովն եղեալ էին զօրութիւնքն, որ ի ձեզ եղեն՝ վաղու ևս արդեօք խորգով և մոխրով ապաշխարեալ էր։ Բայց ասեմ ձեզ, դիւրագոյն լիցի երկրին Տիւրոսի և Սիդովնի յաւուրն դատաստանի, քան ձեզ։ Եւ դո՛ւ Կափառնաում, մի՛ մինչև յերկինս բարձրասցիս, այլ մինչև ի դժոխս իջցես. զի եթէ ի Սոդոմ եղեալ էին զօրութիւնքն, որ ի քեզ եղեն՝ ապաքէն կային ևս մինչև ցայսօր։ Բայց ասեմ ձեզ, եթէ երկրին Սոդոմացւոց դիւրագոյն լիցի յաւուրն դատաստանի, քան քեզ»։

Յայնմ ժամանակի պատասխանի ետ Յիսուս և ասէ. «Գոհանամ զքէն, Հա՛յր, Տէր երկնի և երկրի. զի ծածկեցեր զայս յիմաստնոց և ի գիտնոց և յայտնեցեր տղայոց։ Այո՛, Հա՛յր, զի այսպէս հաճոյ եղև առաջի քո։ Ամենայն ինչ տուաւ ինձ ի հօրէ իմմէ։ Եւ ոչ ոք ճանաչէ զորդի, եթէ ոչ հայր. և ոչ զհայր ոք ճանաչէ, եթէ ոչ որդի, և ում որդին կամիցի յայտնել։ Եկայք առ իս ամենայն վաստակեալք և բեռնաւորք, և ես հանգուցից զձեզ. առէ՛ք զլուծ իմ ի ձեզ և ուսարո՛ւք յինէն, զի հեզ եմ և խոնարհ սրտիւ, և գտջիք հանգիստ անձանց ձերոց։ Զի լուծ իմ քաղցր է, և բեռն իմ փոքրոգի»։

35. ՄԵԾԱՏՈՒՆՆ ԵՒ ՂԱԶԱՐՈՍ.

Այր ոմն էր մեծատուն և ագանէր բեհեզս և ծիրանիս և ուրախ լինէր հանապազ առատապէս։ Եւ աղքատ ոմն, անուն Ղազարոս, անկեալ դնէր առ դրան նորա վիրաւորեալ և ցանկայր լնուլ զորովայն իւր ի փշրանացն, որ անկանէին ի սեղանոյ

մեծատանն. այլ և շունք եւս գային և լեզուին զվէրս նորա։ Եւ եղև մեռանել աղքատին և տանել հրեշտակաց զնա ի գոգն Աբրահամու. մեռաւ և մեծատունն և թաղեցաւ։ Եւ ի դժոխսն ամբարձ զաչս իւր, մինչ ի տանջանսն էր. ետես զԱբրահամ ի հեռաստանէ և զՂազարոս ի գոգ նորա հանգուցեալ։ Եւ նա աղաղակեաց և ասէ. «Հա՛յր Աբրահամ, ողորմեա՛ց ինձ և առաքեա՛ զՂազարոս, զի թացցէ զծագ մատին իւրոյ ի ջուր և զովացուսցէ զլեզու իմ. զի պապակիմ ի տապոյ աստի»։ Եւ ասէ ցնա Աբրահամ. «Որդեա՛կ, յիշեա՛, զի ընկալար անդէն զբարիս քո ի կեանսն քում, և Ղազարոս նոյնպէս զչարչարանս. արդ սա աստ մխիթարի, և դու այդր պապակիս։ Եւ ի վերայ այսր ամենայնի՝ վիհ մեծ է ընդ մեզ և ընդ ձեզ. եթէ կամիցին աստի առ ձեզ անցանել, ոչ կարեն, և ոչ այտի ոք առ մեզ անցանել»։ Եւ ասէ. «Արդ աղաչեմ զքեզ, հա՛յր, զի արձակեսցես զդա ի տուն հօր իմոյ. են իմ անդ եղբարք հինգ, որպէսզի տացէ նոցա վկայութիւն, զի մի՛ և նոքա կայցեն յայս տեղի տանջանաց»։ Եւ ասէ Աբրահամ. «Ունին զՄովսէս և զմարգարէս, նոցա լուիցեն»։ Եւ նա ասէ. «Ո՛չ, հա՛յր Աբրահամ, բայց եթէ ի մեռելոց ոք երթիցէ առ նոսա, և ապաշխարեսցեն»։ Եւ ասէ ցնա. «Եթէ Մովսէսի և մարգարէիցն ոչ լսեն, և ոչ՝ եթէ ի մեռելոց ոք յառնիցէ՝ հաւատասցեն»։

36. ՍԱՂՄՈՍ ՃԼԶ.

Առ գետս Բաբելացւոց, անդ նստէաք և լայաք, որպէս յիշեցաք մեք անդ զՍիոն։

Ի մէջ ուռեաց նոցա կախեցաք զկտակարանս մեր։

Անդ հարցանէին զերիչք մեր զբանս օրհնութեան, գերեվարք մեր ստիպէին զմեզ և ասէին՝ Օրհնեցէ՛ք մեզ յօրհնութենէն Սիոնի։

Իսկ զիա՞րդ օրհնեսցուք զօրհնութիւնս Տեառն յերկիր օտար։

Եթէ մոռացայց զքեզ, Երուսաղէ՛մ, մոռասցի զիս աջ իմ։

Կցեսցի լեզու իմ ի քիմս իմ, թէ ոչ յիշեցից զքեզ, թէ ոչ նախ նուագեցից զքեզ, Երուսաղէ՛մ, սկիզբն ուրախութեան իմոյ։

Յիշեա՛, Տէ՛ր, զորդիսն Եդովմայ յաւուրսն Երուսաղէմի, որք ասէին՝ Քակեցէ՛ք, քակեցէ՛ք, մինչև ի հիմն հասուցէ՛ք։

Դուստր Բաբելացւոց թշուառական, երանի՜ որ հատոյց զհատուցումն քո, զոր դու մեզ հատուցեր. երանի՛ որ կալաւ զմանկունս քո և եհար զքարի։

37. ՎԱՍՆ ԿՈՉԵՑԵԼՈՑ Ի ՀԱՐՍԱՆԻՍՆ.

Նմանեցաւ արքայութիւն երկնից առն թագաւորի, որ արար հարսանիս որդւոյ իւրում։ Եւ առաքեաց զծառայս իւր կոչել զհրաւիրեալսն ի հարսանիս, և ոչ կամեցան գալ։ Դարձեալ առաքեաց այլ ծառայս և ասէ. «Ասացէ՛ք հրաւիրելոցն, ահաւասիկ զճաշ իմ պատրաստեցի, զուարակք իմ և պարարակք զենեալ են, և ամենայն ինչ պատրաստ է. եկա՛յք ի հարսանիսս»։ Եւ նոքա յուլացեալ գնացին ոմն յագարակ իւր, և ոմն ի վաճառ իւր. և այլք կալան զծառայս նորա, թշնամանեցին և սպանին։ Իսկ թագաւորն իբրև լուաւ՝ բարկացաւ, և առաքեաց զզօրս իւր և սատակեաց զսպանողսն զայնոսիկ և զքաղաքն նոցա այրեաց։ Յայնժամ ասէ ցծառայս իւր. «Հարսանիքս պատրաստ են, և հրաւիրեալքն չէին արժանի։ Արդ՝ երթա՛յք յանցս ճանապարհաց և զոր միանգամ գտանիցէք՝ կոչեցէ՛ք ի հարսանիսս»։ Եւ ելեալ ծառայքն ի ճանապարհս՝ ժողովեցին զամենեսեան, զորս և գտին, զչարս և զբարիս. և լցան հարսանիքն բազմականօք։ Եւ մտեալ թագաւորն հայել զբազմականօքն՝ ետես անդ այր մի, որ ոչ էր զգեցեալ հանդերձ հարսանեաց»։ Եւ ասէ ցնա. «Ընկե՛ր, զիա՞րդ մտեր այսր, զի ոչ ունէիր հանդերձ հարսանեաց»։ Եւ նա պապանձեցաւ։ Յայնժամ ասէ թագաւորն ցսպասաւորսն. «Կապեցէ՛ք զոտս նորա և զձեռս և հանէ՛ք զդա ի խաւարն արտաքին. անդ եղիցի լալ և կրճել ատամանց. զի բազումք են կոչեցեալք, և սակաւք են ընտրեալք»։

ԵՂԻՇԷԻ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻ
ՎԱՍՆ ՎԱՐԴԱՆԱՅ ԵՒ ՀԱՅՈՑ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՆ*)

ԱՌԱՋԻՆ ՅԵՂԱՆԱԿ

ԺԱՄԱՆԱԿՔՆ.

1.

Ի բառնալ ազգին Արշակունեաց՝ տէրեցին աշխարհիս Հայոց ազգն Սասանեայ պարսկի, որ վարէր զիւր իշխանութիւնն օրինօք մոգուցն և բազում անգամ մարտնչէր ընդ այնոսիկ, որ ոչ ընդ նոյն օրինօքն մտանէին, սկիզբն արարեալ յաւուրց Արշակայ արքայի, որդւոյն Տիրանայ, և կռուէր մինչև ցամս վեցերորդ Արտաշրի արքայի Հայոց, որդւոյն Վռամշապհոյ։ Եւ իբրև զնա ևս մերժեաց ի թագաւորութենէն, ի նախարարսն Հայոց անկանէր թագաւորութիւնն զի թէպէտ և զանձն յարքունիս Պարսկաց երթայր, սակայն այրուձին Հայոց բովանդակ ի ձեռն նախարարացն առաջնորդէր ի պատերազմի. Վասն որոյ և աստուածպաշտութիւնն բարձրացեալ կամակարութեամբ երևելի լինէր յաշխարհին Հայոց ի սկզբանց տէրութեանն Շապհոյ արքայից արքայի մինչև ցամս երկրորդ Յազկերտի արքայի, որդւոյ Վռամայ, զոր եգիտ սատանայ իւր գործակից, և զամենայն մթերեալ թոյնսն թափեաց ի բաց և ելից զնա իբրև զպատկանդարան դեղեալ նետիւք։ Եւ սկսաւ եղջիւր ածել առնորէնութեամբ և գոռալով հող հանէր ընդ չորս կողմանս երկ-

*) Եղիշէի «Վարդանանց պատմութիւնն» ունի մի յառաջաբան, որից իմացւում է, որ հեղինակն այս պատմութիւնը գրել է Մամիկոնեան Դաւիթ երէցի խնդրով. Նպատակն է կրթել և քաջալերել ընթերցողներին. «զի հանապազորդ ընթեռնուցուս՝ լսելով զառաքինեացն ըղձալի քաջութիւն և զյետս կացելոցն զվատթարութիւն»։ Պատմութիւնը բաժանւում է ութ հատուածների, որոնք յեղանակ են կոչւում. Հեղինակը գրում է իբրև ժամանակակից և շատ բանի ականատես։

րի. և թշնամի և հակառակորդ երևեցուցանէր իւր զհաւատացեալսն ի Քրիստոս և նեղեալ տագնապէր անխաղաղաւէր կենօք։

Քանզի յոյժ սիրելի էր նմա խռովութիւն, արիւնհեղութիւն, վասն այնորիկ յանձն իւր տարաբերէր, եթէ յո՞ թափեցից զդառնութիւն թունից, կամ ուր բացատրեցից զբազմութիւն նետիցն։ Եւ առ յոյժ յիմարութեանն իբրև զգազան մի կատաղի յարձակեցաւ ի վերայ աշխարհին Յունաց. եհար մինչ ի քաղաքն Մծբին և բազում գաւառս Հոռոմոց աւերեաց ապականեաց և զամենայն եկեղեցիս հրձիգ արար. կուտեաց զաւար և զգերի և ահաբեկ արար զամենայն զօրս աշխարհին։

Իսկ երանելին Թէոդոս կայսր, քանզի խաղաղասէր էր ի Քրիստոս, ոչ կամեցաւ ելանել ընդ առաջ պատերազմաւ, այլ այր մի Անատոլ անուն, որ էր նորա սպարապետ արևելից, առաքեաց առ նա բազում գանձիւք։ Եւ արք պարսիկք, որք փախուցեալ էին վասն քրիստոնէութեան և էին ի քաղաքի կայսեր, կալաւ և ետ ի ձեռս նորա։ Եւ զամենայն, զոր ինչ ասաց ի ժամանակին, կատարեաց ըստ կամաց նորա և արգել զնա ի բազում բարկութենէն. և դարձաւ անդրէն յիւր քաղաքն Տիզբոն։

2.

Եւ իբրև ետես անօրէն իշխանն, եթէ յաջողեցաւ չարութիւնն նորա՝ սկսաւ այլ ևս խորհուրդ յաւելուլ, իբր. ոք զի ի հուր բորբոքեալ յաւելլով բազում նիւթս փայտից։ Քանզի ուստի սակաւ մի կասկածոտն էր, անափ անէրկիւղ հաստատեցաւ. վասն այնորիկ վրդովեցոյց զբազումս ի սուրբ ուխտէն քրիստոնէից, է՛ր զոր բանիւք սպառնալեօք, է՛ր զոր կապանօք և տանջանօք, և է՛ր զոր չարաչար մահուամբ վախճանէր։ Յափշտակութիւն առնէր ընչից և արարոց և մեծաւ անարգանօք տանջէր զամենեսեան։ Եւ իբրև ետես, եթէ վայրապարեալ ցրուեցան ի բազում կողմանս՝ ի խորհուրդ կոչէր զպաշտօնեայս ձախակողմանն, որք կապեալ էին ի կռապաշտութեան անլուծանելի հանգուցիւք, վառեալք և ջեռեալք իբրև զհնոց առ այրել զուխտ սուրբ եկեղեցւոյ։

Քանզի էին իսկ այնպիսիքն բնակեալ ի կեանս իւրեանց իբրեւ ի թանձրամած խաւարի, և ոգիքն արգելեալք ի մարմնի իբրեւ զկենդանի ի գերեզմանի, յորս ամենեւին չծագէ նշոյլ սուրբ լուսոյն Քրիստոսի։ Նաև արջք օրհասականք ընդ փախճանել շընչոյն հզօրագոյնս կռուին, յորոց և իմաստունքն տեղի տուեալ փախչին ի նոցանէ։ Այսպիսի իմն եկեալ, հասեալ է փախճան տէրութեան. եթէ հարկանին՝ չզգան, և եթէ հարկանեն՝ չիմանան. և իբրեւ ոչ գտանի արտաքին թշնամի, ընդ անձինս իւրեանց մարտ եղեալ կռուին։ Ի դէպ իսկ ելանէ բան մարգարէին ի վերայ նոցա. «Այր, ասէ, առ քաղցի իւրում շրջեսցի և կերիցէ զկէս անձին իւրոյ»։ Նման սմին և Տէրն ինքնին ասէ. «Ամենայն տուն և թագաւորութիւն, որ յանձն իւր բաժանի, ոչ կարէ կալ հաստատուն»։

Արդ զի՞ կոծիս, զի՞ մրցիս, զի՞ այրիս, զի՞ բորբոքիս, զի՞ ոչ շիջանիս, զի՞ կոչես ի խորհուրդ զայնոսիկ, որոց զոգիսն ձեր ի ձէնջ քաղեալ՝ հանեալ է զանապականդ յապականութիւն և զապականելի մարմինդ դէշաքարշ արարեալ՝ իբրեւ զագիր մեռելոտի ի բաց ընկեցեալ։ Ապաքէն զայդ կամիս, զի ծածկեսցի խորհուրդն ամբարշտութեան. տեսջիր, յորժամ յայտնեսցի, ապա գիտասցես զելս կատարածի դորա։

3.

Ասեն մոգքն. «Արքա՛յ քաջ, աստուածքն ետուն քեզ զտէրութիւնդ և զյաղթութիւն, և ոչ ինչ կարօտին նոքա մարմնաւոր մեծութեան, բայց եթէ ի մի օրէնս դարձուսցանես զամենայն ազգս և ազինս, որ են ի տէրութեան քում. յայնժամ և աշխարհն Յունաց հնազանդեալ մտցէ ընդ օրինօք քովք։ Արդ զբանս զայսոսիկ վաղվաղակի կատարեա՛ դու, արքա՛յ. զօր գումարեա՛ և գունդ կազմեա՛, խաղա՛, գնա՛ դու յաշխարհն Քուշանաց. և զամենայն ազգս ժողովեա՛ և անցո՛ ըստ Պահ գետոյն ի ներքս, և դու անդէն արա՛ քեզ բնակութիւն։ Յորժամ արգելուս և փակես զամենեսեան ի հեռաւոր օտարութեան, կատարին խորհուրդք կամաց քոց։ Եւ որպէս երեւի մեզ ի դենիս մերում, տիրես դու և երկրին Քուշանաց, և Յոյնք իսկ ոչ ելանեն ընդ

քո իշխանութիւնդ։ Բայց միայն զաղանդ քրիստոնէից բարձ ի միջոյ»։

Հաճոյ թուեցաւ խորհուրդն թագաւորին և մեծամեծացն, որ էին ի նմին բանի. հրովարտակս գրէր, պնդապնդագոյնս առաքէր յամենայն տեղիս տէրութեան իւրոյ։ Եւ այս է պատճէն հրովարտակին.

«Առ ամենայն ազգս տէրութեան իմոյ, Արեաց և Անարեաց. բազմասցի ի ձեզ ողջոյն մարդասիրութեան մերոյ. դուք ողջ լերո՛ւք, և մեք մեզէն ողջ եմք դիցն օգնականութեամբ։

«Առանց զձեզ ինչ աշխատ առնելոյ խաղացաք, գնացաք յերկիրն Յունաց և առանց գործոյ պատերազմի սիրով մարդասիրութեամբ նուաճեցաք զամենայն երկիրն մեզ ի ծառայութիւն։ Դուք զբարի զմտաւ ածէք և անապառ լերուք յուրախութեան. բայց բան զայս կատարեցէք վաղվաղակի, զոր ասեմք։

«Մեք ի մտի եդաք անվրէպ խորհրդովք խաղալ, գնալ յաշխարհն արեւելից, աստուածոցն օգնականութեամբ դարձուցանել ի մեզ զտէրութիւնն Քուշանաց. դուք իբրեւ զհրովարտակս զայս տեսանէք, անխափան, վաղվաղակի արձի գումարեցէ՛ք առաջի քան զիս. յանդիման լերո՛ւք ինձ յԱպար աշխարհին»։

Ըստ այսմ պատճենի հրովարտակ եհաս յաշխարհն Հայոց, ի Վրաց և յԱղուանից։

4.

Եւ անմեղութեամբ՝ ոչ գիտացեալ զերկդիմի միտս թագաւորին՝ խաղացին, գնացին յիւրաքանչիւր աշխարհաց լըջմտութեամբ և անտրտում խնդութեամբ և տիրասէր խորհրդովք, կատարել զպաշտ զինուորութեան աներկբայ վաստակովք։ Բարձին և ընդ իւրեանս սուրբ կտակարանս բազում պաշտօնէիւք և բազմագոյն քահանայիւք։

Արդ իբրեւ ետես թագաւորն զամենայն կազմութիւն և զբազմութիւն գնդի բարբարոսաց, որք սրտի մտօք եկեալ էին ի վաստակ արքունի, առաւելապէս ուրախ եղև առաջի մեծամեծացն և ամենայն բազմութեան զօրաց իւրոց։ Ի վերին երեսս թաքուցանէր զկամս մտացն իւրոց և ակամայ առաւելապէս պար-

դնէր զնոսա։ Տաղաց, գնաց միանգամայն ի վերայ տէրութեանն Հոնաց աշխարհին, զոր Քուշանս անուանեն, և զերկեամ մի կռուեալ՝ ոչ ինչ կարաց առնել նոցա։ Ապա արձակեաց զմարզիկսն յիւրաքանչիւր տեղիս, և զայլսն ի նոցա տեղիս փոխանակ առ իւր կոչեաց նովին պատրաստութեամբ։ Եւ այսպէս ամ յամէ սովորութիւն կարգեաց և իւր անդէն քաղաք բնակութեան շինեաց, սկսեալ ի չորրորդ ամէ տէրութեանն իւրոյ մինչև յամն մետասաներորդ թագաւորութեանն։

Եւ իբրև ետես, եթէ հաստատուն կային Հոնք յուխտն իւրեանց, զոր եդին ընդ նմա, և դադարեցին Տայլնդուրք ելանել ընդ պահակն Ճորայ, և յամենայն կողմանց խաղաղութեամբ բնակեաց աշխարհն նորա, և ի նեղ ևս էարկ զթագաւորն Հոնաց, քանզի աւերեաց զբազում գաւառս նորա, — աւետաւորս առաքեաց ընդ ամենայն տէրութեանս աշխարհին իւրոյ, ցլուք սպիտակօք և գիսաւոր նոխազօք ատատացոյց զգոհս կրակի և խիստ թանձրացոյց անդադարութեամբ զպաշտօն պղծութեանն իւրոյ. պատկօք և պատուովք մեծարեաց զբազումս ի մոգաց և զբազմագոյնս ի մոգպետաց։ Ետ և հրաման յափշտակել զքրիստոնէից զինչս և զստացուածս, որք էին ի մէջ Պարթևաց աշխարհին։

5.

Եւ այսպէս հպարտացաւ, բարձրացաւ ի միտս իւր, ի վեր քան զմարդկային բնութիւն ընդվզեալ ամպարտանէր, ոչ միայն յիրս մարմնական պատերազմացն, այլ մեծ ևս զինքն կարծէր քան զբնութիւն հայրենի կարգին։ Վասն այնորիկ կեղծաւորութեամբ թաքուցանէր զինքն ըստ կարծեացն և, որպէս երևէր իմաստնոցն, յանմահից ինչ կարգի դնէր զինքն։ Եւ յոյժ էր յառուցեալ ընդ անուանն Քրիստոսի, յորժամ լսէր, թէ տանջեցաւ, խաչեցաւ, մեռաւ և թաղեցաւ։

Եւ իբրև այսպէս օր ըստ օրէ ի սոյն միտս ցնորեալ դանդաչէր, մի ոմն մանկագոյն ի նախարարացն Հայոց ընդդէմ բանս եդ և ասէ. «Արքա՛յ քաջ, դու ուստի՞ գիտես զայդպիսի բանս խօսել զՏեառնէ»։ Ետ պատասխանի թագաւորն և ասէ. «Իմ իսկ առաջի ընթերցան զգիրս մոլորութեանն ձերոյ»։ Ետ պատաս-

խանի անդրէն պատանին և ասէ. «Ընդէ՞ր, արքա՛յ, ցայդ վայր միայն ետուր ընթեռնուլ. այլ յառաջ ևս մատո՛ զկարգացուցն և լսես անդ զյարութիւնն, զյայտնութիւնն առ բազումս, զվերացումն յերկինս, զնստելն ընդ աջմէ Հօր, զխոստումն երկրորդ գալստեան՝ զհրաշակերտ յարութիւնն առնելով բոլորեցունց, զհամառօտ հատուցմունս արդար դատաստանին»։ Իբրև լուաւ զայս թագաւորն, ի խոր խոցեալ՝ վեր ի վերոյ ծիծաղեցաւ և ասէ. «Ամենայն այդ խաբէութի՛ւն է»։ Ետ պատասխանի զինուորն Քրիստոսի և ասէ. «Եթէ հաւատարիմ են քեզ մարմնաւոր չարչարանք նորա, հաւատարմագո՛յն ևս լիցի քեզ երկրորդ ահաւոր գալուստն նորա»։

Եւ զայս լսելով թագաւորին՝ բորբոքեցաւ իբրև զհուր հնոցին ի Բաբիլոնի, մինչ և իւրքն իսկ անդէն դեռ ևս իբրև զՔաղդէացիսն այրեցեալ լինէին։ Յայնժամ զբոլոր բարկութիւն սրտմտութեանն եհեղ յայրն երանելի, որում անուն էր Գարեգին. կապեալ ոտիւք և կապեալ ձեռօք զերկեամ մի տուաւ ի չարչարանս, և հանեալ ի բաց զտէրութիւնն ի նմանէ, ընդունէր զվճիռ մահու։

ԵՐԿՐՈՐԴ ՅԵՂԱՆԱԿ.

ԻՐԱՑՆ ՊԱՏԱՀՈՒՄՆ ՅԻՇԽԱՆԷՆ ԱՐԵՒԵԼԻՑ.

1.

Որոց ոգիքն թուլացեալ են յերկնաւոր առաքինութենէն՝ յոյժ ընդ ահիւ անկեալ է բնութիւն մարմնոյ. յամենայն հողմոյ շարժի և յամենայն բանէ խռովի և յամենայն իրաց դողայ. երազադէտ է այնպիսին ի կեանս իւրում և յանդիմա կորուստ յուղարկի ի մահուան իւրում։ Որպէս և ասաց ոմն ի հնոցն, մահ ոչ իմացեալ՝ մահ է, մահ իմացեալ՝ անմահութիւն է։ Որ

զմահ ոչ գիտէ՝ երկնչի ի մահուանէ. իսկ որ գիտէ զմահ՝ ոչ երկնչի ի նմանէ։

Եւ այս ամենայն չարիք մտանեն ի միտս մարդոյ յանուսումնութենէ։ Կոյր զրկի ի ճառագայթից արեգական, և տգիտութիւն զրկէ ի կատարեալ կենաց։ Լաւ է կոյր աչօք, քան կոյր մտօք։ Որպէս մեծ է հոգի քան զմարմին, այսպէս մեծ է տեսանութիւն մտաց քան զմարմնոյ։ Եթէ ոք կարի առաւելեալ իցէ աշխարհական մեծութեամբ և մտօքն՝ աղքատագոյն, այնպիսին ողորմելի է քան զբազումս. որպէս և տեսանեմք իսկ, ոչ միայն ի չափաւոր մարդիկ, այլ և յոր մեծն է քան զամենայն։ Թագաւոր եթէ ոչ ունի զիմաստութիւն աթոռակից իւր, ոչ կարէ ի վիճակին իւրում վայելուչ գոլ։ Իսկ եթէ առ մարմնաւորս այսպէս, ո՞րչափ ևս առաւել առ հոգևորսն։ Բոլոր մարմնոյ հոգի է կենդանութիւն, իսկ մարմնոյ և հոգւոյ միտք են կառավար. և որպէս առ մի մարդ, այսպէս առ բոլոր աշխարհս։ Թագաւոր ոչ զիւր միայն տացէ պարտիս, այլ և որոց եղև պատճառք ի կորուստ։

Բայց մեք թէպէտ և ոչ ունիմք հրաման բամբասել զիշխանս, բայց և ոչ գովողք կարեմք լինել այնմիկ, որ աստուածամարտն լինիցի։ Այլ զանցս իրացն պատմեմ, որ ի նմանէ ընդ սուրբ եկեղեցիսն էանց, և ոչ գանդաղիմ, ոչ բամբասասէր մտօք, այլ ճշմարտութեամբ զելս իրացն ասելով՝ ոչ լռեցից. ոչ ի կարծ ընդոստուցեալ և ոչ ի լուր զարթուցեալ, այլ ե՛ս ինքնին, անձամբ անձէն ի տեղւոջն պատահեցի և տեսի և լուայ զձայն բարբառոյ յանդգնաբար խօսելով. իբրև զհողմ սաստիկ, զի բախիցէ զծով մեծ, ա՛յնպէս շարժէր և տատանէր զամենայն բազմութիւն զօրացն իւրոց։ Եւ հանդէս առնէր ամենայն ուսմանց և անդաճէր զմողութիւն և զքաւդէութիւն և զամենայն ուսմունս աշխարհին իւրոյ։ Արկանէր ի ներքս և զքրիստոնէութիւն կեղծաւորութեամբ և ասէր զայրացեալ մտօք. «Հարցէ՛ք, քննեցէ՛ք, տեսէ՛ք. թող որ լաւն է՝ ընտրեալ կալցուք»։ Եւ փութայր՝ որ ինչ ի մտին էր՝ զի վաղվաղակի կատարեսցի։

2.

Իսկ ի կողմանց կողմանց քրիստոնեայքն, որ ի զօրուն էին, իմացան զխորհուրդն, որ ծածուկ վառեալ բորբոքէր և կամէր հրդեհել զլերինս և զդաշտս առհասարակ։ Ջեռան և նոքա անձախական հրով և սաստկապէս պատրաստեցան առ փորձութիւն զաղտնի մեքենայիցն։ Սկսան այնուհետև բարձր բարբառով սաղմոսիւք և երգովք հոգևորօք և մեծապայծառ վարդապետութեամբ յայտ յանդիման մեծի բանակին զպաշտօնն ցուցանել և աներկիւղ, առանց զանգիտելոյ, ո՛ ոք և երթայր առ նոսա՝ ուսուցանէին կամակար։ Եւ Տէր յաջողէր նոցա նշանօք և արուեստիւք. քանզի բազում հիւանդք ընդունէին զբժշկութիւն ի հեթանոսական զօրուն։

Իսկ անօրէն իշխանն իբրև գիտաց, եթէ յայտնեցաւ խորամանկութիւն խորհրդոյն, և պատրաստեալ հուրն, մինչև ուրուք ի նա փչեալ, վառումն նորա յայտնի իմացաւ երկիւղածացն Աստուծոյ, — սկսաւ ծածուկ նետիւք խոցոտել զմիտս իւրոյ չարութեանն և անբժշկական վէրս յոգիս և մարմինս տեսանէր։ Մերթ շանթէր, գալարէր իբրև զօձ թունաւոր, մերթ պարզէր, գոչէր իբրև զառիւծ զայրացեալ. գելոյր և տապալէր երկդիմի մտօք. զխորհուրդս կամացն կամէր կատարել։ Քանզի ձեռն արկանել և ունել ոչ կարէր, — վասն զի ոչ էին համագունդ ի միում վայրի առ նմա, — սկսաւ այնուհետև յառաջ կոչել զկրսերս յաւագաց և զանարգս ի պատուականաց և զտգէտս ի գիտնոց և զանարիս ի քաջ արանց. և զի՞ մի մի թուիցեմ, այլ զամենայն արմանաւորսն յետս տանէր, մինչև զհայր և զորդի քակէր ի միմեանց։

3.

Եւ թէպէտ ընդ ամենայն ազգս առնէր զանկարգութիւնս գայս, առաւել ընդ Հայոց աշխարհին մարտնչէր. քանզի տեսանէր զնոսա ջերմագոյնս յաստուածպաշտութեան, մանաւանդ որք էին յազգէ նախարարացն Հայոց և անմեղութեամբ ունէին զսուրբ քարոզութիւն առաքելոցն և զմարգարէից։ Պատ-

բէր զոմանս ի նոցանէ ոսկւով և արծաթով և զբազում այլով ևս առատ պարգևօք. իսկ զոմանս՝ ապարանօք և մեծամեծ դեղօք, զոմանս՝ պատուովք և իշխանութեամբք մեծամեծօք. և այլ ևս որնատի յոյս ոգւոց առաջի դնէր։ Եւ այսպէս հրապուրէր և յորդորէր հանապազ. «Եթէ միայն, ասէ, զօրէնս մոգութեան յանձին կալջիք և զձեր մոլորութիւնդ սրտի մտօք դարձուցանիցէք ի ճշմարտութիւն երևելի մերոյ գիւցազնական օրինացս, ի մեծութիւնս և յաւագութիւնս հասուցից հաւասար իմոյ սիրելի նախարարացս, նա՛ առաւել ևս զանցուցից»։ Եւ այսպէս կեղծաւորութեամբ խոնարհեցուցանէր զինքն առ ամենեսեան, խօսելով ընդ նոսա ի պատճառս սիրոյ, զի խորամանկութեամբ որսալ մարթասցէ զնոսա ըստ առաջին խորհրդականացն խրատուց։ Եւ զայս առնէր՝ սկսեալ ի չորրորդ ամէն մինչև ի մետասաներորդ ամն իւրոյ տէրութեանն։

Եւ իբրև ետես, եթէ ոչինչ յարդեցաւ ծածուկ հնարագիտութիւնն, այլ ընդդէմքն յոլովագոյն գործէին, — քանզի տեսանէր զքրիստոնէութիւն, որ օր քան զօր յորդեալ տարածանէր ընդ ամենայն կողմանս հեռաւոր ճանապարհին, ընդ որ ինքն անցանէր, — սկսաւ հաշել և մաշել և հառաչելով յոգւոց հանել։ Յայտնեալ ակամայ զծածուկ խորհուրդսն, ետ հրաման բարձր բարբառով և ասէ. «Ամենայն ազգ և լեզուք, որ են ընդ իմով իշխանութեամբ, դադարեսցին յիւրաքանչիւր մոլոր օրինաց և միայնոյ եկեսցեն յերկրպագութիւն արեգական, զոհս մատուցանելով և աստուած անուանելով և սպաս ունելով կրակի. և ի վերայ այսր ամենայնի՝ և զմոգութեան օրէնս կատարելով մի՛ ինչ ամենևին պակաս առնիցեն»։

Զայս ասելով քարոզ կարգայր ի մեծի կարաւանին և պատուէր սաստիւ ի վերայ դնէր ամենեցուն. և դեսպանս ստիպաւ արձակէր յամենայն ազգս հեռաւորս, զնոյն պատուէր հրամանի առ ամենեսեան արկանէր։

4.

Արդ ի սկիզբն երկոտասաներորդ ամի թագաւորութեան իւրոյ գունդ գումարէր անհամար բազմութեամբ, յարձակեալ

հասանէր յերկիրն Թետալական։ Զայս տեսեալ թագաւորին Քուշանաց՝ ոչ հանդուրժէր ընդ առաջ ելանել նորա պատերազմաւ. այլ խոյս տուեալ ի կողմանս ամուրս անապատին՝ թաքստեամբ ապրէր հանդերձ ամենայն զօրօքն իւրովք։ Իսկ սա ասպատակ արձակէր զաւառաց, տեղեաց, վայրաց. առնոյր զբազում բերդս և զքաղաքս և կուտէր զգերին, զառ և զապուռ և զաւար, ածէր, հասուցանէր յերկիր իւրոյ տէրութեանն։ Եւ անդ այնուհետև յընդունայն եղեալ ի նոյն խորհուրդս՝ հաստատէր ի կարծիս մոլորութեան, ասելով ցպաշտօնեայս ամբարշտութեանն. «Զի՞նչ հատուսցուք մեք աստուածոցն փոխարէնս այս մեծի յաղթութեանս, որ ոչ ոք կարաց ելանել ընդդէմ մեր պատերազմաւ»։

Յայնմ ժամանակի առ հասարակ մոգք և քաւդեայք բարձին զձայնս իւրեանց միաբան և ասեն. «Աստուածքն, որ ետուն քեզ զտէրութիւն և զյաղթութիւն ի վերայ թշնամեաց քոց, ոչ ինչ կարօտ են խնդրել ի քէն յերևելի պատուականացս, այլ զի բարձցես զամենայն ուսմունս մոլորութեան մարդկան և ի մի դարձուսցես օրէնս զրադաշտական պատուիրանին»։ Հաճոյ թուէր բանն առաջի թագաւորին և ամենայն մեծամեծացն, մանաւանդ որ էին առաջակայք օրինացն։ Խորհուրդ ի մէջ առեալ՝ յաղթէր խրատն։

Անդէն ի ներքոյ Պահ դրանն արգելոյր զբազմութիւն այրուձիոյն Հայոց և զՎրաց և զԱղուանից և զամենեցուն, որ էին հաւատացեալ ի սուրբ աւետարանն Քրիստոսի։ Եւ հրաման սաստիկ դռնապանացն առնէին, եթէ՝ Որ յարևելս առ մեզ գայցէ՝ թողցեն, իսկ յարևելից յարևմուտս անանց լիցի ճանապարհն։

5.

Եւ իբրև արգել և փակեաց զնոսա յամուր և յանել կապանսն, — և յիրաւի ասացի ամուր և անել, քանզի չիք անդ տեղի փախստի և թաքստի, վասն զի շուրջանակի թշնամիք են բնակեալ, — յայնմ ժամանակի ձեռն արկանէր ի նոսա, մեծաւ չարչարանօք և պէսպէս տանջանօք վատթարէր զբազումս ի նոցանէ և ստիպէր ուրանալ զճշմարիտն Աստուած և խոստովանել զերևելի տարերսն։ Իսկ զօրականքն առ հասարակ գեղեցիկ խորհրդով, քա-

ջալէս զօրութեամբ միաբան աղաղակէին և ասէին. «Վկայ են մեզ երկինք և երկիր, ոչ երբեք հեղգացեալ եմք յարքունի վաստակս և ոչ խառնեալ վատութիւն ընդ արութիւն քաջութեան. ի զուր և անօգուտ են հարուածքս ի վերայ մեր»: Եւ բազմանայր դոչումն աղաղակի նոցա, մինչև ինքնին Թագաւորն ականատես լինէր իրացն յանդիմանութեան և անդէն վաղվաղակի երդմամբ հաստատէր և ասէր. «Ոչ թողացուցից ձեզ, մինչև կատարեսջիք զամենայն կամս հրամանաց իմոց»:

Եւ ահա իշխանութիւն առեալ չարաչար սպասաւորացն՝ զչորս զինուորսն ի բուն աւագացն մատուցին ի փորձութիւնս տանջանաց: Եւ զառաջեաւ դատեալ բազում հարուածովք՝ նովին կապանօք անցուցին ի տեղիս արգելանին: Իսկ այլոցն խաբէութեամբ առ ժամանակ մի թողութիւն արարեալ, և զամենայն վնասուն պատճառս արկանէր զկապելովքն. և զայս առնէր սատանայական խրատուն:

Իսկ յետ երկոտասան աւուր հրաման տայր ընթրիս գործել առատութեամբ և աւելի քան զաւուրց սովորութիւն և կոչէր զբազումս ի զինուորական քրիստոնէիցն: Եւ ի ժամ դանոց պատրաստութեան զիւրաքանչիւր տեղի շնորհէր նոցա զբազմականին և սիրով, խոնարհութեամբ խօսէր ընդ նոսա ըստ առաջնում կարգին, զի թերևս հաւանեսցին ուտել զմիս զոհեալ, զոր ոչ էր երբեք օրէն ուտել քրիստոնէից: Իբրև ոչ կալան յանձին ամենեքին, ոչ ինչ կարի ստիպեաց, այլ հրամայեաց մատուցանել նոցա զսովորական կերակուրն. և առաւել գինեօքն յաւելոյր ի տաճարին զխրախութիւն:

Եւ անտի իբրև ի դուրս ելին ի սրահն արքունի, արգելին զոմանս ի նոցանէ ձեռս յետս կապելով և զխոնջանոնոն կնքելով. և զգուշութեամբ պահէին՝ էր որ զերկուս աւուրս, և էր որ զերիս բազում և այլ ևս յանարժան հարուածս չարչարէին, զոր ոչ ընդ գրով իսկ արժանի համարեցաք արկանել: Եւ զոմանս ի նոցանէ ընդ քաջ վարէին յօտարութիւն յազնուական պատուոյն անարգեալ:

6.

Եւ զունդս զունդս դարձեալ զումարէին ի նոցանէ յերկիր հեռաստան, յամուրս անապատին, ի մարտ պատերազմի Թշնա-

մեացն արքայի. և բազմաց իսկ անդէն հասանէր վախճան մահու սրով: Եւ զամենեցունց զկարգեալ Թոշակսն նուազեցուցանէին, և քաղցիւ և ծարաւով տառապեցուցանէին զնոսա, և ձմերոյի տեղիս՝ զվճնեալ վայրսն հրամայէին նոցա, և անարգս և վատթարս յաչս ամենեցուն զնոսա ցուցանէին:

Իսկ նոքա առ սէրն Քրիստոսի յոյժ խնդութեամբ ընդունէին զամենայն չարչարանսն վասն մեծի յուսոյն, որ առաջոյ պատրաստեալն կայ պատուիրանապահ համբերողացն: Որչափ չարութեամբ զանարգութիւնն բազմացուցանէր, նոքա ևս քան զևս զօրանային ի սէրն Քրիստոսի. մանաւանդ զի բազումք ի նոցանէ զգիրս սուրբս ուսեալ էին ի մանկութենէ, այնու զանձինս մխիթարէին և զընկերսն քաջալերէին. և աշխարհայ զպաշտօնն ունէին և բազմացուցանէին: Վասն որոյ և բազումք ի հեթանոսաց, որոց հեշտ և ցանկալի ձայնքն թուէին, քաջալերէին զնոսա և ասէին բանս մխիթարութեան, իբրև եթէ լաւ իցէ մարդոյ մահու չափ ճգնել, քան յայդպիսի օրինաց ուրանալ:

Բայց սակայն թէպէտ և նոքա առ սէրն Քրիստոսի յոյժ զուարթութեամբ խնդային ըստ ներքին մարդոյն, արտաքին տեսիլն կարի ողորմ էր յօտարութեանն: Այնպիսի պատուական զինուորութիւն հասեալ էր ի չարաչուք անարգութիւն, և հայրենի ազատութիւնն չարաչար կայր ի ծառայութեան մարդախողող բռնաւորին, որ և ըստ հեթանոսաց օրէնս անցանէր արհենհեղութեամբ և ամենևին չկարծէր. թէ զուցէ այսր ամենայնի վրէժխնդիր լինիցի:

Նաև ոչ զերկրաւոր վաստակս ուրուք յիշէր. և որ մեծն քան զամենայն է ըստ մարմնաւոր կարգի, — քանզի գոյին ոմանք ի նախարարացն Հայոց, որոց զեղբարս նորա անուցեալ էր մայրենի կաթամբն իւրեանց, — առաւել քան զամենեսեան զնոսա դատէր:

7.

Եւ յայսր ամենայնի վերայ այլ ևս չարութիւն խորհրդանկեաց: Զմի ոմն ի հաւատարիմ ծառայիցն իւրոց ի գործ առաքէր յերկիրն Հայոց, որում անունն էր Դենշապուհ, որ եկեալ, հասեալ հրամանաւ արքունի. զողջոյն բերեալ զմեծ Թա-

դաւորին և խաղաղասէր կեղծաւորութեամբ աշխարհագիր առնելով ամենայն երկրին Հայոց ի թողութիւն հարկաց և ի թեթեւութիւն ծանրութեան արքունին։ Թէպէտ և ի վերին երեսս կեղծաւորէր, այլ ի ներքոյ խորհուրդք չարագոյն ցուցանէին։

Առաջին՝ զազատութիւն եկեղեցւոյ արկանէր ի ծառայութիւն։

Երկրորդ՝ միայնակեաց քրիստոնեայք, որ բնակեալ էին ի վանորայս, ընդ նովին աշխարհագրով էարկ։

Երրորդ՝ զհարկ աշխարհին առաւել ծանրացոյց։

Չորրորդ՝ զնախարարեանն բանսարկութեամբ արկ ընդ միմեանս և յամենայն տան արար խռովութիւն։

Եւ զայս ամենայն առնէր, զի թերեւս զմիաբանութիւնն քակտեսցէ և զուխտն եկեղեցւոյն յրուեսցէ և զմիայնակեացսն փախուսցէ և զշինականսն վատնեսցէ, և առ յոյժ աղքատութեանն ակամայ դիմեսցեն յօրէնս մոգուց։

Եւ և՛ս չարագոյն հինգերորդն. քանզի որ հազարապետն էր աշխարհին՝ իբրև զհայր վերակացու համարեալ էր աշխարհականացն քրիստոնէից. գրգռեաց, յարոյց զամբաստանութիւն ի վերայ նորա և հանեալ զնա ի գործոյն՝ փոխանակ նորա պարսիկ ած յաշխարհն, և միւս ևս մոգպետ դատաւոր աշխարհին, զի զեկեղեցւոյ փառս աղաւաղեսցեն։

Բայց սակայն թէպէտ և ամենայն գործքս այս դժնեայ էին, չև էր ուրուք ձեռն արկեալ յայտնի յեկեղեցին. վասն այնորիկ և ոչ ոք ընդդիմացաւ նմա, թէպէտ և էր ծանրութիւն հարկացն։ Քանզի ուստի արժան էր առնուլ հարիւր դահեկան, նոյնչափ կրկնէին և առնուին. սոյնպէս և եպիսկոպոսաց և երիցանց դնէին, ոչ միայն շինաց, այլ և աւերակաց։ Ն՛ա բնաւ ո՞վ իսկ կարէ պատմել վասն ծանրութեան մտից և սակից, բաժից և հասից, և հարկաց լերանց և դաշտաց և մայրեաց։ Ոչ ըստ արքունի արժանաւորութեանն առնուին, այլ հինաբար յափշտակելով, մինչև ինքեանք իսկ մեծապէս զարմանային, թէ ուստի այս ամենայն գանձ ելանէ՝ զիա՞րդ չէն կայցէ աշխարհն Հայաստանեայց,

Եւ իբրև տեսին, թէ այսու ամենայնիւ չկարացաք ձանձրացուցանել, յայնժամ յայտնապէս հրաման ետուն մոգաց և մոգպետաց նամակ մի գրել ըստ ձախողակի դենին իւրեանց։ *)

8.

Եւ իբրև հասին ի Դուռն արքունի, ի մեծի շաբաթու Զատկին յանդիման լինէին թագաւորին։ Բայց թէպէտ և տեսանէին զեղբարս իւրեանց ի մեծամեծ վիշտս տառապանաց, որ վասն անուանն Քրիստոսի ճգնեալք էին պնդապէս, ոչ ինչ տրտում և տխուր զերեսս ցուցանէին հրապարակին։ Եւ որչափ նոքա զուարթագին երևէին ամենեցուն, առաւել զարմանային չարաւէրքն։

Եւ զի օրէնք էին յառաջ ժամանակաւ, յորժամ ի Հայոց այրուձի ի Դուռն երթայր, ի ձեռն պատուաւորի զօրագլխի ուրուք այր ընդ առաջ յղէր և հարցանէր զողջոյն և զխաղաղութիւն Հայոց աշխարհին. և երկիցս և երիցս անգամ զնոյն առնէր, և զհանդէս գնդին ինքնին տեսանէր թագաւորն և յառաջ քան զգործ պատերազմին հատանել զգալն իսկ առ նա՝ մեծի շնորհակալութեան համարէր և առաջի աթոռակցացն իւրոց և ամենայն մեծամեծացն՝ զովութիւն մատուցանէր ամենեցուն. և յիշէր զնախնեացն զվաստակս և զառն առն քաջութիւն պատմէր նոցա։ Իսկ այն օր ոչ մի ինչ յայտնեաց ամենևին ինչ ոչ յիշեաց, այլ իբրև զչարագէս մի՝ ոչ դադարէր յուզել և շարժել զբուք ձմերայնւոյ։ Որպէս և նմանեալ իսկ էր ծովածուփ ալեկոծ խռովութեան, ոչ դուզնաքեայ վեր ի վերոյ, այլ անդատին յանդնդոց բարձրանայր փրփրեալ, կուտակեալ. և վիշապաձայն որոտալով, գազանաբար գոչելով առ հասարակ դողացուցանէր զտիեզերական իշխանութիւնն, որպէս թէ փլեալ տարածանիցի

*) Նամակի մէջ Միհրներսեհ վզուրկը բացատրելով մազդեզն կրօնի էութիւնը և քրիստոնէութիւնը ներկայացնելով իբրև մի մոլորութիւն՝ առաջարկում է հայերին ընդունել զրադաշտական կրօնը։ Բայց հայերը մի առ մի պատասխանելով նրա նամակի բոլոր կէտերին՝ մերժում են զրադաշտական կրօնը։ Այն ժամանակ Յազկերտ թագաւորն արքունի Դուռն է կանչում տասը նշանաւոր հայ նախարարների, որոնց թւում և մարզպան Վասակ Սիւնեցին ու Վարդան Մամիկոնեանին։

համատարած ամենայն ի վերայ չերանց, խորոց և ձորոց՝ ապականել միանգամայն զլայնութիւն դաշտացն վայելչութեան։

Մունչելով բարբառ արձակեալ և ասէ. «Երդուեալ իմ է յարեգակն, ի մեծն աստուած, որ ճառագայթիւքն իւրովք լուսաւորէ զամենայն տիեզերս և ջերմութեամբն կենդանածնէ զամենայն գոյացեալսն. եթէ ոչ վաղիւ ընդ առաւօտն, ընդ երևումն սքանչելւոյն, ընդ իս զիւրաքանչիւր ծունր նմա ոչ կրկնեսջիք՝ խոստովանելով զնա աստուած, ոչ ինչ թողացուցից ձեզ՝ զամենայն նեղութիւնս չարչարանացն ի վերայ ածելով, մինչև ակամայ կատարիցէք զկամս հրամանաց իմոց»։

Իսկ հաւատացեալքն հաստատեալք ի Քրիստոս՝ ոչ ի սաստնամանեաց ձմերայնւոյն հովանային, և ոչ ի տապոյ խորշակին ջեռնուին, և ոչ յահագին ձայնէն տարբէին, և ոչ ի սպառնալեաց տանջանացն զանգիտէին, այլ ի վեր հայեցեալք զզօրութիւնն Քրիստոսի յօգնութիւն եկեալ տեսանէին. և զուարթագին դիմօք և համեստ բանիւք յառաջ մատուցեալ՝ տային պատասխանի թագաւորին։

«Աղաչեմք ի քէն, արքա՛յ քաջ, ունկն դիր սակաւ բանից մերոց, և քաղցրութեամբ լուիցես՝ զոր ասելոցս եմք։ Քանզի յիշեցուցանեմք քեզ զժամանակն Շապհոյ արքայից արքայի, որ էր հայր հաւուն քո Յազկերտի. և ետ նմա Աստուած զերկիրն Հայոց ի ժառանգութիւն տուիչն օրինօք, որով և մեք իսկ վարիմք այժմ, և հարքն մեր և հաւք հարցն մերոց կային նմա ի ծառայութեան վաստակս. և սիրով կատարէին զամենայն հրաման բանի նորա և բազում անգամ ի նմանէ մեծապարգևք ելանէին։ Եւ յայնց ժամանակաց մինչև ի քո հայրենի աթոռդ՝ և մեք զնոյն ծառայութիւն ծառայեցաք. բայց թերևս քեզ լաւագոյն քան զառաջնոցն»։

Զայս ասելով ցուցանէին զքաջութիւն արութեանցն լաւագոյն քան զառաջնոցն ըստ զինուորութեան կարգի։ Իսկ զմտից և զսակից, և որ այլ ևս էին հարկք աշխարհին, բազմագոյն քան առ հարբն նորա երթայր յարքունիս։

«Նաև ի սուրբ եկեղեցւոյն, որ էր ազատ ի Քրիստոս ըստ կարգի նախնեացն մերոց ի սկզբանէ, և դու ընդ հարկաւ եդիր. և մեք առ սէր քոյոյ տէրութեանդ ոչ ինչ ընդդիմացաք քեզ։

Արդ վասն է՞ր յուզեալ իցէ ցասումնս այս ի վերայ մեր. ասա՛ դու մեզ պատճառս վնասուն. եթէ օրէ՛նքն մեր պատճառք իցեն անվաստակ լինելոյ առաջի քո»։

Իսկ չարագէտն լի ամենայն նենգութեամբ՝ զերեսս ի մի կողմ դարձուցեալ և ասէ. «Վնա՛ս համարիմ ընդունել ի գանձ արքունի զհարկս աշխարհին ձերոյ և անօգուտ՝ զքաջութիւն արութեան ձերոյ. քանզի ադիտաբար մոլորեալ էք ի ճշմարիտ օրինացս մերոց, և զաստուածս անարգէք, և զհուր սպանանէք, և զջուրս պղծէք, և զմեռեալս ի հող թաղելով զերկիր ապականէք։ Տեսանեմ զձեզ իբրև զխաշինս ցրուեալս և վայրատեալս յանապատի, և յոյժ զեղջ է մտաց իմոց, թէ գուցէ աստուածքն բարկացեալ վասն ձեր՝ ի մէնջ վրէժս առնուցուն։ Այլ դուք եթէ կամիք կեալ և կեցուցանել զանձինս ձեր և մեծարանօք անդրէն յուղարկիլ, զոր ասացի՝ վաղիւ վաղվաղակի կատարեցէ՛ք»։

Յայնժամ երանելի նախարարքն առ հասարակ զձայնս իւրեանց բարձին և ասեն յանդիման ամենեցուն. «Մի՛ դու, արքա՛յ, և մի՛ զայդ այլ ևս առ մեզ ասեր. քանզի ոչ է եկեղեցի շինուած մարդոյ, և ոչ տուրք արեգական, որպէս դուդ այլ ընդ այլոյ կարծես, թէ աստուած իցէ. ոչ միայն զի աստուած չէ, այլ և կենդանի չէ։ Այլ եկեղեցիք ոչ են պարգևք թագաւորաց, և ոչ արուեստ ճարտարութեանց, և ոչ գիւտք իմաստնոց, և ոչ աւար քաջութեան զինուորաց, և ոչ պատիր խաբէութիւնք դիւաց. նա՛ և բնաւ իսկ ամենևին, զինչ և ասասցես յերկրաւորաց կամ ի վերնոց կամ ի վատթարաց, բնաւ ուրեք եկեղեցի ի նոցանէ ոչ գոյի։ Այլ շնորհք են մեծին Աստուծոյ, ոչ միում ումեք ի մարդկանէ տուեալ, այլ ամենայն բանաւոր ազգաց, որք վիճակեալք են ի բնակութիւն ի ներքոյ արեգական։ Հիմունք նորա եղեալ են ի վերայ հաստատուն վիմի. ոչ ներքինք շարժել կարեն, և ոչ վերինք դրդուեցուցանել։ Եւ զոր երկինք և երկիր ոչ դողացուցանէ՝ մի՛ ոք ի մարդկանէ խրոխտասցի յաղթել նմա։ Հա՛պա, որով օրինակաւ զինչ կամիս առնել՝ կատարեա՛. պատրաստ եմք ամենեքեան առ ամենայն մեքենայս հարուածոցն տանջանաց, զոր սպառնացար. ոչ միայն ի չարչարել, այլ և ի մեռանել։ Եւ եթէ դարձեալ ևս զնոյն

բանս հալածանս, ի միջէ միջէ լուիցես առաւել քան զդոյն պատասխանի»։

Յայնժամ դառնացեալ քան զլեղի Թագաւորն՝ փլուզանէր անդէն ի փորին գծով կամաւոր մաղձոյն իւրոյ, և ընդ քիթսն և ընդ բերանն առ հասարակ գոլորշի ջերմախառն ելանէր, իբրև ի սաստիկ հնոցէ ծուխ թանձրացեալ։ Եւ առ չհանդուրժել սրբութին իւրոյ՝ կոտորէր զզօրութիւնս մարմնոյն և ծակոտէր զբազմամբեր աման խորհրդոցն, ցրուէր և վատնէր զամենայն խորհուրդ նենգութեան։ Եւ զոր ոչ երբեք կամէր իւրոց սիրելեացն յայտնել՝ ակամայ առաջի ծառայիցն Քրիստոսի մերկանայր և դնէր զամենայն կարգաւ։

Երեքկնէր և չորեքկնէր զանասուն երդումն յարեգակն և ասէր այսպէս. «Ոչ կարէք աւերել զանխար ամուրս իմ, և ոչ որում ցանկացեալդ էք՝ վաղվաղակի տամ գտանել ձեզ. այլ զամենեսեան զձեզ և որ ի գնդիս են՝ չարաչար կապանօք ի Սագաստան տամ անցուցանել ընդ անճանապարհ տեղիս, որ և բազումք ի ձէնջ ի խորշակէ յերթալն սատակիցին, և մնացեալքն անկցին ի բերդս ամուրս և ի բանդս անելս։ Եւ ի ձեր աշխարհն առաքեցից զօրս անթիւս հանդերձ փղօք և զկին և զորդիս ի Խուժաստան տամ խաղացուցանել. և զեկեղեցիս և զոր անուանէք վկայարանս՝ քակեցից, քանդեցից և յապականութիւն դարձուցից. և եթէ ոք ընդդէմ դարձեալ գտցի՝ կոխան եղեալ գազանաց անողորմ մեռանիցի։ Եւ զամենայն ասացեալս արարից և կատարեցից առ մնացորդս աշխարհին»։

Եւ վաղվաղակի հրամայէր զպատուական նախարարսն հանել մեծաւ անարգանօք յերեսաց իւրոց և զգուշութեամբ, հրաման տուեալ պահապետին, առանց կապանաց իւրաքանչիւր վանս պահել։ Եւ ինքն զառածեալ անդրէն դառնայր, անմխիթար տրտմութեամբ յօթեանսն անկանէր։*)

---

*) Թագաւորի խորհրդականներից մէկը, որ ծածուկ քրիստոնեայ էր, խորհուրդ է տալիս հայ նախարարներին, որ իրենց և իրենց հայրենիքն ազատելու համար՝ երեսանց ուրանան քրիստոնէութիւնը։ Այդպէս էլ անում են նրանք։ Թագաւորն ուրախացած՝ մեծ պատիւներ ու պարգևներ է տալիս նրանց և եօթը հարիւր մոգերով ու շատ հեծելազօրով յետ է ուղար-

ԵՐՐՈՐԴ ՅԵՂԱՆԱԿ·

ՎԱՍՆ ՄԻԱԲԱՆՈՒԹԵԱՆ ՍՈՒՐԲ ՈՒԽՏԻՆ ԵԿԵՂԵՑՒՈՅ·

I·

Յայնմ ժամանակի քահանայքն, որ անդէն ի զօրուն էին, առ չժուժալ սրտիցն բարկութեան՝ քակեալ որոշեցան ի նախարարացն և յամենայն բազմութենէն և զմի ումն դեսպան ձիով առաքեցին փութապէս յաշխարհն Հայոց։ Գոյժ ի բերան առեալ և զմահս պատմեալ, հասեալ ի ժողովս եպիսկոպոսացն, մեծապէս յարտասուս հարեալ, կայր և պատմէր զամենայն անցս չարչարանացն. այլ ոչ յայտնէր նոցա զծածկութիւն խորհրդոցն։

Յայնմ ժամանակի սփռեցան եպիսկոպոսքն յիւրաքանչիւր իշխանութիւնս և առաքեցին զքորեպիսկոպոսս ի գեօղս և յագարակս և ի բազում ամուրս լեռնային գաւառացն։ Դրդեցին, ժողովեցին զբազմութիւն արանց և կանանց, շինականաց և ազատաց, զքահանայից և զմենակեցաց. խրատ եդին, պնդեցին և արարին զամենեսեան զինուորս Քրիստոսի։

Եւ յառաջին բան խորհրդին այս հաստատեցաւ. «Ձեռն եղբօր հարազատի ի մերձաւոր իւր լիցի, որ անցեալ իցէ ըստ ուխտ պատուիրանին Աստուծոյ. և մի՛ խնայեսցէ հայր յորդի, և մի՛ ակն առնուցու որդի հօր պատուոյն։ Կին կռուեսցի ընդ առն ամուսնոյ, և ծառայ դարձցի ընդդէմ տեառն իւրոյ։ Օրէնք աստուածային կացցեն թագաւոր ի վերայ ամենայնի, և ի նմին օրինաց ընկալցին յանցաւորք զպատիժս դատապարտութեան»։

Եւ իբրև այս այսպէս հաստատեցաւ, կազմեցաւ, երևեցան ամենեքեան զինեալք և սաղաւարտեալք, սուր ընդ մէջ և վահան ի ձեռին՝ ոչ միայն արանց քաջաց, այլ և կանանց առնականաց։

կում Հայաստան, հրամայելով որ մի տարուայ ընթացքում մազդեզական կրօնը հաստատեն այնտեղ։ Պարսից բանակի քրիստոնեաները հայ նախարարների ուրացութիւնը տեսնելով՝ սաստիկ յանդիմանում են նրանց և շտապում են այդ մասին լուր ուղարկել Հայաստան։

2.

Իսկ զունդն Հայոց ամենայն օգնականօք հանդերձ և մոգացն բազմութեամբ՝ յամսեանն չորրորդի եկին, հասին յաշխարհն Հայոց, ի գիւղաքաղաք մի մեծ, որում անուն էր Անգղ: Բանակեցան, բոլորեցան, զետեղեցան, և յամենայն կողմանց անդր ժողովեցան, և էին անթիւ բազմութիւն:

Եւ եղև յետ աւուրց քսան և հնգից, մոգպետն ինքն մոգօքն հանդերձ հասանէր մեծաւ զօրութեամբ՝ քակել զդրունս եկեղեցւոյն յաւուր միաշաբաթուն. զփորձ առնուլ կամէր զառաջարկութեան գործոյն: Իսկ սուրբ Ղևոնդ երէց միաբանութեամբ առաջին խորհրդակցօքն և բազում ուխտիւ ի տեղւոջ անդ պատրաստական դիպեցաւ, ոչ ետ թոյլ: Թէպէտ և ոչ էր տեղեկագոյն մըտաց ամենեցուն նախարարացն և ոչ զօրութեան ուժոյ մոգպետին, ոչ ինչ եկաց, միայն ամենայն եպիսկոպոսացն և ոչ ա սակաւ մի համբեր անօրէն իշխանին թողացուցանել. այլ բազում աղմուկ աղաղակի զօրացն և մոգաց հասուցանէր: Քանզի վիրգս ի ձեռն առեալ՝ զկառափունս մոգացն և մոգպետին ջարդեցին. փախստական յիւրաքանչիւր վանս արկանէին, և ինքեանք զպաշտօնն բարձրացուցեալ յեկեղեցւոջն՝ զտէրունական կանոնն կատարէին, մինչև յերեկոյն միաշաբաթին անդադար լինելով:

Եւ յետ այսր տագնապի խռովութեան՝ յամենայն կողմանց յաշխարհէն Հայոց բազմութիւն արանց և կանանց ի տեղին հասանէին: Եւ անդ էր տեսանել զմեծ աղէտ տարակուսին. ոմանք զգերարտօսր արձակելով իբր յաղբերականց հոսէին յաչաց իւրեանց, այլք բարձրաձայն աղաղակաւ իբր այն թէ զերկինս դողացուցանէին, իսկ կէսքն խիզախելով և ի զէնս ընթանալով՝ զմահ քան զկեանս ընտրէին: Իսկ ոմանք ի սուրբ ուխտէ եկեղեցւոյն զաւետարանն ի ձեռն առեալ՝ աղօթիւք առ Աստուած կարդային, և այլք ըղձանային զպատառումն երկրին, զի անձանց լիցի գերեզման: Եւ այսպէս շտապ տագնապի ի վերայ մոգպետին հասուցանէին: Բազում անգամ աղաչէր զօգնականսն իւր, զի ի մահուանէ կարասցեն զնա ապրեցուցանել և ողջանդամ անդէն յարքունիս հասուցանել:

Այլ վասն գործոյն, յոր եկեալն էր, ստիպէր զնոսա և ասէր. «Թող գրեմ և ցուցանեմ մեծ թագաւորին, զի ի բաց թողացուցանէ զայսպիսի իրաց առաջարկութիւն. զի եթէ և ինքեանք աստուածքն եկեսցեն յօգնութիւն, չէ հնար օրինացս մոգութեան ի Հայս առնուլ զհաստատութիւն, որպէս զփորձ առի զմիաբանութեան ուխտին եկեղեցւոյ: Զի թէ էին զօրք աշխարհիս մօտք, ոչ ինչ խնայէին սոքա ի նոսա սատակմամբ՝ ոչ միայն զարտաքինսն, այլ և յեղբարս և յորդիս և յամենայն մերձաւորս իւրեանց, նաև ոչ յանձինս իւրեանց: Մարդք, որ ոչ ի կապանաց զանգիտեն, և ոչ ի տանջանաց երկնչին, և ոչ ի ստացուածոց պատկառին, և որ յետին չար է քան զամենայն չարիս՝ զմահ քան զկեանս ընտրեն, ո՞վ է որ կարէ նոցա դիմակաց լինել»: *)

3.

Եւ անդէն հրոս հանեալ ի Սիւնեաց աշխարհէն՝ զիւր գունդն ստուարացոյց ի թիկունս օգնականութեան մոգաց և մոգպետին: Եւ ապա սկսաւ ասել. «Աղէ՛ դու անգամ մի հրովարտակ ի Դուռն տուր վասն այրուձիոյն, որ յԱղուանսն է տասն հազար, զի ի ձմերոց ի Հայս եկեսցեն. և յորժամ զնոսա ի ձեռին ունիցիմք, չիք ոք, որ եղծանել կարէ զհրամանն արքունի»:

Պատասխանի ետ մոգպետն և ասէ ցմարզպանն. «Այդ խորհուրդ դարձեալ իմոց բանիցս ընդդէմ է. քանզի մեք յորժամ բռնութեամբ կռուեսցուք ընդ աշխարհիս, աշխարհս ի բաց քանդի, և մեք ի պատուհասէ չապրիմք, անձանց վնաս, և արքունի մեծապէս զեան»:

Եւ ոչ ինչ կամեցաւ ամենևին ունկն դնել նմա մարզպանն, զի սրտի մտօք կալեալ էր զպարսկական օրէնսն: Սկսաւ այնուհետև պատրել զոմանս կարասեաւ և զոմանս ողոքական բա-

*) Մոգպետը յուսահատուած՝ ուզում է գրել Թագաւորին, որ յետ կենայ բռնի կրօնափոխութեան մտքից. բայց Վասակը քաջալերում է նրան, որ համբերի, մինչև որ ինքը կարողանայ ուժ հաւաքել՝ Թագաւորի հրամանը կատարել տալու համար:

նիւք. զաւմիկն ամենայն՝ անեղ բանիւք սպառնացեալ սրտաթափ առնէր: Հանապազորդ առատացոյց զռոճիկն տաճարին և յերկարէր զնուագս ուրախութեան, մաշելով զերկայնութիւն գիշերացն յերգս արբեցութեան և ի կաքաւս լկտութեան. քաղցրացուցանէր ոմանց զկարգս երաժշտական և զերգս հեթանոսականս. մեծապէս գովութիւն մատուցանէր օրինաց թագաւորին: Բերեալ էր և յարքունուստ բազմութիւն կարասւոյ և միում միում կաշառ գաղտ խթէր ի պատճառս պարգևի և պատուոյ. և բազում նենգութեամբ զանմեղ մարդիկ հրապուրէր և յինքն արկանէր:

Սկսաւ բաշխել մոգս ի տունս նախարարացն և մեծամեծ ռոճիկս կարգել, զոհել պատրուճակս և բռնաբար կնքաւոր մարդկանն տալ ուտել միս յազածոյ և երկիր պագանել արեգականն: Իբրև սկսաւ բազմանալ ընդ ամենայն աշխարհն այնպիսի պղծագործ խառնակութիւն, յանդգնեցան և եռ կանայք փշտիպանացն յաւուր կիւրակէի անցուցանել զճրագալոյս եկեղեցւոյն և պատուել զհանդերձս հաւատաւոր կանանցն:

4.

Զայս զուժկան ազդի իբրև տ'սին միաբան սուրբ եպիսկոպոսունքն, զաւետարանն ի ձեռն առեալ հասին և անկան առանց հարցանելոյ ի վանս սպարապետին, ուր ժողովեալ էին զօրքն Հայոց: Համբարձին զձայնս իւրեանց և ասեն. «Աղաչեմք զձեզ զամենեսեան սուրբ աւետարանաւս. եթէ ձերով խորհրդիւ գործէ զայն անօրէնութեան չարիս մարզպանն և մոգպետն, նախ զմեր պարանոցս հատէք, և ապա յեկեղեցին ձեռնարկեցէք: Ապա թէ առանց ձեր կամաց նոքա զայն չարն գործեն, ա'յսօր խնդրեսցի վրէժդ այդ ի նոցանէ»:

Իսկ որք էին ի ներքս ի վանս սպարապետին՝ յոտն կացին, միաբան համբարձին զձայնս իւրեանց առ Աստուած և ասեն. «Դու Տէ'ր որ գիտես զամենեցուն, ոչ ինչ պիտոյ քեզ վկայութիւն ի մարդկանէ. եթէ խոտորեալ իցեմք ի քէն սրտի մտօք, զայն դու ինքնին քաջ գիտես. այսօր իսկ դատեա' զմեզ ըստ մեղաց մերոց: Ապա եթէ հաստատուն կամք յուխտի սուրբ

աւետարանիս, դու Տէ՛ր, լեր մեր օգնական այսօր և տուր զթըշնամիսն ճշմարտութեան ի ձեռս մեր, զի արասցուք ընդ նոսա ըստ կամաց քոց սրբոց»:

Զայս իբրև ասացին, ամենեքեան զգլուխ զգետնի հարկանէին, և ողջունեցան յաւետարանէն և յեպիսկոպոսացն: Իսկ մի ոմն ի նախարարացն, որ անդր դիպեցաւ, էր ի նոցա խորհրդի և ոչ միաբանեաց ընդ նոսա ի մեծ վկայութիւնն. և անդէն առժամայն ի նոցունց ի տեղւոջն քարկոծեցաւ, և ահ մեծ անկաւ ի վերայ ամենեցուն

Յայնժամ ամենեքեան ի նախանձ բարկութեան բրդեցան, մինչև ամենայն տեսողացն երիկամունքն դողային, որք առ ոչ ինչ համարեցան զպարգևս արքունի և առ ոտն հարին զհրամանս անօգինս: Ընթացան վաղվաղակի ի զէնս իւրեանց, վառեցան, կազմեցան զգիշերն ամենայն և ընդ ծագել արեգականն զգունդն յերիս մասունս բաժանեալ՝ ի բանակն արկանէին: Գունդն առաջին յարևելից կուսէ, և գունդն երկրորդ յարևմտից կողմանէ և գունդն երրորդ ի հիւսիսոյ կողմանէ, շուրջանակի ի մէջ առեալ փակեցին զբազմութիւն բանակին. և զբագինս կոտորեցին և զնա բազմադոյնս կապեցին զերևելի մարդիկ և արկին ի բերդս ամուրս ընդ իւրեանց իշխանութեամբ: Եւ զառ և զապուռ, զաւար բանակին ի մի վայր ժողովեալ՝ պահէին իբր հրամանաւ արքունի:

Իսկ մարզպանն ձերբակալ արարեալ, և միաբանէր ընդ նոսա երդմամբ՝ հաստատուն կալ յուխտին, զղջանայր զառաջին քակումն ի նոցանէ: Անկանէր ապաշխարութեամբ յոտս սուրբ եպիսկոպոսացն և աղաչէր խաղաղատելով, զի մի' մերժեալ ընկեսցի առ ի նոցանէ: Կրկնէր և երեքկնէր զանսուտ երդումն առաջի բազմութեանն ի սուրբ աւետարանն. գրէր և կնքէր զերդումն և կապէր զաւետարանէն. և աղաչէր, զի յԱստուծոյ խնդրեսցի վրէժխնդրութիւնն, և մի' նոքա մարդկաբար սատակեսցեն զնա: Իսկ նոքա թէպէտ և հաստատեալ գիտէին զնենգութիւն կեղծաւորութեանն նորա, և եթէ խաբէութեամբ դառնայ անդրէն ի հին մոլորութիւնն,—ոչ ինչ փոյթ առնէին ձեռն արկանել ի նա վասն առաջին յանցանացն, այլ սուրբ աւետարանին թողին ի դատապարտութիւն:

Իսկ որք եկեալ էին յաւարի առնուլ զուրբ դանձն եկեղեցւոյն, ակամայ եդին զանձինս և զաւար իւրեանց առաջի սուրբ եպիսկոպոսացն և ամենայն զօրացն. և եղծեալ ապականեցաւ հրաման Թագաւորին։ Եւ յաջողեալք զօրութեամբն Աստուծոյ՝ աղաղակէին և ասէին գոհանալով արք և կանայք և ամենայն ռամիկ բազմութիւնն. «Պատրաստ եմք ի հալածանս և ի մահ և յամենայն նեղութիւնս և ի չարչարանս վասն սուրբ եկեղեցեաց, զոր աւանդեցին հարքն մեր առաջինք»։

Ոչ երևէր այնուհետև առաւել տէրն քան զծառայ, և ոչ ազատ փափկացեալ քան զգեղջուկ վշտացեալ, և ոչ ոք քան զոք նուազեալ յարութենէ։ Մի սիրտ յօժարութեան ամենեցուն արանց և կանանց, ծերոց և տղայոց և ամենայն միաբանելոց ի Քրիստոս։ Քանզի առ հասարակ զմի զինուորութիւն զինուորեցան, և զմի ագան զրահ հաւատոց պատուիրանին Քրիստոսի. միով զօտեաւ ճշմարտութեան պնդեցին զմէջս արք և կանայք։

Ընկեցեալ կայր այնուհետև ոսկի, և ոչ ոք առնոյր իւր առանձինն արծաթ, և արհամարհեալ առանց ագահութեան, անարգեալ պատուական հանդերձք առ ի զարդս մեծարանց։ Նա՛ իւրաքանչիւր ստացուածք ոչ ինչ համարէին յաչս իւրեանց ըստացողին։ Տեսանէին զանձինս իւրեանց իբրև զմեռեալ դիակունս, և զիւրաքանչիւր գերեզմանս ինքեանք փորէին, և կեանք իւրեանց ի մահ համարեալ էին, և մահ իւրեանց անշուշտ կեանք։

Բայց այս բարբառ ստէպ ստէպ ընթանայր. «Քաջութեամբ միայն մեռցուք, զանուն և զոգիս և եթ ժառանգեսցուք, զի կենդանի իցէ ի մեզ Քրիստոս, որում դիւրին է միւս անգամ նորոգել զմեզ ի հողոյ և զամենայն զյառաջագոյն զննջեցեալսն, և հատուցանել իւրաքանչիւր ըստ գործս իւրեանց»։

Յայնմ ժամանակի դարձեալ յարձակեցան ի վերայ բերդիցն և աւանաց, զոր ունէին Պարսիկքն ի տեղիս-տեղիս, յամրոցս աշխարհին. տապալէին, քանդէին զբնակութիւնս նոցա։ Առաջին զմեծն Արտաշատ հանդերձ աւանօք իւրովք. և առնուին զանմատոյց ամուրսն՝ զԳառնի քաղաքն, զԱնին, զԱրտա-

գերս և զաւանս իւրեանց. զԵրկայնորդսն և զԱրհնին և զաւանս իւրեանց. զԲարձրաբերդն, զԾորանիստն, զՄխանիստն, զանկասկածելի Ողականն և ընդ նոսա և զաւանս իւրեանց. զԱրփանեալն, զՎանն աւան, ընդ նմին և զաւանսն իւր. զԳոեալն և զԿապոյտն, զՍրատն և զՎասակաշատն։

Զամենեսին զայս իւրաքանչիւր դեղիւք և ագարակօք, զօրօք և զօրագլխօք ի նմին ամի առեալ տապալեցին և ի գերութիւն վարեցին զարս և զկանայս ընչիւք և ստացուածովք, հանդերձ պատուական զանձիւք և նոցին սպասուք։ Տապալէին, քանդէին զշինուածս նոցա և այրէին, կիզուին զտունս պաշտօնարկի և պաշտաման կրակի։ Սրբէին զպղծութիւն կռապաշտութեանցն և առնուին զկահ և զկազմածս ատրուշանացն, բերէին և դնէին ի սուրբ եկեղեցւոջն և ի ձեռն սուրբ քահանայիցն նուիրէին ի սպասաւորութեան սեղանոյն։ Եւ փոխանակ սնոտի պաշտամանցն, զոր տապալեցին յամենայն տեղիս հեթանոսացն, զփրկական խաչն Քրիստոսի կանգնէին, զամենասուրբ սեղանն ուղղէին և զկենդանարար խորհուրդն կատարէին սրբութեամբ. պաշտօնեայս և քահանայս ի տեղւոջն կացուցանէին։ Յուսով հաստատեալ խնդայր ամենայն երկիրն առհասարակ։ *)

5.

Իսկ իբրև զայս կատարեցին և արարին իւրեանց մեծապէս հաստատութիւն և դեռ անդէն ի տեղւոջն զետեղեալ էին խաղաղութեամբ, գուժկան հասանէր յաշխարհէն Հայոց, զճակատ հարեալ

---

*) Աղուանները պատգամաւորներ ուղարկելով հայերից օգնութիւն են խնդրում պարսիկների դէմ։ Հայերն իրենց առանձին պատգամաւորութեամբ օգնութիւն են խնդրում Հոռոմներից։ Ապա հայ զօրքը երեք գնդի են բաժանւում. մէկը Ներշապուհ Ռըմբոսեանի ձեռով ուղարկւում են Ատրպատականի սահմանները. մէկը Վարդան զօրավարի ձեռով գնում է աղուաններին օգնելու. իսկ միւսը տալիս են Վասակ Սիւնուն, որ պիտի մնար աշխարհի ներսում։ Վարդանն Աղուանից երկրում յաղթում է պարսիկներին, առնում աւերում է նոյն իսկ Ճորայ պահակը և դաշինք կապում Հոների հետ։ Բայց այդ միջոցին Վասակը դաւաճանում է։

և զօձիս պատառեալ վասն ապստամբին Վասակայ. «Յետս կացեալ յուխտէն քրիստոնէութեան և աւերեալ զբազում տեղիս Հայոց աշխարհին, մանաւանդ զձմերոցս արքունի, որ կայանք զօրացն էին, զԳառնին և զԵրամայիս և զԴրասխանակերտն՝ զՄեծ Դաստակերտն, զՎարդանաշատն և զամուրն Օշական, զփառախոտն, զՄարդեանսն, զՑոլակերտն աւան և զբերդն Արմաւրի, զԿուաշն աւան, զԱրուճն, զԱշնակն և զամենայն տուն Արագածու, և զնահանգն Արտաշատու և զԱրտաշատն ինքնին զլխովին, և զամենայն գիւղս և գաւառս, որ շուրջ զնովաւ էին. առեալ, աւերեալ և հրձիգ արարեալ, և զամենեցուն ձեր զընտանիս փախուցեալ, մերժեալ յիւրաքանչիւր բնակութենէ։ Ձեռն արկեալ և ի սուրբ եկեղեցիսն, տարեալ և զսուրբ սպաս եկեղեցւոյն սեղանոյ. գերի վարեալ զընտանիս քահանայից և զնոսին կապեալ և եդեալ ի բանդի. և ինքն սփռեալ, տարածեալ ապստամբաւ աւերէ զերկիրն ամենայն։ Եւ զունդն, որ էր ի կողմանս Ատրպատականի, ոչ ժամանեաց ձեռն տալ ի մէջոց աշխարհին։ Եւ զօրքն, որ անդ մնացեալ էին, խոյս տուեալ յանօրինէն՝ մերժեցան յեզր աշխարհին և դեռ պահեն ընդ ձեզ զուխտ միաբանութեան սիրոյն Քրիստոսի։ Բայց այն որ ընդ նմայն էին՝ են ոմանք, որ փախեան յիւրաքանչիւր տեղիս, և բազումք այն են, որ զհետ մոլորեցան նորա ամբարշտութեանն»։

Զու արարեալ ի տեղւոջէ անտի՝ դառնալ անդրէն յաշխարհըն Հայոց մեծաւ ստիպով և բազում աւարաւ և անչափ մեծութեամբ. և անտրտում ուրախութեամբ երգս ի բերան առեալ և աւէրն ձայնիւ. «Խոստովան եղերուք Տեառն, զի բարի է, զի յաւիտեան է ողորմութիւն նորա. ո՞ եհար զազգս մեծամեծս և սպան զիշխանս հզօրս, զի բարի է, զի յաւիտեան է ողորմութիւն նորա»։ Եւ զայս սաղմոս երգելով մինչև ի վախճան՝ կատարեալ աղօթիւք փառատրութիւն սուրբ Երրորդութեանն մատուցանէին, անդ յանձանձէր, ածէր զօրավարն զկայ և մնայ զօրականին՝ առաջապահօք և վերջապահօք, կողմապահօք ողջ և առողջ հասուցեալ յաւուրս երեսուն մերձ ի սահմանս հայրենի աշխարհին։

Ազդ եղև ուրացելոյն Վասակայ և իշխանացն, որ ընդ նմա էին, քաջութիւն նահատակութեան գնդին Վարդանայ յաշ-

խարհին Աղուանից և միաբանութիւնն ևս Հոնաց։ Մինչչև յանգիման եղեալ էին միմեանց, դգիշեր մի օգնական գտեալ նորա՝ փախստեայ անկանէր յամուրս իւրոյ աշխարհին։ Եւ այնպէս տագնապաւ մերժեցաւ. զգերի և զաւարն, զոր առեալ էր յԱյրարատ գաւառէ, ակամայ զիւրն ևս ի վերայ եթող և փախեաւ։

Եւ քանզի ժամանակ ձմերայնւոյ հասեալ էր, և զտաճիկս՝ թշնամեաց գնդին հարեալ էր, ոչ կարէր զմիով տեղեաւ համագունդ զզօրսն գումարել. այլ սփռէր, տարածանէր ընդ գաւառս գաւառս աշխարհին առ ի հանգիստ ձմերոցի։ Պատուէր հրամանի տայր պատրաստական լինել կազմութեամբ առ ժամանակ գարնայնոյն։ Եւ զաւկաւս ի գնդէն յաւագ նախարարացն գործակից իւր թողեալ, բռնանայր ի վերայ՝ ունելով զթագաւորանիստ տեղիսն։

Եւ զունդս զունդս արձակէր յաշխարհն Սիւնեաց, առնոյր և աւերէր զբազում գաւառս. և այնպէս ի նեղ արկանէր զնա և զամենայն զօրսն, որ ընդ նմա էին, զի զէշս և զձիս մեռելոտիս առ սովոյն վտանգի անխտիր ուտէին։ Եւ բազում հարուածս հասուցանէին ի վերայ ուրացելոյն, մինչև ժողով սուրբ եպիսկոպոսացն և ամենայն ուխտ քահանայութեանն դառնապէս արտասուս իջուցանէին ի վերայ չարաչար վշտացելոցն, որ բոկ և հետի վարէին զարս և զկանայս փափկասունս. և բազում տղայք զքարի հարեալ ընկեցան յանցս ճանապարհաց։ 1)

---

1) Այս պարսից կապուած իշխաններից մէկին արձակելով՝ ուղարկում են Թագաւորին յայտնելու, թէ կատարուած դէպքերի պատճառը Վասակն է, որ խաբել է նրան, թէ հայերը կընդունեն մոգութիւն։ Վասակն էլ իր կողմից մարդիկ է ուղարկում և մեղքը ձգում եկեղեցականների վրայ։ Թագաւորը տեսնելով իրերի դրութիւնը՝ մի առժամանակ կրօնի ազատութիւն է տալիս. բայց երբ իմանում է, որ հոնները ոչ մի ձևով չպիտի օգնեն քրիստոնեաներին՝ նորից միտքը փոխում է և բազմաթիւ գնդերով Հայաստան է ուղարկում իր տէրութեան ընդհանուր հրամանատար Միհրներսեհին, որ գալով Հայոց սահմանները՝ բանակ է դնում Փայտակարան քաղաքում։

ՉՈՐՐՈՐԴ ՅԵՂԱՆԱԿ·

ԵՐԿՊԱՌԱԿՈՒԹԻՒՆ ԲԱԺԱՆԵԼՈՅՆ Ի ՍՈՒՐԲ ՈՒԽՏԷՆ·

Այս անօրէն Միհրներսեհ, քանզի յառաջագոյն տուգեալ գիտէր զամբարշտութիւնն Վասակայ, և յայնմ ժամանակի եւս յղէր և կոչէր զնա առ ինքն։ Որպէս նորա իսկ յառաջագոյն զատեալ և որոշեալ էր ի միաբանութենէն Հայոց, եկն և յանդիման եղև. և տուգէր զիւր հաւատարմութիւնն և զՀայոց անիրաւ ապստամբութիւնն։ Յաւել և պատմաց եւս առաւելաբանութեամբ՝ զոր ինչ ոչ էր գործեալ Հայոց, և կամէր ընտանեբար ընդ միտ մտանել անօրինին։

Բայց նա թէպէտ և ի ներքոյ յոյժ գուրովէր զնա, այլ արտաքին դիմօք մեծարեաց և եդ առաջի նորա զմեծամեծ պարգևս երկրաւորս։ Եւ խոստացաւ նմա իշխանութիւն աւելի քան զոր ունէրն, և հայեցոյց զնա ի կարծիս սնոտիս, որ ի վեր էր քան զիւր տէրութիւնն· իբր թէ անկ իցէ նմա հասանել մինչ ի թագաւորական վիճակն. բայց միայն հնարս իրացն խնդրեացէ, թէ ո՛րպէս քակտեսցի միաբանութիւն ուխտին Հայոց, և թագաւորին կամքն կատարեսցին յաշխարհին։

Եւ իբրև յանձն էառ զամենայն ինչ՝ երթալ զկնի կամացն նորա, գիտաց և ծերն զառնացեալ, եթէ թմրեալ և ցնորեալ և քակեալ է ի հաստատութենէ միաբանելոցն. յոյժ մխիթարեցաւ ի միտս իւր տրտմեալս և ած զմտաւ, թէ և զամենեսեան այսպէս կարիցեմք որսալ յանգիւտ կորուստն։ Եւ իւրոյ հնարագիտութեանն տայր զանիմաստութիւն առնն. և այնմ ոչ էր տեղեակ, թէ նա իւրովի զիւր անձն զատեալ և որոշեալ է ի սուրբ եկեղեցւոյն, հեռացեալ և օտարացեալ ի սիրոյն Քրիստոսի։

Ձեռն արկ կամակորութեամբ և եմուտ յորդեգրութիւն դիւապաշտութեանն և եղև աման չարին, և ելից զնա սատանայ ամենայն խորամանկութեամբ։ Ի ձեռն էառ իբրև զվահան, և ագաւ զնա իբրև զզրահս, և եղև իբր զինուոր կատարեալ կամաց նորա։ Մարտեաւ հնարիւք ընդ իմաստունս և յոյժ խորագիտութեամբ ընդ գիտունս, յայտնի ընդ անմեղս և ի ծածուկ ընդ խորհրդականս. ձեռն էարկ և եհան զբազումս ի

գնդէն Քրիստոսի և խառնեաց ի դունդս դիւաց։ Եւ ի բազում յայլ տեղիս գողաբար սողեցաւ և եմուտ իբրև զօձ ի մէջ ամրացելոցն. և խրամ հատեալ յափշտակեաց և էառ և եհան յայտնութեամբ զբազումս յազատաց և զբազմագոյնս ի շինականաց և զայլ ոմանս յանուանեալ քահանայից։

Եւ ժողովեաց զամենայն գայթակղութիւն և արար գունդ զօրաց բազմաց. գրեաց և եցոյց զբազումս ի նոցանէ յականէ յանուանէ մեծ հազարապետին, և զիւր քաջութիւն արութեանն, մեծապէս պարծելով՝ որպէս աշակերտեաց ի մոլորութիւն խաբէութեան, և բաժանեալս և երկցեղս երևեցոյց զզօրսն Հայոց։

Եւ իբրև այս ամենայն չարիք յաջողեցան նմա, քակեաց և զմիաբանութիւն աշխարհին Վրաց ի Հայոց և Աղուանիցն ոչ ետ յառաջ խաղալ. և զաշխարհն Աղձնեաց ըստ նմին իսկ օրինակի յետս կալաւ։ Գրեաց հրովարտակ և աշխարհին Յունաց, ցուցանելով նոցա այլ ընդ այլոյ սուտութեամբ, առ այր մի, որոյ Վասակ անուն էր, յայնց Մամիկոնենից, որ կան ի ծառայութեան Յունաց։ Եւ ի թշուառութեան ժամանակին այրն այն ըսպարապետ էր սորին Հայոց և հաւատարիմ զօրացն Հոռոմոց ի սահմանին Պարսից և արտաքոյ էր օրինացն Աստուծոյ գործովք իւրովք։ Եգիտ այս Վասակ զայն Վասակ իւր գործակից ի մեծամեծ չարիսն, յոր միաբանեցին երկոքեանն։

Գրէր նա և ցուցանէր հանապազորդ, իբր թէ ամենայն Հայք զկնի իւր միաբանեցին։ Եւ զնոյն գիր մեծաւ զգուշութեամբ ներքին Վասակն տայր տանել ի Թագաւորանիստ քաղաքն կայսեր. մինչև զսուրբ եպիսկոպոսացն զմիտս եւս ուծացոյց ի նոցանէ և զամենայն զօրսն Յունաց յերկբայս արար յուխտէն։

Սոյնպէս առնէր և ընդ ամենայն կողմանս ամրականաց աշխարհին, ի Տմորիսն և ի Կորդիսն, յԱրցախ և յԱղուանսն, ի Վիրս և յաշխարհն Ծաղտեաց. յղէր, պնդէր, զի ապնջականութեան ոք արժանի մի արասցէ։

Եւ ըստ մեծի չարութեան նորա առաւել եւս ժամանակն երէր նմա զյաջողութիւն իրացն. զի ամենևին արտաքուստ օգնական ոք ոչ գտաւ գնդին Հայոց, բաց յայնց Հոնաց, որոց բանս եդեալ էր։ Սակայն և վասն նոցա կուտեաց զբազում այլ-

րուձին Արեաց, արգել և փակեաց զգլուխս ելի նոցա· քանզի ոչ տայր դադար ամենևին Թագաւորին Պարսից· այլ յղէր և կոչէր զզունդս բազումս ի պահակն Ճորայ։

Զայս ամենայն իբրև արար և կատարեաց ըստ հրամանի Թագաւորին, օր ըստ օրէ գրէր և ցուցանէր մեծ հազարապետին Պարսից, որ ղօղեալ և Թաքուցեալ էր ի քաղաքն Փայտակարան։ Համարձակեցաւ այնուհետև և նա ցուցանել զինքն բազում ազգաց· է՛ր որոց ահ արկանէր, և է՛ր որոց սիրով պարգևս բաշխէր։ Կոչէր առ ինքն զՎասակ և որք ընդ նմա իշխանքն ամենեքեան, բազում պարգևս շնորհէր նոցա յարքունուստ և զօրացն, որ ի նորա բանի էին։ Տարեալ էր զառաջեաւ և զուրացեալ երիցունսն· ցուցանէր, հաստատէր և յայտ առնէր, եթէ սոքօք որսացայց զնոսա՝ քակտել ի միաբան ուխտէն։ Իսկ հազարապետն իբրև զայն լսէր, յոյժ շնորհակալ լինէր երիցանցն և յոյս առաջի դնէր նոցա· «Եթէ լիցի մեր յաղթութիւնդ, զայլոց քահանայիցս կեանս դոցա շնորհեցից և զմեծ վաստակ դոցա ցուցից Թագաւորին»։

Եւ այսպէս շարժեաց և շփոթեաց զաշխարհն Հայոց, մինչև զբազում եղբարս հարազատս քակեաց ի միմեանց· ոչ եթող միաբան զհայր և զորդի և ի մէջ խաղաղութեան արար խռովութիւն։

Զայս ամենայն չարիս իբրև ետես ի նմա Միհրներսեհ, քան յանձն իւր՝ առաւել ի նա էր յուսացեալ։ Հարցանէր և ստուգէր, թէ քանի՛ այր կայ ի Հայոց աշխարհին ի գնդին Վարդանայ ընդ ամենայն բազմութիւնն։ Իբրև լուաւ ի նմանէ, թէ աւելի քան զվաթսուն հազար են, խնդրէր ևս տեղեկութիւն վասն իւրաքանչիւր անձին քաջութեան, և կամ քանի՛ այն ոք իցեն, որ սպառազէնքն իցեն, և կամ քանի՛ այն ոք իցեն, որ մերկ առանց զինու աղեղնաւորք իցեն· սոյնպէս և վասն վահանաւոր հետևակացն։

Եւ իբրև զայս ամենայն տեղեկացաւ ի նմանէ, կոչէր զամենայն զօրագլխեանն, պատուէր հրամանի տայր ամենեցուն յանդիման նորա, զի խրատու նորա լուիցեն ամենեքեան։ Եւ զամենայն զօրսն զօրագլխօքն հանդերձ յանձն առնէր առն միում յաւագացն, որում անուն է Մուշկան Նիսալաւուրտ

Եւ ինքն խաղայր, անդրէն գնայր յերկիրն արևելից· և յանդիման եղեալ մեծի Թագաւորին՝ պատմէր զամենայն անցս իրացն· զիւր հնարաւոր իմաստութիւնն և զՎասակայ խաբեբայ պատրանս հայթայթանացն, որպէս զառաջինն զիւր զամբարշտութիւնն կամեցաւ ծածկել այնու, զի քակեալ երկպառակեաց զզունդն Հայոց։ Իբրև լուաւ զայս ամենայն Թագաւորն ի բերանոյ մեծ հազարապետին, դառնացաւ յանձն իւր և ասէ անսուտ երդմամբ· «Եթէ ապրեսցի անօրէնն այն ի մեծ պատերազմէն, մեծաւ անարգանօք տամ ըմպել նմա զբաժակն դառնութեան մահու»։

ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ ՅԵՂԱՆԱԿ·

ՅԱՐՁԱԿՈՒՄՆ ԱՐԵՒԵԼԵԱՅՑ·

I·

Մեծ է սէրն Աստուծոյ քան զամենայն մեծութիւն երկրաւոր և այնպէս աներկիւղս առնէ զմարդիկ՝ իբրև զանմարմին զօրս հրեշտակաց, որպէս անդստին ի սկզբանէ է տեսանել զբազումս բազում անգամ ի բազում տեղիս։ Մարդիկ, որ սիրովն Աստուծոյ իբրև զինու վառեալք էին, ոչ ինչ խնայեցին զանգիտելով իբրև զանարի, գոլով վատասիրտք, կամ ի մահ անձանց, կամ յափշտակութիւն ընչից, կամ ի խողխողումն սիրելեաց, կամ ի գերութիւն ընտանեաց, ելանել ի հայրենի երկրէն և անկանել ի ստրկութիւն, յօտարութեան· առ ոչինչ համարեցան զայս ամենայն անցս չարչարանացն, այլ միայն միաբան կալ ընդ Աստուծոյ, զի ի նմանէ միայն մի՛ զերի ելցեն· և ամենայն երևելի մեծութեանս զնա բաւական համարեցան՝ ընտրեալ ի միտս իւրեանց։ Եւ զուրացութիւնն մեռելութիւն վարկանէին, զմահ վասն Աստուծոյ՝ անանց կենդանութիւն, և ծառայել յերկրի՝ ազատութիւն կենաց իւրեանց, և ընկենուլ զանձինս յօտարութիւն՝ ընդ Աստուծոյ զիւտից· որպէս յայսմ ժամանակի տեսաք աչօք մերովք, զի զնոյն նահատակութիւն նահատակեցաւ և աշխարհս Հայոց։

Քանզի իբրև ետես մեծն Վարդան զերկպառակութիւն աշխարհին իւրոյ, ոչ ինչ թերահաւատութեամբ զանգիտեաց։ Թէպէտ և ստուգեալ գիտաց զբազմաց այլոց ես զերկմտութիւն, որ դեռ ես ընդ նմա միաբանեալք էին՝ քաջալերեցաւ յանձն իւր և քաջալերեաց զզօրսն իւր. քանզի ինքն իսկ բռնացեալ ունէր զթագաւորանիստ տեղիսն միաբանութեամբ նախարարացն, որ ոչ քակեցան ի սուրբ ուխտէն։ Հ ամսն տուեալ ամենայն զօրացն ժողովել յԱրտաշատ քաղաք. փոխանակ յետս կացելոցն, որ եղին զհետ իշխանին Սիւնեաց, զեղբարս կամ զորդիս կամ զեղբարցն որդիս ի տեղիս նոցա մատուցանէր և զիւրաքանչիւր զօրս տայր նոցա, զի դեռ ես ինքն ունէր զամենայն աշխարհն։

Եւ փութով ամենեքեան ի տեղի պատերազմին եկեալ հասանէին իւրաքանչիւր զօրօք և ամենայն պատրաստութեամբ, նոքա և որ բունքն հաստատուն կացեալ էին ի տեղւոջն. Ներշապուհ Արծրունի, և Խորէն Խորխոռունի, և ինքն Սպարապետն, և Արտակ Պալունի, և Վահան Ամատունի, և դունդն Վահևունեաց, և Թաթուլ Դիմաքսեան, և Արշաւիր Արշարունի, և Շմաւոն Անձաւացի, և Տաճատ Գնթունի, և Ատոմ Գնունի, և Խոսրով Գաբեղեան, և Կարէն Սահառունի, և Համայեակ Դիմաքսեան, և միւս ես այլ Դիմաքսեան Գազրիկ, և Ներսեհ Քաջբերունի, և Փարսման Մանդակունի, և Արսէն Ընձայացի, և Այրուկ Սլկունի, և Վրէն Տաշրացի, և Ապրսամ Արծրունեացն, և Շահխոռապետն արքունի, և Խուրս Սրուանձտեաց, և Քողեանքն, և Ակէացիքն, և Տրպատունիքն, և զօրքն Ռշտունեաց, և ամենայն գործակալքն արքունի իւրաքանչիւր զօրօքն հանդերձ։

Սոքա ամենեքեան համագունդք հասանէին ի գործ պատերազմին ի դաշտն Արտազու, և լինէր հանդէս համարուն վաթսուն և վեց հազար այր ընդ հեծեալ և ընդ հետևակ։

Եկին ընդ նոսա սուրբքն Յովսէփ և Ղևոնդ երէց, բազում և այլ քահանայք և ես բազմագոյն պաշտօնեայք։ Քանզի ոչ ինչ զանգիտեցին և նոքա գալ ընդ նոսին ի գործ պատերազմին. զի ոչ եթէ մարմնական համարէին զկռիւն, այլ հոգևոր առաքինութեան. ցանկային մահակից լինել քաջ նահատակացն։

2·

Սկսաւ սպարապետն խօսել միաբանութեամբ նախարարացն ընդ զօրսն և ասէ. «Բազում պատերազմունս մտեալ է իմ, և ձեր ընդ իս. է՛ ուրեք, զի քաջապէս յաղթեցաք թշնամեացն, և է՛ ուրեք, զի նոքա մեզ յաղթեցին. և բազում այն է, որ յաղթող գտեալ եմք և ոչ յաղթեալք։ Եւ միանգամայն այն ամենայն էին մարմնոյ պարծանք. քանզի հրամանաւ անցաւոր թագաւորին մարտնչէաք։ Որ փախչէր՝ վատանուն յաշխարհի երևէր և անողորմ մահ ի նմանէ գտանէր. իսկ որ քաջութեամբ յառաջ մատչէր՝ քաջ անուն ազգի ժառանգէր և պարգևս մեծամեծս յանցաւոր և ի մահկանացու թագաւորէն ընդունէր։ Եւ մեք իսկ աւասիկ յիւրաքանչիւր մարմինս ունիմք վէրս և սպիս բազումս. և բազում այն քաջութիւն իցէ, վասն որոյ առեալ իցէ և պարգևս մեծամեծս։ Անարգ և անօգուտ զքաջութիւնսն համարիմ և առ ոչինչ՝ զպարգևսն բազումս. վասն զի ամենեքեան խափանելոց են։

«Իսկ արդ եթէ վասն մահկանացու հրամանատուին զայսչափ քաջութիւնս կատարէաք, ո՛րչափ ևս առաւել վասն անմահ թագաւորին մերոյ, որ տէրն է կենդանեաց և մեռելոց և դատելոց է զամենայն մարդ ըստ գործոց իւրոց։ Ապաքէն եթէ կարի շատ յառաջ մատուցեալ ծերացայց, սակայն ելանելոց եմք ի մարմնոյ աստի, զի մտցուք առ Աստուած կենդանի, որ ոչ ես ելանիցեմք ի նմանէ։

«Արդ աղաչեմ զձեզ, ո՛վ քաջ նիզակակիցք իմ, մանաւանդ զի բազումք ի ձէնջ լաւագոյնք էք քան զիս արութեամբ, գահու ի վեր ըստ հայրենի պատուոյն. բայց յորժամ ձերով կամօք և յօժարութեամբ առաջնորդ և զօրագլուխ ձեզ կացուցէք, հեշտ և բաղձալի թուեսցին բանք իմ ի լսելիս մեծամեծաց և փոքունց։ Մի՛ երկուցեալ զանգիտեսցուք ի բազմութենէ հեթանոսացն և մի՛ յահագին սրոյ առն մահկանացուի թիկունս դարձուսցուք. զի եթէ տացէ Տէր յաղթութիւն ի ձեռս մեր, սատակեսցուք զզօրութիւն նոցա, զի բարձրասցի կողմն ճշմարտութեան. և եթէ հասեալ իցէ ժամանակ կենաց մերոց սուրբ մահուամբ պատերազմիս, ընկալցուք խնդութեամբ սրտիւ. բայց միայն յարութիւնս քաջու-

թեան՝ վատութիւն մի՛ խառնեսցուք։

«Մանաւանդ զի անմոռաց է ինձ, յիշելով զիմ և զոմանց ի մէնջ, ի ժամանակին՝ զի զանօրէն իշխանն խաբեցաք, պատրեցաք իբրև զմանուկ մի տղայ անպիտան, իբր այն եթէ ի վերին երեսս զկամս նորա անբարշտութեանն կատարեցաք· բայց ի ծածուկ զխորհուրդս Տէր ինքնին վկայէ մեզ, որպէս անքակ կացեալ եմք ի նմանէ։ Զոր և դուք ինքնին իսկ գիտէք, վասն սիրելեաց մերոց, որ ի մեծի նեղութեան էին, հնարս խնդրէաք վասն յանդորր հանելոյ· զի նոքօք հանդերձ մարտ եդեալ կռուեսցուք ընդ անօրէն իշխանին վասն հայրենի աստուածատուր օրինացն։ Եւ իբրև նոցա ոչ ինչ կարացաք օգնել, անհնար լիցի այս, եթէ վասն մարմնաւոր սիրոյ զԱստուած ընդ մարդկան փոխանակիցեմք։

«Իսկ արդ յերկուս և յերիս կողմս Տէր ինքնին մեծաւ զօրութեամբ օգնեաց մեզ, որպէս զի զանուն քաջութեան ժառանգեցաք, և զզօրսն արքունի չարաչար հարաք, և զմոգսն անօրէն սատակեցաք, և զպղծութիւն կռապաշտութեանն ի տեղեաց տեղեաց սրբեցաք, զանօրէն հրաման թագաւորին եղծաք ապականեցաք, զխռովութիւն ծովուն ցածուցաք, լեռնացեալ ալիքն դաշտացան, բարձրադէզ փրփուրն սպառեցաւ, զազանացեալ սրտմտութիւնն դադարեաց։ Որ ի վերայ ամպոց որոտայր, նկուն եղեալ՝ քան զսովորական բնութիւնն ի վայր գտաւ ընդ մեզ խօսելով։ Որ բանիւ հրամանաւ կամէր կատարել զչարութիւնն իւր ի վերայ սուրբ եկեղեցւոյ, արդ աղեղամբ և նիզակաւ և սրով կռուի։ Որ իբրև զհանդերձ կարծէր ունել մեզ զքրիստոնէութիւնն, արդ իբրև զգոյն ի մարմնոյ՝ չկարէ շրջել, թերևս և ոչ այլ կարասցէ մինչև ի կատարած։ Քանզի հիմունք սորա հաստատութեամբ եդեալ են ի վերայ վիմին անշարժութեան, ոչ ի վերայ երկրի, այլ ի վեր յերկինս, ուր ոչ անձրևք իջանեն, և ոչ հողմք շնչեն, և ոչ հեղեղք յարուցանեն։ Եւ մեք թէպէտ և մարմնով յերկրի եմք, այլ հաւատով յերկինս եմք շինեալ, ուր ոչ ոք կարէ հասանել յանձեռագործ շինուածն Քրիստոսի։

«Հաստատուն կացէք յանշուշտ զօրագլուխն մեր, որ ոչ երբեք մոռասցի զգործս նահատակութեան ձերոյ։ Ո՛վ քաջք,

մեզ այս մեծապէս է, զոր կատարեաց Աստուած ի ձեռն մերոյ բնութեանս, յորում և զօրութիւնն Աստուծոյ մեծապէս երևի։ Զի եթէ զայլս կոտորելով ի վերայ աստուածային օրինացն՝ պարծանս անձանց ժառանգեցաք և զքաջ անուն ազգատոհմին մերոյ թողաք եկեղեցւոյ, և փորձուց ակնկալութիւն ի Տեառնէ է, որ պահէ իւրաքանչիւր ումեք ի մէնջ ըստ սրտին յօժարութեան և ըստ գործոց առաջարկութեան, — ո՛րչափ ևս առաւել, եթէ մեք մեռանիցիմք ի վերայ մեծի վկայութեան Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, որում և երկնաւորքն են ցանկացեալ, եթէ գոյր հնար։ Եւ զի այս պարգև ոչ ամենեցուն է անկ, այլ որում պատրաստի ի բարերար Տեառնէն, և մեզ այս ոչ եթէ յարդար գործոց ինչ պատահեաց· այլ յաննախանձ պարգևատուէն· որպէս և ասէ իսկ ի սուրբ կտակարանին· «Ուր առաւել եղեն մեղքն, անդէն առաւելան շնորհքն Աստուծոյ»։

«Եւ մեզ կարի քաջ ի դէպ ելանէ՝ հրաման պատասխանւոյս այսորիկ· որպէս և առաւելապէս երևեցաք մարդկան ամբարշտեալք, կրկին առաւելապէս երևեսցուք արդարացեալք մարդկան և հրեշտակաց և Հօրն ամենեցուն։ Զի որ օր լուան ապաքէն զմէնջ մարդիկ ի գործ ամբարշտութեանն, արտասուս բազում հեղան ի սուրբ եկեղեցւոջն, և ևս բազմագոյն ի մէջ սիրելեացն մերոց։ Նաև ընկերք մեր սրով սրտմտեալ սպառնային մեզ և մահ դառնութեան ի վերայ հասուցանել կամէին, և ծառայքն մեր սարսուցեալ փախչէին ի մէնջ։ Եւ հեռաւորոց, որոց լուեալ էր զանուն քրիստոնէութեան մերոյ, քանզի ոչ էին տեղեակ խորհրդոյն մերոյ, ողբս ի բերան առեալ՝ անդադար աշխարհէին զմեզ և անգիտութեամբ հայհոյութիւնս բազումս խօսէին զմէնջ։ Եւ որ մեծն քան զամենայն՝ ասացից· ոչ միայն մարդիկ յերկրի, այլ և հրեշտակք յերկինս զերեսս իւրեանց դարձուցին ի մէնջ, զի մի՛ տխուր դիմօք հայեսցին ի մեզ։

«Եւ ահա եկն, եհաս ժամանակ, զի զամենայն զկեղտ անուն ի մէնջ ի բաց բարձցուք։ Յայնժամ իբրև զթախծեալ սգաւոր՝ յոգի և մարմին էաք տրտմեալք, այսօր զուարթացեալ և զգաստացեալք յերկոսեան առ հասարակ եմք լրջացեալք· քանզի և զՏէրն բարերար ընդ մեզ տեսանեմք յառաջնորդութիւն· չէ՛ մեր մարդ զօրավար, այլ զօրագլուխն ամենայն մարտիրոսաց։ Եր-

կիւղ՝ Թերահաւատութեան է նշանակ. զԹերահաւատութիւն մեք ի մէնջ վաղ մերժեցաք, ընդ նմին և երկիւղն փախիցէ ի մտաց և ի խորհրդոց մերոց»:

Զայս ամենայն առաքինի զօրավարն խօսեցաւ ընդ ամենայն բազմութեանն. դարձեալ և զմի մի ի նոցանէ քաջալերէր ի ծածուկ և սրտապնդէր: Եւ զամենայն պակասութիւն աղքատութեան լնոյր. որոյ ոչ ինչ գոյր զօրականին՝ յանձնէ և յընկերաց մատուցանէր. որոյ զէն չէր՝ զէն պատրաստէր, և որում հանդերձ պիտոյ էր՝ հանդերձ զգեցուցանէր, և որում երիվար՝ երիվար տայր: Եւ առատ ոսկւոք ուրախ առնէր զամենեսեան և զբուարթագին զինքն ցուցանէր ամենեցուն: 1)

ՎԵՑԵՐՈՐԴ ՅԵՂԱՆԱԿ.
ՊԱՏԵՐԱԶՄՆ ՀԱՅՈՑ.

Իսկ արին Վարդան յառաջ մատուցեալ և զաւագանին հարցանէր. և միաբան ամենեցուն խրատու զզօրագլուխսն կարգէր այսպէս:

Զգունդն առաջին տայր ի ձեռն իշխանին Արծրունեաց և նիզակակից նմա զմեծ իշխանն Մոկաց. և զայլն ամենայն նախարարեան համհարզս երկոցունցն, և զամենայն բազմութիւն գնդին Թեւս աստի և անտի կազմէր նոցա:

Եւ զգունդն երկրորդ տայր ի ձեռն Խորենայ Խորխոռունեաց և նիզակակից նմա զԸնծայինն և զՆերսեհ Քաջբերունի:

Եւ զգունդն երրորդ մատուցանէր ի ձեռն Թաթլոյ Վանանդեցւոյ և նիզակակից նմա հրամայէր զՏաճատ Գնթունի, և զբազումս ի քաջ արանց աստի և անտի ի թեւս նոցա:

Յանձն իւր առնոյր զգունդն չորրորդ և նիզակակից իւր զքաջն Արշաւիր և զհարազատ եղբայր իւր զՀամազասպեան:

---

1) Այնուհետև Ղևոնդ երեցը գիշերը մի երկար ճառով քաջալերում է զօրքերին. ապա սեղան շինելով պատարագ են անում, լուսաղէմին հաղորդւում ամէնքին, չմկրտուածներին մկրտում են, և ուրախ սրտով պատրաստւում են յարձակւում գործելու. Կռուի պատրաստութիւն են տեսնում և պարսից բանակի մէջ. նրանց զօրավարն է խրախուսում է զօրքերին և կազմում կռուի ճակատը հայոց զօրքերի դէմը, Տղմուտ գետի վրայ:

կարգէր և կազմէր զճակատն՝ յորդորելով ընդ ամենայն երեսս դաշտին դէմ յանդիման Արեաց գնդին, առ ափն Տղմուտ գետոյն:

Եւ իբրև այս այսպէս պատրաստեցան, երկոքեան կողմանքն լի սրտմտութեամբ և մեծաւ բարկութեամբ զայրանային, և զգանացեալ զօրութեամբ յիրեարս յարձակէին երկոքեան: Եւ ամբոխ աղաղակին երկոցունց կողմանց՝ իբրև ի մէջ ամպոց շըփոթելոց՝ ճայթմունս գործէր, և հնչմամբ ձայնից զքարանձաւս լերանցն շարժէր: Ի բազմութենէ սաղաւարտից և ի փայլիւն պատենազէն վառելոցն իբրև նշոյլք ճառագայթից արեգական հատանէին: Նաև ի բազում սուսերացն շողալ և ի ճօճել բազմախուռն նիզակացն՝ իբրև յերկնուստ ահագին հրաձգութիւնք երեւային: Քանզի ո՞վ իսկ է բաւական ասել զմեծամեծ տագնապ ահաւոր ձայնիցն, ո՛րպէս կոփիւնք վահանաւորացն և ճայթմունք լարից աղեղանցն զլսելիս ամենեցուն առհասարակ խլացուցանէին:

Անդ էր տեսանել շտապ մեծի տագնապի և զաղէտս անբաւ տարակուսանացն երկոցունց կողմանցն, առ ի յանդուգն յարձակմանէն զմիմեանս բախելով. քանզի թանձրամիտքն յիմարէին և վատասիրտքն լքանէին, քաջքն խիզախէին և նահատակքն գոչէին: Եւ խումբ արարեալ ամենայն բազմութեանն՝ զգետն ի մէջ փակէին, և զանդիտեալ գունդն Պարսից ի դժւարութենէ գետոյն՝ զահեղեաւն զեռալ սկսան: Իսկ գունդն Հայոց հասեալ անցանէին, և ի վերայ առեալ յարձակէին մեծաւ զօրութեամբ: Սաստկապէս բախեալք ընդ միմեանս, յերկոցունց կողմանց բազում վիրաւորք յերկիր անկեալ դիաթաւալ խաղային:

Յայնժամ մեծ տագնապի ի վեր հայեցաւ քաջն Վարդան և տեսանէր զընտիր ընտիր քաջ նահատակաց Պարսից զօրուն, զի զձախակողմն շարժեցին զՀայոց գնդին. մեծաւ ուժով յարձակէր ի տեղին և զաջ թեւն Պարսից գնդին բեկեալ՝ արկանէր զգազանօքն և ըրջան առեալ կոտորէր մինչև ի նոյն տեղի: Եւ այնպէս շտապ տագնապի ի վերայ հասուցանէր, մինչեւ գունդն Մատեան քակեալ բաժանեցան ի մեծամուր պատրաստութենէն, դեռ եւս քաջ քաջ ի փախուստ դառնային:

Ապա դէտ ակն ի վեր համբառնայր Մուշկան Նիւսալաւուրտ,

քակեալ զոմանս տեսանէր ի գնդէն Հայոց և զկնի մնացեալ ի հովիտս լերանցն։ Վասն որոյ զաղաղակ բարձեալ՝ քաջալերէր շուրջ զիւրեաւ զզօրս Արեաց, որք զտեղի առեալ կային ընդդէմ գնդին Վարդանայ։ Եւ անդէն ի տեղւոջն երկոքին կողմանքն զպարտութիւն խոստովանէին, և առ յոյժ թանձր անկեալ դիականց իբրև զքարակոյտս դերբկաց երևէին։

Զայն իբրև ետես Մուշկան Նիսալաւուրտ, մնայր դադանացն Արտաշրի, որ ի վերայ նոցա նստէր ի բարձր դիտանոցին իբրև յամուր քաղաքի. և ի ձայն մեծ գալարափողոցն զիւր գունդսն ստիպէր և յառաջամարտիկ զօրօքն զնա ի մէջ փակէր։

Իսկ կորովին Վարդան իւրովք քաջ նիզակակցօքն ոչ սակաւ նախճիրս ի տեղւոջն գործեաց, յորում տեղւոջ և ինքն իսկ արժանի եղև առնուլ զկատարեալ նահատակութեանն պսակ։

Եւ յերկարեալ գործոյ պատերազմին՝ օրն տարաժամէր, և մօտ առ երեկս կարճատէր։ Բազմաց օրահասք մահու հասանէին, մանաւանդ ի թանձրութենէ դիականց մօտ առ մօտ խտացեալ իբրև զփայտահարս մայրաւորաց։ Անդ էր տեսանել զբեկումն նիզակացն և զխորտակումն աղեղանց. վասն այնորիկ և ոչ կարէին կալ ճշմարտիւ ի վերայ սուրբ մարմնոյ երանելեացն. և սաստիկ խուճապ տագնապի էր կողմանցն երկոցունց անկելոց։ Եւ որք մնացեալքն էին՝ վառնեալք և ցրուեալք լինէին ի լեռնադաշտս ամուր ձորոցն. և յորժամ պատահէին միմեանց, դարձեալ միւանգամ զմիմեանս սատակէին։ Եւ մինչև ի մուտս արեգականն անդադար լինէր գործ դառնութեանն։

Եւ քանզի գարնանային էր ժամանակն, ծաղկալից դաշտքն դառնային յորդահոսանս արեանց բազմաց։ Մանաւանդ յորժամ տեսանէր ոք զբազմակոյտ դիականցն անկելոց, սիրտն բեկանէր, և աղիքն գալարէին՝ լսել զմնչիւն խոցելոցն և զմռնչիւնս բեկելոցն, զթաւալգլոր խաղալ, սողալ վիրաւորացն, զփախուստ վատացն, զթաքուստ լքելոցն, զարտաթափումն զանարի արանցն, զճչիւն կանացեացն, զողբս սիրելեաց, զաշխարումն մերձաւորաց, զվայ և զաւաղ բարեկամացն։ Քանզի ոչ եթէ կողմ էր, որ յաղթեաց, և կողմ էր, որ պարտեցաւ, այլ քաջք ընդ քաջս ելեալ՝ երկոքին կողմանքն ի պարտութիւն մատնեցան։

Բայց քանզի անկեալ էր մեծ Սպարապետն Հայոց ի պա-

տերազմին, ոչ ոք գոյր այնուհետև ի մէջ գլխաւոր, յոր յեցեալ ժողովէին գունդն մնացելոցն։ Թէպէտ և բազում այն էր, որ ապրեցան, քան թէ որ մեռանն, սակայն ցանեալ ցրուեցան և հասեալ անկանէին ի տեղիս տեղիս յամուրս աշխարհին և բռնանային ի վերայ բազում գաւառաց և բերդից, զոր և ոչ առնուլ իսկ ոք կարէր։

Եւ այս անուանք են քաջ նահատակացն, որ անդէն ի տեղւոջն կատարեցան. յազգին Մամիկոնէից քաջն Վարդան հարիւր երեսուն և երեք արամբք. յազգէն Խորխոռունեաց Խորէնն կորովի իններտասն արամբք. յազգէն Պալունեաց արին Արտակ յիսուն և եօթն արամբք. յազգէն Գնթունեաց զարմանալին Տաճատ իններտասն արամբք. յազգէն Դիմաքսենից իմաստունն Հմայեակ քսան և երկու արամբք. յազգէն Քաջբերունեաց հրաշակերտն Ներսեհ եօթն արամբք. յազգէն Գնունեաց մանուկն Վահան երիւք արամբք. յազգէն Ընծայնոց արդարն Արսէն եօթն արամբք. յազգէն Սրուանձտայ յառաջադէմն Գարեգին երկու հարազատօքն և ութ ու տասն արամբք։

Այս երկերիւր ութսուն և եօթն նահատակք ընդ ինն մեծամեծ նախարարսն անդէն ի տեղւոջն կատարեցան։ Եւ յԱրքունի տանէն և ի տանէն Արծրունեաց և յիւրաքանչիւր նախարարաց տանէն, թող զայս երկերիւր ութսուն և եօթնս, և այլ ևս եօթն հարիւր և քառասուն այր, որք զանուանս իւրաքանչիւր ի դպրութիւն կենաց գրեցին ի նմին աւուր ի մեծ պատերազմին։ Եւ միահամուռ լինի ամենայն հազար և երեսուն և վեց։

Իսկ ի կողմանէ ուրացելոցն և հեթանոսաց անկանէր յայնմ աւուր երեք հազար հինգ հարիւր քառասուն և չորք այր։ Ինն այր ի նոցանէ ի մեծ պատուաւորացն էր, վասն որոյ և կարի յոյժ ի խոր խոցեցաւ Մուշկան Նիսալաւուրտ։ Մանաւանդ իբրև ետես զանհնարին հարուածսն եռապատիկ զիւրոյ գնդին քան զՀայոցն, բեկաւ, անկաւ զօրութիւն ուժոյն իւրոյ, և ոչ հանդարտէր կալ ի վերայ խորհրդոց մտացն. քանզի ոչ՝ որպէս կարծէր զպատերազմն՝ կատարեցաւ։

ԵՕԹՆԵՐՈՐԴ ՅԵՂԱՆԱԿ.

ՅԵՐԿԱՐՈՒՄՆ ԻՐԱՑՆ ԽՌՈՎՈՒԹԵԱՆ. *)

Եւ եղև յաւուր միոջ մեծի զամենայն երևելիս և զպատուական հրամայէր յընթերիս կոչել։ Կոչեցին և զուրացեալն։ Եւ նա ըստ առաջին կարգի օրինացն արքունի արկանէր զպատուական հանդերձն, զոր ունէր ի Թագաւորէն. կապէր և զպատիւ վարսին և զխոյրն ոսկեղէն դնէր ի վերայ, և զկռանակուռ ձոյլ ոսկի կամարն ընդելուզեալ մարգարտով և ակամբք պատուականօք՝ ընդ մէջ իւր ածէր, և զգինդսն յականջսն, և զգումարտակն ի պարանոցին, զսամոյրսն զթիկամբքն, և զամենայն օրէնս պատուոյն զանձամբ արկեալ՝ երթայր յարքունիս. շքեղ և երևելի քան զամենեսեան երևէր բազմութեանն։

Իսկ նախարարքն, որք կամօք ի Հայոց չոգան՝ անձամբ տուեալ զանձինս ի փորձութիւնն, և սուրբքն, որ յառաջագոյն հասեալ էին, (կապանօք ունէին զամենեսեան առ Դրանն արքունի) իբրև տեսին զնա զարդարեալ և շքեղացեալ և բազմամբոխ գնդաւ գայր յարքունիս, ի միտս իւրեանց սկսան այպանել և ասել. «Ո՛վ անմիտ վաճառական, զանմահ և զանանց պատիւ ետուր և զանցաւորդ գնեցեր, զոր և զայդ ևս ընդ մօտոյ աւուրս կորուսանելոց ես»։

*) Այս յեղանակի մէջ պատմւում է, թէ ինչպէս հայերն ամրանալով աշխարհի զանազան կողմերում՝ շարունակում են կռւել պարսիկների դէմ և բաւական վնասներ են հասցնում նրանց ու մինչև որ Թագաւորը ստիպւած նոր մարզպան ուղարկելով Հայաստան՝ դարձեալ կրօնի ազատութիւն է տալիս, և երկիրը խաղաղւում է։ Ապա նա դատ է նշանակում եղելութիւնը պարզելու համար. այդ նպատակով արքունի Դուռն են տարւում Յովսէփ կաթողիկոսը, Ղևոնդ երէցը և մի քանի ուրիշ եկեղեցականներ. ինքնակամ գնում են և մի քանի նախարարներ։ Դատի ժամանակ բոլոր մեղքը ձգում են Վասակի վրայ, որին և պատժում են։ Բայց և այնպէս քահանաներին ու նախարարներին չեն արձակում. քահանաներին չարչարում և նահատակում են, իսկ նախարարներին երկար տարիներ բանտարկում և նեղութեամբ պահում են պարսից երկրում։—Ս. Ղևոնդեան քահանաների այս նահատակութիւնը, բանտարկւած նախարարների և ազնւական կանանց դրութեան նկարագիրն է կազմում ութերորդ յեղանակի նիւթը։

Եհաս և նստաւ ի ներքին գահլիճսն, որ էր հրապարակ մեծամեծացն։ Արդ եկն, եւ սենեկապանն յարքունուստ, հարցանէր զնա և ասէ. «Արքայ յղեաց առ քեզ, յորմէ՞ դտեալ է քո զայդ ամենայն պատուական պատիւդ, ասա՛ վաղվաղակի, վասն ո՞յր արդար վաստակոյ»։ Եւ յուշ առնէր նմա զամենայն բանս ատենին, յորում դատապարտեցաւն, նաև զոր ոչ ևս անդ խօսեցան, զայն ևս յայտնէր նմա։ Զի ոչ ըստ կարգի ունէր նա ըզտէրութիւնն Սիւնեաց աշխարհին, այլ նենգութեամբ և քսութեամբ ետ սպանանել զհօրեղբայր իւր զՎաղինակ և յինքն տարաւ զտէրութիւնն՝ իբրև քրտիկեար յարքունիս։ Նաև այլևս բազում բանիւք դատապարտեցին զնա, որում ամենայն աւագանին վկայ գային։ Պապանձեցաւ ամենևին և չգտաւ բան ճշմարիտ ի բերան նորա։ Իբրև կրկնեցին և երեքկնեցին ցուցանելով ի ներքս յարքունիսն, հատաւ վճիռ մահու ի վերայ նորա։

Արդ եկն, եւ դահճապետն և մատեաւ առաջի ամենայն մեծամեծացն, մերկեաց ի նմանէ զպատիւն, զոր ունէր յարքունուստ, և զգեցոյց նմա հանդերձ մահապարտի։ Կապեցին զոտս և զձեռս և կանոնցաբար նստուցին ի ձի մատակ, տարան և ետուն յայն գնդան, ուր կային մահապարտք ամենայն։

Իսկ նախարարքն Հայոց և սուրբ եպիսկոպոսքն հանդերձ երիցամբքն, թէպէտ և էին ի մեծի պատուհասի, ոչինչ յիշէին զնեղութիւնսն, որ անցեալ էր ընդ նոսա, և կամ որ այլևս ակընկալութիւն էր գալ ի վերայ. այլ զարմացեալ էին ընդ մեծ յայտնութիւնն, որ եղև յԱստուծոյ։ Մխիթարէին զմիմեանս և ասէին. «Քաջութեամբ պատերազմեցաք, առաւել ևս համբերութեամբ ճգնեցուք։ Լուեալ է մեր ի սուրբ հարցն մերոց, եթէ գլուխ ամենայն առաքինութեան համբերութիւն է, և իմաստութիւն երկնաւոր՝ կատարեալ աստուածպաշտութիւն, և զայս ոչ ոք կարէ գտանել առանց չարչարանաց։ Իսկ չարչարանքն յորժամ ընդերկարանայ ի վերայ, յայնժամ բազմանայ վարձ հատուցմանց պարգևին։ Ապա թէ այդ այդպէս է, զայս միայն աղաչեսցուք զԱստուած, դի համբերել կարասցուք ամենայն փորձութեանց, և Տէր ինքնին արասցէ հնարս մերում փրկութեան, Լուեալ է մեր զպատասխան քառասուն զինուորացն Քրիստոսի, որք

բազում հարուածս տանջանաց ընկալան։ Մինն ի նոցանէ փութացաւ ի բաղանիսն և վրիպեաց ի պսակէն, իսկ երեսուն և ինն համբերութեամբ կատարեցան և հասին այնմ աւետեացն, որում ցանկացեալն էին։ Իսկ մեր ընկերակիցն աւանիկ, որ յառաջագոյն որոշեցաւ ի մէնջ, ահա եղև գործակից սատանայի։ Մինչդեռ ոգիքն ի մարմինն են, ընկալաւ զառհաւատչեայ գեհենին տանջանաց, որ ոչ միայն սրբոց է ողբալի, այլ և ամենայն գազանաբարոյ մարդկան»։

Զայս ասէին և բազում արտասուս ի վերայ կորուսելոյն հեղուին։ Եւ անդէն զերգս հոգևորս ի բերան առեալ ասէին. «Բարի է յուսալ ի Տէր, քան յուսալ ի մարդիկ. բարի է յուսալ ի Տէր, քան յուսալ յիշխանս. ամենայն ազինք շրջեցան զինև և անուամբ Տեառն յաղթեցի նոցա»։ Քաջալերէին զմիմեանս և ասէին. «Զայս գիտելով, եղբա՛րք, մի՛ երկիցուք յանաստուած ազգէս հեթանոսաց, որ քան զմեզուս վատթարագոյն ևս են ի զայրանալն իւրեանց, զի և նոցա յասուածն ի սատակումն անձանց իւրեանց լիցի. այլ մեք զանուն Տեառն կարդասցուք և վանեսցուք զամենեսեան»։

Իսկ ուրացեալն Վասակ հայէր ի միաբանութիւն սուրբ կապելոցն, որք մեծաւ խնդութեամբ ընդունէին զչարչարանսն և զւարթագոյն և պայծառք երևէին, որպէս յառաջագոյն յարքունիսն. հայէր և կարօտէր, և ոչ ոք խառնեաց զնա ի նոսա, այլ ուրոյն նովին կապանօք պահէին։ Եւ օր ըստ օրէ բերէին, իբրև զգէշ ընկենուին ի մեծ հրապարակին, ձաղէին և այպանէին և տեսիլ ամենայն կարաւանին զնա առնէին։ Կողոպտեցին, հանին և ոչ ինչ թողին, զոր ընդ իւրն ունէր. այնպէս ձաղեցին աղքատութեամբ, մինչ հաց մուրանային և բերէին նմա իւր ծառայքն։ Եւ այնպէս սաստիկ արկին զարտերս հարկաց աշխարհին ի վերայ տան նորա, որ մինչև զհարց և զհաւուց և զիւր արարս և զզարդս կանանց ևս եդ ի վերայ և ետ և տուժեցաւ, և ոչ կարաց հատուցանել զպարտսն արքունի։ Եւ յայն տեղի հասուցին, մինչև հարցանել նմա, եթէ՝ «Կայցէ ինչ գանձ ի գերեզմանս նախնեացն մերոց»։ Եւ եթէ գտեալ էր նորա, հանէր և տայր ընդ իւր և ընդ ընտանեացն տուգանս. որպէս զի բազում մարդիկ իսկ չոգան ի տուժի։

Եւ իբրև այսպէս յամենայն կողմանց հարեալ վատթարացաւ, անկաւ յախտս դժնդակս անդէն ի կապանսն։ Ջեռաւ փոր նորա, և հարան և տրորեցան գոգք նորա, և քամեալ մղեցաւ թանձրամածութիւն նորա։ Եռացին որդունք ընդ աչս նորա և ի վայր սորէին ընդ ռնգունս նորա. խցան լսելիք նորա, և ծակոտեցան յարաչար շրթունք նորա. լուծան ջիլք բազկաց նորա, և յետ կոյս կորացան կրկունք ոտից նորա։ Բղխեաց ի նմանէ հոտ մահու, և փախստական եղեն ի նմանէ ձեռնասուն ծառայք նորա։ Լեզուն միայն կայր կենդանի ի բերան նորա, և ոչ գտաւ խոստովանութիւն ի շրթունս նորա։ Ճաշակեաց զմահ հեղձամղձուկ և էջ ի դժոխս անհնարին դառնութեամբ։ Ոտնհար եղեն նմա ամենայն սիրելիք նորա, և ոչ յագեցան սաստիկ հարուածովք ամենայն թշնամիք նորա։

Եւ այն որ կամէրն թագաւոր լինել մատնութեամբ Հայոց աշխարհին, և ոչ գերեզմանի նորա տեղի երևեցաւ ի նմին. քանզի իբրև զշուն մեռաւ և իբրև զէշ քարշեցաւ։ Ոչ յիշեցաւ անուն նորա ի մէջ սրբոց, և ոչ մատեաւ յիշատակ նորա առաջի սուրբ սեղանոյն յեկեղեցւոջն։ Ոչ ինչ եթող չարիս, զոր ոչ գործեաց ի կեանս իւր, և ոչ ինչ մնաց ի մեծամեծ չարեաց, որ ոչ անցին ընդ նա ի մահուան նորա։

ԱՐՏԱՔՈՅ ԵՕԹՆ ՅԵՂԱՆԱԿԻՆ

ՈՒԹԵՐՈՐԴ

1

ՎԱՍՆ ԽՈՍՏՈՎԱՆՈՂԱՑՆ ՀԱՅՈՑ ԽՈՐԵՆԱՅ ԵՒ ԱԲՐԱՀԱՄՈՒ.

Իսկ աշակերտք երանելեացն ի կապանս կային ի ներքս ի քաղաքին 1). եկն դահճապետ մի արքունի և եհան զնոսա ի քաղաքէ անտի արտաքս։ Եհան ի նմին քաղաքէ ասորեստանեայս քրիստոնեայս արս հինգ, քանզի և նոքա ի կապանս էին վասն անուանն Քրիստոսի. եհարց զնոսա բանիւք, և ոչ հաւանեցան

1) Այսինքն՝ ի Նիւշապուհ։

երկիր պագանել արեգական։ Զարչարեաց զնոսա դանիւ, և նոքա ևս առաւել ի նոյն միտս պնդեցան։ կտրեաց զնոցա ունչս և զականջս, և ետ տանել յԱսորեստան, զի կայցեն ի մշակութեան արքունի։ Երթային մեծաւ յօժարութեամբ, իբրև այն թէ մեծ պարգևս գտեալ ի Թագաւորէն։

Արդ եկն դարձեալ նոյն դահճապետն առ աշակերտս սուրբ սպանելոցն, ընտրեաց երկուս ի նոցանէ, որ համեստագոյնք էին, առեալ մեկուսի յայլոցն և ասէ ցնոսա. «Զի՞նչ անուանք են ձեր»։

Ետ պատասխանի մին և ասէ. «Առ ի ծնողաց ինձ Խորէն, և զմա Աբրահամ, իսկ ըստ շնորհատուր կարգիս՝ ծառայք Քրիստոսի եմք և աշակերտք երանելեացն, զոր սպանէք»։

Ետ պատասխանի դահճապետն և ասէ ցնոսա. «Իսկ արդ զի՞նչ գործ է ձեր, և կամ բնաւ ո՞յր իսկ ածեալ է զձեզ այսր»։

Առ այս ետ պատասխանի Աբրահամ և ասէ ցնոսա. «Զայդ ձեզ ի վարդապետաց մերոց արժան էր ուսանել. զի ոչ դուզնաքեայք ոք էին նոքա, այլ ունէին ստացուածս հայրենիս ըստ արժան բաւականին, ըստ նմին և սպասաւորս, էր որ իբրև զմեզ, և էր որ լաւագոյն քան զմեզ. որոց սնուցեալ և ուսուցեալն էր, ընդ նոսա եմք եկեալ։ Քանզի և պատուէր իսկ ունիմք յաստուածատուր օրինացն մերոց՝ սիրել զնոսա իբրև զսուրբ ծնողս և սպաս տանել նոցա իբրև հոգևոր տերանց»։

Յասեաւ դահճապետն և ասէ. «Իբրև զանխրատ և զաներկիւղ ստամբակս խօսիս։ Մինչդեռ ի խաղաղութեան և յաշխարհի էիք, բարւոք էր. յորժամ գրուահ եղեն նոքա յիրս արքունի և մահապարտ գտան ըստ գործոց իւրեանց, ձեզ չէր արժան ամենևին մօտ երթալ առ նոսա։ Ո՞չ տեսանէք ի մեծ կարաւանիս. յորժամ ոք ի պատուաւորացն ի դիպահոջն արքունի լինիցի՝ սգոյ հանդերձ ագանի և զատեալ, որոշեալ ի բացէ նստի միայնիկ, և ամենևին հուպ ոչ ոք իշխէ երթալ առ նոսա։ Եւ դու այդպէս իբրև զանյանգի աշակերտ պարծելով խօսիս»։

Առ այս ետ պատասխանի Խորէն և ասէ. «Ոչ ձեր կարգդ անիրաւ է և ոչ մերս ստութեամբ. նախարարն յանցաւոր՝ ուստի զպարգևն գտեալ էր, այնպէս պարտ էր նմա հպատակ լինել, զի ի [illegible]ուոյն վերայ և այլ ևս պարգևս մեծամեծս գտանէր

ի նմանէ։ Արդ փոխանակ զի զայն չարար, ձախողակի յետս ընդդէմն պատահեաց նմա։ Եւ մեր վարդապետքն եթէ առ Աստուած յանցուցեալ էին և կամ առ Թագաւորն մեղուցեալ ինչ էին, նոյն օրինակ և մեք առ նոսա առնէաք. ոչ յաշխարհին մօտ երթայաք և ոչ ի տար աշխարհ այսր զհետ նոցա գնայաք։ Բայց քանզի առ երկոսին կողմանսն արդարութեամբ կեցեալ են, և դուք զուր տարապարտուց սպանէք զնոսա, մեք արդ ևս առաւել սպասաւորեմք սուրբ ոսկերաց նոցա»։

Ասէ ցնա դահճապետն. «Ես յառաջագոյն իսկ ասացի, եթէ կարի ստամբակ ոմն ես դու. ահա յայտ եղև աւադիկ, եթէ յամենայն փասս նոցա խառն էք դուք»։

Աբրահամ ասէ. «Յո՞ր փասս»։

Դահճապետն ասէ. «Առաջին ի մահ մոգուցն, ապա և յայլս ամենայն»։

Աբրահամ ասէ. «Այդ ոչ միայն ի մէնջ է, այլ ըստ կարգի և ձերոց օրինացդ. Թագաւորք ձեզ տան հրաման, և դուք ի ձեռն ձերոց սպասաւորացդ գործէք»։

Դահճապետն ասէ. «Ի Միհր աստուած երդուեալ իմ. խրատագոյն ևս խօսիս քան զվարդապետսն քո. յայտ է, եթէ փասակարագոյնք ևս էք դուք։ Արդ ոչ է հնար ձեզ ապրել ի մահուանէ, բայց եթէ երկիր պագանէք արեգական և կատարիցէք զկամս օրինաց մերոց»։

Խորէն ասէ. «Յայժմ իբրև զմարդ չարախօսէիր և արդ իբրև զշուն անպիտան ընդ վայր հաջես։ Եթէ գոյր արեգական ականջք, դու տայիր նմա թշնամանս դնել. արդ նա բնութեամբ անզգայ է, և դու չարութեամբ անզգայագոյն քան զնա։ Յի՞մ տեսեր զմեզ պակասագոյն քան զհարսն մեր, մի՛ բանիւք զփորձ առնուլ կամիս զմեզ, այլ հանդէս արա քում չարութեանդ և մերում բարութեանս, և ամաչեցեալ գտանի հայրն քո սատանայ, ոչ միայն ի մէնջ, որ կատարելագոյնքս եմք, այլ և որ կարի փոքրիկն թուի քեզ, նա դիցէ վէրս սաստիկս յոգիս և մարմինս քո»։

Զայս իբրև լուաւ դահճապետն, սրտմտեալ բարկացաւ ի վերայ նոցա, ետ քարշել չարագոյն քան զառաջինս։ Եւ այնչափ սաստիկ քարշեցին, մինչև բազմաց կարծիք եղեն, թէ մեռան։

Իսկ իբրև ժամք երեք ի վերայ անցին, զարձեալ խօսել սկսան երկոքեանն և ասեն. «Փոքր համարիմք զանարգանս զայս և առ ոչինչ զցաւս մարմնոյս առ մեծ սէրն Աստուծոյ, որով կատարեցան հարքն մեր հոգևորք: Հա՛պա, մի՛ դլար և մի՛ դադարեր, այլ զոր ինչ առ նոսայն արարեր, զնոյն և առ մեզ կատարեա՛: Եթէ չարագոյն թուին քեզ գործքն նոցա, կրկին և զմերս համարեսջիք. զի նոքա բանիւք հրամայէին, և մեք գործովք զարդիւնսն կատարէաք»: Յայնժամ նա առաւել զայրացնեցաւ ի վերայ նոցա և հրամայեաց զմահու դան հարկանել: Եւ առ մի մի ի նոցանէ փոխեցաւ վեց վեց այր ի դահճացն: Եւ մինչդեռ կիսամեռք յերկիր անկեալ դնէին, հրամայեաց զերկոցունց ականջս մօտ կտրել: Եւ այնպէս բրեցին, որպէս թէ չիցէ լեալ ի տեղւոջն:

Զարթեան որպէս ի քնոյ ի սաստիկ հարուածոցն, սկսան աղաչելով պաղատանս մատուցանել և ասեն. «Աղաչեմք զքեզ, քաջ զինուոր Թագաւորին. կամ կատարեա՛ զմեզ իբրև զհարսն մեր մահուամբ, և կամ արա՛ զպատուհասդ ըստ օրինակի վերջնոցս: Զի ահա լսելիք մեր առողջացան զանախտաւորութիւն երկնաւոր, իսկ հոտոտելիքս դեռ ևս աստէն ի տեղւոջ կան յանցս չարչարանաց. մի՛ կիսապարգև առներ զմեզ յերկնից բարութենէն: Սրբեցեր զմարմինս մեր քարշելով և զլսելիս մեր կտրելով, սրբեա՛ և զռնգունս մեր հատանելով. քանզի որչափ տգեղս առնես զմեզ երկրաւորաւս, գեղեցկագոյնս առնես զմեզ երկնաւորաւն»:

Ետ պատասխանի հեզութեամբ դահճապետն և ասէ. «Եթէ և այլ յամեմ ես առ ձեզ մօտ կալով, կարծեմ, եթէ և աշակերտէք զիս ի ձեր յամառութիւնդ: Զի ահա արդ և զխորհուրդ արքունի ի վեր հանեմ ձեզ: Յայդ վայր եղև հրաման պատուհասիդ ձերոյ, և ի վերայ գործին պատուհասի՝ երթալ ձեզ յԱսորեստան և լինել ձեզ մշակ յարքունիս. զի որ ընդ ձեզ հայեսցի՝ մի՛ ի զմին յամառութեան պնդեսցի ընդդէմ հրամանաց Թագաւորին»:

Ասեն ցնա երանելիքն. «Դու զմեր երկիրս կիսագործ թողեր, մեք յարքունի երկիրն կէս մարմնովք մերովք ոչ վաստակեմք»:

Իբրև զայս լուաւ դահճապետն, աղաչեաց զզինուորսն, որ տանէին զնոսա, և ասէ. «Միայն աստի դուք առէք, գնացէք, և հասեալ յԱսորեստան՝ ուր կամ իւրեանց է՝ և շրջեսցին»:

Եւ իբրև տարան հասուցին զնոսա յերկիրն Բաբիլացւոց, ի գաւառ մի, զոր Շահուղն անուանեն, թէպէտ և էին յարքունի պատուհասին, սակայն և յայտ և գաղտ մեծապէս ընկալեալ եղեն ի բնակչաց աշխարհին: Սակայն երանելիքն և յայնմ յոյժ տրտմագին էին, իբր այն, եթէ սակաւ վաստակեցաք և մեծապէս հանգչիմք. և հանապազ ի նմին զեղջի կային:

Եւ անդէն թեակոխէին տեսանել զսուրբ կապանսն նախարարացն, լինել սպասաւոր մարմնաւոր պիտոյից նոցա: Իմացուցին զայս մեծամեծաց աշխարհին, որք էին ի նմին սուրբ ուխտի քրիստոնէութեանն: Եւ հաւանեալ ամենեցուն մեծամեծաց և փոքունց՝ ազդ առնել ամենայն երկրին, զի հաճոյ թուեսցի ամենեցուն՝ ի ձեռն մարմնաւոր պիտոյիցն կցորդ լինել սուրբ կապելոցն ի հեռաւոր օտարութեանն:

Եւ այսպէս ամ յամէ ժողովէին՝ ըստ իւրաքանչիւր կարի մարդկանն, ումն սակաւ և ումն շատ, որ զինչ և ի ձեռս պատրաստութիւն լինէր, եթէ դրամոց և դահեկանաց, ժողովէին, կազմէին, տային յերանելիսն՝ տանել նոցա: Եւ այսպէս յարբանեկութեան կային, մինչև տասն ամն լցաւ սպասաւորութեանն:

Եւ վասն զի յոյժ խստագոյնս պահէին ի ջերմոջ աշխարհին և անդադար էին ի ճանապարհորդութեանն ընդ նոյն Շահուղ, ընդ Մեջոփ և ընդ Քաշկար և ընդ ամենայն Ասորեստան և Խուժաստան սաստիկ տապով հարեալ ի խորշակէ մեռանէր սուրբն Խորէն և աւանդեալ լինէր ի բնակչաց աշխարհին ընդ սուրբ վկայսն:

Իսկ երանելին Աբրահամ կայր ի նմին առաքինութեան անպարապ. և զամենայն տուրս հաւատացելոցն շրջէր, ժողովէր և տանէր ի մեծ հեռաստանն, և ինքն մատակարարէր ըստ իւրաքանչիւր կարօտութեան Եւ այնպէս յերկարեցաւ մինչև յերկոտասաներորդ ամն պատժաւորացն, մինչև աղաչել զնա միաբան ամենեցուն, զի հաւանեսցի երթալ յաշխարհն Հայոց. զի ընդ մտանել նորա առ նոսա՝ ի նմա տեսցեն և զքաջ նահատակսն,

որք կատարեցան սրով, ի նմա տեսցեն և զսուրբ կապանս չարչարանացն։

Զայս խորհուրդ խորհելով աստուածաշնորհ նախարարացն մեծաւ թախանձանօք ածէին զԽոստովանողն ի հաւանութիւն։ Եւ վասն զի ոչ էր սովոր երբէք բարւոյն ընդդէմ պառնալ, ըստ առաջին սովորութեան և յայսմ վայրի փութացաւ վաղվաղակի կատարել զհրամանն զմխաբան հաւանեցելոցն յաստուածային առաքինութիւնն։ Եկն, եմուտ յաշխարհն Հայոց։

Փութացան և ելին ընդ նորա առաջ վաղվաղակի արք և կանայք, մեծամեծք և փոքունք և ամենայն բազմութիւն ազատաց և շինականաց։ Անկանէին և փարէին զոտիւք և զձեռօք առաջի սրբոյն և ասէին. «Օրհնեա՜լ Տէր Աստուած ի բարձունս, որ առաքեաց մեզ հրեշտակ յերկնից՝ բերել մեզ աւետիս յարութեան, զի լինիցիմք ժառանգք արքայութեան։ Զի ահա ի քէն կերպարանեալ տեսանեմք զամենեսեան զհրաժարեալսն յուսոյ յարութեամբ և զկապեալսն ակնկալութեամբ արձակելոյ։ Ի քէն տեսանեմք և զաշխարհիս շինութիւն խաղաղութեամբ. քև եկեղեցիքն մեր ցնծացեալ բերկրին, և քև սուրբ վկայքն մեր անդադար լիցին մեզ ի բարեխօսութիւն առ Աստուած։ Օրհնեա՜ զմեզ սուրբ հայր մեր. դու ես բերան հանդուցելոցն, խօսեա՛ց ընդ մեզ յայտնի օրհնութեամբ, զի յոգիս մեր լուիցուք ի ծածուկ զօրհնութիւնս սրբոցն»։

Բայց երանելի Խոստովանողն, թէպէտ և այսպէս սիրով ընկալեալ եղև յամենայն աշխարհէն, ոչ ինչ կամեցաւ ամենևին մերձենալ առ ոք ըստ մարմնոյ կարօտութեան. այլ ընտրեաց իւր տեղի մի զատ յամենայն բազմամբոխ ժողովրդոց և առաքինի եղբարբք երիւք կատարեաց զկեանս իւր մեծաւ ճգնութեամբ։

Զոր եթէ կամիցի ոք ի կարգ արկանել, դժուարաւ կարացէ ասել զվարս առաքինութեան նորա։ Զի եթէ զտքնութիւնն ասիցես, իբրև զկանթեղ անշէջ կայր զամենայն գիշերս. և եթէ զակաւապիտութիւնս կերակրոցն, համարեաց՝ եթէ զանկերակուր հրեշտակացն բերէր զնմանութիւն։ Եթէ զհեզութիւն ցածութեանն կամիցիս ասել, ոչ զոք ի կենդանեաց կարիցես գտանել նման նմա. և եթէ զանընչասիրութիւնն կամիցիս ասել

զարմեալ զոր օրինակ չպատրի մեռեալ ի կարասի, զնոյն օրինակ ճշմարտութեամբ և առ երանելին իմասջիր։

Անյագական ձայնիւ հանապազորդեալ էր ի պաշտաման և անհատ աղօթիւք միշտ ընդ Աստուծոյ ի բարձունս խօսէր։ Աղ եղև նա անհամելոց և խթան ընդոստուցիչ ամենայն հեղգացելոց։ Փարթամեցաւ նովաւ ագահութիւն, և կարի յոյժ ամաչեաց նովաւ [illegible] որկորամոլութեան։ Առողջութիւն եղև նա աշխարհին Հայոց, և բազումք վիրաւորք ի ծածուկ նովաւ գտին զառողջութիւն։ Եղև նա վարդապետ կատարեալ վարդապետաց իւրոց և սուրբ հայր խրատտու հարանց իւրոց։ Ի լուր համբաւոյ նորա իմաստնացան տղէտք, և ի տեսիլ մերձաւորութեան նորա զգաստացան լկտիք։ Բնակեալ էր ըստ մարմնոյ ի նեղ խցկան, և ահ սրբութեան նորա արկեալ էր զհեռաւորօք և զմերձաւորօք։ Զարհուրեցան դևք և փախեան ի նմանէ, իջին հրեշտակք և բնակեալ էին զնովաւ։

2.

Իսկ կանայք երանելի առաքինեացն և կապելոցն և անկելոցն ի պատերազմին՝ ընդ ամենայն աշխարհն Հայոց համօրէն համարել ես ոչ կարեմ. զի բազում ա՛յն են, զոր ոչ գիտեմ, քան թէ գիտիցեմ։ Զի հինգ հարիւրով չափ յականէ յանուանէ ճանաչեմ, ոչ միայն որ աւագագոյնքն էին, այլ զբազումս ի կրսերագունաց անտի։

Ամենեքեան միահամուռ զերկնաւոր նախանձ բերելով՝ ոչ ինչ ընդհատ երևեցան յայնցանէ, որ ոչ ճաշակեցին զաշխարհ։ Քանզի եթէ աւագագոյնք էին և եթէ մանկագոյնք զմի առաքինութիւն հաւասարոյ զգեցան։ Ոչինչ յիշեցին ամենևին զանուն փափկութեան մայրենի ազատութեանն. այլ իբրև մարդք, որ վըշտամբերք լեալ իցեն անդստին ի շինական սովորութեանցն տանջելով վարեալ զկեանս աշխարհիս, անդրագոյնք ևս քան զնոսա յանձն առին զհամբերութիւն վշտաց։

Ոչ միայն յոգիսն մխիթարեալ կացին առ աներևոյթ զօրութիւն յուսոյն յաւիտենից, այլ և մարմնոյ նեղութեամբք առաւել ևս բարձին զբեռն ծանրութեան։ Զի թէպէտ և ունէին զիւ-

րաքանչիւր ձեռնասուն սպասաւորս, ոչ ոք երևէր ի նոցանէ, թէ ո՛ր տիկինն իցէ և կամ ո՛ր նաժիշտն. մի հանդերձ էր հասարակաց, և միապէս գետնախշտիք երկոքեան: Ոչ ոք ումեք անկողնարկ լինէր. քանզի և չճանաչէին իսկ զխոտեղէնսն ընտրել ի միմեանց. մի գոյն թխութեան փսիրայիցն, և մի գոյն սևութեան սնարից բարձիցն:

Ոչ գոյր նոցա համեմ խահամոքք անուշարար առանձինն, և ոչ հացարարք որոշեալ ի պէտս սպասու ըստ պատուոյ կարգի, այլ հասարակաց էր: Շաբաթամուտն ըստ կարգի միայնակեցաց, որ յանապատի բնակեալ են: Ոչ ոք ումեք ջուր ի ձեռս արկանէր, և ոչ կրտսերք աւագաց դաստառակք մատուցանէին. չանկաւ օշնան ի ձեռս փափկասուն կանանց, և ոչ մատուցաւ իւղ ի զւարթութիւն խրախութեան: Ջեղան առաջի սուրբ սկտեղք, և ոչ անկան բաժակակալք. յուրախութիւն չեկաց ուրուք նոցա նուիրակ առ դուրս, և ոչ կոչեցան պատուականք յարանց ի տաճարս նոցա. չյիշեցան նոցա, թէ գուցէ ոք ամենևին ի բնակասնունդ դայեկաց և կամ բնաւ ի սիրելի հարազատաց:

Փոշոտեցան և ծխոտեցան սրահակք և սրսկապանք նորեկ հարսանց և սարդի ոստայնք ձգեցան ի սենեակս առագաստաց նոցա. կործանեցան բարձրագահք տաճարաց նոցա, և խանգարեցան սպասք երեխանաց նոցա. անկան կործանեցան ապարանք նոցա, և տապալեալ աւերեցան ամուրք ապաստանի նոցա: Զորացան,ազազեցան բուրաստանք ծաղկոցաց նոցա, և տաշտախիլ եղեն որթք գինեբեր այգեաց նոցա:

Աչօք իւրեանց տեսին զյափշտակութիւն արարոց իւրեանց և ականջօք իւրեանց լուան զչարչարանս վշտից սիրելեաց իւրեանց. առան զանձք իւրեանց յարքունիս, և ոչ մնացին ամենևին զարդք երեսաց իւրեանց:

Տիկնայք փափկասունք Հայոց աշխարհին, որ գրգեալք և գգուեալք էին յիւրաքանչիւր բաստեռունս և ի գահաւորակս, հանապազ բոկ և հետի երթային ի տունս աղօթից, անձանձրոյթ խնդրեալ ուխտիւք, զի համբերել կարասցեն մեծի նեղութեանն: Որ ի մանկութենէ իւրեանց սնեալ էին ուղղովք զուարակաց և ամճովք երէոց, խոտաբուտ կենօք իբրև զվայրենիս ընդունէին զկերակուրն մեծաւ խնդութեամբ և ոչ յիշէին ամենևին զսովո-

րական փափկութիւնն: Սևացեալ ներկան մորթք մարմնոյ նոցա. վասն զի ցերեկ արևակէզք էին և զամենայն գիշերսն գետնաբեկք:

Սաղմոսք էին մշտնջենաւորք՝ մրմունջք ի բերանս նոցա, և մխիթարութիւնք կատարեալք ընթերցուածք մարգարէիցն: Միաբանեցին երկու երկու իբրև ամոլք հաւանք և հաւասարք՝ ուղիղ տանելով զակօսն արքայութեան, զի առանց վրիպելոյ հասցեն ի նաւահանգիստն խաղաղութեան:

Մոռացան զկանացի տկարութիւն և եղեն արուք առաքինիք ի հոգևոր պատերազմին. մարտ եղեալ կռուեցան ընդ մեղսն կաբևորս, հատին, կտրեցին, և ընկեցին զմահաբեր արմատս նորա: Միամտութեամբ յաղթեցին խորամանկութեան և սուրբ սիրով լուացին զկապուտակ ներկուածս նախանձուն. հատին զարմատս ագահութեան, և չորացան մահաբեր պտուղք ոստոց նոցա: Խոնարհութեամբ կոփեցին զամբարտաւանութիւն և նովին խոնարհութեամբ հասին երկնաւոր բարձրութեանն: Աղօթիւք բացին զփակեալ դրունս երկնից և սուրբ խնդրուածովք իջուցին զհրեշտակս ի փրկութիւն. լուան աւետիս ի հեռաստանէ և փառաւորեցին զԱստուած ի բարձունս:

Այրիք, որ ի նոսա էին, եղեն վերստին հարսունք առաքինութեան և բարձին յանձանց զնախատինս այրութեանն: Իսկ կանայք կապելոցն կամօք կապեցին զմարմնաւոր ցանկութիւնս և եղեն կցորդ չարչարանաց սուրբ կապելոցն. ի կեանս իւրեանց նմանեցին քաջ նահատակացն մահուամբ և ի հեռաստանէ եղեն վարդապետք մխիթարիչք բանտարգելեացն: Մատամբք իւրեանց վաստակեցին և կերակրեցան, և զկարգեալ ռոճիկ նոցա յարքունուստ՝ ամ յամէ թոշակ առնէին և տային տանել նոցա ի մխիթարութիւն: Անարիւն ճիպռանց նմանեցին, որ երգոյն քաղցրութեամբ առանց կերակրանաց կեան և կենդանի են միայն զօդն ծծելով, զանմարմնոցն բերեն զնմանութիւն:

Բազում ձմերաց հալեցան սառնամանիք, եհաս գարուն և եկին նորեկ ծիծեռունք. տեսին և խնդացին կենցաղասէր մարդիկ, և նոքա ոչ երբեք կարացին տեսանել զանձկալիսն իւրեանց: Ծաղիկք զարնանայինք յիշատակեցին զպսակասէր ամուսինս նոցա, և աչք իւրեանց կարօտացան տեսանել զցանկալի դէմ երեսաց

նոյա։ Սպառեցան բարակք որսականք, և խցեալ կուրացան արշաւանք որսորդաց։ Բնագրօք յիշատակեցան նոքա, և ոչ մի տօնք տարեկանաց ոչ ածին զնոսա ի հեռաստանէ․ ի ճաշակատեղս նոցա հայեցան և արտասուեցին, և յամենայն յատեանս յիշեցին զանուանս նոցա։ Բազում արձանք կանգնեալ էին յանուն նոցա, և անուանք իւրաքանչիւր նշանակեալ ի նոսա։

Եւ իբրև այնպէս յամենայն կողմանց ալեկոծ լինէին միտք նոցա, ոչ ինչ կասեալ թուլացան յերկնաւոր առաքինութենէն։ Արտաքնոցն երևէին իբրև այրիք սգաւորք և չարչարեալք, և յոգիս իւրեանց զարդարեալք և մխիթարեալք երկնաւոր սիրով։

Ոչ եւս սովորեցին հարցանել զեկեալ ոք ի հեռաստանէ, եթէ ե՛րբ լինիցի մեզ տեսանել զսիրելիսն մեր, այլ այն էին իղձք աղօթից նոցա առ Աստուած, եթէ որպէս սկսանն, քաջութեամբ ի նմին կատարեսցին լի երկնաւոր սիրով։

Եւ մեք և նոքա հասարակ ժառանգեսցուք զքաղաքամայրն բարեաց և հասցուք խոստացելոց սիրելեացն Աստուծոյ ի Քրիստոս Յիսուս ի Տէր մեր։

ԲԱՌԱՑՈՒՑԱԿ
ԵՒ
ՔԵՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ԿԱՆՈՆՆԵՐ·

1.

Սքանչելի *հրաշալի*
Խորհուրդ մեծ եւ սքանչելի *մեծ և սքանչելի խորհուրդ*
Ցայսմ աւուր *այսօր*
Ցայտնեցաւ *յայտնուեց*
Երգեն *երգում են*
Ընդ հրեշտակս *հրեշտակների հետ*
Տան *տալիս են*
Ծնաւ *ծնուեց*
Ի Բեթղեհէմ քաղաքի *Բեթղեհէմ քաղաքում*
Մարդկան *մարդկանց*
Որդիք մարդկան *մարդկանց որդիներ, մարդիկ, մարդկային ազգ*
Զի *որովհետև*
Վասն *համար*, վասն մեր *մեզ համար*
Անբաւելի *անպարունակելի, անբովանդակելի*
Անբաւելին երկնի եւ երկրի *երկնքի և երկրի անբաւելին, որը որ երկինքն ու երկիրը չեն կարող տանել, բովանդակել*
Ի խանձարուրս *բարուրների մէջ*
Պատեցաւ *պատուեց, փաթաթուեց*
Ոչ *ոչ, չը*
Ոչ մեկնելով *չբաժանուելով, չհեռանալով*
Ի հօրէ *հօրից*
Ի սուրբ այրին *սուրբ այրում (քարայրում)*
Բազմեցաւ *բազմեց, փառք ու պատուով նստեց*

Ա. ԲԱՌԱԴԱՍՈՒԹԻՒՆ.

Սեռական վերադիրները սովորաբար յետադաս են դրւում, օրինակ՝ օրհնութիւն ծննդեան․ որդիք մարդկան․ անբաւելին երկնի և երկրի։

Յաճախ յետադաս են դրւում և ածական վերադիրները, օրինակ՝ խորհուրդ մեծ և սքանչելի, հայր մեր։

Բ. ՈՒՂՂԱԿԱՆ ԵՒ ՀԱՅՑԱԿԱՆ ՀՈԼՈՎՆԵՐ.

Գրաբարի հոլովները վեց են՝ ուղղական, հայցական, սեռական․ տրական, բացառական և գործիական։

1. Յոգնակի ուղղականը *կազմւում է եզականի վրայ* ք *աւելանալով,*

հովիւ, հովիւք. խանձարուր, խանձարուրք: Այս դէպքում ըր, ըղ վերջացած (եզըր, ատաղ) անունների վերջի ր, ղ բաղաձայններից առաջ մտնում է ե ձայնաւորը. եզերք, ատեղք: Իսկ ըն վերջացած անունների վերջի ն բաղաձայնից առաջ մտնում է ու, ա, ի ձայնաւորներից մէկը. ակն, ակունք. ամն, ամանք. անձն, անձինք:

2. Եզակի հայցականը նման է եզակի ուղղականին: Յոգնակի հայցականը կազմւում է յոգնակի ուղղականի վերջին ք-ն ս-ի փոխելով. հրեշտակք, հրեշտակս. խանձարուրք, խանձարուրս. ակունք, ակունս. ատեղք, ատեղս:

3. Անեզական ասւում են այն անունները, որոնք ունին միշտ յոգնականի ք վերջաւորութիւնը և հոլովւում են միայն յոգնակի. աւետիք, աւետիս. կեանք, կեանս. փառք, փառս:

2.

Երկինք, յերկնից *երկնքից*	Խորք *խորքեր, անդունդներ*
Բարձր, բարձունք, ի բարձանց *բարձրերից, բարձունքից*	Հուր *կրակ*
Զօրութիւն, զօրութիւնք *զօրքեր*	Սառն *սառոյց*
Երկինք երկնից *երկնքի երկինքը*	Հողմ *քամի*
Ի վերոյ *վերը, վեր*	Մրրիկ *փոթորիկ*
Քան զ... *քան*	Առնէք *անում էք, կատարում էք*
Որ ի վերոյ քան զերկինս *որ վեր էք քան երկինքը. որ երկնից վեր էք*	Բան *խօսք*
Տէր, Տեառն *տիրոջ*	Լեառն, լերինք *լեռներ*
Եղեն *եղան*	Մայր *մայրի ծառ*
Հրամայեաց *հրամայեց*	Կուսան *կոյս, աղջիկ*
Հաստատեցան *հաստատուեցին. շինուեցին, ստեղծուեցին*	Տղայ *երեխայ, տղայ*
Կարգեաց *կարգեց*	Խոստովանութիւն *փառք, փառաբանութիւն, գոհութիւն*
Նա, նոքա, զնոսա *նրանց (հայցական հոլով)*	Նա, նմա *նրան (տրական հոլով)*
Յաւիտեանս յաւիտենից *միշտ և յաւիտեան*	Երկինք, յերկինս *երկնքում*
Սահման *սահման. կարգ ու կանոն*	Երկիր, յերկրի *երկրում*
Եղ *դրեց*	Առնէ *անում է*
Անցանեն *անցնում են, անց են կենում*	Բարձր առնէ *բարձր է անում, բարձրացնում է*
Ոչ անցանեն *չեն անց կենում, չեն դուրս գալիս (սահմանից, կանոնից)*	Ժողովուրդ իւր, ժողովրդեան իւրոյ *իւր ժողովրդի*
Երկիր, յերկրէ *երկրից*	Սուրբ, ի սրբոց *սրբերից*
	Յամենայն սրբոց *բոլոր սրբերից*
	Որդի, որդւոց *որդիներից*
	Մերձ *մօտ*
	Մերձ է առ Տէր *մօտ է Տիրոջը*

Ա. Զ ՆԱԽԴԻՐ.

1) Հայցական հոլովը, երբ ներգործական բայերի կրող խնդիր է (ներգործական սեռի խնդիր) և որոշւած է, սկզբից առնում է զ նախդիրը: Հայցականն որոշւած է, երբ յատուկ անուն կամ դերանուն է, կամ թէ ունի որևէ յօդ կամ որոշող վերադիր. օրինակ՝ օրհնեցէք զՏէր. օրհնեցէք զնա. օրհնեցէք զանուն Տեառն. կարգեաց զնոսա. բարձր առնէ Տէր զեղջիւր ժողովրդեան իւրոյ:

2) Բաղդատական քան նախդրից յետոյ դրւում է միշտ զ նախդրով հայցական. օրինակ՝ ի վերոյ քան զերկինս. բարձր քան զերկինս. մեծ քան զնա (=երկնքից բարձր. նրանից մեծ):

Բ. ՍԵՌԱԿԱՆ, ՏՐԱԿԱՆ ԵՒ ԲԱՑԱՌԱԿԱՆ ՀՈԼՈՎՆԵՐ.

1) Եզակի սեռական-տրական հոլովները վերջանում են՝ ի, ու, ոյ, այ, ան, ին, եր, եղ. իսկ յոգնակի սեռական, տրական և բացառական հոլովները վերջանում են՝ ից, ուց, ոց, աց, անց, երց, եղց: Եզակի բացառականը վերջանում է է, ոյ, այ:

Սեռական և տրական հոլովներն անունների մէջ, ինչպէս աշխարհաբարում, միայն խօսքի մէջ ունեցած իրենց պաշտօնից են որոշւում:

2. Բացառական հոլովն ունի սկզբից միշտ մի նախդիր, սովորաբար ի նախդիրը, որ ձայնաւորով սկսւող բառի առաջ դառնում է յ և բառին կից է գրւում. օրինակ՝ ի հօրէ, յերկրէ:

3) Յոգնակի բացառականը և եզակի ոյ, այ, վերջացած բացառականը տարբերւում են սեռական-տրականից միայն սկզբի նախդրով. օրինակ՝ բարձունք, սեռ. տր. բարձանց, բացառ. ի բարձանց, երկինք, երկնից, յերկնից. սուրբք, սրբոց, ի սրբոց. որդիք, որդւոց, յորդւոց. օրիորդք, օրիորդաց, յօրիորդաց. ռուսք, ռուսաց, ի ռուսաց (ռուսներից): Այսպէս և եզակի սեռական-տրական՝ սիրոյ, Աստուծոյ, Վանայ (Վանայ լիճ), բացառական՝ ի սիրոյ, յԱստուծոյ, ի Վանայ:

Գ. ՀԱՄԱՁԱՅՆՈՒԹԻՒՆ.

Յետադաս ածականները թւով և հոլովով համաձայնում են իրենց գոյականին, ինչպէս՝ ծառք պտղաբերք. թռչունք թեւաւորք. ժողովուրդ իւր, ժողովրդեան իւրոյ:

3.

Գալուստ *գալը*	Օր, աւուրք, յաւուրս *օրերում*
Ի ծնանելն *ծնուելիս, ծնուելու ժամանակ, երբ որ ծնուեց*	Հերովդէս արքայ, Հերովդի արքայի *Հերովդէս թագաւորի*
Ի Բեթղեհէմ *Բեթղեհէմում*	Արեւելք, յարեւելից *արևելքից*

Եկին *եկան*
Ասեն *ասում են*
Որ ծնաւ արքայն Հրէից *Հրէից արքան, որ ծնուեց*
Տեսաք *տեսանք*
Արեւելք, յարեւելս *արեւելքում*
Եկաք *եկանք*
Երկիր պագանել *երկրպագել, երկրպագութիւն տալ*
Իբրեւ *երբ, երբ որ*
Լուաւ *լսեց*
Խռովեցաւ *շփոթուեց*
Ամենայն *ամեն, բոլոր. ամբողջ*
Նա, նմա, ընդ նմա *նրա հետ*
Ժողովեալ *ժողոված, ժողովելով*

Դպիր *կարդացող, գրագէտ, գիտուն*
Հարցանէր *հարցնում էր, հարցրեց*
Նա, նոքա, նոցա, ի նոցանէ *նրանցից*
Ծնանիցի *պիտի ծնուի*
Ասեն ցնա *ասում են նրան*
Գրեալ է *գրուած է*
Ի ձեռն *ձեռքով*
Երկիր Յուդայ *Յուդայի երկիր*
Ոչ ինչ կրսեր ես *բնաւ կրտսեր (փոքր) չես*
Իշխան, յիշխանս Յուդայ *Յուդայի իշխանների մէջ*
Դու, քո, ի քէն *քեզնից*
Ելցէ *պիտի ելնէ, պիտի դուրս գայ*
Հովուեսցէ *պիտի հովուէ*

Ա. Ի, Յ ՆԱԽԴԻՐԸ.

Այս նախդիրը դրւում է բացառական հոլովի վրայ (տես 2, Բ. 2). բացի այդ՝ ունի մի քանի ուրիշ նշանակութեամբ գործածութիւններ։

1. Դրւում է հայցական հոլովի *վրայ, երբ հոլովը ցոյց է տալիս այն տեղը,* դէպի *ուր ուղղւում է գործողութիւնը. օրինակ՝ յո՞ երթաս (ո՞ւր ես գնում). երթամ յԵրուսաղէմ. եկին յԵրուսաղէմ. գնացին ի տուն։*

2. Դրւում է յատուկ անունների եզակի հայցականի վրայ, իսկ հասարակ անունների եզակի տրականի (երբեմն հայցականի) և յոգնակի հայցականի վրայ և ցոյց է տալիս մի բանի մէջ, միջում *լինելը։ Այս գործածութեամբ հոլովն առնում է աշխարհաբարի* ներգոյականի *նշանակութիւն. օրինակ՝ ի տան էի (ո՞ւր էիր). ի սուրբ այրին բազմեցաւ. ծնաւ նոր արքայ ի Բեթղեհէմ քաղաքի. ծնաւ Յիսուս ի Բեթղեհէմ. ի խանձարուրս պատեցաւ. տեսաք զաստղն նորա յարեւելս. ոչինչ կրտսեր ես յիշխանս Յուդայ. խաղաղութիւն նմա յերկինս և յերկրի։*

3. Անորոշ դերբայի հետ ցոյց է տալիս՝ մի բան լինելիս, երբ մի բան լինում է. օրինակ՝ ի ծնանելն Յիսուսի։

4. Ի, յ *նախդրով հայցական հոլովը երբեմն գործ է ածւում գործիականի նշանակութեամբ. ի ձեռն մարգարէի = ձեռամբ մարգարէի. յանուն Հօր և Որդւոյ և Հոգւոյն Սրբոյ = անուամբ Հօր և Որդւոյ...*

Բ. ՆԱԽԴԻՐՆԵՐԻ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԿԱՆՈՆԸ.

Նախդիրները դրւում են միշտ նախադաս վերադիրներից առաջ, լինին վերջիններս սեռական հոլով, ածական թէ յատուկ անուն. օրինակ՝ ի քաղաքի, ի Բեթղէհէմ քաղաքի. յայրին, ի սուրբ այրին. ի սրբոց. յամենայն սրբոց։

Նախդիրը երբեմն կրկնւում է թէ ածականի ու սեռականի և թէ գոյականի վրայ. ժողովեալ զամենայն զքահանայապետս և զդպիրս,—որ կարելի էր գրել՝ ժողովեալ զամենայն քահանայապետս և դպիրս։

4.

Յայնժամ *այն ժամանակ*
Գաղտ *գաղտնի, ծածուկ*
Կոչեաց *կանչեց*
Ստուգեաց *ստուգեց, ճշտեց*
Աստղ երեւեալ, աստեղ երեւելոյ. զժամանակ աստեղն երեւելոյ *երեւեցած աստղի ժամանակը*
Արձակեալ *արձակած, արձակելով, ուղարկելով*
Ասէ *ասում է*
Մանուկ, մանկան *երեխայի, մանուկի*
Յորժամ *երբ որ*
Գտանիցէք *գտնէք, կը գտնէք*
Ազդ արասջիք *իմաց կանէք, կիմացնէք*
Զի *որպէսզի, որ*
Եկեալ *եկած. գալով*
Երկիր պագից *երկրպագեմ*
Լուան *լսեցին*
Տեսին *տեսան*
Առաջնորդեաց *առաջնորդեց*
Եկաց ի վերայ *կանգնեց այն տեղի վրայ*
Խնդացին *ուրախացան*
Յոյժ *սաստիկ, խիստ, շատ*

Խնդացին յոյժ ուրախութիւն մեծ *մեծ ուրախութեամբ խիստ ուրախացան*
Մտին *մտան*
Հանդերձ *հետ, միասին*
Մարիամ մայրն իւր, Մարեմաւ մարբն իւրով *(գործ. հոլ.)* հանդերձ Մարեմաւ մարբն իւրով *իր մայր Մարիամի հետ միասին։*
Անկեալ *ընկած, ընկնելով*
Երկիր պագանէին *երկրպագում էին, երկրպագեցին*
Բացեալ *բացած, բանալով*
Մատուցին *մօտ բերին. տուին*
Պատարագ *նուէր, ընծայ*
Կնդրուկ *մի տեսակ ազնիւ խունկ*
Զմուռս *մի տեսակ անուշահոտ խունկ*
Առեալ *առած, առնելով*
Տեսիլ, ի տեսլեան *տեսիլքում, երազում*
Չդառնալ անդրէն *յետ չդառնալ*
Առ *մօտ,* առ Հերովդէս *Հերովդէսի մօտ*
Ընդ այլ ճանապարհ *ուրիշ ճանապարհով*

Ա. ԴԵՐԲԱՅՆԵՐ.

1. Անորոշ դերբայը վերջանում է ալ, ել, իլ, ուլ. գնալ, գրել, խօսիլ, առնուլ։

Իլ վերջի տեղ, ինչպէս աշխարհաբարում, սովորաբար գործ է ածւում ել. ինչպէս՝ խօսիլ, փախչիլ, ծնանիլ ձևերը սովորաբար փոխանակւում են՝ խօսել, փախչել, ծնանել ձևերով։

Ուլ վերջն աշխարհաբարում դարձել է ել. առնուլ՝ առնել. արգելուլ՝ արգելել։—Անել վերջացած բայերը՝ տեսանել, ելանել, մտանել, իջանել՝ աշխարհաբարում մեծ մասամբ ունին նել վերջը. տեսնել, ելնել, մտնել։ Պատճառական բայերը վերջանում են ուցանել՝ փախուցանել, բարձրացուցանել, խոնարհեցուցանել. աշխարհաբար՝ փախցնել, բարձրացնել, խոնարհեցընել։

2 Անցեալ դերբայը վերջանում է եալ՝ ժողովեալ, գրեալ, եկեալ = ժողովել, գրել, եկել կամ ժողոված, գրած, եկած։

3. Ապառնի դերբայը վերջանում է ոց՝ ժողովելոց, գրելոց, գալոց = ժողովելու, գրելու, գալու։

Բ. ԱՆՑԵԱԼ ԴԵՐԲԱՅԻ ԿԱՆՈՆԸ

Նոյն ենթական և ժամանակն ունեցող երկու, երեք բայերից առաջինը գրւում է սովորաբար անցեալ դերբայով, որ աշխարհաբար թարգմանւում կամ անցեալ դերբայով (գնացեալ=գնացած, գնացել), կամ անորոշ դերբայի գործիական հոլովով (գնացեալ=գնալով), կամ թէ յաջորդ բայի դէմքով ու ժամանակով։ Օրինակ՝ անկեալ երկիր պագանէին=ընկած (կամ ընկնելով, կամ ընկան) երկրպագեցին։ Եւ բացեալ զգանձս իւրեանց մատուցին նմա=և բանալով (կամ բաց արին) մատուցին։ Զի և ես եկեալ երկիր պագից=որ ես էլ գամ, երկրպագեմ։ Եկեալ եկեաց= եկաւ կանգնեց։

5.

Անտի այնտեղից	Յառնել, յարուցեալ վեր կացած, վեր կենալով
Երևիլ, երևէր երևում էր, երևաց	Առնուլ, առ առաւ, վերցրեց
Ասել, ասէր ասում էր, ասաց	Գիշեր, ի գիշերի գիշերը, գիշերով
Յառնել, արի՛ վեր կաց	Մինչեւ, ց... մինչև
Մանուկ, զմանուկդ այդ մանկանը	Վախճան վախճան, մահ
Անդ այնտեղ	Լնուլ, լցցի լցւի, կատարւի
Լինիլ, լինիջի՛ր կը լինիս, կը մնաս	Ասել, ասացեալ ասած
Յորժամ մինչև որ	Տէր, Տեառն, ի Տեառնէ տիրոջից
Ասել, ասացից կասեմ	Կոչել, կոչեցից կը կանչեմ, պիտի կանչեմ
Քանզի որովհետև	Կորուսանել կորցնել
Ի խնդիր է փնտրում է, ուզում է	

ԽՈՆԱՐՀՈՒՄ.

Ա. ԲԱՅԵՐԻ ԵՂԱՆԱԿՆԵՐՆ ՈՒ ԺԱՄԱՆԱԿՆԵՐԸ.

Եղանակներն երեք են՝ սահմանական, ստորադասական և հրամայական։

1. Սահմանական եղանակն ունի երեք ժամանակ՝ ներկայ, անցեալ անկատար և անցեալ կատարեալ։ Ստորադասական եղանակն ունի երկու ժամանակ՝ ապառնի առաջին և ապառնի երկրորդ։ Հրամայական եղանակն ունի երեք ժամանակ՝ ներկայ, ապառնի առաջին և ապառնի երկրորդ։ Ներկայի բացասականը մի՛ մակբայով արգելական է և առանձին ձև ունի։ Ուլ վերջացած բայերը չունին Հրամայական ապառնի առաջին ժամանակը։

2. Բայերի ժամանակներն իրենց կազմութեամբ և նշանակութեամբ երկու կերպ են՝ անկատար (տևական) և կատարեալ (ոչ տևական) ժամանակներ։ Անկատար ժամանակներն են՝ Սահմանական ներկայ և անցեալ անկատար, Ստոր. ապառնի Ա., Հրամ. արգելական և ապառնի Ա.։ Կատարեալ ժամանակներն են՝ Սահմ. անց. կատարեալ, Ստոր. ապառնի Բ., Հրամ. ներկայ և ապառնի Բ.։

Բ. ԱՆԿԱՏԱՐ ԺԱՄԱՆԱԿՆԵՐԸ.

Անկատար ժամանակները կազմւում են ներկայի կամ անկատարի բնից, որ է անորոշ դերբայը առանց լ վերջաւորութեան կամ Սահմ. ներկայի եզակի 1-ին դէմքը առանց մ վերջաւորութեան՝ խաղա-լ, գրե-լ, խօսի-լ, առնու-լ։

Այս ժամանակների վերջաւորութիւններն աւելանում են ներկայի բնի վերջի ա, ե, ի, ու ձայնաւորների վրայ, որոնք կոչւում են լծորդ ձայնաւորներ:

Ներքևում գրուած են անկատար ժամանակների վերջաւորութիւնները չորս լծորդ ձայնաւորների հետ։ Այդ չորս տեսակ վերջերը բոլոր բայերի համար կանոնաւորապէս դրւում են անորոշ դերբայի ալ, ել, իլ, ուլ, կամ սահմ. ներկայի եզակի 1-ին դէմքի ամ, եմ, իմ, ում վերջերի տեղ և կազմւում են համապատասխան ժամանակներ։ Անկատար ժամանակները կազմելու համար ուրեմն պէտք է իմանալ կամ անորոշ դերբայը կամ սահմ. ներկայի եզ. 1-ին դէմքը և նրանց ալ, ել, իլ, ուլ (ամ, եմ, իմ, ում) վերջերի տեղ դնել համապատասխան լծորդի վերջերը։

ԱՆԿԱՏԱՐԻ ԿԱՄ ԼԾՈՐԴԻ ՁԵՒԵՐ

Լծորդներ	ամ	եմ	իմ	ում
Սահմ. Ներկայ	ամ	եմ	իմ	ում
	աս	ես	իս	ուս
	այ	է	ի	ու
	ամք	եմք	իմք	ումք
	այք	էք	իք	ուք
	ան	են	ին	ուն
Անց. անկ.	այի	էի	էի	ուի
	այիր	էիր	էիր	ուիր
	այր	էր	էր	ոյր
	այաք	էաք	էաք	ուաք
	այիք	էիք	էիք	ուիք
	ային	էին	էին	ուին
Ստոր. Ապառնի Ա.	այցեմ	իցեմ	իցիմ	ուցում
	այցես	իցես	իցիս	ուցուս
	այցէ	իցէ	իցի	ուցու
	այցեմք	իցեմք	իցիմք	ուցումք
	այցէք	իցէք	իցիք	ուցուք
	այցեն	իցեն	իցին	ուցուն
Հրամ. Ապառնի Ա.	այջի՛ր	իջի՛ր	իջի՛ր	—
	այջի՛ք	իջի՛ք	իջի՛ք	—
Արգել. Ներկայ	ար	եր	իր	ուր
	այք	էք	իք	ուք
Անորոշ դերբ.	ալ	ել	իլ (ել)	ուլ
Ապառ. դերբ.	ալոց	ելոց	ելոց	լոց

ԱՆԿԱՏԱՐ ԺԱՄԱՆԱԿՆԵՐ.

		Սահմ. Ներկայ		Աշխարհաբար նշանակութիւնը
գնամ	ասեմ	լինիմ	առնում	գնում եմ
գնաս	ասես	լինիս	առնուս	գնում ես
գնայ	ասէ	լինի	առնու	գնում է
գամք	ասեմք	լինիմք	առնումք	գնում ենք
գնայք	ասէք	լինիք	առնուք	գնում էք
գնան	ասեն	լինին	առնուն	գնում են
		Անցեալ Անկատար		
գնայի	ասէի	լինէի	առնուի	գնում էի
գնայիր	ասէիր	լինէիր	առնուիր	գնում էիր
գնայր	ասէր	լինէր	առնոյր	գնում էր
գնայաք	ասէաք	լինէաք	առնուաք	գնում էինք
գնայիք	ասէիք	լինէիք	առնուիք	գնում էիք
գնային	ասէին	լինէին	առնուին	գնում էին
		Ստոր. Ապառնի Ա.		
գնայցեմ	ասիցեմ	լինիցիմ	առնուցում	(կը, պիտի) գնամ
գնայցես	ասիցես	լինիցիս	առնուցուս	» » գնաս
գնայցէ	ասիցէ	լինիցի	առնուցու	» » գնայ
գնայցեմք	ասիցեմք	լինիցիմք	առնուցումք	» » գնանք
գնայցէք	ասիցէք	լինիցիք	առնուցուք	» » գնաք
գնայցեն	ասիցեն	լինիցին	առնուցուն	» » գնան
		Հրամ. Ապառնի Ա.		
գնայջի՛ր	ասիջի՛ր	լինիջի՛ր	—	(կը) գնա՛ս, գնա՛
գնայջի՛ք	ասիջի՛ք	լինջի՛ք	—	(կը) գնա՛ք, գնացէ՛ք
		Արգելական Ներկայ		
մի՛ գնար	մի՛ ասեր	մի՛ լինիր	մի՛ առնուր	մի՛ գնար
մի՛ գնայք	մի՛ ասէք	մի՛ լինիք	մի՛ առնուք	մի՛ գնաք
		Անորոշ Դերբայ		
գնալ	ասել	լինիլ (լինել)	առնուլ	գնալ
		Ապառնի Դերբայ		
գնալոց	ասելոց	լինելոց	առնլոց	գնալու

6.

Տեսանել, տեսի *տեսաւ*
Խաբել, խաբեցաւ *խաբուեց*
Ի մոգուց անտի *մոգերից, այն մո-գերից*
Առաքել, առաքեաց *ուղարկեց*
Կոտորել, կոտորեաց *կոտորեց*
Մանուկ, մանկունք, մանկունս, զա-մենայն մանկունսն *բոլոր երեխա-ներին*
Սահման, սահմանք, սահմանս, ի-սահմանս *սահմաններում*. յամե-նայն սահմանս *բոլոր սահմաննե-րում (տես 3. Ա. Բ.)։*
Երկամեան, երկամեանք, երկամենից, յերկամենից *երկու տարեկաննե-րից*
Խոնարհ *ցած* յերկամենից եւ ի խո-նարհ *երկու տարեկաններից և ցած*
Ըստ ժամանակին *այն ժամանակի համեմատ*
Կատարել, կատարեցաւ *կատարուեց*
Գուժել *լացի ձայն, լացի ճիչ բար-ձրանալ*. ձայն գուժեաց *ձայն գու-ժեց*
Լալումն *լաց*
Աշխարումն *լաց ու կոծ, ողբ*
Մխիթարել *մխիթարուել*
Են *են*, *կամ* ոչ էին *չկային*

7.

Վախճանել, ի վախճանելն *վախճա-նուելիս, երբ որ վախճանուեց (տես 3. Ա. 3.)*
Խնդրել *որոնել, փնտրել, ուզել*.
Որ խնդրէին *նրանք որ փնտրում էին, փնտրողները*
Անձն *անձն, կեանք*
Գալ, եկն *եկաւ*
Թագաւորել թագաւորեաց *թագաւո-րեց, թագաւոր դարձաւ*
Հերովդէս հայրն իւր, Հերովդի հօրն իւրոյ, փոխանակ Հերովդի հօրն իւրոյ *իր հայր Հերովդէսի փո-խանակ*
Երկնչել, երկեաւ *վախեցաւ*
Անդր *այնտեղ*
Բնակել, բնակեցաւ *բնակուեց*
Կոչել, կոչէր *կոչւում էր, անուան-ւում էր*. կոչեսցի *պիտի կոչուի*

8.

Մաքսաւոր *մաքս առնող, մաքսա-պահանջ*
Այր, արք *տղամարդիկ, մարդիկ*. արք երկու *երկու մարդ*
Ելանել, ելին *ելան, վեր ելան*
Կալ *կանգնել, կանգնած լինել*
Կալ յաղօթս *աղօթքի կանգնել, ա-ղօթք անել*
Կայր մեկուսի *կանգնած է մի կող-մում*
Աղօթս մատուցանել *աղօթք անել*
Դու, քո, քեզ, ի քէն, զքէն *քեզնից*
Իբրեւ զ... *ինչպէս, պէս* իբրեւ զայլս *ուրիշների պէս, ինչպէս ուրիշները*
Մարդիկ, մարդկան, ի մարդկանէ *մարդկանցից*, իբրեւ զայլս ի մարդկանէ *ինչպէս ուրիշները մարդկանցից, ինչպէս ուրիշ մար-դիկ*

Պահել *ծոմ պահել, պաս պահել*
Երկիցս *երկու անգամ*
Շաբաթ, ի շաբաթու *շաբաթուայ մէջ*. երկիցս ի շաբաթու *շաբաթը երկու անգամ*
Տասանորդ *տասից մէկը, տասանորդ*
Ստացուածք իմ, ստացուածոց իմոց, ի ստացուածոց իմոց, յամենայն ստացուածոց իմոց *իմ բոլոր ստա-ցուածքներից*
Ընդ երկինս *դէպի երկինք*
Ամբառնալ *բարձրացնել*
Կոծել *ծեծել*
Քաւել *մեղքը ներել*. քաւեա՛ *քաւի՛ր, ների՛ր*
Ես, զիս *ինձ (հայց. հոլով*
Իջանել, էջ *իջաւ*
Ամենայն որ *ամէն մարդ որ*
Բարձրացուցանել *բարձրացնել*
Անձն *անձն, ինքն*. բարձրացուցանէ զանձն *բարձրացնում է ինքն ի-րեն*
Խոնարհել, խոնարհեսցի *կը ցածա-նայ, կը խոնարհուի*
Խոնարհեցուցանել *ցածացնել, խո-նարհեցնել*
Բարձրանալ, բարձրասցի *կը բարձ-րանայ*

Անձն *բառը (որ նշանակում է՝ անձն, հոգի, մարմին) շատ անգամ գործ է ածւում ես, դու, ինքն անձնական դերանունների նշանակութեամբ. անձն իմ = ես ինքս, անձն քո = դու ինքդ, անձն իւր = ինքը, անձինք մեր = մենք ինքներս և այլն։ (Անձնապաշտ = ինքնապաշտ)։*

9.

Ընդ երիքով *Երիքովի միջով*
Անուն կոչեցեալ Զաքէոս *որի անունը կոչւում էր Զաքէոս*
Մաքսապետ *մաքսաւորների գլխա-ւոր*
Մեծատուն *հարուստ*
Հասակ, հասակաւ *հասակով*
Ընթանալ *վազել*. ընթանալ յառաջս *առաջ վազել*
Ելանել, ել *ելաւ, վեր ելաւ*
Ժանտաթզենի *վայրի թզենի*
Ընդ այն *այն տեղով դէնը*
Տեղի *տեղ*. եկն ի տեղին *եկաւ այն տեղը*
Հայել, հայեցաւ *նայեց*
Փութալ *շտապել, շուտ անել*
Իջանել, է՛ջ *իջիր*
Այսի *այդ տեղից*
Տուն քո, ի տան քում *քո տանը*
Արժան է ինձ *ինձ պէտք է*
Ագանիլ (*ագանել*) *իջեանել, վեր գալ, կենալ*
Արժան է ինձ ագանել *ես պիտի ի-ջեանեմ*
Իջանել, էջ *իջաւ*
Ընդունիմ, ընկալաւ *ընդունեց*
Ամենեքին *ամենքը*
Այր մեղաւոր, առն մեղաւորի, առ առն մեղաւորի *մեղաւոր մարդու մօտ*
Մտանել, եմուտ *մտաւ*
Լուծանիլ (լուծանել) *վեր գալ, օ-թեանել*
Ասէ ցտէր *ասում է տիրոջը*
Ինչք իմ, ընչից իմոց *իմ ինչքերի, իմ ստացուածքների*

Տամ, տաց *կը տամ*
Ոք *մէկը, մի մարդ*
Հատուցանել, հատուցից *կը վճարեմ*
Չորեքկին *չորեքպատիկ, քառապատիկ*

Հայր, հարք. հարքն մեր, հարցն մերոց *մեր հայրերի*
Գովեալ *գովուած*
Փառաւորեալ *փառաւորուած*
Ածել, ածեր *բերիր*
Իրաւունք ճշմարտութեան *արդար դատաստան*
Ըստ ամենայնի *ամէն բանով, բոլորովին, ըստ ամենայնի*
Առնել, արարեր *արիր*
Յիրաւի *իրաւ*
Մեղանչել, մեղաք *մեղանչեցինք*
Անօրինել, անօրինեցաք *անօրէնութիւն արինք*
Յապստամբ լինելն *ապստամբելիս, ապստամբելով*
Անսալ *լսել, ականջ դնել*
Ոչ անսացաք *չլսեցինք*
Պահել, ոչ պահեցաք *չպահեցինք*
Առնել, ոչ արարաք *չարինք*
Պատուիրել, պատուիրեցեր *պատուիրեցիր*
Մատնել, մատնեցեր *մատնեցիր*, մատնել ի ձեռս *ձեռքը մատնել, ձեռքը տալ*
Թշնամիք մեր անօրէնք, խիստք եւ ապստամբողք, թշնամեաց մերոց անօրինաց, խստաց եւ ապստամբողաց *մեր անօրէն, խիստ և ապստամբող թշնամիների*
Թագաւոր անիրաւ եւ չար քան զամենայն երկիր, թագաւորի անիրաւի եւ չարի քան զամենայն երկիր *ամբողջ երկրից անիրաւ և չար թագաւորի*

Եղանել, եղեւ *եղաւ*
Տուն այս, տանս այսմիկ *այս տանը*
Կեցուցանել *ապրեցնել*
Կորնչիլ, կորուսեալ *կորած*

10.

Արդ *այժմ, արդ*
Ոչ գոյ մեզ *մեզ չկայ, մենք չունինք*։ Ոչ գոյ մեզ բանալ զբերանս մեր *մենք մեր բերանները բանալ (խօսել) չենք կարող*
Եղանիլ, եղաք *եղանք*
Ծառայք քո պաշտօնեայք, ծառայից քոց պաշտօնէից *քո ծառայ պաշտօնեաներին*
Այլ *բայց*
Իսպառ *բոլորովին*
Յրել *ցրուել, քանդել*
Ուխտ *խօսք, դաշինք*
Ի բացէ առնել *հեռացնել*
Ես, մեք, մեր, մեզ, ի մէնջ *մեզանից*
Յամօթ առնել *ամաչեցնել, ամօթով թողնել*
Ըստ *համեմատ, համաձայն*
Փրկել *ազատել*. փրկեա *ազատիր*
Սքանչելիք *հրաշք, հրաշալիք, մեծ զարմանք*։ Վասն սքանչելեաց քոց *քո սքանչելիութեան, զարմանալիութեան համար. որպէս զի զարմանան, հիանան քո վրայ*
Տուր փառս անուան քում *փառաւորիր քո անունը*
Յամօթ լինել, յամօթ լիցին *թող ամօթով մնան, ամաչեն*
Ով, ոյք *ովքեր*
Ցուցանել *ցոյց տալ*. ցուցանել չարիս *չարիք հասցնել, անել*
Ամաչել, ամաչեսցեն *ամաչեն*
Ամենեքեան *ամէնքը*
Խորտակել, խորտակեսցի *խորտակուի*
Ճանաչել, ծանիցեն *թող ճանաչեն*

ԿԱՏԱՐԵԱԼ ԺԱՄԱՆԱԿՆԵՐ.

1) Կատարեալ ժամանակների վերջաւորութիւններն երեք տեսակ են. ուստի կայ երեք խոնարհում՝ ներգործակերպ, կրաւորակերպ և խառն։

Ներգործակերպ խոնարհման Անց. կատարեալի եզ. 3-րդ դէմքը և Հրամ. ներկայի եզ. 2-րդ դէմքը չունին վերջաւորութիւն։ Մնացած ձևերի մէջ վերջաւորութիւններն աւելանում են կամ բայարմատների կամ կատարեալի բների *վրայ՝ տես-ի. տես-եր, տես, տես-աք, տես-իք, տես-ին։*

2) Կատարեալի բունը կազմուած է աց, եաց, ոյց *ածանցներով, որոնց վերջի ց բաղաձայնը ապառնի ժամանակների վերջաւորութիւնների ց, չ բաղաձայններից առաջ դառնում է* ս. *իսկ ներգործակերպ խոնարհման Հրամ. ներկայի եզ. 2-րդ դէմքի մէջ դուրս է ընկնում՝ գնաց-ից, գնասցես, գնաս-ցէ, գնաս-ցուք, գնաս-ջիք, գնաս-ցեն։ Հրամ՝ ներկայ՝ գնա՛։*

Մի քանի բայերի միավանկ բնի ց *բաղաձայնը մնում է անփոփոխ՝ կամ, կացի, կա՛ց. կացից, կացցես, կացցուք, կացջիք, կացցեն։ Լամ, լացից, լացցես, լացցէ… Բանամ, բացից, Բացցես։ Լնում, լցից, լցցես, լցցէ…*

3 Անց. կատարեալի եզ. 3-րդ դէմքի և Հրամ. ներկայի եզ. 2-րդ դէմքի մէջ շեշտ ստանալով՝ վերականգնւում են բնի եա, ոյ *երկբարբառները և* է, ի, ու *ձայնաւորները, որոնք միւս դէմքերի մէջ, շեշտը կորցնելով, դառնում են՝* ե, ու, ի, ը, *(վերջինս չի գրւում) օրինակ՝ սիրեցի, սիրեցեր, սիրեա՛. իջի, իջեր, է՛ջ. մտի, մտեր, մո՛ւտ։*

4) Անց. կատարեալի եզ. 3-րդ դէմքի վրայ, երբ միավանկ է և բաղաձայնով է սկսւում, սկզբից կարող է աւելանալ ե *ձայնաւորը՝ տես կամ ետես, թող կամ եթող, մուտ կամ եմուտ։ Երբեմն* ա, օ, *ձայնաւորներից առաջ էլ աւելանում է* է *ձայնաւորը՝ առ կամ էառ, օծ կամ էօծ (օծեց)։*

5) Անց. կատարեալի յոգնակի 2-րդ դէմքերը, կրաւորակերպ և խառն խոնարհումների մէջ նաև Հրամ. յոգն. 2-րդ դէմքերն ունեն կրկին ձևեր՝ իք-էք, այք-արուք, եայք-երուք *վերջաւորութիւններով։*

Ներքևում դրուած են երեք խոնարհման վերջաւորութիւնները բնի ածանցների հետ, եթէ ունեն։ Դրանց հետ դրուած են սկզբում նաև Սահմ. ներկայի եզ. 1-ին դէմքերը՝ ամ, եմ, ուցանեմ, անեմ, ում *և այլն, որոնցից կիմացուի, թէ ո՛ր բայերի կատարեալ ժամանակներն ինչպէս են կազմւում. պէտք է միայն ներկայի* ամ, եմ, անեմ *և այլն, վերջերի տեղ դնել կատարեալ ժամանակների համապատասխան վերջերը։ Կատարեալ ժամանակների խոնարհման համար իսկապէս պէտք է իմանալ Անց. կատարեալի եզ. 1-ին դէմքը և Հրամ. եզ. 2-րդ դէմքը. ուստի ներքևում կրկնուած են Սահմ. Ներկայի, Անց. կատարեալի և Հրամ. Ներկայի այդ ձևերը։*

ԿԱՏԱՐԵԱԼԻ

1. ՆԵՐԳՈՐԾԱԿԵՐՊ ԽՈՆԱՐՀՈՒՄ.

Սահման.				
Ներկայ.	ամ	եմ	ուցանեմ	ում անեմ
Անց. կատ.	աց-ի	եց-ի	ուց-ի	ի
	աց-եր	եց-եր	ուց-եր	եր
	աց	եաց	ոյց	(արմատը)
	աց-աք	եց-աք	ուց-աք	աք
	աց-իք,	եց-իք	ուց-իք	իք,
	աց-էք	եց-էք	ուց-էք	էք
	աց-ին	եց-ին	ուց-ին	ին
Ստոր.				
Ապառնի Բ.	աց-ից	եց-ից	ուց-ից	ից
	աս-ցես	ես-ցես	ուս-ցես	ցես
	աս-ցէ	ես-ցէ	ուս-ցէ	ցէ
	աս-ցուք	ես-ցուք	ուս-ցուք	ցուք
	աս-ջիք	ես-ջիք	ուս-ջիք	ջիք
	աս-ցեն	ես-ցեն	ուս-ցեն	ցեն
Հրամայ.				
Ներկայ	ա՛	եա՛	ո՛	(արմատը)
	աց-է՛ք	եց-է՛ք	ուց-է՛ք	է՛ք
Ապառնի Բ.	աս-ջի՛ր	ես-ջի՛ր	ուս-ջի՛ր	ջի՛ր
	աս-ջի՛ք	ես-ջի՛ք	ուս-ջի՛ք	ջի՛ք
Անց. դերբայ	աց-եալ	(եց)-եալ	ուց-եալ	եալ

Սահմ. ներկ.	ամ	եմ	ուցանեմ	ում անեմ
Անց. կատ.	ացի	եցի	ուցի	ի
Հրամ. ներկ.	ա՛	եա՛	ո՛	(արմատը)

ՁԵՒԵՐ.

3. ԿՐԱՒՈ ԱԿԵՐՊ ԽՈՆԱՐՀՈՒՄ				3. ԽԱՌՆ ԽՈՆԱՐՀՈՒՄ.
անամ	ենամ	իմ	անիմ	չիմ (նում)
աց-այ	եց-այ	եց-այ	այ	եայ
աց-ար	եց-ար	եց-ար	ար	եար
աց-աւ	եց-աւ	եց-աւ	աւ	եաւ
աց-աք	եց-աք	եց-աք	աք	եաք
աց-այք,	եց-այք,	եց-այք,	այք,	եայք,
աց-արուք	եց-արուք	եց-արուք	արուք	երուք
աց-ան	եց-ան	եց-ան	ան	եան
աց-այց	եց-այց	եց-այց	այց	եայց
աս-ցիս	ես-ցիս	ես-ցիս	ցիս	իցես
աս-ցի	ես-ցի	ես-ցի	ցի	իցէ
աս-ցուք	ես-ցուք	ես-ցուք	ցուք	իցուք
աս-ջիք	ես-ջիք	ես-ջիք	ջիք	իջիք
աս-ցին	ես-ցին	ես-ցին	ցին	իցին
աց-ի՛ր	եցի՛ր	եա՛ց	ի՛ր	ի՛ր
աց-ա՛յք,	եց-ա՛յք,	եց-ա՛յք,	ա՛յք,	եա՛յք,
աց-արո՛ւք	եց-արո՛ւք	եց-արո՛ւք	արո՛ւք	երո՛ւք
աս-ջի՛ր	ես-ջի՛ր	ես-ջի՛ր	ջի՛ր	իջի՛ր
աս-ջի՛ք	ես-ջի՛ք	ես-ջի՛ք	ջի՛ք	իջի՛ք
աց-եալ	եց-եալ	(եց)-եալ	եալ	ուցեալ

անամ	ենամ	իմ	անիմ	չիմ (նում)
ացայ	եցայ	եցայ	այ	եայ
ացի՛ր	եցի՛ր	եա՛ց	ի՛ր	ի՛ր

ԿԱՏԱՐԵԱԼ ԺԱՄԱՆԱԿՆԵՐ.

1. ՆԵՐԳՈՐԾԱԿԵՐՊ ԽՈՆԱՐՀՈՒՄ.

Ս ա հ մ ա ն ա կ ա ն

Ներկայ

գնամ	սիրեմ	մատուցանեմ	օծանեմ	հեղում

Անցեալ կատարեալ

գնացի	սիրեցի	մատուցի	օծի	հեղի
գնացեր	սիրեցեր	մատուցեր	օծեր	հեղեր
գնաց	սիրեաց	մատոյց	օծ, էօծ	հեղ, եհեղ
գնացաք	սիրեցաք	մատուցաք	օծաք	հեղաք
գնացիք,-էք	սիրեցիք,-էք	մատուցիք,-էք	օծիք,-էք	հեղիք,-էք
գնացին	սիրեցին	մատուցին	օծին	հեղին

Ստորադասական

Ապառնի Բ.

գնացից	սիրեցից	մատուցից	օծից	հեղից
գնասցես	սիրեսցես	մատուսցես	օծցես	հեղցես
գնասցէ	սիրեսցէ	մատուսցէ	օծցէ	հեղցէ
գնասցուք	սիրեսցուք	մատուսցուք	օծցուք	հեղցուք
գնասջիք	սիրեսջիք	մատուսջիք	օծջիք	հեղջիք
գնասցեն	սիրեսցեն	մատուսցեն	օծցեն	հեղցեն

Հ ր ա մ ա յ ա կ ա ն

Ներկայ

գնա՛	սիրեա՛	մատո՛	օ՛ծ	հե՛ղ
գնացէ՛ք	սիրեցէ՛ք	մատուցէ՛ք	օծէ՛ք	հեղէ՛ք

Ապառնի Բ.

գնասջի՛ր	սիրեսջի՛ր	մատուսջի՛ր	օծջի՛ր	հեղջի՛ր
գնասջի՛ք	սիրեսջի՛ք	մատուսջի՛ք	օծջի՛ք	հեղջի՛ք

Անցեալ դերբայ

գնացեալ	սիրեցեալ (սիրեալ)	մատուցեալ	օծեալ	հեղեալ

ԿԱՏԱՐԵԱԼ ԺԱՄԱՆԱԿՆԵՐ.

2. ԿՐԱՒՈՐԱԿԵՐՊ ԽՈՆԱՐՀՈՒՄ. 3. ԽԱՌՆ ԽՈՆԱՐՀՈՒՄ.

Ս ա հ մ ա ն ա կ ա ն

Ներկայ

գոհանամ	մերձենամ	խօսիմ	ուսանիմ	փախչիմ

Անցեալ կատարեալ

գոհացայ	մերձեցայ	խօսեցայ	ուսայ	փախեայ
գոհացար	մերձեցար	խօսեցար	ուսար	փախեար
գոհացաւ	մերձեցաւ	խօսեցաւ	ուսաւ	փախեաւ
գոհացաք	մերձեցաք	խօսեցաք	ուսաք	փախեաք
գոհացայք, -արուք	մերձեցայք, -արուք	խօսեցայք, -արուք	ուսայք, -արուք	փախեայք, -երուք
գոհացան	մերձեցան	խօսեցան	ուսան	փախեան

Ս տ ո ր ա դ ա ս ա կ ա ն

Ապառնի Բ.

գոհացայց	մերձեցայց	խօսեցայց	ուսայց	փախեայց
գոհասցիս	մերձեսցիս	խօսեսցիս	ուսցիս	փախիցես
գոհասցի	մերձեսցի	խօսեսցի	ուսցի	փախիցէ
գոհասցուք	մերձեսցուք	խօսեսցուք	ուսցուք	փախիցուք
գոհասջիք	մերձեսջիք	խօսեսջիք	ուսջիք	փախիջիք
գոհասցին	մերձեսցին	խօսեսցին	ուսցին	փախիցեն

Հ ր ա մ ա յ ա կ ա ն

Ներկայ

գոհացի՛ր	մերձեցի՛ր	խօսեա՛ց	ուսի՛ր	փախի՛ր
գոհացա՛յք, -արո՛ք	մերձեցա՛յք -արո՛ւք	խօսեցա՛յք, -արո՛ւք	ուսա՛յք, -արո՛ւք	փախեա՛յք, -երո՛ւք

Ապառնի Բ.

գոհասջի՛ր	մերձեսջի՛ր	խօսեսջի՛ր	ուսջի՛ր	փախիջի՛ր
գոհասջի՛ք	մերձեսջի՛ք	խօսեսջի՛ք	ուսջի՛ք	փախիջի՛ք

Անցեալ դերբայ

գոհացեալ	մերձեցեալ	խօսեցեալ (խօսեալ)	ուսեալ	փախուցեալ

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՊԱՏԿԵՐ ԽՈՆԱՐՀՄԱՆ

Սահմանական

Ներկայ
խաղամ
խաղաս
խաղայ
խաղամք
խաղայք
խաղան

Անցեալ անկատար
խաղայի
խաղայիր
խաղայր
խաղայաք
խաղայիք
խաղային

Անցեալ կատարեալ
խաղացի
խաղացեր
խաղաց
խաղացաք
խաղացիք,
խաղացէք
խաղացին

Ստորադասական

Ապառնի Ա.
խաղայցեմ
խաղայցես
խաղայցէ
խաղայցեմք
խաղայցէք
խաղայցեն

Ապառնի Բ.
խաղացից
խաղասցես
խաղասցէ
խաղասցուք
խաղասջիք
խաղասցեն

Հրամայական

Արգել. Ներկայ
մի՛ խաղար
մի՛ խաղայք

Ներկայ
խաղա՛
խաղացէ՛ք

Ապառնի Ա.
խաղայջի՛ր
խաղայջի՛ք

Ապառնի Բ.
խաղա՛
խաղասջի՛ր

Դերբայներ

Անորոշ
խաղալ
Ապառնի
խաղալոց

Անցեալ
խաղացեալ

11.

Էր *էր, կար*
Տանուտէր *տան տէր, տանուտէր*
Ցանկ *ցանկապատ*
Տալ, ես *տուաւ*․ ես զմշակս *տուաւ մշակների*
Տար *օտար, հեռու*
Մերձենալ *մօտենալ*
Առ մշակսն *մշակների մօտ*
Ունիմ, կալեալ *բռնած, բռնելով*․ կալեալ մշակացն զծառայս նորա *մշակները նրա ծառաներին բռնելով*
Ոմն *մէկը, մի մարդ*.
Բազում *շատ*
Ծառայք բազումք, այլ ծառայս բազումս քան զառաջինսն *ուրիշ ծառաներ՝ առաջիններից շատ*
Առնել, արարին *արին*
Առ նոսա *նրանց մօտ*
Թերևս *գուցէ, կարելի է*
Որդի իմ այս, յորդւոյ ասի իմմէ *իմ այս որդուցս*
Ասել ընդ միտս *մտքում ասել*
Ունիմ, կալցուք *բռնենք, տիրենք*
Հանել, հանին *հանեցին*
Արտաքոյ *դուրս*․ արտաքոյ քան զայգին *այգուց դուրս*
Սպանանել, սպանին *սպանեցին*
Գալ, եկեսցէ *գայ, կը գայ*
Զի՞նչ *ի՞նչ*
Առնել, արասցէ *կանէ, պիտի անէ*
Չար *վատ, չար*․ չարաւ *վատ կերպով չարաչար*
Կորուսանել, կորուսցէ *կը կորցնէ*
Այլ մշակք, այլոց մշակաց *ուրիշ մշակների*
Տալ, տացեն *կը տան*
Ժամ, ժամու, ի ժամու *ժամին, ժամանակին*

12.

Նմանիլ *նմանուել*
Առնում, առի, ա՛ռ *առնել, վերցնել*
Որոց առեալ *որոնք առնելով*
Ելանեմ, ելի, ե՛լ *ելնել, դուրս գալ*
Ելանել ընդ առաջ *առաջը դուրս գալ*
Իւրեանք, ընդ իւրեանս *իրենց հետ*
Բառնամ, բարձի, բա՛րձ *վերցնել*
Լապտեր, ընդ լապտերս *լապտերների հետ*
Յամել *ուշանալ*․ ի յամել *երբ որ ուշացաւ*
Նիրհել *ննջել*
Ի մէջ գիշերի *կէս գիշերին*
Բարբառ *ձայն*
Յառնեմ, յարեայ, արի՛, արի՛ք *վեր կացէք*
Կազմել *պատրաստել*
Տամ, տո՛ւք *տուէք*
Իւղ ձեր, յիւղոյ ձերմէ *ձեր իւղիցը*
Շիջանիլ *հանգչել, մարել*
Ամէն *ճիշտ*
Գիտեմ *գիտենալ, ճանաչել*

13.

Ինչ բան, մի բան
Վայր դալարի, ի վայրի դալարւոջ
դալար (կանաչ) տեղում
Առ ջուրս հանգստեան հանգիստ,
հանգարտ ջրերի մօտ
Սնուցանեմ, սնուցի, սնո՛ պահել,
կերակրել
Դարձուցանեմ, դարձուցի, դարձո՛
դարձնել
Անձն շունչ. դարձոյց զանձն իմ առ
իս իմ շունչն ինձ դարձրեց. ինձ
հանգիստ տուաւ
Երկնչիմ, երկեայ, երկի՛ր վախենալ
Ցուպ գաւազան, մահակ
Առնեմ, արարի, արա՛ անել
Պատրաստ առնել պատրաստել
Առաջի առաջ, առջև
Ակնյանդիման աչքի առաջ
Նեղիչ նեղող
Օծանեմ, օծի, օ՛ծ օծել
Անապակ անապակ, անխառն գինի
Արբեցուցանեմ, արբեցուցի, արբեցո՛
հարբեցնել
Զհետ ետեւից
Գամ, եկի, ե՛կ, ապառնի Բ. եկից,
եկեսցես, եկեսցէ կը գայ
Բնակել ինձ որ ես բնակուեմ
Ընդ երկայն աւուրս երկար օրեր

14.

Ի աւուրսն այնոսիկ, յաւուրսն
յայնոսիկ այն օրերում
Մերձիլ մօտենալ
Արքայութիւն թագաւորութիւն
Բարբառ ձայն, խօսող, կանչող
Ուղիղ առնել ուղղել
Շաւիղ ճանապարհ
Ստեւ բուրդ, մազ
Մաշկեղէն կաշուէ
Ընդ մէջ մէջքին
Մարախ մորեխ
Առ նա նրա մօտ
Մկրտէին մկրտւում էին
Խոստովան լինիլ խոստովանել
Բազումք եկեալք. զբազումս եկեալս
ի մկրտութիւն նորա շատերին, որ
եկել էին իր մկրտութեանը
Ցուցանեմ, ցուցի, ցոյց ցոյց տալ
Պտուղ առնել պտուղ տալ
Համարիլ կարծել. մի՛ համարիցիք
չկարծէ՛ք
Անձն քո դու. անձինք ձեր դուք.
յանձինս ձեր ձեր մէջ
Քարս այս, ի քարանցս յայսցանէ
այս քարերից
Յարուցանեմ, յարուցի, յարո՛ վեր
կացնել, հանել
Աւասիկ ահա
Տապար կացին
Արմ արմատ, ծառի բնի ստորին մասը,
առ արմին արմատի մօտ
Դնի դրուած է
Հասանիմ, հասայ, հասի՛ր կտրուել
Արկանիմ, արկայ, արկի՛ր ձգուել
Ապաշխարութիւն ապաշխարութեան
համար
Որ նա որ
Զկնի ետեւից
Բաւական բաւական, կարող, ար-
ժանի
Ի Հոգին սուրբ եւ ի հուր սուրբ
Հոգով և կրակով (տես 3. Ա. 4)։
Հեծանոց հոսելի։ Որոյ հեծանոցն ի
ձեռին իւրում նրա հեծանոցն իր
ձեռին է
Անշէջ չհանգչող

15.

Նա, նորա, նմա, ի նմանէ նրանից
Արգելում, արգելի, արգել արգելել
Պիտոյ է պէտք է. ինձ պիտոյ է ի
քէն մկրտիլ ես պէտք է քեզնից
մկրտուեմ
Առ իս ինձ մօտ
Լնուլ, լցի, լի՛ց լցնել, կատարել
Մկրտեցաւ մկրտուեց
Վաղվաղակի շուտով
Ի ջրոյ անտի ջրից, այն ջրից
Բանամ, բացի, բա՛ց. կրաւորական
բացայ, բացի՛ր բանալ, բացուել
Հաճիլ հաւանել
Ընդ որ հաճեցայ որին հաւանեցի

16.

Վարիլ տարուել, քշուել
Տիւ ցերեկ
Քաղցնում, քաղցեայ, քաղցի՛ր քաղ-
ցածանալ
Մատչիմ, մատեայ, մատի՛ր մօտենալ
Հաց, հացիւ հացով
Կեամ, կեցի, կեա՛ց, կեցից, կեցցես,
կեցցէ ապրել
Բան, բանիւ խօսքով
Ածեմ, ածի, ա՛ծ բերել
Կացուցանեմ, կացուցի, կացո՛ կանգ-
նեցնել
Արկանեմ, արկի, ա՛րկ ձգել
Աստի այս տեղից
Ի վայր ցած, ներքև
Հարկանեմ, հարի, հա՛ր խփել, զար-
նել. մի՛ հարցես չխփես. հարկա-
նել զքարի քարի խփել
Տամ, տաց կը տամ
Երթամ, ե՛րթ գնա՛, երթ յետս իմ դէն
գնա, կորի՛ր
Տէր Աստուած քո, Տեառն Աստուծոյ
քում քո Տէր Աստուծուն
Պաշտել պաշտել, ծառայել

17.

Լսեմ, լուա, լո՛ւր լսել
Մատնիլ մատնուել
Բնակիլ բնակուել
Յայնկոյս այն կողմը
Որք նստէին նրանք, որ նստած էին.
որոց նստէին նրանց, որ նստած էին
Յայնմհետէ նրանից յետոյ, այնուհետև
Սկսանիմ, սկսայ, սկսի՛ր սկսել
Զգնալ ման գալ
Ընդ եզր եզրով, եզերքով
Կոչիլ կոչուել, անուանուել
Ուռկան ցանց (ձուկ բռնելու)
Նոցա թողեալ նրանք թողնելով
Յառաջ մատչիլ առաջ գնալ, առաջ
անցնել
Զեբեդէոս, Զեբեդեայ, Յակոբոս Զե-
բեդեայ Զեբեդէոսի (որդի) Յակոբոս
Զեբեդէոս հայրն իւրեանց, Զեբե-
դեաւ հարբն իւրեանց, Զեբեդեաւ
հանդերձ հարբն իւրեանց իրենց
հայր Զեբեդէոսի հետ
Մինչ երբ, երբ որ

Ընդ ամենայն կողմն *բոլոր կողմում*
Ուսուցանեմ, ուսուցի, ուսո՛ *սովորեցնել*
Ժողովուրդք *ժողովարաններ*
Ախտ *ցաւ, հիւանդութիւն*
Լուր *համբաւ*
Ընդ ամենայն երկիրն *բոլոր երկիրը*
Մատուցանել, մատուցի, մատո՛ *մօտ բերել*
Ի պէս պէս ցաւս եւ ի տանջանս *պէս պէս ցաւերով և տանջանքներով (տես 3. Ա. 4)*:

ԿՐԱՒՈՐԱԿԱՆԻ ԿԱԶՄՈՒԹԻՒՆԸ

1) Անկատար ժամանակների մէջ վերջին վանկերի ե և է ձայնաւորները (բացի անցեալ անկատարի եզ. 3-րդ դէմքից) փոխւում են ի *ձայնաւորի և ներգործական բայը դառնում է կրաւորական՝ գրեմ, գրես, գրէ. կրաւոր. գրիմ, գրիս, գրի...*

Երբ վերջին վանկերի մէջ ա, ի, ու *ձայնաւորներն են, բայը նոյն ձեւով կարող է և ներգործական և կրաւորական նշանակութիւն ունենալ. խօսքի մէջ ունեցած դրութիւնից միայն պիտի իմացուի բայի ներգործական կամ կրաւորական լինելը: Ներգործականի և կրաւորականի համար նոյն ձեւն ունին ուրեմն՝* ամ, իմ, ում *վերջացած բայերի բոլոր անկատար ընի ժամանակները, բացի* ամ *վերջացած բայերի Ստոր. ապառնի Ա. ժամանակից (ներգործ. այցեմ, այցես, այցէ... կրաւ. այցիմ, այցիս, այցի): Ներգործական և կրաւորական նոյն ձեւով են և բոլոր բայերի անց. անկատար ժամանակները:*

2) Կատարեալ ժամանակների մէջ ներգործակերպ խոնարհումը փոխւում է կրաւորակերպի և ներգործական բայը դառնում է կրաւորական: Այսպէս՝ ամ *վերջացած բայերը խոնարհւում են ինչպէս* անամ *վերջացածները,* եմ *ինչպէս* իմ *(սիրեցի—սիրեցայ)* անեմ *և* ում *ինչպէս* անիմ *(տեսի—տեսայ, հեղի—հեղայ):*

Այստեղ ես աք, ցուք, ջիր, ջիք *վերջաւորութիւնները նոյն են թէ ներգործականի և թէ կրաւորականի համար:*

3) Դերբայները նոյն ձեւով կարող են և ներգործական և կրաւորական նշանակութիւն ունենալ. տեսանել=տեսնել կամ տեսնուել. տեսեալ=տեսած կամ տեսնուած. տեսանելոյ=տեսնելու կամ տեսնուելու: Ել *վերջաւորութիւնը միայն երբեմն փոխւում է* իլ, *տեսանիլ=տեսնուել:*

18.

Այր մի, առն միոջ *մի մարդու*
Էին *կային*. առն միոջ էին երկու որդիք *մի մարդ ունէր երկու որդի*
Անկանիմ, անկայ, անկի՛ր *ընկնել*
Ինչք, ընչից, յընչից. յընչիցդ *ինչքերիցդ, ստացուածքիցդ*
Կեանք *ապրանք, ստացուածք*
Յետ *յետոյ*
Օր, աւուրք, աւուրց. յետ ոչ բազում աւուրց *ոչ շատ օրերից յետոյ*
Վատնել *ցրուել, ծախսել, փչացնել*
Սպառել *վերջացնել*
Աշխարհն այն, աշխարհին այնորիկ, յաշխարհին յայնմիկ *այն աշխարհում*
Չքաւորիլ *աղքատանալ, կարօտութիւն քաշել*
Յարիլ *միանալ, կպչել*. յարեցաւ ի մի ոմն ի քաղաքացւոց *քաղաքացիներից մէկի մօտ մտաւ*
Յղել *ուղարկել*
Ագարակ *արտ, հանդ*
Արածել *արածացնել*
Որովայն *փոր*
Եղջիւր, յեղջերէ *եղջիւրից (եղջերենի ծառի պտուղը)*
Գալ ի միտս իւր *ինքն իրան գալ, խելքի գալ*
Մեղանչեմ, մեղայ, մեղի՛ր *մեղք գործել*
Եւ ոչ եւս եմ արժանի *այլ ես արժանի չեմ*
Հեռագոյն *հեռու, շատ հեռու*
Գթամ, գթացայ, գթա՛ *գթալ, խղճալ*
Անկանիլ զպարանոցաւն *վզովը ընկնել*
Հանեմ, հանի, հա՛ն *հանել*
Պատմուճան *հագուստ*
Ագուցանեմ, ագուցի, ագո՛ *հագցնել*
Տամ, տո՛ւր, տո՛ւք *տուէք*
Պարարակ *բտած, գիրացրած*
Զենում, զենի, զե՛ն *մորթել*
Ուտեմ, կերիցուք *ուտենք, կուտենք*
Լինիմ, լիցուք *լինինք, կը լինինք*
Երէց *մեծ, աւագ*
Մերձ լինել, մերձ եղեւ *մօտենալ*
Ողջամբ *ողջ, ողջ և առողջ*
Ընդունիմ, ընկալայ, ընկա՛լ *ընդունել*
Արտաքս *դուրս*
Ամ *տարի*
Անցանել զպատուիրանաւ *պատուէրից, խօսքից դուրս գալ*
Տամ, ետուր *տուիր*
Եղանիմ, եղէց *կը լինեմ, լինիմ*
Ընդ բարեկամս *բարեկամների հետ*
Ուտեմ, եկեր *կերաւ*
Հանապազ *միշտ*
Ընդ իս *ինձ հետ*
Որ ինչ *ինչ որ*
Պարտ էր *պէտք էր*

ՍԵՌԱԿԱՆ ԵՆԹԱԿԱՅ.

Անցեալ դերբայի հետ ենթական փոխանակ ուղղական հոլովի՝ կարող է նաև սեռական դրուել. օրինակ՝ ժողովեալ *զամենայն կրասեր* որդւոյն՝

գնաց յաշխարհ հեռի։ Եւ նոցա թողեալ *վաղվաղակի զգործիսն՝ գնացին զհետ նորա։* Որոց առեալ *զլապտերս իւրեանց՝ ելին ընդ առաջ փեսային։*

19.

Փառք, փառօք *փառքով*
Երիվար *ձի*
Հեծեալ *ձիաւոր*
Ընկենում, ընկեցի, ընկեցեր, ընկեաց *կամ* ընկեց *ձգել*
Ընդունելի *ընդունող, ապաւէն.* օգնական ընդունելի իմ Տէր *իմ օգնականս և ապաւէնն է Տէրը*
Եղանիմ, եղեւ *եղաւ*
Փառաւոր առնել *փառաւորել*
Բարձր առնել *բարձրացնել*
Խորտակել *ջարդել, մանրել*
Տէր անուն նորա *Տէր է նրա անունը*
Ընտիրք հեծելոց *ընտիր հեծեալներ*
Սպառազէն *ամբողջապէս զինուած, լաւ զինուած*
Ընկղմիլ *ընկղմուել, ջրի տակ սուզուել*
Ընկլնում, ընկլի. *կրաւոր.* ընկլալ *կուլ տալ. կուլ գնալ*
Վէմ *քար*
Սրտմտութիւն *բարկութիւն*
Աւար *կողոպուտ, թալան*
Լցուցանեմ, լցուցի, լցո՛ *լցնել, լիացնել*

Անձն իմ *ես.* զանձն իմ *ինձ*
Սաստկել *սաստկեցնել, սպանել*
Փառաւորեա՛լդ *դո՛ւ որ փառաւորուած ես*
Նշա՛ն *հրաշք*
Ձգել *մեկնել, երկարացնել*
Կլանեմ, կլի, կո՛լ *կուլ տալ*
Ժողովուրդ քո այս, ժողովրդեան քում այսմ *քո այս ժողովրդին*
Փրկել *ազատել*
Բանակետղ *բանակի տեղը. բնակած տեղը, բնակարան.* բանակետղ սրբութեան քո *սուրբ բնակավայրը*
Երկն, երկունք *ցաւ*
Ունիմ, կալայ, կա՛լ *բռնել*
Տագնապիլ *տակն ու վրայ լինել, իրար անցնել*
Դողումն *դող*
Լեառն, ի լեառն *լեռան վրայ*
Ի պատրաստութիւն բնակութեան քո *քո բնակութեան համար պատրաստած տեղը*
Սրբութիւն *սուրբ տեղ, սրբարան*
Տէր թագաւոր *Տէրն է թագաւոր*
Եւ և՛ւս *և է՛լ աւելի*

20.

Քաղցեալ *քաղցած*
Ծարաւի *ծարաւ*
Յագիլ *կշտանալ*
Այն, այնոցիկ *նրանց (արտկ. հոլ.)*

Խաղաղարար *խաղաղութիւն անող, հաշտեցնող*
Դուք, ձեր, ի ձէնջ, զձէնջ *ձեզանից, ձեր մասին*

Լինիմ, լե՛ր, լերո՛ւք *եղէք՝* ուրախ լինել *ուրախանալ*
Յառաջ քան զձեզ *ձեզնից առաջ*
Անհամիլ *անհամանալ*
Զի՞նչ, ի՞ւ *ինչո՞վ*
Աղել *աղ անել.* ի՞ւ յաղիցի *ինչո՞վ պիտի աղ արուի*
Ինչ, իմիք *բան, բանի.* ոչ իմիք *ոչ մի բանի*
Ազդել *պէտք գալ*
Կոխան լինել *ոտնակոխ լինել*
Կարեմ, կարացի *կարողանալ.* ոչ կարէ *չի կարող*
Թաքչիմ, թաքեայ, թաքի՛ր *թաքնուել*
Լեառն, լերին *լեռ*
Կամ, կացի, կա՛ց *կանգնել, կենալ*
Լուցանեմ, լուցի, լո՛յց *վառել*
Գրուան *կոտ (չափ)*
Ընդ գրուանաւ *գրուանի տակ*
Աշտանակ *ճրագակալ, մոմակալ*
Ամենեքեան, ամենեցուն *ամենքին*
Համարիլ *կարծել, համարել*
Գամ, եկի *եկայ*
Լուծանել, լուծի, լո՛յծ *արձակել, քանդել*
Լնուլ, լցի, լի՛ց *լրացնել*
Յովտ *հրէական փոքրիկ տառ. կէտ*
Նշանախեց *նշանի կոտր, փոքրիկ տառ*
Որ ոք *ով որ*
Պատուիրանս այս փոքր, ի պատուիրանացս յայսցանէ ի փոքունց *այս փոքր պատուիրաններից*
Որ *նա որ, ով որ*
Առաւելում, առաւելի, առաւե՛լ *կրաւոր.* առաւելալ *աւելացնել. աւելանալ*
Լսեմ, լուայ, լո՛ւր, լուարո՛ւք *լսեցիք*
Ամենայն որ *ամէն մարդ որ. ամէն ով որ*
Տարապարտուց *զուր տեղը*

Ատեան *դատարանի ատեան*
Մորոս *խենթ, խելառ*
Գեհեն *դժոխք*
Պատարագ *նուէր, զոհ*
Խէթ *կասկած.* ունի ինչ խէթ զքէն *քո դէմ մի խէթ ունի. քեզնից մի կասկած ունի*
Երթամ, ե՛րթ *գնա՛*
Հաշտիմ, հաշտեցայ, հաշտեա՛ց *հաշտուել*
Ընդ եղբօր քում *քո եղբօր հետ*
Լինիլ, լե՛ր, լերո՛ւք *եղի՛ր, եղէ՛ք*
Իրաւախոհ *արդարադատ*
Ոսոխ *հակառակորդ*
Վաղագոյն *շուտով, առաջուց*
Նաքարակիտ *հռոմէական դրամ, հաւասար երկու լումայի. (իսկ լուման հաւասար էն դնում մի հարիւրերորդ ֆրանկի)*
Երդնում, երդուայ, երդուի՛ր *երդուել.* մի՛ երդնուցուս *չերդուե՛ս*
Մի՛ *մի՛, ոչ, չը*
Պատուանդան *ոտքի տակի ատախճան*
Սպիտակ առնել *սպիտակացնել*
Թուխ առնել *թխացնել, սեւացնել*
Եղանիմ, եղիցի՛ *լինի՛*
Ընդ ական *աչքի տեղ.* ընդ ատաման *ատամի տեղ*
Ապտակ ածել *ապտակ տալ*
Որ կամիցի ոք=որ ոք կամիցի *ով որ կամենայ*
Դատել *դատել, դատ անել, դատ վարել*
Բաճկոն *վրայի հագուստ, պատմուճան*
Տարապարհակ *անվարձ պահակ, պահապան.* տարապարհակ վարել *իբրև անվարձ պահակ տանել*
Որում խնդրէ ի քէն՝ տուր *ով որ խնդրէ քեզնից՝ տո՛ւր*

Ապաքէն *անշուշտ, ի հարկէ*
Անիծիչ *անիծող*
Լլկել *չարչարել*
Այն, այնոքիկ, զայնոսիկ *նրանց (հայց. հոլ.)*
Ո՞չ ապաքէն չէ՞ *որ*
Արդ *այժմ, արդ*
Եղանիմ, եղերո՛ւք *եղէ՛ք*
Ի ցոյց ինչ նոցա *նրանց ցոյց տալու համար*
Փող հարկանել *փող փչել,*
Իսկ *հենց, իսկապէս*
Դուռն, դրունք, դրունս *կամ* դուրք, դուրս *դռներ*
Առ հայր քո *դէպի քո հայրը*
Մինչչեւ *քանի դեռ չ...*
Ինչ *բան.* մինչչեւ ձեր խնդրեալ ինչ իցէ ի նմանէ *քանի դեռ դուք նրանից մի բան խնդրած չէք լինիլ*
Հանապազորդ *ամենօրեայ*
Թողուլ, թողի, թո՛ղ *թողնել, ներել*
Պարտիք *պարտք*
Ապականել *փչացնել, աւերել*
Ոստին *ժանգ*
Ական *փոս, ծակ.* ական հատանել *փոս բանալ, պատը կտրել, ծակել*
Առատ *առատ, յստակ, պարզ, լուսաւոր*
Տէր, տեարք, տերանց *տէրերի*
Մեծարել *պատուել*
Մամոնայ *փող, հարստութիւն*
Այդ, այդորիկ. վասն այդորիկ *դրա համար*
Ոգի *կեանք, անձ*
Ըմպեմ, արբի, ա՛րբ *խմել*
Ագանիմ, ագայ, ագի՛ր *հագնել*
Վարել *վարուցանք անել, ցանել*
Ո՞ *ով*
Առ հոգալ իւրում *իր հոգալու համար*
Յաւելում, յաւելի, յաւել *աւելացնել*
Զի՞ *ի՞նչ, ինչո՞ւ*
Ջանալ *աշխատել, ջանք անել*
Նիւթել *մանել, հիւսել*
Զգենում, զգեցայ, զգեցիր, զգեցայց, զգեցցիս, զգեցցի *հագնել*
Վայր *տեղ, դաշտ.* խոտ ի վայրի *վայրի խոտ, դաշտի խոտ*
Է՛ *կայ*
Վաղիւ *էգուց, վաղը*
Հնոց *կրակարան, թոնիր*
Զգեցուցանել, զգեցուցի, զգեցո՛ *հագցնել*
Շատ *բաւական*
Օր, աւուր. շատ է աւուրն *բաւական է օրուայ համար*
Չար *չարիք, հոգս, նեղութիւն*
Դատելոց էք *դատուելու էք*
Շիւղ *ծիղ, շուղ*
Հանեմ, հանի. հա՛ն *հանել*
Ահա՛ւասիկ *ահա*
Առ ոտն կոխել *ոտնակոխ անել, կոխոտել*
Դառնամ, դարձայ, դարձի՛ր, դարձեալ *դառնալ, յետ դառնալ*
Երգիծուցանել, երգիծուցի, երգիծո՛ *պատառել*
Տամ, տացի *կը տրուի,*
Հայցել *ուզել, խնդրել, որոնել*
Բաղխել *խփել, ծեծել. դուռը ծեծել*
Յոր խնդրիցէ *որից խնդրի, որից խնդրելու լինի*
Կամիմ, *Սահմ, Ապ. Ա. յոգն. 2-րդ դէմք* կամիցիք *կամ* կամիջիք
Առնեմ. արարի, արա՛, արարէ՛ք. *Ապառնի Բ.* արարից, արասցես, արասցէ... *անել*
Ընդ նեղ դուռն *նեղ դռնով*
Համարձակ *արձակ, լայն*

Ընդ նա *նրանով*
Անձուկ *նեղ*
Ի ներքոյ *ներսից*
Ճանաչեմ, ծանեայ, ծանի՛ր, ծանուցեալ *ճանաչել*
Որն այն, յաւուրն յայնմիկ *այն օրը*
Զօրութիւն *հրաշք*
Ի բաց կալ *հեռու կենալ, գէն կենալ*
Ո, ոյք *ով, ովքեր*
Բան իմ այս, զբան իմ զայս, զբանս իմ զայսոսիկ *իմ այս խօսքերը*
Այր իմաստուն, առն իմաստնոյ *իմաստուն մարդու*
Խաղալ *տեղից շարժուել, վեր կենալ, բարձրանալ*
Շնչել *փչել*
Կատարել *վերջացնել*
Վարդապետութիւն *ուսում, քարոզութիւն*
Զարմանալ ընդ... *զարմանալ (մի բանի վրայ)*

Մ Ի՛ ԱՐԳԵԼԱԿԱՆԸ.

Մի՛ *արգելական գրւում է՝*

1) Ներկայ արգելականի վրայ, ինչպէս և աշխարհաբարում. օրինակ՝ Մի՛ գնար, մի՛ գնայք։

2) Ապառնի ժամանակների հետ և կազմում է ապառնի արգելական՝ Մի՛ երդնուցուս սուտ=սուտ չերդուե՛ս։

3) Անորոշ դերբայի հետ՝ Ամենևին մի՛ երդնուլ=ամենևին չերդուե՛լ կամ՝ ամենևին չպիտի՛ երդուել։ Մի՛ կալ հակառակ չարին=չարին հակառակ չկենա՛լ կամ չարին չպիտի՛ հակառակ գնալ։

ԲԱՂԱԴՐԵԱԼ ԺԱՄԱՆԱԿՆԵՐ.

1) Օժանդակ բայերն են եմ *և* լինիմ։ Եմ *բայի Սահմ. ներկայ, անց. անկատար և ապառնի ժամանակների հետ (եմ, էի, իցեմ) դրւում են անցեալ և ապառնի դերբայները. իսկ* լինիմ *բայի բոլոր ձևերի հետ միայն անցեալ դերբայը։*

2) Դերբայները թէ ներգործական և թէ կրաւորական նշանակութիւն ունին, ուստի բաղադրեալ ժամանակներն էլ կարող են կրկին նշանակութեամբ գործածուել՝ դատելոց էք=դատելու էք կամ դատուելու էք։

3) Ներգործական անցեալ դերբայի հետ եմ *և* լինիմ *բայերի բոլոր դէմքերի տեղ կարող է գործածուել այդ բայերի եզ. 3-րդ դէմքը. միայն այդ ժամանակ ուղղական հոլովով ենթական փոխւում է սեռական խնդրի՝ տեսեալ եմ ես=տեսեալ է իմ։*

4) Եմ *բայով բաղադրուած ժամանակներն են։*

1. Անցեալ դերբայով

Ներկայ

տեսեալ եմ	իմ տեսեալ է
տեսեալ ես	քո տեսեալ է
տեսեալ է	նորա տեսեալ է
տեսեալ եմք	մեր տեսեալ է
տեսեալ էք	ձեր տեսեալ է
տեսեալ են	նոցա տեսեալ է

Անց. անկատար

տեսեալ էի	իմ տեսեալ էր
տեսեալ էիր	քո տեսեալ էր
տեսեալ էր	նորա տեսեալ էր
տեսեալ էաք	մեր տեսեալ էր
տեսեալ էիք	ձեր տեսեալ էր
տեսեալ էին	նոցա տեսեալ էր

Ապառնի

տեսեալ իցեմ	իմ տեսեալ իցէ
տեսեալ իցես	քո տեսեալ իցէ
տեսեալ իցէ	նորա տեսեալ իցէ
տեսեալ իցեմք	մեր տեսեալ իցէ
տեսեալ իցէք	ձեր տեսեալ իցէ
տեսեալ իցեն	նոցա տեսեալ իցէ

2. Ապառնի դերբայով

Ներկայ	Անց. անկատ.	Ապառնի
տեսանելոց եմ	տեսանելոց էի	տեսանելոց իցեմ
տեսանելոց ես	տեսանելոց էիր	տեսանելոց իցես
տեսանելոց է	տեսանելոց էր	տեսանելոց իցէ
տեսանելոց եմք	տեսանելոց էաք	տեսանելոց իցեմք
տեսանելոց էք	տեսանելոց էիք	տեսանելոց իցէք
տեսանելոց են	տեսանելոց էին	տեսանելոց իցեն

21.

Այր թագաւոր, առն թագաւորի *թագաւոր մարդու, թագաւորի*
Համար առնուլ *հաշիւ առնել, հաշիւ տեսնել*
Մատուցանիմ, մատուցայ *մօտ բերուիլ, մօտենալ*
Քանքար *տաղանդ (եբրայական դրամ արծաթ և ոսկի. արծաթի տաղանդը հաւասար են դնում մօտ 8593 ֆրանկի, իսկ ոսկի տաղանդը՝ 137500 ֆր.)*
Որ զինչ եւ ունիցի *ինչ որ էլ ունենայ*
Երկայնամիտ *համբերող*
Առ իս *դէպի ինձ, իմ վերաբերմամբ*
Ծառայակից *ընկեր ծառայ*
Պարտիլ *պարտ լինել. պարտաւոր լինել*
Դահեկան *հռոմէական դրամ, հաւասար ութսուն լումայի (մի լուման հաւասար են դնում մի հարիւրերորդ ֆրանկի)*
Որ *ինչ որ, այն որ*
Պարտիսդ *պարտ ես դու*
Անկանիլ առ ոտս *ոտներն ընկնել*
Երթամ, չոգայ, ե՛րթ *գնալ*
Ո՞չ էր պարտ եւ քեզ ողորմել *դու էլ չպիտի՞ ողորմէիր*

ՀԱՐԿԱԴՐԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

Պարտ է, պիտոյ է, արժան է, հարկ է *կապակցութիւնների հետ անորոշ դերբայը մի տրական խնդրով ստանում է հարկադրական եղանակի նշանակութիւն.* ինձ պարտ է *ողորմել, քեզ պարտ է ողորմել, նմա պարտ է ողորմել, մեզ պարտ է ողորմել, ձեզ պարտ է ողորմել, նոցա պարտ է ողորմել=ես պիտի ողորմեմ, դու պիտի ողորմես, նա պիտի ողորմի և այլն:* Ինձ պիտոյ է *մկրտիլ=ես պիտի մկրտուեմ. քեզ պիտոյ է մկրտիլ=դու պիտի մկրտուես և այլն.* Ինձ արժան է *գնալ,* ինձ հարկ է *գնալ=ես պէտք է գնամ. քեզ արժան է գնալ=դու պիտի գնաս և այլն:*

22.

Աղբիւր, աղբերք, *(աղբիւրք)* աղբերս. փափագէ յաղբերս *փափագում է աղբիւրներին*
Ջուր, ջուրք, ջրոց *կամ* ջուրց *ջրերի*
Անձն իմ *իմ անձը, ես*
Ի տուէ եւ ի գիշերի *օր ու գիշեր, գիշեր ցերեկ*
Զօրհանապազ *ամեն օր*

Ուրպէս *ինչպէս, երբ որ.* զպյս որ-
պէս յիշէի *այս որ յիշում էի*
Տառապիլ *նեղուիլ, չարչարուիլ*
Ես, զիս, յիս *ինձնում*
Անձն *հոգի*

Յարկ ծածկ. *ընդ յարկաւ յարկի տակ*
Ի ձայն *ձայնով*
Բարեկենդանութիւն *ուրախութիւն, ուրախ օր ու կեանք*
Ընդէ՞ր *ինչո՞ւ*

Ը Ն Դ   Ն Ա Խ Դ Ի Ր Ը.

1) Եզակի տրականի և յոգնակի հայցականի հետ նշանակում է նոյն օրինակ՝ ընդ նմա, ընդ եղբօր քում. հովիւք երգեն ընդ հրեշտակս. ձէթ ընդ իւրեանս ոչ բարձին. ուրախ եղէց ընդ բարեկամս իմ: Ընդ իս=ինձ հետ:

2) Սեռական հոլովի հետ նշանակում է՝ փոխանակ, տեղ. օրինակ՝ ակն ընդական և ատամն ընդ ատաման:

3) Գործիականի հետ նշանակում է տակը՝ ընդ գրուանաւ, ընդ ծառով:

4) Հայցականի հետ՝ ընդ այլ ճանապարհ գնացին=ուրիշ ճանապարհով: Ընդ ա՛յն իսկ անցանելոց էր=այն տեղով: Զգնայր Յիսուս ընդ եզր ծովուն Գալիլեացւոց: Զաչսն ընդ երկինս ամբառնալ=աչքերը դէպի երկինք բարձրացնել: Առել ընդ միտս=մաքում առել: Ընդ երկայն աւուրս=երկար օրեր: Ընդ մէջ իւր=իւր մէջքին: Շրջէր Յիսուս ընդ ամենայն կողմն Գալիլեացւոց=բոլոր կողմում: Ել ել լուր նորա ընդ ամենայն երկիրն Ասորւոց: Դա է որդի իմ սիրելի, ընդ որ հաճեցայ:

23.

Աշխարհազործ *աշխարհի վրայ բաժանուած, աշխարհում եղած*
Մեծվայելչութիւն *փառաւոր մեծութիւն, փառահեղութիւն*
Արկանիմ, արկայ, արկի՛ր *վրան ձգել*
Օրոց *վերարկու, զգեստ*

Զգել *մեկնել, պարզել, սփռել, տարածել*
Խոռան *վրան*
Ո *ով, որ, նա որ, ո՛վ, որ*
Հոգի *քամի շունչ*
Կիզել *այրել, վառել,* հուր կիզելոյ *այրող կրակ*

Հաստատութիւն *հաստատութիւն, ամրութիւն, հիմք*
Սաստ *սաստիկ և ահաւոր հրաման, արգելք ու յանդիմանութիւն*
Դնեմ, եդի, եդիր, եդ, եդաք, եդիք, եդին. եդից, դիցես, դիցէ, դիցուք, դիջիք, դիցեն *դնել*
Ի ծածկել *ծածկելու համար*
Ծործոր *ձորակ.* ընդ ծործորս *ձորակներով*
Արբուցանեմ, արբուցի, արբո՛ *խմեցնել*
Ցիռ *վայրենի էշ*
Դալարի *կանաչի, կանաչեղէն*
Ի ծառայութիւն *ծառայութեան համար, ծառայելու համար*
Ուրախ առնել *ուրախացնել*
Զուարթ առնել *զուարթացնել*
Ապառէն *ապաստան*
Լեառն բարձր, լերինք բարձունք *բարձր լեռներ*
Գնալ *գնալ, ման գալ*
Կորիւն *ձագ, քոթոտ*
Մորի *բոյն, որջ*

Դադարել *հանգչել, պառկել*
Վաստակ *աշխատանք*
Ուրպէս զի՞ ո՞րքան, ի՞նչքան
Անդորր *ընդարձակ, հանգիստ*
Զեռուն *սողացող, վխտացող*
Գոյ *կայ*
Մանր, մանունք. զազանք մանունք *մանր գազաններ*
Վիշապ *լեւիաթան*
Ստեղծանեմ, ստեղծի, ստե՛ղծ *ստեղծել*
Ամենեքեան, ամենեցուն, զամենեսեան *ամենքին*
Կամօք քովք *քո կամքով*
Ժամ, ժամու, ի ժամու *ժամանակին*
Ոգի *հոգի, շունչ*
Պակասիլ *պակասիլ, մեռնել*
Ստանալ *ստանալ, ձեռք բերել, ըստեղծել*
Մերձիլ ի... *գիպչել*
Տամ դողալ *դողացնել*
Մինչեւ ե՛մ ես *քանի կա՛մ ես*
Ամբարիշտ *անօրէն, անիրաւ*

Ի, Յ   Ն Ա Խ Դ Ի Ր.

Ի, յ նախդիրը հայցական հոլովի հետ, բացի վերևում դրածներից (Յ. Ա.), նշանակում է նաև համար. ես մկրտեմ զձեզ ջրով յապաշխարութիւն: Ոչ եմ գառնան ի ծածկել զերկիր: Բուսուցեր զխոտ անասնոց, դդալար ի ծառայութիւն մարդկան: Ի ցոյց ինչ նոցա:

24.

Առ ծովեզերն *ծովեզրին*
Մինչեւ մտանել նմա ի նաւն եւ նստել *մինչև որ նաւը մտաւ և նստեց*
Առ ծովեզերբն *ծովեզրի մօտերը, ծովեզրին*

Խօսէր բազումս *շատ բաներ խօսեց*
Սերմանահան *սերմնացան*
Ի սերմանելն իւրում *նրա ցանելիս, երբ նա ցանում էր*
Է՛ր որ կար որ, *մէկը, որը*

Առ ճանապարհաւ *ճանապարհի մօտերը, վրայ*
Գոմ *կամ.* գոլ *լինել.* գոյ *կայ,* գոն *կան.* գոյր *կար,* գոյին *կային.*
Գուցէ *լինի, կը լինի, կարելի է լինի:*
Առ ի չգոյէ *չլինելուց*
Հիւթ *նիւթ*
Տապանալ *տաքանալ*
Հեղձուցանեմ, հեղձուցի, հեղձո՛ *խեղդել*
Երկիր *երկիր, հող.* երկիր բարի *լաւ հող*

25.

Ումն *մի, մէկը, մի մարդ*
Օրինական *օրէնքի վարդապետ*
Վարդապետ *ուսուցիչ, վարժապետ*
Ընթեռնում, ընթերցայ, ընթերցի՛ր, ընթերցայց, ընթերցցիս, ընթերցցի *կարդալ*
Տամ, ետու, ետուր, ես, տուաք, ետուք, ետուն *տալ*
Վէրս ի վերայ եդին *վիրաւորեցին*
Դէպ եղեւ *պատահեց*
Ընդ այն ճանապարհ, ընդ նոյն տեղի, ընդ նոյն *այն ճանապարհով նոյն տեղով*
Զանց առնեմ *զանց անել, թողնել անցնել*
Առ նովաւ *նրա մօտով*
Արկանեմ, արկի, արկ *ձգել.* արկեալ ի վերայ ձէթ *վրան ձէթ ածելով*
Գրաստ *բեռնակիր անասուն, էշ, ջորի*
Պանդոկ *իջեւան*
Դարմանել, դարման տանիլ *հոգ տանել, խնամել*
Ի վաղիւ անդր *միւս օրը*
Ծախել *ծախսել*
Ի դա *դրա վրայ*
Գալուստ, ի գալստեան իմում *իմ գալիս*
Երեքեան, զերեսեան, յերեցունց *երեքից*
Յերեցունց ի նոցանէ *նրանց երեքից, այն երեքից*
Մերձաւոր *մօտիկ մարդ, ընկեր*
Լինիմ, լեալ *եղած, եղել*
Որ *նա որ*

Ա. ՀՈԼՈՎՈՒՄ.

1) Գրաբարում կան ինն հոլովումներ հետևեալ իրենց յատուկ հոլովական ձևերով: Վերջին չորս հոլովման համար առնուած են նաև եզակի ուղղական-հայցական հոլովների վերջերը:

	1.		2.		3.		4.		5.		6.	
Ուղղ.	—	ք	—	ք	—	ք	—	ք	—	ք	ի	իք
Հայց.	—	ս	—	ս	—	ս	—	ս	—	ս	ի	իս
Ս. Տր.	ի	ից	ու	ուց	ոյ	ոց	այ	աց	ի	աց	ւոյ	եաց
Բաց.	է	ից	է	ուց	ոյ	ոց	այ	աց	է	աց	ւոյ	եաց
Գործ.	իւ	իւք	ու	ուք	ով	ովք	աւ	աւք (օք)	աւ	աւք (օք)	եաւ	եաւք (եօք)

	7.		8.		9.
Ուղ.	ն	ունք անք	ն	ինք	ըր, ըղ երք, եղք
Հայց.	ն	ունս անս	ն	ինս	ըր, ըղ երս, եղս
Ս. Տր.	ան	անց	ին	անց	եր, եղ երց, եղց
Բաց.	անէ	անց	նէ	անց	երէ, եղէ երց, եղց
Գործ.	ամբ	ամբք	ամբ	ամբք	երբ, եղբ երբք, եղբք

2) Հոլովումները ճիշտ որոշւում են միայն եզակի և յոգնակի սեռական-տրականով. մեծ մասի համար առկայն բաւական է իմանալ միայն եզակի սեռական-տրականը կամ գործիականը, աւելի ևս յոգնակի սեռական-տրական-բացառականը, որովհետև այս վերջին ձևն աւելի է գործածւում, քան միւսները:

3) Յոգնակի գործիականը կազմւում է եզակի գործիականի վրայ ք աւելացնելով. միայն պիտի նկատի ունենալ, որ աւ վերջաւորութիւնը ք-ից առաջ դարձել է օ. և այսպէս էլ գրում են սովորաբար՝ փառաւք = փառօք. իսկ իւ (=իվ) վերջաւորութիւնը յոգն. ք-ից առաջ արտասանւում է ինչպէս իւ երկբարբառ:

Բ. ՁԱՅՆԱՓՈԽՈՒԹԻՒՆ.

1) Հոլովելիս, երբ շեշտն անցնում է յաջորդ վանկին, երկբարբառներն և ձայնաւորները կրում են հետևեալ փոփոխութիւնը. եա=ե. ոյ=ու. եայ=է. է=ի. ի, ու=ը (կամ սղւում է). օրինակ՝ սենեակ, սենեկի. մանկութեան, ի մանկութենէ. լոյս, լուսոյ. քրիստոնեայ, քրիստոնէի. սէր, սիրոյ. գիր, գրոյ. ջուր, ջրոյ:

2) Բազմավանկ անունների վերջի ի ձայնաւորը յաջորդ ո ձայնաւորից առաջ դառնում է ւ (որդի-որդւոյ), իսկ ա (օ) ձայնաւորից առաջ՝ ե (եկեղեցի—եկեղեցեաւ, եկեղեցեօք)։

Դ. ՀՈԼՈՎՄԱՆ ՕՐԻՆԱԿՆԵՐ.

1. Ի-ից հոլովում. 2. Ու-ուց հոլովում.

Ուղ.	սիրտ	սիրտք	գրաստ	գրաստք
Հայց.	սիրտ	սիրտս	գրաստ	գրաստս
Ս. Տր.	սրտի	սրտից	գրաստու	գրաստուց
Բաց.	ի սրտէ	ի սրտից	ի գրաստէ	ի գրաստուց
Գործ.	սրտիւ	սրտիւք	գրաստու	գրաստուք

3. Ո-ոց հոլովում. 4. Ա-աց հոլովում. 1)

Ուղ.	գետ	գետք	տիրան	տիրանք
Հայց.	գետ	գետս	տիրան	տիրանս
Ս. Տր.	գետոյ	գետոց	տիրանայ	տիրանաց
Բաց.	ի գետոյ	ի գետոց	ի տիրանայ	ի տիրանաց
Գործ.	գետով	գետովք	տիրանաւ	տիրանաւք (-օք)

1) Այսպէս հոլովւում են սովորաբար յատուկ անունները, որոնց յոգնակին չի գործածւում.

5. Ի-աց հոլովում 6. Իոյ-եաց հոլովում 2)

Ուղ.	ընկեր	ընկերք	այգի	այգիք
Հայց.	ընկեր	ընկերս	այգի	այգիս
Ս. Տր.	ընկերի	ընկերաց	այգւոյ	այգեաց
Բաց.	յընկերէ	յընկերաց	յայգւոյ	յայգեաց
Գործ.	ընկերաւ	ընկերաւք (-օք)	այգեաւ	այգեաւք (-եօք)

2) Այսպէս հոլովւում են ի վերջացած բազմավանկ անուններ։ Այս բառերից մի քանիսը (որդի, հոգի և այլն) հոլովւում են այսպէս՝ ուղղ. հայց. որդի, ս. տ. որդւոյ, բաց. յորդւոյ գործ. որդւով։ Յգն. ուղղ. որդիք, հայց. որդիս, ս. տ. որդւոց, բաց. յորդւոց, գործ. որդւովք։

7. Ան-անց հոլովում* 8. Ին-անց հոլովում *

Ուղ.	ակն	ակունք (ականք)	անձն	անձինք
Հայց.	ակն	ակունս (ականս)	անձն	անձինս
Ս. Տր.	ական	ականց	անձին	անձանց
Բաց.	յականէ	յականց	յանձնէ	յանձանց
Գործ.	ակամբ	ակամբք	անձամբ	անձամբք

* Ռն *վերջացած մի քանի բառերի մէջ* ռ *բաղաձայնը, երբ հեռանում է վերջին* ն-*ից, դառնում է* ր. *ամառն, ամարան. ձմեռն, ձմերան. դուռն, դրան. լեառն, լերին։*

9. Եր-երց հոլովում.

Ուղ.	դուստր	տագր	դստերք	տաեգրք
Հայց.	դուստր	տագր	դստերս	տաեգրս
Ս. Տր.	դստեր	տաեգր	դստերց	տաեգրց
Բաց.	ի դստերէ	յտաեգրէ	ի դստերց	յտաեգրց
Գործ.	դստերբ	տաեգրբ	դստերբք	տաեգրբք

Այս բառերի յոգնակին կարող է նաև աց, աւք (օք) վերջանալ՝ տաեգրաց, տաեգրօք։

26.

Լեառն, լերին, ի լեռնէ. ի լեռնէ անցի *լեռիցը, այն լեռից*
Սրբել *մաքրել*
Ոք, ումեք, մի՛ ումեք *ոչ ոքի*
Ցուցանել, ցուցի, ցո՛յց *ցոյց տալ*
Անձն քո, զանձն քո *քեզ*
Ի վկայութիւն *վկայութեան համար*
Անկեալ կայ *ընկած է*
Զարաչար *սաստիկ*
Ընդ յարկաւ, ընդ իշխանութեամբ *յարկի տակ, իշխանութեան տակ*
Ես, զիս, իմ, ինձ, յինէն, ինեւ·ընդ ինեւ *իմ ձեռի տակ*
Այլ, այլոյ, այլում *ուրիշին*
Հաւատացերդ *դու հաւատացիր*
Անկեալ դնէր *ընկած էր*
Տապանեալ *ջերմել, տենդել*
Ունիմ, կալայ, կա՛լ. կալաւ զձեռանէ *ձեռից բռնեց*
Յոտն կալ *ոտքի կանգնել, վեր կենալ*
Այս, այսք, այսոց *այդ, դա*

Ինքն, իր, իրեն, զիրեն *իր շուր- ջը*
Դպիր *կարդացող, գրագիր*
Ցոր վայր եւ երթիցես *որ տեղ էլ գնաս*
Աղուիսուց որջք զոն եւ թռչնոց երկ- նից բոյնք, այլ որդւոյ մարդոյ ոչ գոյ, ուր դիցէ զգլուխ իր *աղ- ւէսները որջեր ունին և երկնքի թռչունները բոյներ, բայց մարդու որդին չունի մի տեղ, ուր դնէ իր գլուխը*
Մի ոմն *մէկը, մի մարդ*
Մինչ նաւին ծածկել յալեաց անտի *այնպէս որ նաւը ծածկւում էր ալիքններից*
Կորնչիմ, կորեայ, կորի՛ր, կորուսեալ *կորչել*
Վատասիրտ *վախկոտ*
Սաստել *սաստիկ հրաման տալ, ար- գելել*
Չարաչար *խիստ չար*
Որպէս զի *այնպէս որ*
Զի՞ կայ մեր եւ քո *ի՞նչ ունինք մենք և դու, ի՞նչ ունիս մեզ հետ*
Տարաժամ *անժամանակ*
Հեռագոյն *բաւական հեռու, շատ հեռու*
Արոտական *արածող*
Ի դարէ անտի *դարից, այն դարից*
Իր, իրք *բան, իրողութիւն*

ՀՈԼՈՎՈՒՄ.

1) Ստացական դերանունները՝ իմ, քո, իւր, մեր, ձեր և մի քանի ուրիշ բառեր՝ մի, այլ, որ՝ եզակի տրական հոլովն ունի ում *վերջաւորու- թեամբ, իսկ բացառականը՝* մէ. *իմ, իմոյ, իմում, յիմմէ, իմով: Այլ, այլոյ, այլում, յայլմէ, այլով: Որ, որոյ, որում, յորմէ, որով:*

2) Իմ, քո, իւր, մեր, ձեր ստացական ածականները գոյականի ուղ- ղական և հայցական հոլովների հետ անհամաձայն են մնում:

	Եզակի	Յոգնակի
Ուղ	*ծառայ իմ*	*ծառայք իմ*
Հայց.	*զծառայ իմ*	*զծառայս իմ*
Սեռ.	*ծառայի իմոյ*	*ծառայից իմոց*
Տր.	*ծառայի իմում*	*ծառայից իմոց*
Բաց.	*ի ծառայէ իմմէ*	*ի ծառայից իմոց*
Գործ.	*ծառայիւ իմով*	*ծառայիւք իմովք*

27.

Այր տանուտէր, առն տանուտեառն *տանուտէր մարդու*
Ընդ առաւօտս *առաւօտեայ դէմ*
Ի վարձու ունել *վարձել, բռնել*
Յայգի իւր *իր այգու համար*
Արկանել վարձ *վարձ կտրել, խօսել*
Աւուրն դահեկան *օրը մի դահեկան*
Զերրորդ ժամու, զվեց ժամու, զինն ժամու *երրորդ ժամու մօտերը...*
Մետասաներորդ *տասնմէկերորդ*
Աստ *այստեղ*
Զօրս ցերեկ *այսօր ցերեկով*
Արժան է *պէտք է, արժէ*
Դաւառապետ *տան վերակացու, գործակալ*
Որք զմետասաներորդ ժամուն *նրանք որ ժամի տասնումէկին մօտերն էին գնացել.*
Մեն մի *ամէն մէկը մի, մի մի*
Տանուտէր, տանուտեառն, զտանու- տեառնէն *տանուտէրից*
Հասարակորդ *հաւասար.* հասարակորդ առնել *հաւասարեցնել*
Բառնամ, բարձի, բա՛րձ *վերցնել, կրել, քաշել*
Մի, միոյ, միում *մէկին*
Սակ արկանել *սակարկել, գին կտրել*
Եթէ *եթէ, թէ որ. մի՞թէ*
Եթէ չիցէ՞ ինձ իշխանութիւն *միթէ իշխանութիւն չունի՞մ*
Իմ, իմք, իմս, *իմոնքս, ունեցած- ներս.* յիմս առնել *իմ ունե- ցածներիս անել*

Եմ, գոմ, կամ *բայերի 3-րդ դէմքերը մի սեռական (երբեմն և տրա- կան) հոլովի հետ նշանակում են՝ ունենալ. է իմ եղբայր=ես եղբայր ու- նիմ. են իմ եղբարք=ես եղբայրներ ունիմ: Առն միոջ էին երկու որդիք՝ Աղուեսուց որջք գոն և թռչնոց երկնից բոյնք, այլ որդւոյ մարդոյ ոչ գոյ... Եթէ չիցէ՞ ինձ իշխանութիւն:*

28.

Զի՞ *ի՞նչ.* Զի՛ սքանչելի է *ի՞նչպէս սքանչելի է*
Համբառնամ, համբարձի, համբարձ *բարձրացնել.* համբառնամ, համ- բարձայ, համբարձի՛ր *բարձրանալ*
Ստնդիեաց *ծծկեր՝ կաթնակեր*
Եղծանեմ, եղծի, ե՛ղծ *աւերել, փչացնել*
Այց առնել *այցելել. նայել, խնամք տանել,* այց ինչ առնել *որևէ խնամք տանել*
Ձեռակերտ *ձեռքի գործ*
Ի ներքոյ *տակ, ներքոյ*
Խաչն, խաչին, խաչինք *ոչխար ու այծ*
Արջառ *տաւար*
Երէ *որսի կենդանի*

29.

Մահիճք *անկողին*
Դնէր ի մահիճս *դրած էր անկողնի մէջ*
Թողեալ լիցին *ներուած լինի՛ն, ներուի՛ն*
Ճանաչեմ, ծանեայ, ծանի՛ր *ճանաչել, իմանալ*
Խորհուրդ *խորհուրդ, մտածմունք*
Խորհել *մտածել*
Դիւրին *հեշտ*
Եթէ *թէ*
Տուիչ *տուող*
Մաքսաւորութիւն *մաքս առնելը, մաքսատուն*
Կարող *ոյժ ունեցող, առողջ*
Ուսանեմ, ուսայ, ուսի՛ր *սովորել*
Մարթ է *կարելի է*
Առագաստ *վարագոյր, հարսանքի առագաստ.* մանկունք առագաստի *հարսանքի տղաներ*
Սուգ առնել *սուգ անել.* միթէ մա՞րթ ինչ իցէ մանկանց առագաստի սուգ առնել *միթէ կարելի՞ բան է, որ առագաստի մանուկները սուգ անեն*
Բառնամ, բարձի, բա՛րձ *վերցնել, վերացնել.* բառնամ, բարձայ բարձի՛ր *վերացուել, վերանալ*
Կապերտ *շորի կտոր*
Անթափ *(կտորի) խուր չթափուած. նոր*
Ձորձ *հագուստ, հանդերձ*
Լրութիւն *ամբողջութիւն*
Եւս չար *աւելի վատ*
Արկանել գինի *գինի ածել*
Երկոքին *երկուսն էլ*
Արդ եւս *հիմա, այժմ, արդէն*
Փողար *փող փչող*
Ծաղր առնել *ծաղրել*
Ի բաց գնալ *դէն գնալ, դուրս գնալ*
Ելանել ի բաց *դուրս ելնել*
Ընդ այն *այն տեղով, դէպը*
Զհետ լինել *ետեւից ընկնել*
Մերձենալ յաչս *կպչել աչքերին*
Ըստ հաւատոց ձերոց *ձեր հաւատքի պէս, համեմատ*
Համբաւել *հռչակել*
Աշխատիմ *աշխատել, յոգնել*
Որոց ոչ իցէ հովիւ *որոնք հովիւ չունէին*

30.

Երկոտասանեքին, զերկոտասանեսին *տասներկու*
Գեօղ *գիւղ*
Երկոտասան *տասներկու*
Լսեմ, լուայ, լո՛ւր. լուայց, լուիցես... *լսել*
Թօթափել *թափ տալ*
Դիւրագոյն *աւելի հեշտ*
Խորագէտ *խելացի, խելօք*
Տամ, տացի *կը տրուի*
Մատնել ի մահ *մահուան մատնել*
Եղիջիք ատեցեալք *կատուիք*
Ամենեքեան, ամենեցուն, յամենեցունց *ամենքից*
Ի սպառ *մինչև վերջ*
Շատ *բաւական*
Բէեղզեբուղ *սատանայ, սադայէլ*
Ունկն, ունկան, ունկունք *ականջ*

Դանգ *հռոմէական փոքրիկ դրամ, հաւասար ութ լումայի (մօտ ութ հարիւրերորդ ֆրանկ)*
Հեր *մազ*
Խոստովանեմ *խոստովանել. ճանաչել, ընդունել*
Նա, նորա, նմա, ի նմանէ, զնմանէ *նրա մասին*
Քակել *քանդել, բաժանել*
Ուստր *տղայ, որդի*
Առաքիչ *ուղարկող*
Ցուրտ *սառը*

Զ. Նախդիրը *բացառականի հետ նշանակում է* մասին, *գործիականի հետ՝* շուրջ: *Խոստովանեցից և ես զնմանէ: Ասիցեն զամենայն բան չար զձէնջ: Ելեալ զերրորդ ժամու, զվեց ժամու: Զիւրեւ:*

Մի քանի բառեր առնում են զ *նախդրով բացառական խնդիր՝ կալաւ զձեռանէ նորա: Գոհանում զքէն:*

31.

Ուղղել *շինել, հաստատել*
Փայլատակն *փայլակ, կայծակ*
Դրօշեալ *կուռք, արձան*

Հոլովել՝ *սա, դա, նա:*

	Եզակի	Յոգնակի
Ուղ.	*նա*	*նոքա*
Հայց.	*զնա*	*զնոսա*
Սեռ.	*նորա*	*նոցա*
Տր.	*նմա*	*նոցա*
Բաց.	*ի նմանէ*	*ի նոցանէ*
Գործ.	*նովաւ*	*նոքօք*

32.

Ուստի՞ *ո՞րտեղից*
Քաղել ի բաց *քաղել դէն ձգել*
Խլել ի բաց *դուրս հանել, պոկել*
Առ ի յայրել *այրելու համար*

Հոլովել՝ *սոյն, գոյն, նոյն, ամենքին,*

	Եզակի	Յոգնակի
Ուղ.	*նոյն*	*նոքին*
Հայց.	*զնոյն*	*զնոսին*
Սեռ.	*նորին*	*նոցին, նոցուն(ց)*
Տր.	*նմին*	*նոցին, (նոցուն(ց)*
Բաց.	*ի նմին*	*ի նոցունց*
Գործ.	*նովին*	*նոքումբք*

Ուղ.	*ամենքին, ամենքեան*
Հայց.	*զամենսին, զամենսեան*
Սեռ. Տր.	*ամենեցուն(ց)*
Բաց.	*յամենեցունց*
Գործ.	*ամենեքումբք*

Ա*յսպէս միայն յոգնակի հոլովւում են նաև՝ երկոքին (երկոքեան), երեքին (երեքեան), չորեքին (չորեքեան) և այլն։*

33.

Տար *օտար, հեռու*
Կար *կարողութիւն*
Չոգաւ *գնաց*
Շահիլ *վաստակել, օգուտ անել*
Համարս առնել *հաշիւ առնել. հաշիւ տեսնել*
Ազնի՛ւ *շատ լաւ, շատ ազնիւ, կեցցե՛ս*
Ետուր զիս *տուիր ինձ*
Որոյ զերկուս քանքարն առեալ էր *նա որ երկու քանքարն էր առել*
Կացուցանեմ, կացուցի, կացո՛ *կարգել*
Հնձես՝ զոր ոչ սերմանեցեր *հնձում ես այն, ինչ որ չսերմանեցիր*
Ժողովես՝ ուստի ոչ սփռեցեր *ժողովում ես այնտեղից, ուր չցանեցիր*
Քոյդ զքեզ *քոնդ քեզ*
Պարտ էր քեզ արկանել *դու պէտք է ձգէիր*
Սեղանաւոր *դրամափոխ*
Տոկոսիք *տոկոսներ*
Պահանջէի *պահանջում էի, կը պահանջէի*
Կրճել *կրճատել*

Ա. Հոլովել՝ *այս, այդ, այն։*

	Եզակի	Յոգնակի
Ուղ.	*այն*	*այնոքիկ*
Հայց.	*զայն*	*զայնոսիկ*
Սեռ.	*այնր, այնորիկ*	*այնց, այնոցիկ*
Տր.	*այնմ, այնմիկ*	*այնց, այնոցիկ*
Բաց.	*յայնմ, յայնմանէ*	*յայնցանէ*
Գործ.	*այնու, այնուիկ*	*այնոքիւք*

Բ. Հոլովել՝ *ոմն, ոք։*

	Եզակի		Յոգնակի
Ուղ.	*ոք*	*ոմն*	*ոմանք*
Հայց.	*զոք*	*զոմն*	*զոմանս*
Սեռ.	*ուրուք*	*ուրումն*	*ոմանց*
Տր.	*ումեք*	*ումեմն*	*ոմանց*
Բաց.	*յումեքէ*	*յումեմնէ*	*յոմանց*
Գործ.	—	*ոմամբ*	*ոմամբք*

34.

Ակն ունիմ, ակն կալայ, ակն կա՛լ *սպասել*
Երանեալ *երանելի*
Աւետարանիլ *աւետարան քարոզուել*
Շարժուն *շարժուող.* եղէգն շարժուն ի հողմոյ *քամուց շարժուող եղէգն*
Հանդերձ փափկութեան *փափուկ հանդերձ*
Ահա՛ւանիկ *ահա՛*
Որ *որոնք որ*
Բռնադատել *բռնութեամբ նեղել, առնել*
Բուռն, բռան, բռունք *ուժեղ, կըտրիճ*
Մանկտի *մանուկներ*
Կարդալ *կանչել*
Կաքաւել *պար գալ*
Կոծիլ *լաց ու կոծ անել*
Զօրութիւն *հրաշք*
Եղեալ էին *եղած լինէին*
Վաղու եւս *վաղուց*
Արդեօք *իրօք, իսկապէս*
Խորգ *քուրձ (մազեղէն կտոր)*
Ապաշխարեալ էր *ապաշխարած կը լինէր*
Ապաքէն *անշուշտ, հարկաւ*
Կային *կը լինէին, կը մնային*
Հաճոյ *հաճելի*
Տամ *կրաւոր. Անց. կատ.* տուայ, տուար, տուաւ *տրուեցաւ*
Վաստակիմ *աշխատել, յոգնել*
Հանգուցանեմ, հանգուցի, հանգո՛ *հանգստացնել*
Փոքրոգի *թեթև*

Հոլովել՝ *ես, դու, ինքն, իւր*

Եզակի

Ուղ.	*ես*	*դու*	*ինքն*	—
Հայց.	*զիս*	*զքեզ*	*զինքն*	—
Սեռ.	*իմ*	*քո*	*ինքեան*	*իւր*
Տր.	*ինձ*	*քեզ*	*ինքեան*	*իւր*
Բաց.	*յինէն*	*ի քէն*	*յինքենէ*	*յիւրմէ*
Գործ.	*ինև*	*քև*	*ինքեամբ*	*իւրեաւ, իւրև*

Յոգնակի

Ուղ.	*մեք*	*դուք*	*ինքեանք*	*իւրեանք*
Հայց.	*զմեզ*	*զձեզ*	*զինքեանս*	*զիւրեանս*
Սեռ.	*մեր*	*ձեր*	*ինքեանց*	*իւրեանց*
Տր.	*մեզ*	*ձեզ*	*ինքեանց*	*իւրեանց*
Բաց.	*ի մէնջ*	*ի ձէնջ*	*յինքեանց*	*յիւրեանց*
Գործ.	*մեօք*	*ձեօք*	*ինքեամբք*	*իւրեամբք*

35.

Բենեզ *ագնիւ ու բարակ կտաւ*
Ծիրանի *ծիրանի գոյնով կտոր*
Անկեալ դնէր *ընկած էր*
Լեզում, լեզի, լե՛զ *լիզել*
Եղեւ մեռանել աղքատին եւ տանել
  հրեշտակաց զնա *աղքատը մեռաւ*
  և հրեշտակները տարան նրան
Հեռաստան *հեռու (տեղ)*
Թանամ, թացի, թա՛ց, թացից, թաց–
  ցես, թացցէ *թրջել, թացացնել*
Ծագ *ծայր*
Պապակիլ *սաստիկ ծարաւել*
Տապ *տաքութիւն*
Անդէն *այնտեղ, հենց այնտեղ*
Ի վերայ այսր ամենայնի *բացի այս*
  ամենը
Վիհ *անդունդ, խորք, փոս*
Այդր *այդտեղ*
Ընդ մեզ եւ ընդ ձեզ *մեր և ձեր*
  միջև
Այսի *այդտեղից*
Առձակել *ուղարկել*
Են իմ եղբարք հինգ *ես հինգ եղ-*
  բայր ունիմ

ԴԵՐԱՆՈՒԱՆԱԿԱՆ ՄԱԿԲԱՅՆԵՐ.

Յո՞, —	*այսր,*	*այդր,*	*անդր,*	*ուրեք*
ո՞ւր, —	*աստ,*	*այդր,*	*անդ,*	*ուրեք*
ուստի՞, —	*աստի,*	*այտի,*	*անտի,*	*ուստեք*

1) Այս մակբայները մենակ գործածուած ժամանակ նշանակում են՝ ո՞ւր, այստեղ, այդտեղ, այնտեղ, մի որևէ տեղ. ո՞րտեղից, այստեղից — այդ տեղից, այնտեղից, մի որևէ տեղից։ Յո՞, այսր, անդր *գործ են ածում, երբ գործողութիւնը ուղղւում է* դէպի մի տեղ. *յո՞ երթաս, — ե՛կ այսր, գնաց անդր։* Ո՞ւր, աստ, անդ *գործ են ածում, երբ պէտք է մի* տեղում *լինելը ցոյց տալ. ո՞ւր էր նա, անդ էր նա։ Է՛ աստ այր մի։*

2) Դերանուանական մակբայները, բացի հարցականներից, ինչպէս ածականներ դրւում են հայցական, ներգոյական և բացառական հոլովների հետ. ցուցականները այդ ժամանակ նշանակում են՝ այս, այդ, այն. *իսկ ուրեք, ուստեք նշանակում են* մի որեւէ։ *Օրինակ՝ յո՞ գնաց նա, — նա գնաց ի քաղաք անդր. եկն ի քաղաք այսր։ — Ո՞ւր է նա, — նա է ի քաղաքի աստ, ի տան անդ, — Ուստի՞ էջ, — ի լեռնէ անտի։ Պապակիմ ի տապոյ աստի։ Խաբեցաւ ի մտաց անտի։*

36.

Որպէս *ինչպէս, երբ*
Նսակարան *գիրք, սուրբ գիրք*
Գերիչ *գերող*
Գերեվար *գերի տանող*
Զիա՞րդ *ինչպէս*
Կցիլ *կպչել*
Երանի որ *երանի նրան որ*

37.

Ջուարակ *տաւար, եզ*
Պարարակ *բտած մատղու*
Յուլանալ *զանգաղիլ, անհոգ լինել*
Վանառ *առուտուր*
Թշնամանել *նախատել, անարգել,*
  հայհոյել
Բազմական *բազմող, սեղանի նստող*
Հայիլ զբազմականօքն *բազմականներին մտիկ տալ*
Այսր *այստեղ*

ԵՂԻՇԷ

ԱՌԱՋԻՆ ՅԵՂԱՆԱԿ

1.

Մարտնչիմ, մարտնչայ, մարտի՛ր *կռուել*
Օրէնք *օրէնք, կրօն*
Սկիզբն առնել *սկսել*. սկիզբն արարեալ *սկսած*
Մերժել *հեռացնել, դուրս հանել*
Ի նախարարսն անկանէր *նախարարներին ընկաւ, անցաւ*
Գանձ *գանձ, հարկ*
Այր ու ձի *հեծելազօր, ձիաւոր զօրք*
Բովանդակ *ամբողջ, բոլոր*
Վասն որոյ *որի համար, ուստի, այդ պատճառով*
Բարձրագլուխ *գլուխը բարձր, ազատ, արձակ համարձակ*
Կամակարութիւն *ազատութիւն*
Երեւելի լինել *երևալ, պայծառանալ*
Սկիզբն, սկզբան, սկզբունք *սկիզբ*
Մթերել *դիզել, ամբարել*
Թափել ի բաց *դուրս թափել*
Պատկանդարան *կապարճ (նետերի աման)*
Դեղել *թունաւորել*
Եղջիւր ածել *եղջերահարել, գոռոզանալ, հպարտանալ*
Երեւեցուցանել *երևացնել, ցոյց տալ. համարել*
Ցանձն իւր *ինքն իր մէջ*
Տարաբերիլ *տարուբերուել, տատանուել*
Դառնութիւն թիւնից *դառն թոյներ*
Բացատրել *դուրս տալ, արձակել*
Բազմութիւն նետից *շատ նետեր*
Առ յոյժ յիմարութեանն *սաստիկ յիմարութիւնից*
Ասպատակ *ձիաւոր խմբով վրայ տալը՝ կողոպտելու նպատակով*
Հրձիգ առնել *կրակ տալ այրել*
Կուտել *հաւաքել, կուտակել*
Ահարեկ առնել *ահաբեկել, սարսափահար անել*
Սպարապետ *զօրքերի ընդհանուր հրամանատար, զօրավար*
Արգելուլ, արգելլի, արգե՛լ *արգելել*, արգել զնա ի բազում բարկութենէն *իջեցրեց նրա մեծ բարկութիւնը*
Դառնալ անդրէն *յետ դառնալ*

ՀԱՄԱՁԱՅՆՈՒԹԻՒՆ.

Բացայայտիչն ու բացայայտեալը, լինին հասարակ թէ յատուկ անուն, թուով և հոլովով համաձայն են դրւում:

Ուղ.	*Սասան պարսիկ*	*Արտաշէս արքայ*
Հայց.	*զՍասան պարսիկ*	*զԱրտաշէս արքայ*
Ս. Տր.	*Սասանայ պարսկի*	*Արտաշիսի արքայի*
Բաց.	*ի Սասանայ պարսկէ*	*յԱրտաշիսէ արքայէ*
Գործ.	*Սասանաւ պարսկաւ*	*Արտաշիսիւ արքայիւ*

Ուղ.	*Արշակ արքայ որդի Տիրանայ*
Հայց.	*զԱրշակ արքայ (զ)որդի Տիրանայ*
Ս. Տր.	*Արշակայ արքայի որդւոյ Տիրանայ*
Բաց.	*յԱրշակայ արքայէ որդւոյ Տիրանայ*
Գործ.	*Արշակաւ արքայիւ որդւով Տիրանայ*

2.

Յաւելում, յաւելի, յաւե՛լ *աւելացնել*
Այլ եւս խորհուրդ յաւելուլ *մի ուրիշ խորհուրդ էլ անել, մի ուրիշ բան էլ մտածել*
Իբր *ինչպէս*
Ոք *մէկը, մի մարդ*
Դրդուեցուցանել *խախտել, տեղից շարժել*
Ուխտ քրիստոնէից *քրիստոնէական ուխտ. քրիստոնեաներ*
Էր որ *կար որ. որը, ոմանք.* էր զոր *որին, ոմանց*
Վախճանել *մեռցնել*
Յափշտակութիւն առնել *յափշտակել*
Արար *շինած բան, ստացուածք*
Վայրասիլ *տեղից կտրուել. տեղահան լինել, ցրուել*
Անլուծանելի *անքակտելի, անխզելի*
Ջեռնում, ջեռայ, ջեռեալ (ջեռուցեալ) *տաքանալ, բորբոքուել*
Առ այրել *այրելու համար*
Ուխտ եկեղեցւոյ *եկեղեցու ուխտ, եկեղեցականներ*
Թանձրամած *սաստիկ թանձր*
Նշոյլ *շողք, ճառագայթ*
Օրհասական *վերջի օրը հասած, մահամերձ*
Ընդ վախճանել շնչոյն *վերջին շունչը փչելիս*
Հզօրագոյնս *աւելի ուժով, աւելի սաստիկ*
Տեղի տալ *յետ քաշուել*
Այսպիսի իմն *այսպէս, այս կերպով*
Ընդ անձինս իւրեանց *իրենք իրենց հետ*
Մարտ դնել *կռուել*
Ի դէպ ելանել *յարմար գալ*
Իսկ *իսկապէս*
Առ քաղցի *քաղցից, քաղցի պատճառով*
Շրջիլ *շրջել, ման գալ, շրջուել, շուռ գալ*
Կալ *կանգնել, մնալ*
Կոծիլ *կոծալ, ծեծկուել*
Մրցիլ *կռուել, կռիւ տալ*
Քաղել *հանել*. քաղել զոգի *հոգին հանել*
Անապական *անարատ, մաքուր, անմահ*

Յապականութիւն հանել *ապականութեան մէջ ձգել, մեռցնել*
Ապականելի *ուերուող, փչացող, մահկանացու*
Գեcաfարc առնել *լեշի նման քարշ տալ*
Զագիr *զզուելի, գարշելի*
Մեռելոsի *մեռած, սատկած բան, սատակ*
Ընկենուլ ի բաց *դէն ձգել*
Խոrհուrդ անբաrcsութեան *ամբաբիշտ խորհուրդ*
Ելf կաrասածի *ելք ու վերջ*

Ա Ռ Ն Ա Խ Դ Ի Ր.

1. Հայցական հոլովի հետ նշանակում է դէպի *մէկը, մէկի* մօs' *Զը դառնալ անդրէն առ Հերովդէս: Ժողովեցան առ նա ժողովուրդք բազումք:*

2. Տրական հոլովի հետ նշանակում է՝

ա) Մէկի կամ մի բանի մօsին, կcsին' *Անաւասիկ տապար առ արմին ծառոց դնի: Նստաւ առ ծովեզերն: Առ նմա էին:*

բ) Մի բանի պաsճառով' *Առ քաղցի իւրում շրջեցի և կերիցէ զկէս անձին իւրոյ: Եւ առ յոյժ յիմարութեանն յարձակեցաւ ի վերայ աշխարհին յունաց: Ո՞ ի ձէնջ առ հոգալ իւրում՝ յաւելուլ կարիցէ ի հասակ իւր կանգուն մի:*

3. Գործիականի հետ նշանակում է մէկի կամ մի բանի մօsերը՝ մօsովը՝ *Ամենայն ժողովուրդն կայր առ ծովեզերբն: Սամարացի ոմն ճանապարհորդեալ՝ եկն ընդ նոյն առ նովաւ:*

3.

Ոչինչ կաrօsին *բնաւ ամենևին կարօտ չեն*
Մեծութիւն *հարստութիւն*
Բայց եթէ *միայն թէ*
Դաrձուցանել ի մի օrէնս *մի կրօնի դարձնել*
Ազն, ազին, ազինf *ցեղ*
Բան *խօսք, բան, գործ*
Զօr, զօrու, զօrf, զօrաց *զօրք*
Գումաrել *հաւաքել*
Անցուցանել *անց կացնել*
Ըստ պահ դուռն ի ներfս *Պահ դռնից ներս*
Անդէն *այնտեղ, հենց այնտեղ*
Բնակութիւն առնել *բնակուել*
Խոrհուrդf կամաց *միտք ու կամք*
Դեն *հաւատք, կրօն*
Ելանել ընդ *դուրս գալ, յարձակուել (մի բանի, մէկի) վրայ*

Բան *կարծիք:* էին ի նմին բանի *նոյն կարծիքի էին*
Պնդապեսպան *սուրհանդակ*
Պաsճէն *օրինակ (մի գրուածքի)*
Աrի *պարսիկ.* անաrի *ոչ-պարսիկ*
Մեf մեզէն *մենք ինքներս*
Դիf, դից, դիօf *աստուած, աստուածներ*
Աcխաs առնել *նեղութիւն տալ.* առանց ինչ աcխաs առնելոյ *առանց որևէ նեղութիւն տալու*
Զմsաւ ածել *մտածել, մտաբերել*
Անսպառ *անվերջ*
Ի մsի դնել *մտքում դնել*
Անվrէպ *անսխալ, ստոյգ, հաստատ*
Անխափան *անարգել, անպատճառ*
Առաջի fան զիս *ինձնից առաջ*
Յանդիման լինել *ներկայանալ*

ԲԱՑԻ ԺԱՄԱՆԱԿՆԵՐԻ ՆՇԱՆԱԿՈՒԹԻՒՆԸ.

Սահմ. ներկայ և անցեալ անկատար ժամանակները, բացի իրենց գըլխաւոր նշանակութիւնից (գնամ=գնում եմ. գնայի=գնում էի), ունին նաև երկրորդական նշանակութիւններ՝ գնամ=գնում եմ, գնամ, կը գնամ. գնայի=գնում էի,—գնայի, կը գնայի: Բայց եթէ ի մի օրէնս դաrձուցանես *(=դարձնես) զամենայն ազգս: Յորժամ* աrզելուս *և* փակես *(=կարգելես և կը փակես) զամենեսեան ի հեռաւոր օտարութեան,* կաsաrին *(կը կատարուի) խորհուրդք կամաց քոց...* sիrես *(=կը սիրես) զու և երկրին Քուշանաց: Դուք իբրև զհրովարտակս զայս* sեսանէf... *(տեսնէք): Պարտ էր քեզ արկանել զարծաթդ իմ ի սեղանաւորս, և եկեալ ես տոկոսեօք* պահանջէի *(=կը պահանջէի) զիմն:*

4.

Եrկդիմի *երկերեսանի, խարդախ*
Յիւrաfանչիւr աcխաrհաց *ամէն մէկն իր աշխարհից*
Լrջմsութիւն *զուարթութիւն, ուրախութիւն, լրջութիւն*
Խնդութիւն *ուրախութիւն*
Սպաս *ծառայութիւն.* սպաս զինուորութեան *զինուորական ծառայութիւն*
Անեrկբայ *առանց կասկածի*
Վաստակ *աշխատանք, գործ, ծառայութիւն*
Կազմութիւն *պատրաստութիւն*
Բաrբաrոս *օտարազգի, ոչ-պարսիկ, անարի*
Սrsի մsօf *սրտանց, յօժար սրտով*
Ի վեrին եrեսս *երեսանց*
Կամf մsաց *կամք ու միտք, դիտաւորութիւն*
Պաrգեւել *պարգև տալ, պարգևատրել.*
Եrկեամ *երկու տարի*
Ազդել *(մէկին մի բան) անել. փաստել*
Մաrզիկ *կռուող զինուոր*
Յիւrաfանչիւr sեղիս *ամեն մէկն իր տեղը*

Ամ յամէ տարէցտարի
Սովորութիւն կարգել սովորութիւն դարձնել
Մինչ ի... մինչեւ յ... մինչև
Ի նեղ արկանել նեղը ձգել
Աւետաւոր աւետիս տուող
Ատրուշան կրակարան, սեղան որի վրայ վառում էին պաշտած կրակը
Գիսաւոր երկայն մազերով
Նոխազ արու այծ, քօշ
Թանձրացուցանել թանձրացնել, շատացնել, առատացնել
Պաշտօն պաշտօն, պաշտամունք
Պաշտօն պղծութեան իւրոյ իր պիղծ պաշտամունքը
Մեծարել մեծացնել, պատուել

Անձականի փոխանակ գոյական՝ պաշտօն պղծութեան, հանդերձ փափկութեան, յիշատակ սրբութեան, խորհուրդ ամբարշտութեան, դառնութիւն թունից, բազմութիւն նետից։

5.

Բարձրանալ ի միտս բարձրամտել, մեծամտել
Ընդվզիլ գլուխը ցցել, գոռոզանալ, խրոխտալ, ապստամբել
Ապարթանել գոռոզանալ, ամբարհաւաճիլ, ժպրհիլ
Իր, իրք բան, իր, գործ, դէպք, իրողութիւն
Ըստ կարծեացն կարծիքով, ինչպէս կարծում էին
Կարգ կարգ, դասակարգ
Իմն մի, ինչ որ
Ցասնում, ցասեայ, ցասի՛ր, ցասուցեալ բարկանալ
Ցասնուլ ընդ անունն անուան վրայ բարկանալ
Օր ըստ օրէ օրէցօր
Դանդաչել տարուբերուել, ցնցել
Մանկագոյն պատանի
Ընդդէմ բանս դնել ընդդիմաբանել, հակառակ խօսք ասել
Անդրէն կրկին, նորից
Վայր տեղ, ցայդ վայր մինչև այդտեղ
Տալ ընթեռնուլ կարդալ տալ
Յառաջ մատուցանել առաջ տանել
Կարդացումն կարդալը
Յայտնութիւնն առ բազումս շատերին յայտնուելը, երեւալը
Ընդ աջմէ աջ կողմից, աջ կողմը
Հրաշակերտ հրաշագործ, հրաշալի,
Յարութիւն առնել յարութիւն առնել, տալ
Բոլորեքեան ամենքը, բոլորը
Խոցիլ վիրաւորուել
Վեր ի վերոյ վեր վեր, բարձր բարձր
Հաւասարիմ հաւատալի․ հաւասարմագոյն եւս աւելի հաւատալի
Իւրն, իւրքն իւրայինները
Անդէն այնտեղ, տեղն ու տեղը
Դեռ եւս քիչ էր մնում որ, քիչ մնաց որ
Այրեցեալ լինել այրուել
Հեղուլ, հեղի, հեղ թափել

Տուաւ տրուեցաւ․ տուաւ ի չարչարանս մատնուեց չարչարանքի
Ի բաց հանել խլել, հանել
Տէրութիւն նախարարական իշխանութիւն, տանուտէրութիւն

ԵՐԿՐՈՐԴ ՅԵՂԱՆԱԿ

1.

Երազագէտ երազներով զբաղուած
Անգիւտ անգտանելի
Ուղարկիլ ուղարկուել, ճանապարհ դրուել
Ի մահուան իւրում իր մահուան ժամանակ, մեռնելիս
Առաւելուլ մեծանալ, ճոխանալ
Վայելուչ յարմար
Առ մարմնաւորս, առ հոգեւորս, առ մի մարդ, առ բոլոր աշխարհս մարմնաւորների վերաբերմամբ, հոգեւորների վերաբերմամբ, մի մարդու վերաբերմամբ, բոլոր աշխարհի վերաբերմամբ
Անցք իրաց անցք ու դէպքեր
Անցանել ընդ... (մէկի) գլխով անցնել
Ելք իրաց անցք ու գործք
Կարծ կարծիք․ ի կարծ կարծիքով
Ընդոստնում, ընդոստեայ, ընդոստուցեալ տեղից վեր թռչել
Լուր համբաւ, լուր, ի լուր համբաւի վրայ, լսելով
Զարթնում, զարթեայ, զարթուցեալ զարթնել
Անդէն ի տեղւոջն նոյն տեղում
Ինքնին ինքը, եւ ինքնին ես ինքս
Իբրեւ զհողմ սաստիկ զի բախիցէ զծով մեծ, այնպէս... ինչպէս որ սաստիկ քամին ալեկոծում է մեծ ծովը, այնպէս...
Հանդէս առնել հանդիսաւոր քննութիւն անել
Անդանել քննել, հետազօտել, կշռադատել
Քաղդէութիւն քաղդէական ուսմունք, աստղագիտութիւն

Համանիշ բառերից երկրորդը սովորաբար դրւում է սեռական հոլովով՝ խորհուրդք կամաց, կամք մտաց, անցք իրաց, ելք իրաց, ելք կատարածի։

2.

Ի կողմանց կողմանց զանազան կողմերից
Անձախական անհանդչելի
Մեքենայ որոգայթ, ծածուկ չարութիւն
Յայտ յայտնի, յայտ յանդիման դէմ

յանդիման, *աչքի առջև յայտնապէս*

Ցուցանել զպաշտօնն *պաշտամունքը կատարել*

Զանգիտել *վախենալ*

Կամակար *ազատ, արձակ համարձակ*

Նշան *հրաշք*

Արուեստ *հրաշք, ճարտար գործ*

Խորամանկութիւն խորհրդոյն *խորամանկ խորհուրդը, միտքը*

Մինչչեւ ուրուք ի նա փչեալ *դեռ ոչ ոք նրա վրայ չփչած*

Միտք իւրոյ չարութեան *իւր չար միտքը*

Իմանալ *իմանալ, իմացուել*: Յայտնի իմացաւ երկիւղածացն *յայտնապէս իմացուեց երկիւղածներից, երկիւղածները յայտնի կերպով իմացան, երկիւղածներին յայտնի եղաւ*

Երկիւղած. երկիւղած Աստուծոյ *աստուածավախ*

Խոցոտել *չարաչար վիրաւորել շատ տեղից կամ շատ անգամ*

Շանթել *կծել, շնթել*

Գալարիլ *ոլորուել, փաթաթուել*

Պարզիլ *ձգուել, մեկնուել*

Գելուլ *ոլորուել, պրկուել, տանջուել, ճզմուել*

Տապալիլ *գլորուել, թաւալուել*

Համազունդ *միասին խմբուած*

Յառաջ կոչել *առաջ կանչել, առաջ քաշել*

Կրսեր *կրտսեր, փոքր՝ տարիքով կամ պատուով և իշխանութեամբ*

Աւագ *մեծ՝ տարիքով կամ իշխանութեամբ*

Անարի *վախկոտ, թուլասիրտ*

Յետս տանել *յետ տանել*

Մինչեւ *մինչև անգամ*

Քակել *քանդել, բաժանել*

3.

Առնել ընդ... *(մէկի) գլխին (մի բան) անել, բերել*

Պատրել *խաբել*

Սնոտի *դատարկ*

Ոգի *մարդ*

Հրապուրել *գրաւել խաբելով*

Յանձին ունիմ, յանձին կալայ *յանձն առնել*

Նա՛ առաւել եւս *և աւելի ևս*

Զանցուցանեմ, զանցուցի, զանցո՛ *վեր անց կացնել, բարձրացնել, գերազանցել տալ*

Ի պատճառս *պատճառով, համար*, ի պատճառս սիրոյ *սիրոյ պատրուակով, սիրով*

Մարթեմ, մարթացի *կարողանալ*

Ընդդէմ *դէմը, դիմաց*, ընդդէմն *դիմացինը*, ընդդէմքն *դիմացինները*

Յոլովագոյն *աւելի շատ*

Օր քան զօր *օր օրի վրայ*

Յորդիլ *յորդանալ, աճել*

Տարածանիլ *տարածուել*

Ընդ ամենայն կողմանս *բոլոր կողմերում*

Ընդ որ, *որով*

Հաշիլ եւ մաշիլ *հալ ու մաշ լինել*

Գայ յերկրպագութիւն *երկրպագելու գալ*. եկեսցեն յերկրպագութիւն *գան երկրպագեն*

Սպաս ունել, սպաս կալայ *ծառայել*

Քարոզ *մունետիկ*

Քարոզ կարդալ *մունետիկի բարձր ձայնով հրապարակելը՝ մի որևէ հրաման, կարգադրութիւն*

Կարաւան *թագաւորի հետ գնացած բանակը՝ արքունիքը, պաշտօնեաներ, մոգեր և ուրիշներ միասին*

Սաստիւ *խիստ, խստիւ*

Պատուէր դնել *պատուիրել*

Ստիպաւ *շտապով*

Պատուէր հրամանի *պատուէր ու հրաման*

Պատուէր արկանել *պատուէր տալ*

4.

Երկոտասաներորդ *տասներկուերորդ*

Հանդուրժել *դիմանալ, կարողանալ մի բան տանել*

Խոյս տալ *փախչել, խուսափել*

Թագուս *թաք կենալը*

ապրիլ *ազատուել*

Ասպատակ արձակել *ձիաւոր զօրք ուղարկել կողոպտելու համար*

Առ եւ ապուռ *առ և աւար, աւար ու կողոպուտ, թալան*

Ընդունայն *դատարկ, զուր*

Կարծիք մոլորութեան *սխալ կարծիք*

Քաղդեայ *քաղդէական ուսման վարդապետ, աստղագէտ*

Երեւելի *երևացող*

Ուսումն մոլորութեան *մոլոր (սխալ) ուսմունք*

Առաջակայ *գլխաւոր, առաջաւոր*

Խորհուրդ ի մէջ առնուլ *մէջերը խորհուրդ անել*

Ի ներքոյ *ներքում*

Հրաման առնել *հրամայել*

Ածականի փոխանակ գոյական՝ *խորամանկութիւն խորհրդոյն-միտք իւրոյ չարութեան, կարծիք մոլորութեան, ուսումն մոլորութեան:*

5.

Դառագիղ *վանդակ, արգելան (գազանների)*

Շուրջանակի *շուրջը, չորս կողմը*

Ձեռն արկանել ի... *ձեռք տալ, ձեռք ձգել մէկին*

Վատթարել *թուլացնել, տկարացնել*

Հեղգանալ *ծուլանալ*

Վատութիւն *վախկոտութիւն, թուլութիւն*

Արութիւն քաջութեան *արութիւն ու քաջութիւն*
Գոչումն աղաղակի *գոռում գոչում*
Յանդիմանութիւն *երեսին խփելը, մեղադրանք*
Թողացուցանել *թողնել*
Կամք հրամանաց *կամք ու հրաման*
Իշխանութիւն *թոյլտւութիւն, հրաման*
Մատուցանել ի... *մտնել*
Յառաջեաւ *առջեը, առաջին*
Դատել *պատժել, չարչարել*
Արգելան *արգելարան, բանտ*
Թողութիւն առնել *ներել*
Վնաս *մեղք, յանցանք*
Արկանել զկապելովքն *կապեալների վրայ ձգել*
Ընթրիս գործել *ընթրիք պատրաստել*
Աւուրց սովորութիւն *ամենօրեայ սովորութիւն*
Կոչել *կանչել (հացի)*

Դահ *աթոռ (իշխանական)*
Բազմական *բազմոց, սեղանի նստոց*
Հաւանել *հաւանութիւն տալ, յօժարել*
Օրէն է *օրէնք է, վայել է, սովորութիւն է*, զոր ոչ էր օրէն ուտել քրիստոնէից *որ քրիստոնեաները սովորութիւն չունէին ուտելու*
Կարի *շատ, սաստիկ*
Տաճար *ուրախութեան սեղան, սեղանատուն*
Խրախութիւն *ուրախութիւն*
Սրահ *սիւնազարդ ծածկ ստորին յարկի առաջ, պատշգամբ*
Ձեռս յետս կապել *ձեռքերը ետեւ կապել*
Խոնջան *վարտիքի կամ անդրավարտիքի կապ*
Ընդ գրով արկանել *գրի առնել*
Իսկ *նոյն իսկ, անգամ*
Ընդ քարշ վարել *քարշ տալով տանել*

Համանիշ բառեր՝ *պատուէր հրամանի, արութիւն քաջութեան, գոչումն աղաղակի, կամք հրամանաց, մարտ պատերազմի, վախճան մահու։*

6.

Գունդս գունդս *շատ, զանազան գնդեր*
Երկիր հեռաստան *հեռաւոր երկիր*
Ամուր *ամրոց, ամուր տեղ*
Թոշակ *ապրուստի միջոց, ռոճիկ, վարձ*
Տառապեցուցանել *նեղել, չարչարել*

Ձմերոց *ձմերելու, ձմեռն անցնելու տեղ*
Դժնեայ *սաստիկ վատ, դժնդակ*
Վատթար *վատ, անպիտան*
Առ սէրն *սիրոյ համար, սիրուն*
Առաջոյ *առաջուց, առջեւում*
Պատրաստեալ կայ *պատրաստուած է*

Եւս քան զեւս *աւելի ու աւելի*
Աշկարայ *յայտնի կերպով*
Ունել *պահել*
Հեշտ *զուրեկան, ախորժ*
Մահու չափ *մինչեւ մահ*
Ճգնել *նեղութիւն քաշել, չարչարուել*
Ներքին մարդ *հոգի*. ըստ ներքին մարդոյն *հոգւով, հոգեպէս*
Տեսիլ *տեսք*

Ողորմ *ողորմելի*
Չարաւուր *վատ, ժանտ, անշուք*
Ազատութիւն *ազնուականութիւն*
Չարաչար կալ *չարչարուել*
Մարդախոշոշ *մարդասպան*
Բռնաւոր *բռնակալ*
Որ եւ ըստ հեթանոսաց օրէնս անցանէր *որ հեթանոսական օրէնքից էլ անցնում էր։*

7.

Այլեւս չարութիւն *մի ուրիշ չարութիւն էլ*
Խորամանկել *խորամանկութեամբ անել, նիւթել*
Ի գործ առաքել *գործի ուղարկել*
Աշխարհագիր առնել *մարդկանց և նրանց կայքը ցուցակագրել*
Ի ներքոյ *ներսից*
Ցուցանիլ *ցոյց տրուել, երեւալ*
Արկանել ի ծառայութիւն *ծառայութեան, հարկի տակ գնել*
Միայնակեաց *մենակ ապրող կրօնաւոր*
Վանորայք *վանքեր*
Նախարարեան *նախարարներ*
Բանսարկութիւն *բան խառնելը, բսութիւն*
Արկանել ընդ միմեանս *իրար հետ ձգել, կռւեցնել*
Խռովութիւն առնել *խռովութիւն, գժտութիւն ձգել*
Քակտել *քանդել*
Վատնել *ցրիւ տալ, փչացնել*
Դիմել յօրէնս *օրէնքին (կրօնին) դիմել, դառնալ*
Ե՛ւս չարագոյն *աւելի եւս վատ*

Հազարապետ *ներքին գործերի ընդհանուր վերակացու և բարձրագոյն դատաւոր ու կառավարիչ*
Ամբաստանութիւն *գանգատ, մեղադրանք*
Յարուցանել, յարուցի, յարո՛ *բարձրացնել, հանել*
Միւս եւս մոգպետ *մի ուրիշ մոգպետ եւս*
Աղաւաղել *խանգարել*
Չեւ *դեռ չ*... Չեւ էր ուրուք ձեռն արկեալ յայտնի յեկեղեցին *դեռ ոչ ոք յայտնի կերպով եկեղեցուն ձեռք չէր տուել*
Երէց, երիցունք, երիցանց *քահանայ*
Շէն *շէն տեղ, գիւղ*
Նա բնաւ իսկ ո՞վ կարէ *բայց իսկապէս ո՞վ կարող է*
Սակ *հողից կամ շէնքից առնուած տուրք ըստ գնահատութեան*
Բաժ *ապրանքից առնուած մաս՝ փոխադրութեան ժամանակ՝ ճանապարհներում, կիրճերում, քաղաք մտնելիս*
Հաս *հողի բերքից առնուած մաս, հասոյթ (բահրա)*

Մայրի *անտառ, մէրի*
Հինաբար *աւազակաբար*

Զանձրացուցանել *զզուեցնել, յոգնեցնել*
Զախողակի *ձախ և ծուռ*

8.

Ընդ առաւօտն *առաւօտեան*
Ընդ երեւումն *երեւալիս, երեւելուն պէս*
Ծունր կրկնել *ծունր դնել*
Հովանալ *սառել, մրսել*
Խորշակ *սաստիկ տաք ու չոր քամի*
Սարսիլ *սարսափել*
Յօգնութիւն գալ *օգնութեան գալ*
Ունկն դնել *ականջ դնել*
Հաւ *պապ*
Վարիլ *վարուել, կեանք վարել*
Հրաման բանի *հրաման ու խօսք*
Ի նմանէ մեծապարգեւք ելանէին *նրա մօտից մեծ պարգեւներ ստացած էին դուրս գալիս*
Հայր, հօր, ի հօրէ, հարք, առ հարքն *հօր ժամանակ, հօր օրով*
Պատճառք վնասուն *պատճառ*
Անվաստակ *չաշխատող, ծոյլ*
Յոյժ գեղջ է մտաց իմոց *ինձ համար մեծ ցաւ է*
Դուդ *դու*
Այլ ընդ այլոյ *շփոթած, սխալուելով*
Արուեստ ճարտարութեանց *ճարտար արուեստի գործ*
Պատիր *խաբէական, սուտ*
Վեհ *մեծ, բարձր, երկնային, վերին*
Գտանիմ, գտայ, գտի՛ր *գտնուել, գոյանալ, առաջ գալ, ստացուել*
Որք վիճակեալք են ի բնակութիւն *որոնց վիճակուել է բնակուել*

Դուռն արքունի *արքունի պալատ, արքունիք*
Մեծ շաբաթ *աւագ շաբաթ օրը*
Տառապանք *նեղութիւն, չարչարանք*
Հրապարակ *ատեան*
Օրէնք էին *սովորութիւն էր, կարգ էր*
Յառաջ ժամանակաւ *առաջ, առաջուայ ժամանակները*
Յղել *ուղարկել*
Ողջոյն *ողջութիւն*
Երիցս *երեք անգամ*
Հանդէս *զօրահանդէս*
Գովութիւն մատուցանել *գովասանք տալ, գովել*
Առն առն քաջութիւն *ամէն մի տղամարդի քաջութիւն*
Չարադեւ *չար դեւ*
Յուզել *շարժել, խառնել*
Ձմեռայնի *ձմեռ.* բուք ձմեռայնոյ *ձմեռուայ բուք*
Դուզնաքեայ *չնչին, թեթեւ*
Վեր ի վերոյ *երեսանց թեթեւ*
Անդստին յանդնդոց *նոյնիսկ անդունդներից*
Լայնութիւն դաշտացն վայելչութեան *լայն, արձակ ու գեղեցիկ դաշտերը*
Կենդանածնել *կենդանի կերպով ծնել*
Գոյացեալք *արարածներ*
Վաղիւ *վաղը*

Դրդուեցուցանել *շարժել, խախտել*
Որո՞վ օրինակաւ *ի՞նչ կերպ*
Հարուածք տանջանաց *հարուած ու տանջանքներ*
Մի մի, միոյ միոյ, միում միում, ի միոջէ միոջէ *ամէն մէկից*
Դոյն *այդ*
Անդէն *տեղն ու տեղը, իսկոյն*
Փլուզանել *փլցնել*
Առ չհանդուրժել *չհամբերելուց*
Բազմամբեր *մէջը շատ բան մթերած*
Խորհումն նենգութեան *նենգ մտածութիւն*
Երեքկնել, չորեքկնել *երեք չորս անգամ կրկնել*

Անխաբ *չխաբող, պինդ, անառիկ*
Ցանկացեալդ էք *ցանկացել էք դուք*
Տամ գտանել *գտնել կը տամ.* ոչ տամ գտանել *չեմ թողնիլ, որ գտնէք*
Տամ անցուցանել *անց կացնել կը տամ*
Տամ խաղացուցանել *քշել կը տամ*
Վկայարան *մատուռ*
Ընդդէմ դառնալ *հակառակուել, ընդդիմանալ.* ընդդէմ դարձեալ գտցի *ընդդիմացած լինի*
Առ մնացորդս *մնացորդների գլխին*
Վանք *օթեան, իջեան*
Զառածանիմ, զառածայ *յետ քաշուել, շուռ գալ*

ԵՐՐՈՐԴ ՅԵՂԱՆԱԿ

1.

Ժուժալ *համբերել, դիմանալ,* առ չժուժալ սրտիցն բարկութեան *բարկացած սրտերի չհամբերելուց, սրտերի բարկութիւնից չհամբերելով*
Որոշիլ *բաժանուել, զատուել, ջոկուել*
Փութապէս *շտապով*
Դոյժ *բօթ, վատ համբաւ, կոծ, ճիչ, բողոք,* գոյժ ի բերան առեալ *կոծելով*
Օձիք *հագուստի վերի ծայրը (եախա)*
Յարտասուս հարկանիլ *սաստիկ արտասուել*

Ծածկութիւն խորհրդոցն *ծածուկ խորհուրդները*
Յիւրաքանչիւր իշխանութիւնս *ամէն մէկն իրենց իշխանութիւնները, վիճակները*
Քորեպիսկոպոս *գաւառի եպիսկոպոս*
Դրդել *գրգռել, շարժել*
Շինական *գեղական*
Մենակեաց *մենակ ապրող կրօնաւոր, ճգնաւոր*
Խրատ դնել *խրատել*
Պնդել *սրտապնդել*
Յառաջին բան խորհրդոյն այս հաստատեցաւ *խորհրդի առաջին խօսք ու վճիռն այս եղաւ*

Ի մերձաւոր իւր *իր մերձաւորի վրայ*
Անցանել ըստ ուխտ *ուխտից դուրս գալ, ուխտը չպահել*

2.

Բոլորիլ *չորս կողմից ժողովուել*
Զետեղիլ *տեղաւորուել*
Միաշաբաթի *կիրակի*
Փորձ առնուլ *փորձել*
Առաջարկութիւն *մտադրութիւն, ձեռնարկութիւն,* զփորձ առնուլ կամէր զառաջարկութեան գործոյն *կամենում էր փորձել ձեռնարկած գործը*
Միաբանութեամբ *հետ, միասին*
Ուխտ *եկեղեցականներ*
Ի տեղւոջ անդ *այն տեղում*
Դիպիլ *հանդիպել, դէմ դուրս գալ*
Տեղեկացոյն *լաւ տեղեակ*
Կալ մնալ *սպասել*
Առ սակաւ մի *մի քիչ, քիչ ժամանակ*
Համբերեմ, համբերի, համբե՛ր *համբերել*
Թողացուցանել *թոյլ տալ, ներել*
Վիրգ *փայտ, գաւազան*
Կառափն *գլուխ, գանկ*
Փախստական արկանել *փախցնել, ձգել,* փախստական յիւրաքանչիւր վանս արկանէին *փախցրին, ամեն մէկին իր օթեւանը ձգեցին*
Անդադար լինել *շարունակել անընդհատ*
Կանոն *կարգ,* տէրունական կանոն *կիրակի օրուայ պաշտամունքի կարգ, ժամասացութիւն*
Տագնապ խռովութեան *իրարանցում ու խռովութիւն*

Ակն առնուլ *ակնածել, քաշուել*
Սաղաւարտել *սաղաւարտ դնել*
Առնակին *տղամարդ, տղամարդի սիրտ ունեցող կին*

2.

Անդ էր տեսանել *այնտեղ պէտք էր տեսնել, այնտեղ տեսնելու էր*
Աղէտ *փորձանք, չարիք, դժբախտութիւն*
Աղէտ տարակուսի *աղէտ ու տարակուսանք*
Գետարտասուր *առատ արտասուք,* գետարտասուր արձակել *առատ արտասուք թափել*
Աղբերակն *աղբիւրի ակ*
Հոսել *հոսեցնել*
Իբր այն թէ *կարծես թէ*
Խիզախել *համարձակ առաջ ընկնել*
Ի զէնս ընթանալ *զէնքի դիմել*
Զմահ քա՛ն զկեանս ընտրել *մահը գերադասել կեանքից*
Առ Աստուած կարդալ *Աստուած կանչել*
Ըղձանալ *ցանկանալ*
Շտապ տագնապի *շփոթ ու տագնապ*
Ապրեցուցանել *ազատել*
Յոր եկեալ էր *որի համար եկել էր*
Ի բաց թողացուցանել *բաց թողնել*
Առնուլ զհաստատութիւն *հաստատուել*
Պատկառիլ *քաշուել, ակնածել*
Յետին *վերջին,* յետին չար *ամենից մեծ չար*
Դիմակաց լինել *դէմ կանգնել, դիմադրել*

Հրոս *անկանոն զօրք*
Ստուարացուցանել *մեծացնել, շատացնել*
Թիկունք օգնականութեան *օգնութիւն*
Աղէ՛ *հապա՛, դէ՛*
Հրովարտակ տալ *հրովարտակ, թուղթ ուղարկել*
Եղծանել, եղծի, ե՛ղծ *մերժել*
Բռնութիւն *ոյժ*
Ի բաց քանդիլ *գաղթելով աւերուել*
Ձեան *փոսս*
Կարասի *փող, հարստութիւն. կահ կարասիք, ապրանք*
Ողոքական *փափուկ, անոյշ*
Սրտաթափ առնել *սիրտը կոտրել, վախեցնել*

4.

Դուժկան *եւ լուր, բօթ. գոյժ, ճիչ աղաղակ.* զուժկան աղմկի *աղմուկ ու աղաղակ*
Ձեռնարկել յեկեղեցին *եկեղեցուն ձեռք տալ*
Խոտորիլ *շեղուել, մի կողմ ծռուել*
Քաջ գիտես *լաւ գիտես*
Առնել ընդ նոսա *նրանց հետ վարուել*
Հարկանել զգետնի *գետնին խփել*
Առժամայն *իսկոյն*
Ի նախանձ բարկութեան բրդիլ *նախանձախնդրութեամբ բարկանալ*
Երիկամունք *պլոճիկներ*
Առ ոչինչ համարիլ *բանի տեղ չդնել, արհամարհել*

3.

Ռոճիկ *օրական պարէն, ուտելիք*
Յերկարել *երկարացնել*
Նուագ *երգ, եղանակ*
Կաքաւ *պար.* կաքաւք լկտութեան *լկտի պարեր*
Խթել *մտցնել, խոթել.* կաշառ խթել *ձեռքը կաշառ դնել. կաշառք տալ, կաշառել*
Յինքն արկանել *իր կողմը քաշել, ձգել*
Բաշխել *բաժանել*
Պատրուճակ *մորթելու կենդանի*
Կնքաւոր *կնքուած, մկրտուած*
Յազածոյ *զոհի (միս)*
Փշտիպան *թիկնապահ զինուոր*
Անցուցանել *հանգցնել*
Հաւատաւոր կին *կոյս, մայրապետ*

4.

Առ ոտն հարկանել *ոտի տակ տալ*
Կոյս *կողմ*
Ձերբակալ առնել *բռնել*
Զղջանալ *զղջալ*
Քակումն *քանդում*
Անկանիլ յոտս *ոտներն ընկնել*
Խաղապատիլ *փաթաթուել լալով ու աղաչելով*
Փոյթ առնել *հոգ տանել, ջանալ*
Յաւարի առնուլ *կողոպտել*
Ոչ ոք քան զոք նուազեալ յարութենէ *ոչ մէկը միւսից պակաս չէր արութեամբ*
Ընկեցեալ կայր *ընկած էր*
Մեծարանք *պատիւ*
Հանդերձ առ ի զարդս մեծարանաց

զարդի ու պատուի հագուստներ
Նա՛ նոյն իսկ, մանաւանդ թէ
Ստացող ունեցող, տէր (մի բանի)
Անսուտ հաստատ
Եւ եթ միայն
Ըստ գործս գործերի համեմատ
Տապալել կործանել
Անմատոյց անմատչելի
Կիզուլ այրել
Պաշտօնարկ պաշտող. պաշտամունք
Կահ կահ-կարասիք
Կազմած սարք ու կարգ, կահ-կարասիք

5.

Հաստատութիւն ամրութիւն. յենարան, նեցուկ: Արարին իւրեանց մեծապէս հաստատութիւն իրենց համար ամուր յենարան դրան
Զետեղիլ տեղաւորուել. կանգ առնել, նստած մնալ, դադարել, հանդստանալ
Գուժկան վատ համբաւ բերող, բօթաբեր
Յետս կալ յետ կանգնել
Կայան կենալու տեղ
Գլխովին ինքը, նոյն իսկ. Ինքնին գլխովին նոյն իսկ
Շուրջ զ... (գործ. հոլովի հետ) շուրջը. Շուրջ զնովաւ նրա շուրջը
Ժամանել միջոց ունենալ, կարողանալ
Ձեռն տալ օգնել
Միջոց աշխարհին աշխարհի մէջը, Այրարատ աշխարհը
Եզր եզերք. ծայր
Զհետ մոլորիլ մի բանի ետեւից մոլորուել. մոլորութեամբ հետեւել
Չու առնել չուել
Ստիպով շտապով. մեծաւ ստիպով խիստ շտապով
Երգս ի բերան առնուլ երգել
Փառաւորութիւն մատուցանել փառք տալ
Յանձանձել հոգալ, հսկել
Կաց եւ մնաց ետ մնացած, յետամնաց (մաս)
Զօրական զօրք
Առաջապահք բանակի առաջի մասը պահող զօրագունդ
Վերջապահք բանակի վերջի մասը պահող զօրագունդ
Կողմապահք բանակի կողքերը պահող զօրագունդ
Ազդ լինել իմաց տրուել
Նահատակութիւն քաջ կռուելը, քաջագործութիւն
Յանդիման լինել միմեանց միմեանց դէմ գալ, իրար պատահել
Օգնական գտանել զգիշեր մի մի գիշերից օգտուել
Փախստեայ անկանել փախչել ընկնել
Տագնապաւ շտապով
Մերժիլ փախչել, հեռանալ
Ձմերայնի ձմեռ. ժամանակ ձմերայնւոյ ձմեռ. ձմեռուայ ժամանակ
Հարկանել փչացնել
Զմիով տեղեաւ մի տեղում
Դարմանել կերակրել

Գարնայնի գարուն, ժամանակ գարնայնոյ գարուն, գարնան ժամանակ
Բռնանալ ի վերայ զօրանալ ուրիշների վրայ
Արտասուս իջուցանել արտասուք թափել
Բոկ բոբիկ
Հետի ոտով
Փափկասուն փափուկ սնուած, մեծացած

ՉՈՐՐՈՐԴ ՅԵՂԱՆԱԿ

Յառաջագոյն առաջուց
Յղել մարդ ուղարկել
Որպէս քանի որ, որովհետեւ
Զատիլ բաժանուել, ջոկուել
Առաւելաբանութիւն աւելախօսութիւն, դրախօսութիւն
Ընդ միտ մտանել աչքը մտնել, հաճոյանալ, դուր գալ
Պարովել պախարակել
Արտաքին դիմօք երեսանց, դրսից
Առաջի դնել առաջարկել
Հայեցուցանել ի կարծիս սնոտիս զուր յոյսեր տալ
Տէրութիւն իշխանութիւն
Անկ է վայել է
Երթալ զկնի կամաց նորա նրա կամքը կատարել
Տալ վերագրել
Իւրովի ինքը, անձամբ
Ձեռն արկանել ձեռք առնել, ձեռք տալ, ձեռնարկել, սկսել
Խորագիտութիւն խելացիութիւն
Խորհրդական խելացի, խոհեմ, մտածող
Սողիլ սողալ, ներս սողալ, սողոսկել
Խրամ հատանել խրամատել, ցանկապատը քանդել, պատռել
Անուանեալ անուանով միայն, սուտ, կեղծ
Գայթակղութիւն գայթակղուածներ
Արար գունդ զօրաց բազմաց մեծ զօրագունդ կազմեց
Յականէ յանուանէ մի առ մի
Աշակերտել աշակերտ դարձնել
Երկցեղ երկու ցեղի բաժանուած, երկպառակուած
Ոչ ես յառաջ խաղալ չթողեց առաջ շարժուել
Ըստ նմին օրինակի նոյնպէս, նոյն ձեւով
Յետս ունել յետ պահել
Այլ ընդ այլոյ յեղաշրջած, փոփոխած
Հանապազորդ շարունակ
Ուծացուցանել սառցնել
Յերկբայս առնել կասկածեցնել
Ամրականք ամրոցներ, ամրոցներում նստողներ
Ասպնջականութիւն հիւրընկալութիւն
Բանս դնել խօսք կապել, դաշինք կապել
Ել դուրս գալը, իջնել
Պահակ դուռ, որ զօրքով պահպանւում է

Ձորայ պահակ *Դերբենդի դուռը*
Ղօղիլ *պահուել, թաք կենալ*
Ահ արկանել *ահ տալ, վախեցնել*
Բաշխել *շնորհել, բաժանել*
Ի նորա բանի էին *նրա խօսքին էին լսում*
Յայտ առնել *յայտնել*
Յոյս առաջի դնէր նոցա *նրանց յոյս տուաւ, յուսադրեց*
Ընդ ամենայն բազմութիւնն *ընդ ամենը, բոլորը միասին*
Զօրագլխեան *զօրագլուխներ*
Հնարաւոր *հնարագէտ*
Պատրանք *խաբէութիւն*
Հայթայթանք *ճար, միջոց*
Խաբեբայ պատրանք հայթայթանաց *խաբեբայ միջոցներ*
Երկպառակել *երկուսի բաժնել*
Տալ ըմպել *խմեցնել, խմել տալ*

ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ ՅԵՂԱՆԱԿ.

1.

Աներկիւղ առնել *աներկիւղ դարձնել*
Անդստին ի սկզբանէ *հենց սկզբից*
Է տեսանել *կարելի է տեսնել*
Անարի *վախկոտ*
Վատասիրտ *վախկոտ թուլասիրտ*
Խողխողումն *մորթելը, սպանելը*
Կալ *մնալ*
Դերի ելանել ի նմանէ *մերժուել նրանից*
Վարկանիլ *համարել*
Ընդ Աստուծոյ գիւտից (*վարկանէին*) *Աստուծուն գտնել (էին համարում)*
Երկմտութիւն *կասկած, տարակոյս, անմիաբանութիւն*
Բռնանալ *տիրել ուժով*, բռնացեալ ունէր *բռնի իշխելով իր ձեռքին ունէր*
Բուն *բուն, բնիկ*
Համագունդ *միասին խմբուած*
Հանդէս համարու *հաշիւ, գումար*
Ընդ հեծեալ եւ ընդ հետեւակ *ձիաւոր և հետեւակ միասին*

2.

Է ուրեք *տեղ կայ, երբեմն*
Յաղթող գտեալ եմք եւ ոչ յաղթեալք *յաղթող ենք եղել և ոչ յաղթուած*
Միանգամայն *ամբողջապէս*
Անցաւոր *մահկանացու*
Վատանուն *անուանարկ*
Յառաջ մատչիլ *առաջ անցնել*
Յիւրաքանչիւր մարմինս *ամեն մէկս մեր մարմնի վրայ*
Սպի *լաւացած վէրքի տեղ*

Հրամանատու *հրաման տուող, հրամանատար*
Նիզակակից *կռուի ընկեր*
Բաղձալի *ցանկալի*
Ահագին *ահաւոր, ահռելի*
Թիկունս դարձուցանել *փախչել*
Իբր այն եթէ *իբր թէ, կարծես թէ, ասենք թէ*
Կամք նորա ամբարշտութեանն *նրա ամբարիշտ կամքը*
Անքակ *անբաժան*
Յանդորր հանել *ազատել*
Որպէս զի *այնպէս որ*
Ի տեղեաց տեղեաց *զանազան տեղերից*
Եղծանել, եղծի, ե՛ղծ *աւերել, ջնջել. մերժել*
Յածուցանել *ցածացնել, իջեցնել*
Նկուն լինել *նուաստանալ, յաղթուել*
Վէմ անշարժութեան *անշարժ քար*
Անշուշտ *ապահով, անսուտ*
Մեզ այս մեծապէս է *մեզ համար այս մեծ բան է*
Անկ է *վայել է, վիճակուած է*
Քաջ *լաւ.* կարի քաջ *խիստ շատ*
Մահ դառնութեան *դառն մահ*
Սարսչիմ, սարսեայ *խրտնել, փախչել*
Աշխարել *ողբալ*
Ի բաց բառնալ *վերացնել, հեռացնել*
Թախծիլ *վշտանալ, տխրել*
Լրջանալ *զգաստանալ, խելքը գլուխը գալ*
Նշանակ *նշան*
Վաղ *վաղուց*
Աղքատութիւն *կարօտութիւն, կարիք*
Որոյ ոչինչ զոյր զօրականին *որ զօրականը որ բան չունէր*

Ածականի փոխանակ գոյական՝ *արուեստ ճարտարութեանց, խորհուրդ նենգութեան, կամք նորա անբարշտութեան, վէմ անշարժութեան, մահ դառնութեան.— լայնութիւն դաշտացն վայելչութեան, ծածկութիւն խորհրդոցն։*

ՎՑԵՐՈՐԴ ՅԵՂԱՆԱԿ.

Աւագանի *աւագներ, մեծամեծներ*
Միաբան *համաձայն*
Համհարզ *աջակից*
Աստի եւ անտի *այս ու այն կողմից*
Յանձն իւր առնոյր *ինքը առաւ, վերցրեց*
Ճակատ *ճակատ, բանակի երեսն՝ ուղղուած թշնամիների դէմ*
Յորդորել *ոտտացնել, շատացնել.* յորդորելով ընդ ամենայն երեսս դաշտին *տարածելով, սփռելով ամբողջ դաշտի երեսին*

Յիրեարս յարձակէին *իրար վրայ յարձակուեցին*
Ամբոխ աղաղակի *աղմուկ ու աղաղակ*
Շփոթիլ *խառնուիլ, իրար անցնել*
Ճայթումն *տրաքոց·* ճայթմունս գործել *ճայթել, տրաքտրաքել*
Քարանձաւ *քարայր*
Ի փայլիւն *փայլքի վրայ, փայլքից*
Պատենազէն *զրահով զինուած, զրահաւոր*
Իբրեւ *ինչ որ, կարծես*
Նշոյլք ճառագայթից հատանէին *շողքեր էին ցայտում*
Բազմախուռն *շատ խռնուած, իրար խառնուած*
Յերկնուստ *երկնքից*
Հրաձգութիւն *կրակ թափելը կրակ ու կայծակ*
Կոփել *խփել, ծեծել·* կոփիւն *իրար խփուելու ձայն*
Առ ի յանդուգն յարձակմանէն *յանդուգն յարձակումով*
Բախել *խփել, զարկել*
Թանձրամիտ *հաստագլուխ դժուար հասկացող*
Յիմարիլ *յիմարանալ, ապշիլ*
Լքանիմ, լքայ, լքի՛ր *լքուել, վհատուել*
Նահատակ *քաջ կռուող*
Խումբ առնել *խումբ կազմել, խմբուել*
Զտեղեաւն *նոյն տեղում*
Ջեռալ *եռալ*
Ձի ի վերայ առեալ *ձի նստած*
Բախիլ ընդ միմեանս *իրար ընդհարուել*
Դիաթաւալ խաղալ, *գետին փռուած թպրտալ*
Ընտիր ընտիր *ամենից ընտիր·* զընտիր ընտիր քաջ նահատակաց *ընտիր քաջ կռուողներին*
Բեկանել, բեկի, բե՛կ *կոտրել, ջարդել*

Արկանել զգազանօքն *գազանների կողմը ձգել*
Շրջան առնուլ *պտոյտ տանել, պըտըտուել*
Մեծամուր *խիստ ամուր, պինդ*
Քաջ քաջ *անվնաս, չյաղթուած*
Դէտ ակն ի վեր համբառնալ *աչքը վեր բարձրացնել*
Աղաղակ բառնալ *աղաղակել, ձայն գցել*
Շուրջ զիւրեաւ *իր շուրջը, չորս կողմը*
Զտեղի առնուլ *տեղ բռնել*
Պարտութիւն *յաղթուելը*
Քարակոյտ *քարի կուտակ*
Դերբուկ *քարքարոտ տեղ*
Մնալ *սպասել*
Գալարափող *ոլորուն փող*
Ստիպել. *շտապեցնել*
Յառաջամարտիկ *առջեւից կռուող*
Ի մէջ փակել *շրջապատել*
Կորովի *զօրաւոր մարմնով և սրտով*
Նախճիր *կոտորած*
Տարաժամիլ *օրն անցնել*
Երեկ *երեկոյ,* մօտ առ երեկս *երեկոյեան դէմ*
Կարճատիլ *կարճուել, դադարել*
Օրհաս *վերջին օր, վերջ*
Մօտ առ մօտ *մօտ, մօտ*
Փայտահար *փայտ կտրող, կտրած փայտ*
Մայրաւոր *անտառ*
Կալ ի վերայ *հասու լինել, հասկանալ, որոշել*
Երանելի *երանի տալու արժանի (մեռած մարդ)*
Խուճապ *շփոթ, իրարանցում.* խուճապ տագնապի *խուճապ և տագնապ*
Անդադար լինել *շարունակուել*
Գործ դառնութեան *դառն, դաժան գործ*

Յորդահոսանք *յորդ հոսանք*
Բազմակոյտ *մեծ կուտակ*
Մնչիւն *մռնչոց*
Վատ *վախկոտ*
Սրտաթափումն *սիրտը կոտրուելը, վախենալը*
Պարտիլ *յաղթուել*
Ի պարտութիւն մատնիլ *յաղթուել*
Յենում, յեցայ, յեցի՛ր, յեցայց, յեցցիս, յեցցի *յենուել*
Կատարիլ *վախճանուել*
Ինն եւ տասն *տասնինը*
Հրաշակերտ *սքանչելի կազմուածքով*
Երկերիւր *երկու հարիւր*

Ութուտասն *տասնութ*
Դպրութիւն *գրութիւն, գիրք·* դըպրութիւն կենաց *կեանքի մատեան*
Միահամուռ *բոլորը միասին*
Թող զ... *բացի, չհաշուած*
Չորք *չորս*
Անհնարին *սաստիկ, խիստ, մեծ*
Բեկանիլ *(սիրտը) կոտրուել, թուլանալ, լքուել*
Անկանիլ *թուլանալ· պակասել*
Ոչ հանդարտէր կալ ի վերայ խորհրդոց մտացն *սիրտը չէր հանգստանում, որ մտածի և որոշում անի*

Համանիշ բառեր՝ *հրաման բանի, հարուածք տանջանաց, վիշտք տառապանաց, տագնապ խռովութեան, նեղութիւնք չարչարանաց, նշոյլք ճառագայթից, զօրութիւն ուժոյ, աղէտ տարակուսի, շտապ տագնապի, աղմուկ աղաղակի, ամբոխ աղաղակի, հնչումն ձայնից, օրհասք մահու, խուճապ տագնապի, վաստակ ծառայութեան, պատճառք վնասու, պակասութիւն աղքատութեան։*

ԵՕԹՆԵՐՈՐԴ ՅԵՂԱՆԱԿ

Օր մեծ *նշանաւոր օր, տօն օր*
Առաջին *առաջուայ*
Կարգ օրինաց արքունի *պալատական, արքունիքի կարգ·* ըստ առաջին կարգի օրինացն արքունի *պալատի առաջուայ կարգով, սովորութեամբ*
Արկանել զհանդերձն *հագուստը հագնել*
Պատիւ վարսի *պատուավորքը, վարսակալ*
Խոյր *գլխանոց պատուաւոր, թագ*

Կռանակուռ *կռանով (մուրճով) ծեծելով շինած*
Ձոյլ ոսկի *ամբողջապէս ոսկի, ոսկուց ձուլած (թափած)*
Կամար *գօտի, քամար*
Ընդելուզանել *իրարու հագցնել· մէջը շարել, յեռել*
Ակն պատուական *թանկագին քար։* Ընդելուզեալ մարգարտով եւ ակամբք պատուականօք *մարգարտով և թանկագին ակներով զարդարուած*

Ածել ընդ մէջ իւր *(կամար, գօտի) մէջքին կապել*

Գինդ *ականջի օղ*

Գումարտակ *մանեակ, վզի շար*

Սամոյրք *սամոյր, մուշտակ*

Թէկն, թիկունք, զթիկամբն *թիկունքին*

Օրէնք պատուոյն *պատուի սարքը խալաթներ, (թագաւորի պարգեւած շքեղ հանդերձները, որ տրւում էին մէկին պատուելու համար), պատուազգեստներ, շքազգեստներ*

Կամօք *ինքնակամ, իրենց կամքով*

Անձամբ տալ զանձինս ի փորձութիւն *իրենք իրենց փորձութեան մատնել*

Բազմամբոխ *բազմաթիւ, շատուոր*

Այպանել *պարսաւել, ծաղրել*

Անանց *անանցանելի, անմահ*

Ընդ մօտոյ *մօտ օրերս, շուտով*

Դահլիճ *դահլիճ, մեծ սենեակ*

Հրապարակ *ատեան, ժողովարան*

Պատիւ *ընծայ, պարգև, պատուազգեստ*

Յուշ առնել *յիշեցնել*

Քսութիւն *բանսարկութիւն, մատնութիւն*

Յիքն տանիլ *իրեն ձեռքը ձգել*

Իբրեւ քրտիքար յարքունիս *իբրև արքունի աշխատաւոր, արքունիքի համար բարի գործ կատարող*

Վճիռ հատանիլ *վճիռ տրուել*

Մերկել *մերկացնել, հանել*

Մասակ *էգ*

Զնդան *բանտ·* տալ ի զնդան *բանտ դնել*

Այլ եւս ակնկալութիւն էր գալ ի վերայ *սպասում էին, թէ դեռ էլի կը գան իրենց գլխին*

Ընդերկարանալ *երկար տեւել*

Հասուցումն *վարձ, վճար*

Հնարս առնել *հնարք գտնել*

Վրիպիլ *զրկուել*

Աւանիկ *ահա՛ (այնտեղ)*

Առհաւատչեայ *հաւաստիք, գրաւական*

Շրջեցան զինեւ *պտտուեցին իմ շուրջը, շրջապատեցին ինձ*

Ցասումն *բարկութիւն*

Սատակումն *սպանելը, սպանութիւն*

Յառաջագոյն *առաջ*

Ուրոյն *ջոկ, առանձին*

Զաղել *ծաղրել, խայտառակել*

Տեսիլ առնել *տեսնելու, մտիկ տալու բան (թամաշա) դարձնել, խաղք ու խայտառակ անել*

Պարտեր *պարտք*

Տուժիլ *տուգանք քաշել, տուգանք վճարել*

Ընդ իւր եւ ընդ ընտանեացն *իր և իր ընտանիքի փոխանակ*

Որպէս զի *ինչպէս որ*

Տոյժ *տուգանք,* երթալ ի տուժի *իբրև տուգանք առնուել*

Վատթարանալ *խաղք լինել*

Դժնդակ *սաստիկ վատ*

Սորել *գլորուել, հոսել, սահել, թափել*

Ռունգն, ռնգունք *քիթ*

Յետ կոյս *դէպի յետ*

Կորանալ *ծռուել*

Կռուկ, կռկունք *կռունկ, կռունկներ*

Փախստական լինել *փախչել*

Ձեռնասուն *ձեռքի տակ սնուած, մեծացած*

Հեղձամղձուկ *խեղդուած*

Ոտնհար լինել *ոտնահարել, ոտով խփել*

Այն *նա*

Նոյն *նա,* ի նմին *նրա մէջ, այնտեղ*

Ոչ մատեաւ յիշատակ նորա *նա չյիշատակուեց*

Ո Ւ Թ Ե Ր Ո Ր Դ Յ Ե Ղ Ա Ն Ա Կ.

1.

Խոստովանող *Քրիստոսին Աստուած խոստովանելու (ճանաչելու) համար չարչարուող· նահատակ*

Ասորեստանեայ *ասորեստանցի*

Գան *ծեծ*

Պնդիլ *յամառիլ, պինդ մնալ.* պնդեցան ի նոյն միտս *նոյն մաքի վրայ հաստատ մնացին*

Ռունչ *քիթ*

Մշակութիւն *երկրագործութիւն· ծառայութիւն*

Առ ի ծնողաց ինձ Խորէն *ծնողներից ինձ Խորէն անուն է տրուել, ծնողներս իմ անունը Խորէն են դրել*

Ըստ շնորհատուր կարգիս *մեր շնորհատուր կարգով*

Առ այս ես պատասխանի *սրան, այս բանին պատասխանեց*

Ըստ արժան *ըստ արժանւոյն*

Ըստ նմին եւ *նմանապէս և, այնպէս էլ*

Սպաս տանել *ծառայել*

Տէր, տեարց կամ տերանց *տէրերի*

Ստամբակ *յանդուգն, ապստամբ*

Բարիոք *լաւ*

Դրուահ *յանցաւոր*

Դիպահ *բանտ քիչ ժամանակի համար·* ի դիպահոջ արքունի լինել *թագաւորից բանտ դրուել*

Զատեալ *ջոկ, առանձին*

Հուպ *մօտ·* հուպ երթալ *մօտ երթալ*

Իշխել *համարձակուել*

Անյանց *ոչ յանցաւոր, անմեղ*

Պարծիլ *պարծենալ*

Ուստի *ուրից*

Փոխանակ զի *որովհետև*

Զախողակի *ներհակ կերպով, ներհակաբար*

Յետս ընդդէմ *հակառակ*

Յանցանել, յանցեալ, յանցուցեալ *յանցանք գործել*

Նոյն օրինակ *նոյն կերպով*

Սպասաւորել *ծառայել*

Յայտ լինել *յայտնուել, յայտնի լինել*

Ոչ է հնար ձեզ ապրել *անկարելի է, որ դուք ազատուէք*

Յայժմ *մինչև այժմ*

Ընդ վայր *զուր, դատարկ·* ընդ վայր հաչել *զուր հաջել, վայրահաջել*

Թշնամանս դնել *նախատել, անարգել*

Զի՞նչ, է՞ր, ի՞մ, յի՞մ *ինչի՛ մէջ, ինչո՞վ*

Մի՞ *չլինի՞ թէ*

Զփորձ առնուլ զմեր *փորձել մեզ*

Հանդէս առնել *ցոյց տալ, հանդէս բերել· քննել տեսնել*

Ամաչեցեալ գտանիլ *ամօթով մնալ*

Վէրս դնել *վէրքեր հասցնել*

Սրտմտիլ *զայրանալ, բարկանալ*

Բազմաց կարծիք եղեն *շատերը կարծեցին*

Առ ոչինչ համարիլ *ոչինչ համարել*

Դլալ *դադարել, սպասել, կանգ առնել*

Արդիւնք *գործ,* գործովք զարդիւնս կատարել *գործով կատարել*

Զայրագնիլ *սաստիկ զայրանալ*

Գան հարկանել *ծեծ տալ* զմահու
 զան հարկանել *ծեծով մեռցնել*
Մօտ կտրել *մոտիկից կտրել*
Բրել *փորել*
Պաղատանս մատուցանել *պաղատել*
Անախտաւորութիւն *առողջություն*
Անցք չարչարանաց *ցավ ու չարչարանք*
Տգեղ առնել *տգեղացնել*
Գեղեցկագոյն առնել *ավելի գեղեցկացնել*
Եւ այլ *էլի, դարձյալ*
Յամել *ժամանակ անցնել*
Ի վեր հանել *հայտնել*
Յայդ վայր *մինչև այդտեղ, այդչափ*
Ի վերայ դորին պատուհասի *այդ պատժից հետո*
Ուր կամ իւրեանց է *ուր կամենում են*
Ընկալեալ լինել *ընդունվել*
Հանգչիլ *հանգստանալ*
Ի գեղջի կալ *ցավել, մտատանջության մեջ լինել*
Թեւակոխել *ջանալ, աշխատել*
Ըստ իւրաքանչիւր կարի մարդկանն *մարդկանց իւրաքանչյուրի կարողության համեմատ*
Արքանեկութիւն *ծառայություն, գործակցություն*
Ջերմ *տաք*· ի ջերմոջ աշխարհին *այն տաք աշխարհում*
Հարկանիլ ի խորշակէ *խորշակահար լինել*
Աւանդեալ լինել *պահվել, ամփոփվել*
Վկայ *նահատակ*
Յերկարիլ *դիմանալ· շարունակել*
Պատժաւոր *պատժված*
Թախանձանք *սաստիկ խնդրելը, աղաչելը*

Ածել ի հաւանութիւն *յոժարեցնել, համաձայնեցնել*
Վասն զի *որովհետև*
Հաւանեցեալք յաստուածային առաքինութիւնն *աստվածային առաքինության հետևողներ*
Ազատ *ազնվական*
Փարիլ *փարվել, սիրով փաթաթվել (մեկին)*
Կերպարանիլ *կերպարանք առնել, գծագրվել*
Հրաժարիլ *աշխարհքից բաժանվել, մեռնել*
Յուսով յարութեամբ *փոխանակ* յուսով յարութեան
Բերկրիլ *ուրախանալ*
Ըստ մարմնոյ կարօտութեան *մարմնավոր կարիքի համար*
Զատ *հեռու*
Ի կարգ արկանել *կարգով պատմել, շարադրել*
Վարք *կենցաղավարություն*
Տքնութիւն *անքնություն, հսկում*
Բերել զնմանութիւն *նմանվել*
Ցածութիւն *խոնարհություն*
Զոր օրինակ *ինչպես որ*
Կարասի *փող, հարստություն*
Զնոյն օրինակ *նույնպես*
Ճշմարտութեամբ *իրոք, իսկապես*
Անյագական *անհագ, անկուշտ, անդադար*
Հանապազորդել ի պաշտաման *շարունակ պաշտոն մատուցանել, ժամ ասել*
Անհաս *անհասանում, անվերջ*
Ընդոստուցիչ *վեր թռցնող· դրդող*
Դարովիլ *պախարակվել*
Շուայտութիւն *անառակ կերուխում, ցոփություն*
Խրատտու *խրատ տվող*

Ի լուր համբաւոյ նորա *նրա համբավը լսելով*
Ի տեսիլ մերձաւորութեան նորա *նրան մոտիկից տեսնելով*
Ըստ մարմնոյ *մարմնով*

Խցիկ, խցկան, խցկունք *փոքր խուց առանձին սենյակ*
Ահ սրբութեան նորա արկեալ էր զհեռաւորօք եւ զմերձաւորօք *նրա սրբության ահը պատել էր հեռավորներին ու մերձավորներին*

Չ·

Ընդ ամենայն աշխարհ *ամբողջ աշխարհում*
Համօրէն *բոլոր, ամեն*
Յականէ յանուանէ *անունով, մեկ մեկ*
Երկնաւոր նախանձ *նախանձախնդրություն, հոգևոր եռանդ*
Նախանձ բերել *նախանձել, նախանձով վառվել*
Ընդհատ *տարբեր, պակաս*
Վշտամբեր *նեղության համբերող, չարքաշ*
Անդստին *հենց սկզբից*
Անդրագոյն եւս քան զնոսա *նրանցից էլ դենը, նրանցից էլ ավելի*
Կալ առ... *մնալ, սպասել (մի բանի)*
Հասարակաց *ընդհանուր*· մի հանդերձ էր հասարակաց *ամենքն էլ միատեսակ էին հագնում*
Նաժիշտ *աղախին*
Գետնախշտիք լինել *գետնին պառկել*
Անկողնարկ լինել *անկողին ձգել*
Փսիրայ *փսիաթ, խսիր*
Սնարք *գլխավերև, գլխատակ*
Համեմ *համեղ ուտելիք, համադամ*
Խոհամոք *խոնարհաբար*
Անուշարար *անուշեղեն պատրաստող*
Որոշեալ *ջոկ, առանձին*

Ի պէտս սպասու *ծառայելու համար*
Դաստառակ *սրբիչ*
Օշնան *սապոն*
Սուրբ *մաքուր*
Սկտեղ *մատուցարան*
Բաժակակալ *ափսե, որի վրա բաժակն են դնում*
Նուիրակ *մի բանի ուղարկված մարդ, դեսպան, սպասավոր, ծառայող*
Տաճար *ուրախության սեղան· սեղանատուն*
Բնակասնունդ *իր տանը սնուցող*
Դայեակ *դաստիարակ, ծծմայր*
Սրահակ *վարագույր, վարագույրով կտրած փոքրիկ սրահ*
Սրսկապան *վարագույրով կտրած ներսի սենյակ*
Սենեակ առագաստաց *առագաստի սենյակ, վարագույրով կտրած սենյակ նորահարսների*
Բարձրագահ *բարձր գահ, աթոռ, բազմոց*
Սպաս *անոթ, պարագայք*
Երախանք *հացկերույթ, կոչունք*
Ապարանք *պալատ*
Տապալիլ *գլորվել, կործանվել*
Ազազիլ *ցամաքել*
Բուրաստան *պարտեզ, ծաղկանոց·*

բուրաստանէք ծաղկոցաց *բուրաստաններ ու ծաղկանոցներ*
Տաշտ *խաղողի որթի ճիւղ*. տաշտախիլ լինել *տաշտահան լինել, ճիւղերը պոկել*
Որթ *խաղողի տունկ*
Առան յարքունիս *արքունիք գրաւուեցին*
Գրգիլ *փափուկ մեծնալ, փայփայուել*
Բաստեռն *փափուկ բազմոց, անկողին*
Գահաւորակ *թախտ*
Ուղիղ *ուղեղ*
Զուարակ *հորթ, եզ*
Ամին *փափուկ միս*
Խոտաբուտ *խոտակեր*
Ներկանիմ, ներկայ, ներկի՛ր *ներկուել*
Արեւակէզ *արեւից այրուած*
Գետնաբեկ լինել *գետնին պառկած ջարդուել*
Մշտնջենաւոր *մշտական*
Ամոլ *լծակից*
Հաւան *համաձայն*
Վրիպիլ *սխալուել*
Կոփել *բռունցքով խփել. ծեծել, ջարդել*
Վերստին *նորից, կրկին*
Կցորդ *մասնակից, ընկեր*
Բանտարգելիք *բանտարկեալներ*
Ծիպուռն *ճպուռ, ճռեկ*
Կերակրանք *կերակուր*
Բերել զնմանութիւն *նմանուել*
Անձկալի *ցանկալի, փափագելի*
Յիշատակել *յիշեցնել, յիշել*
Գեղ *գեղեցկութիւն*
Բարակ որսական *որսի շուն*
Խնում, խցի, խի՛ց, խցից, խցցես, խցցէ. *կրաւոր*, խցայ, խցար, խցաւ *խցել, խցուել, փակուել*
Բնագիր *յիշատակարան, արձանագրութիւն*
Տօնք տարեկանաց *տարեկան տօներ*
Ճաշակաստեղ *ճաշելու տեղ*
Կասիլ *յետ կենալ, յետ մնալ, պակասիլ*
Ոչ եւս սովորեցին *այլ եւս սովորութիւն չդարձրին, յետ սովորեցին*
Ե՞րբ լինիցի մեզ տեսանել *ե՞րբ պիտի տեսնենք*
Իղձ *բաղձանք, փափագ, աղօթք*, իղձ աղօթից *իղձ ու աղօթքներ*
Հասարակ *միասին, հաւասարապէս*
Քաղաքամայր *մայրաքաղաք, Վերին Երուսաղէմ, արքայութիւն*

ԲԱՌԱՑՈՒՑԱԿ*

ԱՅԲԲԵՆԱԿԱՆ ԿԱՐԳՈՎ

Ա.

Ագանիլ *հագնել*
Ագանիլ *իջեւանել, վեր գալ (մէկի տանը), կենալ*
Ագարակ *արտ, հանդ*
Ագուցանել *հագցնել*
Ազազիլ *ցամաքել, չորանալ*
Ազատ *ազնուական*
Ազատութիւն *ազնուականութիւն*
Ազդ առնել *իմաց տալ*
Ազդ լինել *իմաց տրուել*
Ազդել *(մէկին մի բան) անել, վնասել, պէտք գալ*
Ազն, ազին, ազինք *ցեղ*
Ախտ *ցաւ, հիւանդութիւն*
Ածել, ածի, ած *բերել*. Ապտակ ածել *ապտակ տալ*. Ածել ընդ մէջ *(գօտի, կամար) մէջքին կապել*:
Ածել ի հաւանութիւն *յօժարեցնել, համաձայնեցնել*
Ական *փոս, ծակ*. Ական հատանել *փոս բանալ, պատը կտրել, ծակել*
Ակն *աչք*, ակն առնուլ *ակնածել, քաշուել*. Ակն ունիլ *սպասել, ակնկալել*
Ակն *քար*. Ակն պատուական *թանկագին քար*
Ակնյանդիման *աչքի առաջ*
Ահ արկանել *ահ տալ, վախեցնել*. Ահ արքութեան նորա արկեալ էր զհեռաւորօք եւ զմերձաւորօք *նրա արքութեան ահը պատել էր հեռաւորներին և մերձաւորներին*
Ահաբեկ առնել *ահաբեկել, սարսափահար անել*
Ահագին *ահաւոր, ահռելի*
Ահա՛ւադիկ *ահա՛ (այդտեղ)*
Ահա՛ւանիկ *ահա՛ (այնտեղ)*
Ահաւասիկ *ահա՛ (այստեղ)*
Աղաղակ բառնալ *աղաղակել, աղաղակ բարձրացնել*
Աղանդ *կրօն, թիւր հաւատ*
Աղաւաղել *խանգարել, փչացնել*
Աղբերակն *աղբիւրի ակ*
Աղէ՛ *հա՛պա, դէ՛*

*) *Այս ցուցակի մէջ չեն գրուած բառերի նոյն նշանակութիւնները. ինչպէս օրինակ՝* ագարակ, ազատ, ազդել *բառերի դիմաց չեն կրկնուած նոյն բառերը. հասկանալի է, որ այդ բառերը ոչ միայն բացատրուած նշանակութիւններն ունին, այլ նշանակում են նաև՝ ագարակ, ազատ, ազդել:*

Աղէտ *փորձանք, դժբախտութիւն, չարիք։* Հմմտ. Աղէտ տարակուսի *աղէտ ու տարակուսանք*
Աղքատութիւն *կարոտութիւն, կարիք։* Հմմտ. պակասութիւն աղքատութեան
Ամ *տարի։* Ամ յամէ *տարեցտարի*
Ամբառնալ, ամբարձի, ամբա՛րձ *բարձրացնել*
Ամբաստանութիւն *գանգատ, մեղադրանք*
Ամբարիշտ *անօրէն, անիրաւ, չար* կամք նորա ամբարշտութեան *նրա ամբարիշտ կամքը*
Ամբոխ *բազմութիւն։* Հմմտ. Ամբոխ աղաղակի *աղմուկ ու աղաղակ*
Ամենայն *ամեն, բոլոր, ամբողջ*
Ամենայն որ *ամեն մարդ որ, ամեն ով որ*
Ամենեքեան, ամենեքին *ամենքը, ամենքն էլ, բոլոր*
Ամէն *ճիշտ, ստոյգ*
Ամին *փափուկ միս*
Ամոլ *լծակից*
Ամուր *ամրոց, ամուր տեղ*
Ամրականք *ամրոցներ. ամրոցներում նստողներ*
Ամօթ: Յամօթ լինել *ամաչել, ամօթով մնալ*
Այդր *այդտեղ, այդ*
Այլ *այլ. բայց*
Այլ *ուրիշ։* Եւ այլ, — այլ եւս, — եւ այլ եւս *էլի, դարձեալ։* Այլ եւս չարութիւն *մի ուրիշ չարութիւն են* Եւ այլ եւս պարգեւք *ուրիշ պարգեւներ են։* Որ այլ եւս էին հարկք աշխարհին *աշխարհի միւս հարկերն են*
Այլ ընդ այլոյ *շփոթած, փոխս գցած, սխալուելով, յեղաշրջած, փոփոխած*
Այն *այն՝ նա*
Այպանել *պարսաւել, ծաղրել*
Այս, այսք, այսոց *ոգի, դև*
Այսահար *դիւահար*
Այսպիսի իմն *այսպէս, այս կերպով*
Այսր *(դէպի) այստեղ, այս*
Այր, առն, արք, արանց *տղամարդ մարդ*
Այր այրի այրիւ *քարայր*
Այրեցեալ լինել *այրուել*
Այրուձի *հեծելազօրք, ձիաւոր զօրք*
Այտի *(այդի) այդ տեղից, այդ*
Այց առնել *այցելել, նայել, խնամք տանել*
Անախտաւորութիւն *առողջութիւն*
Անանց *անանցանելի, անմահ*
Անապակ *անխառն, մաքուր գինի*
Անապական *անարատ, մաքուր, անմահ*
Անարի *վախկոտ, թուլամորթ*
Անարի *ոչ արի, ոչ պարսիկ*
Անբաւելի *անպարունակելի, անբովանդակելի, որն որ չի կարելի տանել, բովանդակել*
Անգիւտ *անգտանելի*
Անդ *այնտեղ, այն։* Ի տեղւոջ անդ *այն տեղում*
Անդադար լինել *անընդհատ շարունակել, շարունակուել*
Անդանել *քննել, հետազոտել, կշտադատել*
Անդէն *այնտեղ, հէնց այնտեղ, տեղն ու տեղը, իսկոյն* Անդէն ի տեղւոջն *նոյն տեղում։* Անդէն վաղվաղակի *տեղն ու տեղն, իսկոյն*
Անդորր *ընդարձակ, հանդիստ։* Յանդորրհ անել *ազատել*
Անդստին.— անդստին ի սկզբանէ *հէնց սկզբից:* Անդստին յանդնդոց *նոյնիսկ անդունդներից*
Անդր *(դէպի) այնտեղ, այն*

Անդրագոյն *դէնը, այն կողմը։* Անդրագոյն եւս քան զնոսա *նրանցից դէնը, նրանցից էլ աւելի*
Անդրէն *կրկին, նորից։* Դառնալ անդրէն *յետ դառնալ։* Անդրէն յուղարկիլ *յետ դարձուել*
Աներկբայ *առանց կասկածի*
Անթափ *(կտորի) խաւը չթափուած, նոր*
Անիծիչ *անիծող*
Անլուծանելի *անքակտելի, անխզելի*
Անխաբ *չխաբող, պինդ, անառիկ*
Անխափան *անարգել, անպատճառ*
Անծախական *անհանդչելի (կրակ)*
Անկ է *վայել է, վիճակուած է*
Անկանիլ *ընկնել։* Անկեալ դնէր *ընկած էր։* Անկեալ կայ *ընկած*
Անկանիլ առ ոտս կամ յոտս *ոտներն ընկնել։* Անկանիլ զպարանոցաւ *վզովն ընկնել։* Ի նախարարսն անկանէր *նախարարներին ընկաւ, հասաւ։* Անկաւ զօրութիւն ուժոյ իւրոյ *ոյժը պակասեց, ուժից ընկաւ*
Անկողնարկ լինել *անկողին ձգել*
Անհամիլ *անհամանալ*
Անհատ *անհատնում, անվերջ*
Անհնարին *սաստիկ, խիստ, մեծ* Անհնարին հարուած *սաստիկ, մեծ հարուած*
Անձն *անձն, կեանք, հոգի, մարմին, շունչ, ինքն։* Անձն իմ *ես,* անձն քո *դու,* անձն իւր *նա ինքը,* անձինք մեր *մենք,* անձինք ձեր *դուք,* Յանձինս ձեր *ձեր միջին* Որ բարձրացուցանէ զանձն *ով որ ինքն իրեն բարձրացնում է:* Անձամբ տալ զանձինս ի փորձութիւն *իրենք իրենց փորձութեան մատնել*
Անձկալի *ցանկալի, սիրելի*
Անձուկ *նեղ*
Անմատոյց *անմատչելի*
Անյագական *անյագ, անդադար*
Անյանց *ոչ յանցաւոր*
Անշէջ *չհանգչող*
Անշուշտ *ապահով, հաստատ, անսուտ*
Անուանեալ *անունով միայն, կեղծ, սուտ*
Անուշարար *անուշեղէն պատրաստող*
Անսալ *լսել, ականջ դնել*
Անսպառ *անվերջ*
Անվրէպ *անսխալ, ստոյգ, հաստատ*
Անտի *այն տեղից, այն։* Ի ջրոյ անտի *ջրիցը, այն ջրից*
Անցանել *անցնել, դուրս գալ, քանդուել, աւերուել, մեռնել։* Անցանել զպատուիրանաւ, ըստ ուխտ *պատուէրը, ուխտը չպահել, պատուիրանազանց, ուխտազանց լինել։*
Անցանել ընդ... *(մէկի) գլխովն անցնել, գլխին (մի բան) գալ, պատահել*
Անցաւոր *մահկանացու*
Անցուցանել *անց կացնել, հանգցնել (հրազը)։* Անցո՛ ըստ Պահ դուռն ի ներքս *Պահ դռնից ներս անց կացրու*
Անցք *դէպք, դիպուած, վիշտ,* Հմմտ. Անցք իրաց *անցք ու դէպքեր։* Անցք չարչարանաց *վիշտ ու չարչարանք*
Անքակ *անբաժան*
Անօրինիլ *անօրէնութիւն անել*
Աշակերտել *աշակերտ դարձնել*
Աշխատ առնել *նեղութիւն տալ* Առանց ինչ աշխատ առնելոյ *առանց որեւէ նեղութիւն տալու։*
Աշխատիլ *աշխատել, յոգնել*
Աշխարհագիր առնել *մարդահամար անել, մարդկանց ու նրանց կայքը ցուցակագրել*

Աշխարել *ողբալ*

Աշխարումն *ողբ, լաց ու կոծ*

Աշկարայ *յայտնի կերպով*

Աշտանակ *ճրագակալ, մոմակալ*

Ապականել *աւերել, փչացնել*

Ապականելի *աւերող, փչացող, մեռնող, մահկանացու*

Ապականութիւն *աւերում, կեղտոտութիւն, մեռնելը։* Յապականութիւն դարձուցանել *աւերել, փչացնել։* Յապականութիւն հանել *ապականել, մեռցնել*

Ապարանք *պալատ*

Ապարթանել *գոռոզանալ, ամբարհաւանել*

Ապաւէն *ապաստան, օգնական*

Ապաքէն *անշուշտ, հարկաւ, ի հարկէ։* Ո՞չ ապաքէն *չէ՞ որ*

Ապստամբ լինել *ապստամբուել։* Յապստամբ լինելն *ապստամբելիս, ապստամբուելով*

Ապրեցուցանել *ազատել*

Ապրիլ *ազատուել*

Աջ *աջ ձեռքը, աջ կողմը,* ընդ աջմէ *աջ կողմից, աջ կողմում*

Առ *(նախդիր)· գործածութիւնը տե՛ս, երես 136։* Առ սէրն Քրիստոսի *Քրիստոսի սիրոյ համար։* Եթէ առ մարմնաւորս այսպէս, ո՞րչափ ևս առաւել առ հոգեւորսն *եթէ մարմնաւոր բաների վերաբերմամբ այսպէս է, ո՞րչափ ևս աւելի հոգևոր բաների վերաբերմամբ։* Առ այս ես պատասխանի *սրան (այս բանին) պատասխանեց*

Առ ի *(նախդիր)։* Առ ի յայրել *այրելու համար։* Առ ի հանգիստ ձմեռոցի *ձմեռուայ հանգստի համար։* Հանդերձ առ ի զարդս մեծարանաց *զարդի ու պատուի հագուստներ։* Առ ի ծնողաց ինձ Խորէն անուն *ծնողներիցս ինձ Խորէն անուն է դրուել*

Առ եւ ապուռ *աւար, կողոպուտ*

Առագաստ *վարագոյր։* Սենեակ առագաստաց *առագաստի սենեակ (վարագոյրով կարած սենեակ (նորահարսների համար)։* Մանկունք առագաստի *հարսանիքի տղաներ, որոնք ուղեկցում են հարս ու փեսային*

Առաջակայ *առաջաւոր, գլխաւոր*

Առաջապահք *բանակի առաջի մասը պահող զօրագունդ*

Առաջարկութիւն *մտադրութիւն, ձեռնարկութիւն*

Առաջի *առաջ, առջև։* Առաջի քան զիս *ինձնից առաջ։* Առաջի դնել *առաջարկել*

Առաջին *առաջուայ*

Առաջոյ *առաջուց, առջեւում*

Առաս *պարզ, յստակ, լուսալիր*

Առաւելաբանութիւն *աւելախօսութիւն, գրախօսութիւն*

Առաւելապէս *աւելի, սաստիկ, մանաւանդ*

Առաւելուլ *աւելացնել։ Կրաւոր· աւելանալ, մեծանալ, հոխանալ*

Առաւօտ: Ընդ առաւօտն, ընդ առաւօտս *առաւօտեան, առաւօտուայ դէմ*

Առաքել *ուղարկել*

Առաքիչ *ուղարկող*

Առժամայն *իսկոյն*

Առհաւատչեայ *հաւատալիք, գրաւական*

Առնակին *տղամարդի սիրտ ունեցող քաջարի կին*

Առնել, արարի, արարից, արասցես, արասցէ... արա՛, արարէ՛ք, արարեալ *անել, շինել, ստեղծել, կատարել։* Աներկիւղ առնել *աներկիւղ դարձնել։* Սպիտակ առնել *սպիտակացնել։* Թոյլ առնել *թու-*

լացնել։ Բարձր առնել *բարձրացնել։* Փառաւոր առնել *փառաւորել։* Պատրաստ առնել *պատրաստել։* Ուղիղ առնել *ուղղել։* Տգեղ առնել *տգեղացնել։* Գեղեցկագոյն առնել *աւելի գեղեցկացնել։*— Պտուղ առնել *պտուղ տալ։* Յարութիւն առնել *յարութիւն տալ*

Առնել զունդ զօրաց բազմաց *մեծ զօրագունդ կազմել։* Առնել ընդ... *(մէկի) գլխին (մի բան) անել, բերել· վարուել (մէկի հետ)*

Առնուլ, առի, ա՛ռ *առնել, վերցնել։* Յարքունիս առնուլ *արքունիք գրուել*

Ասորեստանեայ *ասորեստանցի*

Ասպասակ *ձիաւոր խմբով վրայ տալը՝ կողոպտելու նպատակով*

Ասպասակ արձակել *ձիաւոր զօրք ուղարկել կողոպտելու համար*

Ասպնջականութիւն *հիւրընկալութիւն*

Աս *այստեղ· այս*

Ասի *այստեղից· այս։* Յորդւոյ ասի *իմ այս որդուցս։* Ասի եւ անդի *այս ու այն կողմից*

Ատեան *դատարան*

Ատեցեալ լինել *ատուել*

Ատրուշան *սեղան, որի վրայ վառում էին պաշտած կրակը։*

Արածել *արածացնել*

Արար *շինած բան, ստացուածք*

Արարի, արարեր... *տե՛ս առնել*

Արբանեկութիւն *ծառայութիւն, գործակցութիւն*

Արբեցուցանել *հարբեցնել*

Արբի, արբեր... *տե՛ս ըմպել*

Արբուցանել *խմեցնել, ջրել*

Արգելան *արգելարան, բանտ*

Արգելուլ *արգելել։* Արգել զնա ի բազում բարկութենէն *իջեցրեց նրա մեծ բարկութիւնը*

Արդ *այժմ· արդ։* Արդ եւս *հիմա, այժմ արդէն*

Արդեօք *իրօք, իսկապէս*

Արդիւնք *գործ*

Արեւակէզ *արևից այրուած*

Արժան է *պէտք է։* Արժան է ինձ ագանել *ես պէտք է իջևանեմ*

Արի *պարոյկ*

Արկանել *ձգել։* Արկանել ընդ միմեանս *իրար հետ կռուեցնել։* Արկանել ի ծառայութիւն *հարկի տակ դնել։* Արկանել ընդ գրով *գրի առնել։* Զինքն արկանել *իր կողմը քաշել։* Ի կարգ արկանել *կարգով պատմել, շարադրել։* Արկանել վարձ *վարձ կտրել։* Պատուէր արկանել *պատուէր տալ։* Արկանել զհանդերձ *հագուստը հագնել։* Արկանել զանձամբ *վրան ձգել։* Արկանել զգազանօքն *գազանների կողմը ձգել։* Արկանել զկապելովքն *կապեալների վրայ ձգել։* Արկանել զինի ի տիկս *տիկերի մէջ գինի լցնել։* Արկանել ի վերայ ձէթ *վրան ձէթ ածել*

Արկանիլ *ձգուել, վրան մի բան (վերարկու, հագուստ) ձգել, առնել*

Արձակել *ուղարկել, ճանապարհ դնել*

Արմ *արմատ, ծառի բնի ստորին մասը*

Արուեստ *հրաշք, ճարտար գործ*

Արջառ *տաւար, եզ ու կով*

Արտասուք: Յարտասուս հարկանիլ *սաստիկ արտասուել*

Արտաքին դիմօք *երեսանց, դրսից*

Արտաքոյ *դուրսը, դրսում։* Արտաքոյ քան զայգին *այգուց դուրս*

Արտաքս դուրս։ Ելանել արտաքս դուրս գալ։ Ընկենուլ արտաքս դուրս ձգել։ Հանել արտաքս դուրս հանել

Արքայութիւն թագաւորութիւն

Արօտական արածող

Աւագ, աւագագոյն մեծ (տարիքով կամ դիրքով)

Աւագանի մեծամեծներ

Աւանդեալ լինել պահուել, ամփոփուել (մեռելի մարմինը)

Աւանիկ ահա՛ (այնտեղ)

Աւասիկ ահա՛ (այստեղ)

Աւար կողոպուտ, թալան։ Յաւարի առնուլ կողոպտել

Աւետարանիլ աւետարան քարոզուել

Աւետաւոր աւետիս տուող, լաւ լուր տանող

Բ.

Բազմախուռն շատ խռնուած, իրար խառնուած

Բազմական բազմող, սեղանի նստող

Բազմակոյտ մեծ կուտակ

Բազմամբոխ մեծ բազմութեամբ, շատուոր, բազմաթիւ

Բազմամթեր մէջը շատ բան մթերած

Բազմիլ բազմել, փառք ու պատուով նստել

Բազմութիւն շատութիւն։ Բազմութիւն նետից շատ նետեր

Բազում շատ։ Խօսէր բազումս շատ բաներ խօսեց

Բաժ ապրանքից իբրև հարկ առնուած մաս՝ փոխադրութեան ժամանակ ճանապարհներին, քաղաք մտցնելիս և այլն

Բաժակակալ ափսէ, որի վրայ բաժակ են դնում

Բախել խփել, ծեծել, դուռը ծեծել։

Բախիլ ընդ միմեանս իրար զարնուել, ընդհարուել

Բաղձալի ցանկալի

Բանկոն վրայի հագուստ

Բայց եթէ միայն թէ

Բան խօսք. կարծիք. բան, գործ։ Էին ի նմին բանի նոյն կարծիքի էին։ Ի նորա բանի էին նրա խօսքին էին լսում։ Յառաջին բան խորհրդոյն այս հաստատեցաւ խորհրդի առաջին խօսքն ու վճիռն այս եղաւ։ Բանս դնել դաշինք կապել, խօսք կապել

Բանալ, բացի, բա՛ց բանալ, բաց անել։ Կրաւոր. բացայ, բացի՛ր բացուել, բաց լինել

Բանակետղ բանակի տեղ. բնակած տեղ, բնակարան

Բանտարգելիք բանտարկեալներ

Բանսարկութիւն բան խառնելը, քսութիւն

Բաշխել բաժանել, շնորհել

Բառնալ, բարձի, բա՛րձ վերցնել. վերացնել. կրել, քաշել (մի նեղութիւն). բառնալ, բարձել, բարձրացնել։ Կրաւ. բարձայ, բարձի՛ր վերանալ, վերացուել

Բաստեռն փափուկ բազմոց

Բարակ որսական որսի շուն

Բարբառ ձայն, խօսող, կանչող

Բարբարոս օտարազգի

Բարեկենդանութիւն ուրախութիւն, ուրախ օր ու կեանք

Բարիոք լաւ

Բարձր, բարձու բարձր, բարձունք բարձրեր, բարձունք

Բարձրագահ բարձր գահ, աթոռ

Բարձրագլուխ գլուխը բարձր, ազատ, արձակ համարձակ

Բարձրանալ ի միտս բարձրամտել, մեծամտել

Բաց. ի բաց հեռու, դէն, դուրս։ Ի բաց բառնալ վերացնել, հեռացնել, Ի բաց գնալ դուրս գնալ, դէն գնալ։ Ի բաց ընկենուլ դէն ձգել։ Ի բաց թափել դուրս թափել։ Ի բաց թողացուցանել բաց թողնել։ Ի բաց խլել պոկել դէն ձգել։ Ի բաց կալ հեռու կենալ, դէն կենալ։ Ի բաց քաղել քաղել, դէն ձգել։ Ի բաց առնել հեռացնել

Բացեայ բացէ, ի բացէ, ի բացեայ հեռու, հեռուանց, դուրս։ Ի բացէ առնել հեռացնել

Բացատրել դուրս տալ, արձակել

Բաւական կարող, արժանի

Բեկանել կոտրել, ջարդել

Բեկանիլ (սիրտը) կոտրուել, թուլանալ, լքուել

Բեկումն ջարդուելը, ջարդուածք

Բեհեզ ազնիւ, բարակ կտաւ

Բերան։ Դոյժ ի բերան առնուլ դուժել, կոծել ու ճչալ։ Երգս ի բերան առնուլ երգել

Բերել, բերի, բեր։ Բերել զնմանութիւն նմանուել

Բերկրիլ ուրախանալ.

Բէեղզեբուղ սատանայ, սադայէլ

Բնագիր յիշատակարան, արձանագրութիւն

Բնակասնունդ իր տանը սնուցող

Բնակել, բնակիլ բնակել

Բնակութիւն առնել բնակուել

Բուրաստան ծաղկանոց

Բրդիլ ի նախանձ բարկութեան նախանձախնդրութեամբ վառուել

Բրել փորել

Գ.

Գալ, եկի, եկիր. եկն. եկից. եկեսցես, եկեսցէ։ Գալ յերկրպագութիւն երկրպագելու գալ։ Գալ յօգնութիւն օգնութեան գալ։ Գալ ի վերայ գլխին գալ, պատահել

Գալարափող ոլորուն փող

Գալարիլ ոլորուել, փաթաթուել

Գալուստ գալը։ Ի գալստեան իմում իմ գալու ժամանակ

Գահաւորակ թախտ

Գաղտ գաղտնի, ծածուկ

Գայթակղիլ գայթակղուել, խաբուել հրապուրուել, մոլորուել

Գան ծեծ։ Գան հարկանել ծեծ տալ, ծեծել

Գանձ, գանձ, հարկ

Գառագիղ վանդակ, արգելան (գառների)

Գարնային գարուն, ժամանակ գարնայնոյ գարնան ժամանակ

Գաւառապետ տան վերակացու, գործակալ

Գեղուլ ոլորել։ պրկել, ճզմել, տանջել

Գեհեն դժոխք

Գետնաբեկ լինել գետնին պառկած ջարդուել

Գետնախշտիք լինել գետնին պառկել

Գերարտօսր առատ արտասուք

Գերեվար գերի տանող

Գերիչ գերող

Գեօղ գիւղ

Գէշաքարշ առնել լէշի նման քարշ տալ

Գինդ ականջի օղ

Գիսաւոր երկայն մազերով

Գիտել, գիտացի գիտենալ ճանաչել

Գլխովին ինքը, նոյնիսկ, ինքնին գլխովին նոյնիսկ

Գնալ ման գալ

Գոլ լինել, գոմ կամ, գոյ կայ։ Ոչ գոյ մեզ մենք չունինք։ Որոյ ոչինչ գոյր զօրականին որ զօրա-

կանը որ բան չունէր: Աղուեսուց որջք գոն աղւէսները որջեր ունին: Գոյին կային: Գուցէ լինի, կը լինի

Գոյ ինչ որ կայ, եղածը: Առ ի չգոյէ չլինելուց

Գոյժ վատ համբաւ, բոթ. կոծ, ճիչ, բողոք

Գոչումն աղաղակի գոռում գոչում

Գումարել հաւաքել

Գուժել լացի ձայն, ճիչ բարձրանալ

Գուժկան բոթ, գոյժ, ճիչ աղաղակ, բոթաբեր, վատ լուր բերող, Գուժկան աղմկի աղմուկ ու աղաղակ

Գումարտակ մանեակ, վզի շար

Գտանել գտնել

Գտանիլ գտնուել, գոյանալ, առաջ գալ, ստացուել: Ամաչեցեալ գտանիլ ամօթով մնալ: Եթէ ընդդէմ դարձեալ գտցի եթէ ընդդիմացած լինի: Յաղթող գտեալ եմք եւ ոչ յաղթեալք յաղթող ենք եղել և ոչ յաղթուած

Գրաստ բեռնակիր անասուն, էշ, ջորի

Գրգիլ փափուկ մեծանալ, փայփայուել

Գրուահ յանցաւոր

Գրուան կոտ (չափ)

Դ.

Դ (յօդ) այդ, քո, ձեր, դու, դուք, Մասնիկդ այդ: Եթէ ակն քո չար է, ամենայն մարմինդ խաւարին եղիցի: Իւղդ ձեր: Հատո ինձ զոր պարտիսդ վճարիր ինձ՝ ինչ որ պարտ ես դու: Դուք որ չարքդ էք

Դադարել հանգչել, պառկել

Դալարի դալար, կանաչ. կանաչի, կանաչեղէն: Ի վայրի դալարւոջ կանաչ տեղում

Դահեկան հռոմայական դրամ, հաւասար ութսուն լումայի

Դահլիճք դահլիճ, մեծ սենեակ

Դայեակ դաստիարակ. ծծմայր

Դանգ հռոմայական դրամ հաւասար ութ լումայի

Դանդաչել տարուբերուել, ցնցել

Դառնալ, դարձայ, դարձի՛ր դառնալ, յետ դառնալ

Դառնութիւն: Մահ դառնութեան դառն մահ: Գործ դառնութեան չար, դաժան գործ: Դառնութիւնքիւնից դառն թոյներ

Դաստառակ սրբիչ

Դատել դատ անել, դատ վարել, պատժել, չարչարել

Դարձուցանել դարձնել: Դարձուցանել ի մի օրէնս մի կրօնի դարձնել

Դարմանել, դարման տանել հոգալ, հոգ տանել, խնամել, կերակրել

Դեղել թունաւորել

Դեն հաւատ, կրօն

Դեռ եւս քիչ էր մնում որ...

Դերբուկ քարքարոտ տեղ

Դէպ լինիլ պատահել: Ի դէպ ելանել յարմար գալ

Դէտ ակն ի վեր համբառնալ աչքը վեր բարձրացնել

Դժնդակ, դժնեայ սաստիկ վատ

Դիաթաւալ խաղալ գետնին փռուած թպրտալ

Դիմակաց լինել դիմադրել

Դիմել յօրէնս մոգութեան մոգութեան կրօնին դառնալ

Դիպահ բանտ կարճ ժամանակի համար: Ի դիպահոջ արքունի լինել թագաւորից բանտ դրուել կարճ ժամանակով

Դիւրագոյն աւելի հեշտ

Դիւրին հեշտ

Դիք, դից, դիօք աստուած, աստուածներ

Դնել, եդի, եդիր, եդ, եդաք, եդիք, եդին, եդից, դիցես, դիցէ... դի՛ր դի՛ք, եդեալ դնել. Դնէր ի մահինս դրած էր անկողնի մէջ: Դնի դրուած է

Դուզնաքեայ չնչին, աննշան, թեթև

Դուռն, դրան, դրունք կամ դուրք, դրաց դուռ: Դուռն արքունի արքունիք, արքունի պալատ

Դպիր կարդացուոր, գրագէտ, գրագիր

Դպրութիւն գրութիւն, գիրք: Դպրութիւն կենաց կեանքի մատեան

Դրօշել պախարակել

Դրդել գրգռել, շարժել

Դրդուեցուցանել տեղից շարժել տեղահան անել, խախտել

Դրօշեալ կուռք, արձան

Ե.

Եզր եզերք, ծայր

Եթէ եթէ, թէ որ, թէ, մի՞թէ

Ել ելք, դուրս գալը, ելնելը

Ելանել ելնել, դուրս գալ, վեր ելնել: Ելանել ընդ առաջ առաջը դուրս գալ: Ելանել ընդ...դուրս գալ, յարձակուել (մէկի, մի բանի) վրայ

Ելք դուրս գալու անցք, ճանապարհ. միջոց, վերջ: Հմմտ. Ելք կատարածի վերջ: Ելք իրաց անցք ու գործք

Եկեր տե՛ս ուտել

Եղանիլ՝ Եղէ, եղեր, եղեւ, եղաք, եղէք, եղեն, եղէց, եղիցիս, եղիցի լինել: Եղեւ մնացանել աղքատին աղքատը մնաց

Եղծանել աւերել, փչացնել, ջնջել մերժել

Եղջիւր եղջերենի ծառի պտուղը

Եղջիւր ածել եղջերահարել, գոռոզանալ, հպարտանալ

Եմ եմ, կամ: Առն միոջ էին երկու որդիք մի մարդ երկու որդի ունէր: Է՛ տեսանել կարելի է տեսնել: Անդ էր տեսանել այնտեղ պէտք էր տեսնել, այնտեղ տեսնելու էր:

Ես, իմ, ինձ և այլն: Եսուր ցիս տուր ինձ: Ընդ ինեւ իմ ձեռքի տակ

Երագագէտ երագներով զբաղուած

Երանեալ, երանելի երանի տալու արժանի (մեռած մարդ)

Երզիծուցանել պատառել

Երդնուլ, երդուայ, երդուի՛ր երդուել

Երեկ ելեկոյ: Ընդ երեկս երեկոյեան դէմ: Մօտ առ երեկս իրիկնադէմին

Երեսք, Ի վերին երեսս երեսանց

Երեւելի երևացող: Երեւելի լինել երևալ, պայծառանալ

Երեւեցուցանել երևացնել, ցոյց տալ, համարել

Երեքեան երեքն էլ, երեք

Երեքկնել երեք անգամ կրկնել

Երէ որսի կենդանի

Երէց մեծ, աւագ (որդի): Երէց, երիցունք քահանայ

Երթալ. չոգայ, չոգար, չոգաւ...երթայց, երթիցես, երթիցէ... ե՛րթ, երթա՛յք գնալ: Երթ յեսս իմ դէն դնա, կորի՛ր

Երիկամունք պլոճիկներ

Երիվար ձի

Երիցս երեք անգամ

Երկայնամիտ համբերող

Երկբայ տարակուսական: Յերկբայս

առնել *կասկածեցնել, մէկի սիրտը կասկած ձգել*

Երկդիմի *երկերեսանի, խարդախ,*

Երկեամ *երկու տարի*

Երկեմեան *երկու տարեկան*

Երկերիւր *երկու հարիւր*

Երկին *երկինք*

Երկիր *հող, գետին*։ Երկիր պագանել *երկրպագել, երկրպագութիւն տալ*

Երկիցս *երկու անգամ*

Երկիւղած, երկիւղած Աստուծոյ *աստուածավախ*

Երկմտութիւն *կասկած, տարակուսանք, անմիաբանութիւն*

Երկն, երկունք *ցաւ*

Երկնչիլ, երկեայ, երկի՛ր, երկուցեալ *վախենալ*

Երկոտասան *տասներկու*

Երկոտասաներորդ *տասներկուերորդ*

Երկոտասանեքին *տասներկուսն էլ, տասներկու*

Երկոքեան, երկոքին *երկուսն էլ, երկու*

Երկպառակել *երկուսի բաժանել*

Երկցեղ *երկու ցեղի բաժանուած, երկպառակուած*

Եւ եթ *միայն*

Եւս *եւ. էլ, աւելի*։ Եւս չար, Եւս չարագոյն *աւել վատ*։ Եւս քան զեւս *աւելի ու աւելի*։ Եւ եւս *և էլ աւելի*

Զ.

Զազիր *զզուելի, դարշելի*

Զայրագնիլ *սաստիկ զայրանալ*

Զանգիտել *վախենալ*

Զանց առնել *զանց անել, թողնել անցնել*

Զանցուցանել *վեր անցկացնել, բարձրացնել, գերազանցել տալ*

Զառաջեաւ *առջևը*

Զառածանիլ *յետ քաշուել, շուռ գալ*

Զատ *հեռու, ջոկ*

Զատեալ *ջոկ, առանձին*

Զատիլ *բաժանուել, ջոկուել*

Զարթնուլ, զարթեայ, զարթուցեալ *զարթնել*

Զգենուլ, զգեցայ, զգեցայց, զգեցցիս *հագնել*

Զգեցուցանել *հագցնել*

Զգնալ *ման գալ*

Զեան *վնաս*

Զեղջ *զղջալը, ցաւ*։ Յոյժ զեղջ է մտաց իմոց *ինձ համար մեծ ցաւ է*։ Ի զեղջի կալ *ցաւել, մտատանջութեան մէջ լինել*

Զենուլ *մորթել*

Զեռալ *եռալ, վխտալ*

Զեռուն *սողացող, վխտացող*

Զետեղել *տեղաւորել*

Զետեղիլ *տեղաւորուել, կանգ առնել, նստած մնալ, դադարել, հանգչել*

Զի՞ *ի՞նչ, ինչո՞ւ*։ Զի՞ կայ մեր եւ քո *ի՞նչ ունես մեզ հետ*

Զի՞ *որովհետև, որպէսզի, որ*

Զիա՞րդ *ի՞նչպէս*

Զի՞նչ, է՞ր, իմ, ի՞ւ *ի՞նչ, ի՞նչ բան*։ Յի՞մ *ինչի՞ մէջ*։ Ի՞ւ *ի՞նչով*

Զկնի *ետևից*։ Երթալ զկնի կամաց նորա *նրա կամքը կատարել*

Զհետ *ետևից*։ Զհետ լինիլ *ետևից ընկնել*։ Զհետ մոլորիլ *մի բանի ետևից մոլորուել, մոլորութեամբ հետևել մի բանի*

Զղջանալ *զղջալ*

Զմուռս *մի տեսակ անուշահոտ խունկ*

Զնդան *բանտ*։ Տալ ի զնդան *բանտ դնել*

Զուարակ *հորթ, եզ*

Զուարթ առնել *զուարթացնել*

Զօր *զօրք*

Զօրագլխեան *զօրագլուխներ*

Զօրական *զինուորական, զօրք*

Զօրութիւն, զօրութիւնք *զօրք, զօրքեր, հրաշք*

Է.

Է որ, էր որ *կայ որ, կար որ, մէկը, որը, ոմանք*։ Էր զոր *որին, ոմանց*

Է ուրեք *տեղ կայ, երբեմն*

Ը.

Ըմպել, արբի, ա՛րբ *խմել*

Ընդ *(նախդիր) տե՛ս եր. 120*, Ընդ երեւումն *երևալիս, երևալուն պէս*։ Ընդ վախճանել ընչոյն *շունչը փչելիս*։ Ընդ հեծեալ եւ ընդ հետեւակ *ձիաւոր և հետևակ միասին*։ Ընդ ամենայն բազմութիւնն *ընդ ամենը, բոլորը միասին*։ Ընդ մեզ եւ ընդ ձեզ *մեր և ձեր միջև*

Ընդդէմ *դէմը, դիմաց*։ Ընդդէմքն *դիմացինները*։ Ընդդէմ դառնալ *հակառակուել, ընդդիմանալ*։ Ընդդէմ բանս դնել *հակառակ խօսք տալ, ընդդիմաբանել*

Ընդելուզանել *իրարու հագցնել, մէջը մի բան (մարգարիտ, ակներ) հագցնել, շարել, յեռել*

Ընդերկարանալ *երկար տևել*

Ընդէ՞ր *ինչո՞ւ*

Ընդհատ *տարբեր*

Ընդոստնուլ, ընդոստեայ, ընդոստուցեալ *վեր թռչել*

Ընդոստուցիչ *վեր թռցնող, դրդող*

Ընդունայն *դատարկ, զուր*

Ընդունելի *ընդունող, ապաւէն*

Ընդունիլ, ընկալայ, ընկալ *ընդունել*

Ընդվզիլ *գլուխը ցցել, գոռոզանալ, խրոխտալ, ապստամբել*

Ընթանալ *վազել, գնալ*։ Ընթանալ յառաջս *առաջ վազել*։ Ընթանալ ի զէնս *զէնքի վազել, դիմել*

Ընթեռնուլ, ընթերցայ, ընթերցայց, ընթերցցիս... *կարդալ*

Ընթրիս գործել *ընթրիք պատրաստել*

Ընկալայ *տե՛ս ընդունիլ*

Ընկենուլ, ընկեցի, ընկեցեր, ընկեաց *կամ* ընկէց, ընկեա՛ *ձգել*։ Ընկեցեալ կայր *ընկած էր*

Ընկլնուլ, ընկլի, *կլաւ*։ ընկլայ *կուլ տալ, կուլ գնալ*

Ընկղմիլ *ընկղմուել, ջրի տակ սուզուել*

Ընտրել *ընտիր համարել*։ Մահ քան զկեանս ընտրել *մահը կեանքից գերադասել*

Ըստ *(նախդիր) պէս, համեմատ, համաձայն*։ Ըստ հաւատոց ձերոց *ձեր հաւատքի պէս*։ Ըստ ամենայնի *ամէն բանով, բոլորովին*։ Ըստ գործս *գործերի համեմատ*։ Անցանել ըստ ուխտ *ուխտը չպահել*։ Որ եւ ըստ հեթանոսաց օրէնս անցանէր *որ հեթանոսական օրէնքից էլ անցնում էր*։ Ըստ արժանն *ըստ արժանւոյն, արժանապէս*։ Ըստ նմին եւ *նմանապէս և*

Թ.

Թագուստ, թագչիլ, թագուցանել *տե՛ս թաքուստ, թաքչիլ, թաքուցանել*

Թախանձանք *սաստիկ խնդրելը, աղաչելը*
Թախծիլ *վշտանալ, տխրել*
Թանալ, թացի, թա՛ց, թացից, թացցես *թրջել, թացացնել*
Թանձրամած *սաստիկ թանձր*
Թանձրամիտ *հաստագլուխ, դժուար հասկացող*
Թանձրացուցանել *շատացնել, առատացնել*
Թաքուստ *թաք կենալը*
Թաքուցանել *թաքցնել*
Թաքչիլ *թաքնուել, թաք կենալ*
Թերեւս *գուցէ, կարելի է*
Թեւակոխել *ջանալ, աշխատել*
Թէկն, թիկան *թիկունք*։ Թիկունք օգնականութեան *օգնութիւն*։ Թիկունս դարձուցանել *փախչել*։ Զթիկամբքն *թիկունքին*
Թիւն *թոյն*
Թշնամանել *նախատել, անարգել*,
Թշնամանք *նախատինք, անարգանք*։ Թշնամանս դնել *թշնամանել*
Թողացուցանել *թողնել, թոյլ տալ, ներել*
Թող զ... *բացի, չհաշուած*
Թողուլ *թողնել, ներել*։ Թողեալ լիցին քեզ մեղք քո *թող քո մեղքը ներուի*
Թողութիւն առնել *ներել*
Թոշակ *ապրուստի միջոց, ռոճիկ, վարձ*
Թուխ առնել *թխացնել, սեւացնել*
Թօթափել *թափ տալ*

Ժ.

Ժամ: Ի ժամու *ժամին, ժամանակին*։ Զիններորդ ժամու, զվեց ժամու *ժամի 9-ի, 6-ի մօտերը*
Ժամանել *միջոց ունենալ, կարողանալ*
Ժանտաթզենի *վայրի թզենի*
Ժողովուրդք *ժողովարաններ*
Ժուժալ *համբերել, դիմանալ*

Ի.

Ի (*նախդիր*) *տե՛ս եր. 94 և 121*
Իբր *ինչպէս*։ Իբր այն եթէ, իբր այն թէ *իբր թէ, կարծես թէ, ասենք թէ*
Իբրեւ *երբ, երբ որ, ոնց որ, կարծես*
Իբրեւ զ... *ինչպէս, պէս*։ Իբրեւ զաղաւնի *ինչպէս աղաւնի, աղաւնու պէս*
Իղձ *բաղձանք, փափագ, աղօթք*։ Հմմտ. իղձք աղօթից
Իմ, իմք, իմքս *իմը, իմոնքս, իմ ունեցածները*
Իմիք *տե՛ս ինչ*
Իմն *մի, ինչ որ, մի որեւէ*
Ինն եւ տասն *տասնինը*
Ինչ, իրիք, իմիք, յիմեքէ, իւիք *բան, մի բան, մի որեւէ, ինչ որ*։ Ոչ ինչ *ոչ մի բան*։ Այց ինչ առնել *որեւէ խնամ տանել*
Ինչք *ստացուածք*
Ինքնին *ինքը*։ Ես ինքնին *ես ինքս*։ Ինքնին գլխովին *նոյն իսկ*
Իշխանութիւն *թոյլատուութիւն, հրաման*
Իշխել *համարձակուել*
Իջանել *իջնել*
Իջուցանել *իջեցնել*։ Արտասուս իջուցանել *արտասուք թափել*
Իսկ *իսկ, իսկապէս, հենց. նոյնիսկ, անգամ*
Իսպառ *մինչեւ վերջ. բոլորովին*

Իր, իրք *բան, իր, գործ, դէպք, իրողութիւն*
Իրաւախոհ *արդարադատ, շիտակ, միաբան*
Իրաւունք ճշմարտութեան *արդար դատաստան*
Իրեար *իրար, միմեանց*։ Յիրեարս յարձակէին *միմեանց վրայ յարձակուեցին*
Իրիք *տես ինչ*
Ի՞ւ *տես զի՞նչ*
Իւրն, իւրքն *իրենը, իւրայինները*
Իւրովի *ինքը, անձամբ*

Լ.

Լեառն, լերին, լերինք *լեռ*
Լեզուլ *լիզել*
Լինիլ, լե՛ր, լերո՛ւք, լեալ *լինել, դառնալ*։ Ե՞րբ լինիցի մեզ տեսանել *ե՞րբ պիտի տեսնենք*։ Այրեցեալ լինել *այրուել*։ Ատեցեալ լինել *ատուել*
Լլկել *չարչարել*
Լնուլ, լցի, լի՛ց *լցնել, լրացնել, կատարել*
Լուայ... *տե՛ս լսել*
Լուծանել *արձակել, քանդել, քայքայել*
Լուծանիլ *վեր գալ (մի տեղ), օթեւանել*
Լումայ *հռոմայական փոքրագոյն դրամ, հաւասար մի հարիւրերորդ ֆրանկի*
Լուցանել *վառել*
Լուր *համբաւ*։ Ի լուր *համբաւի վրայ, լսելով*։ Ի լուր համբաւոյ նորա *նրա համբաւը լսելով*
Լսել, լուայ, լուար, լուաւ...լուայց, լուիցես, լո՛ւր, լուարո՛ւք
Լրութիւն *ամբողջութիւն*
Լրջանալ *զգաստանալ, խելքը գլուխը գալ*
Լրջմտութիւն *ուրախութիւն, զուարթութիւն*
Լցուցանել *լցնել, լիացնել*
Լքանիլ *լքուել, վհատուել*

Խ.

Խահամոք *խոհարար*
Խաղալ *տեղից շարժուել, վեր կենալ, բարձրանալ*։ Յառաջ խաղալ *առաջ շարժուել*
Խաղաղարար *խաղաղութիւն անող, հաշտեցնող*
Խաղապատիլ *փաթաթուել լալով ու աղաչելով*
Խաղացուցանել *քշել, տանել*
Խանձարուր *բարուր*
Խաշն *ոչխար ու այծ*
Խէթ *կասկած*
Խթել *մտցնել, խոթել*։ Կաշառ խթել *ձեռքի մէջ կաշառ դնել, կաշառք տալ*
Խիզախել *համարձակ առաջ ընկնել*
Խնդալ *ուրախանալ*
Խնդիր։ Ի խնդիր է *փնտրում է, ուզում է*
Խնդութիւն *ուրախութիւն*
Խնդրել *ուզել, որոնել*։ Ցոր խնդրեսցէ *որից ուզի*
Խնուլ, խցի, խի՛ց, խցից, խցցես... *խցել փակել*
Խողխողումն *մորթելը, սպանելը*
Խոյս տալ *փախչել*
Խոյր *գլխանոց պատուաւոր, թագ*
Խոնարհ *ցած*
Խոնարհեցուցանել *ցածացնել, խոնարհեցնել*
Խոնարհիլ *ցածանալ, խոնարհուել*

Խոնջան *վարտիքի կամ անդրավարտիքի կապ*
Խոստովանել *ճանաչել, ընդունել*
Խոստովանող *Քրիստոսին Աստուած խոստովանելու համար չարչարուող, նահատակ*
Խոստովանութիւն *փառք, փառաբանութիւն, գոհութիւն*
Խոտաբոյս *խոտակեր*
Խոտորիլ *շեղուել, մի կողմ դառնալ*
Խորագէտ *խելացի, խելօք*
Խորագիտութիւն *խելացիութիւն*
Խորամանկել *խորամանկութեամբ մի բան անել, նիւթել*
Խորան *վրան*
Խորգ *քուրձ (մազեղէն կտոր)*
Խորհիլ *մտածել*
Խորհումն *մտածութիւն*։ Խորհումն նենգութեան *նենգաւոր միտք*
Խորհուրդ *մտածմունք*։ Խորհուրդ կամաց *միտք ու կամք*։ Խորհուրդ ի մէջ առնուլ *մէջերը խորհուրդ անել*
Խորհրդական *խելացի, խոհեմ, մտածող*
Խորշակ *տաք ու չոր քամի*
Խորտակել *ջարդել, մանրել, փշրել*
Խորք *անդունդներ*
Խոցել *վիրաւորել*
Խոցոտել *չարաչար վիրաւորել շատ տեղից*
Խունապ *շփոթ, իրարանցում*։ *Հմմտ.* խունապ տագնապի
Խումբ առնել *խումբ կազմել, խմբուել*
Խռովիլ *շփոթուել, վրդովուել*
Խռովութիւն *շփոթմունք, վրդովմունք*։ Խռովութիւն առնել *գժտութիւն ձգել*
Խրախութիւն *ուրախութիւն*
Խրամ հատանել *խրամատել, պատռել, ցանկապատը քանդել*
Խրատ դնել *խրատել*
Խրատտու *խրատ տուող*

Ծ.

Ծագ *ծայր*
Ծախել *ծախսել*
Ծաղկոց *ծաղկանոց*։ *Հմմտ.* բուրաստանք ծաղկոցաց
Ծաղր առնել *ծաղրել*
Ծանեայ *տես ճանաչել*
Ծառայակից *ընկեր ծառայ*
Ծարաւի *ծարաւ*
Ծիրանի *ծիրանի գոյնով կտոր*
Ծնանիլ *ծնել, ծնուել*
Ծործոր *ձորակ*
Ծունր կրկնել *ծունր դնել*

Կ.

Կազմած *զարդ ու կարգ, կահ-կարասիք*
Կազմել *պատրաստել, զարդել*
Կազմութիւն *պատրաստութիւն*
Կալ, կացի, կա՛ց, կացից, կացցես, կացցէ, կացեալ *լինել, կենալ, մնալ, կանգնել, կանգնած լինել, սպասել*։ Կամ, կաս, կայ...*կամ, կաս, կայ, եմ, ես, է*։ Ի կայանս կային, ի կայանս էին։ Պատրաստեալ կայ *պատրաստուած է*։ Կայր մեկուսի *կանգնած էր մի կողմում*։ Կալ յաղօթս *աղօթք անել*։ Կալ ի վերայ *վրան կանգնել, վերահասու լինել, հասկանալ, որոշել*։ Կալ ի վերայ խորհրդոց մտացն *մտածել և որոշում անել*
Կահ *կահ-կարասիք*
Կամ *տե՛ս կամք*
Կամակար *ազատ, արձակ համարձակ*
Կամակարութիւն *ազատութիւն*
Կամար *գօտի, քամար*
Կամիլ *կամենալ*

Կամք, կամ։ *Հմմտ.* Կամք մտաց *կամք ու միտք*։ Կամք հրամանաց *կամք ու հրաման*։ Կամօք *իրենց կամքով, ինքնակամ*։ Կամ իւրեանց է *իրենք կամենում են*
Կայան *կենալու տեղ*
Կանոն *ժամասացութեան, պաշտամունքի կարգ*
Կապերտ *շորի կտոր*
Կառափն *գլուխ, գանգ*
Կասիլ *յետ կենալ, յետ մնալ, պակասել*
Կատարած *վերջ*։ *Հմմտ.* Ելք կատարածի
Կատարել *վերջացնել, ապանել*։ Կատարիլ *վախճանուել*
Կար *կարողութիւն*։ Ըստ իւրաքանչիւր կարի մարդկանն *մարդկանց իւրաքանչիւրի կարողութեան համեմատ*
Կարասի *կահ-կարասիք, ապրանք, փող, հարստութիւն*
Կարաւան *թագաւորի բանակը՝ պաշտօնեաներ, մօգեր, զօրքեր եայլն միասին*
Կարգ *կարգ, դասակարգ, սովորութիւն*
Կարգել *սովորութիւն դարձնել*
Կարդալ *կանչել, ձայն տալ*։ Առ Աստուած կարդալ *Աստուած կանչել*
Կարդացումն *կարդալը*
Կարեմ կարացի *կարող լինել կարողանալ*։ Ոչ կարէ *չի կարող*
Կարի *շատ, սաստիկ, խիստ*
Կարծ, կարծիք։ Ի կարծ *կարծիքով*։ Բազմաց կարծիք եղեն *շատերը կարծեցին*
Կարող *ուժեղ, առողջ*
Կարճատիլ *կարճուել, դադարել*
Կարօտիլ *կարօտ լինել*։ Ոչինչ կարօտին *բնաւ կարօտ չեն*
Կարօտութիւն *կարիք*
Կաց եւ մնաց *ետեւ մնացած մաս (զօրքի)*
Կացուցանել *կանգնեցնել, կարգել*
Կափաւ *պար*։ Կափաւք լկտութեան *լկտի պարեր*
Կափաւել *պար գալ*
Կեալ, կեցի, կեցէր, կեաց, կեացից, կեցցես, կեցցէ *ապրել*
Կեանք *ապրանք, ստացուածք*
Կերակրանք *կերակուր*
Կերպարանիլ *կերպարանք առնել, դըծագրուել*
Կեցուցանել *ապրեցնել*
Կիզել, կիզուլ *այրել, վառել*
Կլանել *կուլ տալ*
Կնդրուկ *մի տեսակ ազնիւ խունկ*
Կնքաւոր *կնքուած, մկրտուած*
Կոխան լինել *ոտնակոխ լինել*
Կոխել *կոխոտել*։ Առ ոտն կոխել *ոտնակոխ անել*
Կոծել *ծեծել*
Կոծիլ *կոծալ, լաց կոծ անել, ծեծուել*
Կողմապահք *բանակի կողքերը պահող զօրագունդ*
Կոյս *կողմ*
Կոչել *կանչել, անուանել, հացի կանչել*։ Կոչել ի խորհուրդ *խորհրդի կանչել*
Կորանալ *ծռուել*
Կորիւն *ձագ, քոթոթ*
Կորնչիլ, կորեայ, կորուսեալ *կորչել*
Կորովի *զօրաւոր (մտքով և մարմնով)*
Կորուսանել *կորցնել*
Կուսան *կոյս, աղջիկ*
Կուտել *հաւաքել, կուտակել*
Կոփել *ծեծել, բռունցքով խփել*
Կոփիւն *իրար խփուելու ձայն*
Կռան *մուրճ*

Կռանակուռ *կռանով ծեծելով շինած*
Կտակարան *գիրք, Սուրբ Գիրք*
Կրճել *կրճտել*
Կրունկ, կրկունք *կրունկ, կրունկներ*
Կրսեր, կրտսեր, կրտսերագոյն *փոքր՝ տարիքով կամ դիրքով*
Կցել *կպչել*
Կցորդ *մասնակից, ընկեր*

Հ.

Հազարապետ *ներքին գործերի ընդհանուր վերակացու և բարձրագոյն դատաւոր*
Հաճիլ *հաւանել։* Ընդ որ հաճեցայ *որին հաւանեցի*
Հաճոյ *հաճելի, դիւրեկան*
Համագունդ *միասին խմբուած*
Համար առնուլ, համարս առնել *հաշիւ առնել, հաշիւ տեսնել*
Համարիլ *համարել, կարծել։* Առ ոչինչ համարիլ *բանի տեղ չդնել, արհամարհել*
Համարձակ *արձակ, լայն*
Համբառնալ, համբարձի, համբա՛րձ *բարձրացնել։* Համբարձայ, համբարձի՛ր *բարձրանալ*
Համբաւել *հռչակել*
Համեմ *համեղ ուտելիք, համադամ*
Համհարզ *աջակից, նիզակակից*
Համօրէն *բոլոր, ամեն*
Հայեցուցանել *նայել տալ։* Հայեցուցանել ի կարծիս սնոտիս *զուր յոյսեր տալ*
Հայթայթանք *ճար, միջոց։* Խաբեբայ պատրանք հայթայթանաց *խաբեբայ միջոցներ*
Հայիլ *նայել*
Հայցել *ուզել, խնդրել. որոնել*
Հանապազ *ամեն օր, միշտ։* Հանապազորդ *ամենօրեայ. շարունակ*
Հանապազորդել ի... *շարունակ մի բան անել։* Հանապազորդել ի պաշտաման *շարունակ պաշտօն մատուցանել, ժամ ասել*
Հանգչիլ *հանգստանալ*
Հանգուցանել *հանգստացնել*
Հանդերձ *հետ, միասին։* Մարբն հանդերձ *մօր հետ միասին*
Հանդէս *զօրահանդէս։* Հանդէս համարու *հաշիւ, գումար։* Հանդէս առնել *հանդիսաւոր քննութիւն անել, քննել. ցոյց տալ, հանդէս բերել*
Հանդուրժել *համբերել, դիմանալ, կարողանալ մի բան տանել*
Հանել, հանի, հա՛ն *հանել։* Ի վեր հանել *յայտնել*
Հաշիլ եւ մաշիլ *հալ ու մաշ լինել*
Հաշտիլ *հաշտուել*
Հաս *հողի բերքից իբր հարկ առնուած մաս, հասոյթ*
Հասարակ *միասին, հաւասարապէս*
Հասարակաց *ընդհանուր։* Մի հանդերձ էր հասարակաց *ամենքն էլ միատեսակ էին հագնւում*
Հասարակորդ *հաւասար։* Հաւասարակորդ առնել *հաւասարեցնել*
Հաստատիլ *շինուել, ստեղծուել*
Հաստատութիւն *ամրութիւն. հիմնեցուկ, յենարան։* Առնուլ զհաստատութիւն *հաստատուել*
Հատանել *կտրել։* Վճիռ հատանել *վճիռ տալ։* Նշոյլք հատանէին *ճառագայթներ էին ցայտում*
Հատուցանել *վճարել*
Հատուցումն *վարձ, վճար*
Հարկանել, հարի, հա՛ր *խփել. ջարդել. հարուածել, փչացնել, կոտորել։* Առ ոտն հարկանել *ոտի տակ տալ։* Հարկանել զքարի, զգետնի *քարին, գետնին խփել։* Յարտասուս հարկանիլ *առատիկ արտասուել։* Հարկանիլ ի խորշակէ *խորշակահար լինել*

Հարցանել *հարցնել*
Հացարար *հացթուխ, հացագործ*
Հաւ *պապ*
Հաւան *համաձայն*
Հաւանիլ *հաւանութիւն տալ, յօժարել, համաձայնել։* Հաւանեցեալք յաստուածային առաքինութիւնն *աստուածային առաքինութեան հետեւողները*
Հաւանութիւն *համաձայնութիւն*
Հաւատաւոր կին *կոյս, մայրապետ*
Հաւատարիմ *հաւատալի*
Հաւատարմագոյն եւս *աւելի հաւատալի*
Հեծանոց *հոսելի*
Հեծեալ *ձիաւոր։* Ընտիրք հեծելոց *ընտիր ձիաւորներ*
Հեղգանալ *ծուլանալ*
Հեղձամղձուկ *խեղդուած*
Հեղձուցանել *խեղդել*
Հեղուլ *թափել*
Հեշտ *դիւրական, ախորժելի*
Հեռագոյն *հեռու, շատ հեռու*
Հեռաստան *հեռու (տեղ)։* Ի հեռաստանէ *հեռուից։* Երկիր հեռաստան *հեռաւոր երկիր*
Հետեւակ *ոտքով գնացող (զօրք)*
Հետի *ոտքով (գնալ)*
Հեր *մազ*
Հզօրագոյնս *աւելի ուժով, աւելի սաստիկ*
Հինաբար *աւազակաբար*
Հիւթ *նիւթ*
Հնար, հնարք։ Հնարս առնել *հնարք գտնել։* Ոչ է հնար ձեզ ապրել *անկարելի է, որ դուք ազատուէք։*
Հնարաւոր *հնարագէտ*
Հնոց *կրակարան, թոնիր*
Հոգի *հոգի, քամի, շունչ*
Հոսել *հոսեցնել*
Հուպ *մօտիկ։* Հուպ երթալ *մօտ գնալ*
Հրաժարիլ *աշխարհքից բաժանուել, մեռնել*
Հրաձգութիւն *կրակ թափելը, կրակ ու կայծակ*
Հրաման տալ, հրաման առնել *հրամայել։ Հմմտ.* Հրաման բանի
Հրամանատու *հրաման տուող, հրամանատար*
Հրաշակերտ *հրաշագործ, հրաշալի, յարութիւն մեռելոց, սքանչելի կազմուածքով*
Հրապարակ *ատեան, ժողովարան*
Հրապուրել *գրաւել խաբելով*
Հրձիգ առնել *կրակ տալ*
Հրոս *անկանոն զօրք*
Հրովարտակ տալ *թուղթ, նամակ ուղարկել*

Ձ.

Ձախողակի *ձախ ու ծուռ, ներհակաբար*
Ձաղել *ծաղրել, խայտառակել*
Ձանձրացուցանել *զզուեցնել, յոգնեցնել*
Ձգել *մեկնել, պարզել, երկարացնել, ձիգ տալ, սփռել, տարածել*
Ձեռակերտ *ձեռքի գործ*
Ձեռն ձեռք։ Ի ձեռն *ձեռքով, միջոցով։* Ձեռն արկանել *ձեռք տալ, ձեռք ձգել (մի բանի) ձեռք զարնել, ձեռնարկել, սկսել։* Ձեռն տալ *օգնել*
Ձեռնասուն *ձեռքի տակ սնուած, մեծացած*
Ձեռնարկել յեկեղեցին *եկեղեցուն ձեռք տալ, դիպչել*
Ձերբակալ առնել *բռնել*

Ձի ի վերայ առեալ ձի նստած
Ձմերային, ձմերայնի ձմեռ։ Ժամանակ ձմերայնւոյ ձմեռուայ ժամանակ։ Բուք ձմերայնոյ ձմեռուայ բուք
Ձմերոց ձմեռելու, ձմեռն անցկացնելու տեղ
Ձոյլ ձուլած, թափած։ Ձոյլ ոսկի ամբողջապէս ոսկի, ոսկեձոյլ
Ձործ վրայի հագուստ

Ղ.

Ղօղիլ պահուել, թաք կենալ

Ճ.

Ճակատ զօրագնդի երեսը՝ թշնամու դէմ ուղղուած
Ճայթումն տրաքոց։ Ճայթմունս գործել ճայթել, տրաքտրաքել
Ճանաչել, ծանեայ, ծանի՛ր, ծանեայց, ծանիցես ծանուցեալ ճանաչել, իմանալ
Ճաշակատեղ ճաշելու տեղ
Ճարտարութիւն։ Արուեստ ճարտարութեանց ճարտար արուեստի գործ
Ճգնել նեղութիւն քաշել, չարչարուել
Ճիպուռն ճպոտ, ճռեկ
Ճշմարտութեամբ իրօք, իսկապէս

Մ.

Մահ։ Մահու չափ մինչև մահ
Մահիճք անկողին
Մայր, մօր, մարբ մայր (ծնող)
Մայր, մայրի, մայրիւ մայրի ծառ
Մայրաւոր, մայրի անտառ, մէրի
Մամոնայ փող, հարստութիւն
Մանկազոյն պատանի
Մանուկ երեխայ, տղայ։ Մանկտի մանուկներ
Մաշկեղէն կաշուէ
Մատակ էգ
Մատնել տալ։ Մատնել ի ձեռս (մէկի) ձեռքը տալ։ Մատնել ի մահ մահուան մատնել, տալ որ մեռցնեն
Մատչիլ մօտենալ. Յառաջ մատչիլ առաջ գնալ, առաջ անցնել։ Ոչ մատեաւ յիշատակ նորա նա չյիշատակուեց
Մատուցանել մօտեցնել, մօտ բերել, մօտ տանել, տալ, մատուցանել։ Յառաջ մատուցանել առաջ տանել։ Մատուցանել ի տանջանս տանջանքի մատնել։ Աղօթս մատուցանել աղօթք անել։ Գովութիւն մատուցանել գովասանք տալ, գովել
Մարդախոշոշ մարդասպան
Մարզիկ կռուող զինուոր
Մարթ է կարելի է
Մարթել, Մարթացի կարողանալ
Մարտ կռիւ։ Մարտ դնել կռուել։ Հմմ. Մարտ պատերազմի պատերազմ
Մարտնչիլ, մարտեայ, մարտուցեալ կռուել
Մաքսաւոր մաքս առնող, մաքսապահանջ
Մաքսաւորութիւն մաքս առնելը, մաքսատուն
Մեզէն մենք ինքներս
Մեծամուր խիստ ամուր պինդ
Մեծապարգեւ մեծ պարգևներ ստացած
Մեծապէս շատ, սաստիկ։ Մեզ այս մեծապէս է մեզ համար այս մեծ բան է
Մեծատուն հարուստ
Մեծարանք պատիւ, յարգանք
Մեծարել մեծացնել, պատուել
Մեծութիւն հարստութիւն

Մեծվայելչութիւն փառաւոր մեծութիւն, փառահեղութիւն
Մեկնիլ բաժանուել, հեռանալ
Մեկուսի մի կողմ, մի կողմում
Մեղանչել, մեղայ, մեղայց, մեղիցես, մեղուցեալ մեղք գործել
Մենակեաց տե՛ս միայնակեաց
Մեռելոտի մեռած, սատկած բան, սատակ
Մերժել հեռացնել, դուրս հանել
Մերժիլ փախչել, հեռանալ
Մերկել մերկացնել, հանել
Մերձ մօտ։ Մերձ է առ Տէր մօտ է Տիրոջը
Մերձաւոր մօտիկ մարդ, ընկեր
Մերձենալ առ... մօտենալ։ Մերձենալ ի... կպչել, դիպչել։ Մերձենալ յաչս աչքերին կպչել
Մերձիլ մօտենալ, դիպչել
Մետասան տասնումէկ
Մետասաներորդ տասնումէկերորդ
Մեքենայ որոգայթ. ծածուկ չարութիւն
Մէն մի ամեն մի, ամեն մէկը մի, մի մի
Մէջ մէջ, մէջք։ Ի մէջ միջում, մէջը։ Գօտի մաշկեղէն ընդ մէջ իւր կաշուէ գօտին մէջքին։ Ի մէջ գիշերի կէս գիշերին, Ի մէջ փակել շրջապատել
Մթերել դիզել, ամբարել
Մի՛ մի՛, ոչ, չը
Մի՞ չլինի՞ թէ
Մի մի, միոյ միոյ, միում միում, ի միոջէ միոջէ ամեն մէկը, իւրաքանչիւրը
Միաբան համաձայն
Միաբանութեամբ հետ, միասին։ Միաբանութեամբ առաջին խորհրդակցօքն առաջին խորհրդակիցների հետ միասին
Միահամուռ բոլորը միասին
Միայնակեաց մենակ ապրող, կրօնաւոր, ճգնաւոր
Միանգամայն ամբողջապէս
Միաշաբաթի կիրակի
Մինչ երբ որ, այնպէս որ։ Մինչ նաւին ծածկել յալեաց անտի այնպէս որ նաւը ծածկւում էր ալիքներից
Մինչեւ մինչև անգամ, մինչև որ, քանի
Մինչ ի... մինչեւ ց... մինչև
Մինչչեւ դեռ չը... քանի դեռ չը...
Միջոց աշխարհին աշխարհի մէջը, Այրարատ աշխարհը
Միտ, միտք։ Ի մտի դնել մտքում դնել։ Զմտաւ ածել մտածել, մտաբերել։ Ընդ միտ մտանել հաճոյանալ, դուր գալ։ Ասել ընդ միտս մտքում ասել։ Գալ ի միտս խելքի, ուշքի գալ
Միւս եւս մի ուրիշն էլ, միւսն էլ։ Միւս եւս մոգպետ մի ուրիշ մոգպետ էլ
Մնալ սպասել
Մնչիւն մռմռոց
Մշակութիւն երկրագործութիւն, ծառայութիւն
Մշտնջենաւոր մշտական
Մոգ զրադաշտական կրօնի քահանայ
Մոլորութիւն սխալուելը, սխալ լինելը։ Ուսումն մոլորութեան մոլոր, սխալ ուսմունք
Մորի բոյն, որջ
Մորոս խենթ, խելառ
Մտանել մտնել
Մրրիկ փոթորիկ
Մրցիլ կռուել
Մօտ առ մօտ մօտ մօտ։ Ընդ մօտոյ մօտ օրերս, շուտով։ Մօտ կտրել տակից կարել

Յ·

Յագիլ կշտանալ
Յազածոյ (միս) զոհի միս
Յականէ յանուանէ անունով, մէկ մէկ
Յաղել աղ անել
Յամել ուշանալ, ժամանակ անցնել
Յայնժամ այն ժամանակ
Յայնկոյս այն կողմը
Յայնմհետէ նրանից յետոյ, այնուհետև
Յայտ յայտնի, յայտնապէս: Յայտ առնել յայտնել: Յայտ լինել յայտնուել: Յայտ յանդիման դէմ յանդիման, աչքի առաջ
Յայտնութիւն յայտնուելը, երևալը: Յայտնութիւն առ բազումս շատերին երևալը
Յանդիման լինել ումեք ներկայանալ մէկին: Յանդիման լինել միմեանց իրար դէմ գալ, պատահել
Յանդիմանութիւն մեղադրանք
Յանձանձել հոգալ, հսկել
Յանձին ունիլ յանձն առնել, ընդունել
Յանձն առնուլ յանձն առնել: Յանձն իւր առնոյր ինքը վերցրեց
Յանցանել, յանցեայ, յանցուցեալ յանցանք գործել
Յառաջ առաջ: Յառա՛ջ քան զձեզ ձեզնից առաջ. Յառաջ ժամանակաւ առաջ, առաջուայ ժամանակները: Յառաջ ընթանալ առաջ վազել
Յառաջագոյն առաջ, առաջուց
Յառաջամարտիկ առջևից կռուող
Յառնել, յարեայ, յարեայց, յարիցես, յարիցէ... արի՛, արի՛ք, յարուցեալ յարութիւն առնել, վեր կենալ, բարձրանալ
Ցարկ ծածկ

Յարիլ միանալ, կպչել, մէկի մօտ մտնել ծառայելու
Յարուցանել յարութիւն տալ, վեր կացնել, բարձրացնել, հանել
Յաւելուլ աւելացնել: Այլ եւս խորհուրդ յաւելուլ մի ուրիշ բան էլ մտածել
Յաւիտեանս յաւիտենից միշտ և յաւիտեան
Յափշտակութիւն առնել յափշտակել
Յենուլ, յեցայ, յեցի՛ր յենուել, թիկնել
Յետ յետոյ: Յետ կոյս դէպի յետ
Յետին վերջին: Յետին չար ամենամեծ չար
Յետս յետ, ետև. Յետս երթալ յետ երթալ: Յետս կալ յետ կանգնել: Յետս տանել յետ տանել: Ձեռս յետս կապել ձեռքերը ետևը կապել
Յետս ընդդէմ հակառակ
Յերկնուստ երկնքից
Յիմարիլ յիմարանալ, ապշել
Յիշատակել յիշել, յիշեցնել
Յիրաւի իրաւ, արդարև
Յղել ուղարկել, մարդ ուղարկել
Յո՞ (դէպի) ո՞ւր
Յոլովագոյն աւելի շատ
Յոյժ սաստիկ, խիստ, շատ
Յոյս առաջի դնել ումեք մէկին յոյս տալ
Յովտ հրէական փոքրիկ տառ, կէտ
Յորդահոսանք յորդ հոսանք
Յորդիլ յորդանալ, աճել
Յորդորել առատացնել, շատացնել, տարածել, սփռել
Յորժամ երբ որ
Յուլանալ դանդաղել, անհոգ լինել
Յուզել շարժել, խառնել
Յուշ առնել յիշեցնել
Յուղարկել ուղարկել, ճանապարհ դնել

Ն·

Նա՛ նոյն իսկ, մանաւանդ թէ: Նա՛ առաւել եւս և աւելի ևս
Նաժիշտ աղախին
Նախանձ երկնաւոր նախանձախնդրութիւն, հոգևոր եռանդ: Նախանձ բերել նախանձել, նախանձով վառուել
Նախարարեան նախարարներ
Նախճիր կոտորած
Նահատակ քաջ կռուող
Նահատակութիւն քաջ կռուելը, քաջագործութիւն
Նաքարակիտ հռոմայական դրամ, հաւասար երկու լումայի
Նեղ: Ի նեղ արկանել նեղը ձգել
Նեղիչ նեղող
Ներկանիլ ներկուել
Ներքին ներսի: Ըստ ներքին մարդոյն հոգւով, հոգեպէս
Ներքոյ: Ի ներքոյ ներսը, ներսում, մտքում, ներսից, տակ,
Ներքս, Ի ներքս ներս, ներսը
Նիզակակից կռուի ընկեր
Նիրհել ննջել
Նիւթել մանել, հիւսել
Նկուն լինել նուաստանալ, յաղթուել
Նմանիլ նմանուել
Նշան հրաշք
Նշանախեց նշանի կտոր, փոքրիկ տառ
Նշանակ նշան
Նշոյլ ճառագայթ. շողք
Նոխազ արու այծ, քօշ
Նոյն նոյն, նա
Նուագ երգ, եղանակ
Նուիրակ մի բանի ուղարկուած մարդ, դեսպան

Շ·

Շաբաթ շաբաթ (եօթն օր), շաբաթ օրը: Երկիցս ի շաբաթու շաբաթը երկու անգամ: Մեծ շաբաթ Աւագ շաբաթ օրը
Շահիլ վաստակել, օգուտ անել
Շահխոռապետ թագաւորի ախոռապետ
Շանթել կծել, շնթել
Շատ բաւական
Շաւիղ ճանապարհ
Շէն շէն տեղ, գիւղ
Շինական գեղական
Շիջանիլ հանգչել, մարել
Շիւղ ծիղ, շուղ
Շնչել փչել
Շուայտութիւն անառակ կերուխում, ցոփութիւն
Շուրջ զ... (գործ. հոլովի հետ) շուրջը, չորս կողմը: Շուրջ զնովաւ նրա շուրջը
Շուրջանակի շուրջը, չորս կողմը
Շտապ տագնապի իրարանցում
Շրջան առնուլ պտոյտ անել, պտտուել
Շրջիլ ման գալ, շրջուել, շուռ գալ: Շրջեցան զինեւ ինձ շրջապատեցին
Շփոթիլ խառնուել, իրար անցնել

Ո·

Ո, ով, ոյր, ում, յումմէ, ոյք, ոյց, զոյս ով, ով որ, նա որ, ո՛վ որ
Ոգի հոգի, շունչ, կեանք, մարդ, անձն
Ողոքական փափուկ, անոյշ
Ողորմ ողորմելի, խղճալի
Ողջամբ ողջ, ողջ և առողջ
Ողջոյն ողջութիւն
Ոմն մէկը, մի մարդ, մի

Ոյք *ովքեր, որոնք, տե՛ս* Ո

Ոչ *ոչ, չը*

Ոչ եւս *այլ եւ չը…* Ոչ եւս եմ ար-ժանի *այլ եւ արժանի չեմ:* Ոչ եւս սովորեցին *այլ եւ չսովորեցին, յետ սովորեցին*

Ոչինչ, ոչ ինչ *ոչինչ, ոչ մի բան, բնաւ, ամենեւին:* Ոչինչ կարօտին *բնաւ կարօտ չեն:* Ոչինչ կրտսեր ես *ամենեւին փոքր չես:*

Ոսոխ *հակառակորդ*

Ոտն, ոտք: Ցոտն կալ *ոտքի կանգնել, վեր կենալ*

Որ *որ, որը, ով որ, ինչ որ, որը որ, նա որ, նրանք որ:* Վասն որոյ *ո-րի համար, ուստի, այդ պատ-ճառով*

Որ ինչ, որ զինչ *ինչ որ:* Որ զինչ եւ ունիցի *ինչ որ էլ ունենայ*

Որ ոք *ով որ:* Որ կամիցի ոք *ով որ կամենայ*

Որթ *խաղողի տունկ*

Որոշեալ *առանձին, ջոկ*

Որոշել *բաժանել, զատել, ջոկել*

Որովայն *փոր*

Որպէս *ինչպէս, երբ, քանի որ, ո-րովհետեւ:* Զայս որպէս յիշէի *այս, որ յիշում էի*

Որպէս զի *որ, որպէս զի, ինչպէս որ, այնպէս որ, ո՞րքան, ի՞նչքան*

Որջ *բոյն*

Ութուտասն *տասնութ*

Ուխտ *խօսք, երդում, դաշինք:* Ուխտ քրիստոնէից *քրիստոնէական ուխտ, քրիստոնեաներ:* Ուխտ եկեղեցւոյ *եկեղեցւոյ ուխտ, եկեղեցական-ներ*

Ուծացուցանել *սառցնել (մէկի սիր-տը մէկից), հեռացնել*

Ուղիղ *ուղեղ*

Ուղղել *շինել, հաստատել*

Ունիմ, կալայ, կա՛լ *ունենալ, բռնել, պահել, տիրել:* Ունիլ զձեռանէ *ձեռից բռնել*

Ունկն *ականջ:* Ունկն դնել *ականջ դնել*

Ունչ *քիթ*

Ուռկան *ցանց (ձուկ բռնելու)*

Ուսանիլ *սովորել*

Ուսուցանել *սովորեցնել*

Ուստեք *մի տեղից, մի որեւէ*

Ուստի՞ *ո՞րտեղից, ումնի՞ց*

Ուստր *տղայ, որդի*

Ուտել, կերայ, կե՛ր, կերա՛յք, կերայց, կերիցես, կերիցէ… *կատարեալը նաեւ* կերի, կերեր, եկեր

Ուտին *ժանկ*

Ուրախ առնել *ուրախացնել:* Ուրախ լինել *ուրախանալ*

Ուրեք *մի տեղ, մի որեւէ*

Ուրոյն *ջոկ, առանձին*

Ոք *մարդ, մէկը, մի մարդ, մի, մի որեւէ:* Ոչ ոք քան զոք նուազեալ յարութենէ *ոչ մէկը միւսից պա-կաս չէր արութեամբ:* Մի՛ ումեք ասիցես *ոչ ոքի չասե՛ս*

Չ.

Չար *վատ, չարիք, հոգս, նեղու-թիւն*

Չարադեւ *չար դեւ*

Չարաշուք *վատ, ժանտ, անշուք*

Չարաչար *խիստ չար, խիստ վատ, սաստիկ:* Չարաչար կալ *չարչա-րուել*

Չարաւ *վատ կերպով*

Չեւ *դեռ չը…* Չեւ էր ուրուք ձեռն արկեալ յեկեղեցին *դեռ ոչ որ ե-կեղեցուն չէր դիպել*

Չոգայ *տե՛ս երթալ*

Չորեքկին *քառապատիկ*

Չորեքկնել *չորս անգամ կրկնել*

Չորք *չորս*

Չու առնել *չուել*

Չքաւորիլ *աղքատանալ, կարօտու-թիւն քաշել*

Պ.

Պակասիլ *մեռնել*

Պահակ *պահապան:* Ճորայ պահակ *Դերբենդի դուռը*

Պահել *ծոմ պահել, պաս պահել*

Պաղատանս մատուցանել *պաղատել*

Պաշտել *ծառայել*

Պանդոկ *իջեւան*

Պաշտօն, պաշտաման, պաշտամունք *ծառայութիւն. պաշտամունք. ժամ-ասացութիւն*

Պաշտօնարկ *պաշտող, պաշտամունք*

Պապակիլ *սաստիկ ծարաւել*

Պատարագ *նուէր, ընծայ, զոհ:* Պա-տարագ մատուցանել *զոհաբերու-թիւն անել. պատարագ անել*

Պատել *փաթաթել*

Պատենազէն *զրահով զինուած, զրա-հաւոր*

Պատժաւոր *պատժուած*

Պատիր *խաբէական, սուտ*

Պատիւ *ընծայ, պարգեւ. պատուա-զգեստ (խալաթ):* Պատիւ վարուի *պատուավորուրք, վարձակալ*

Պատկանդարան *կապարճ (նետերի աման)*

Պատկառիլ *քաշուել, ակնածել*

Պատճառ: Ի պատճառս *պատճառով, համար:* Ի պատճառս սիրոյ *սիրոյ պատրուակով, սիրով*

Պատմուճան *հագուստ*

Պատուական *պատուաւոր*

Պատուանդան *ոտքի տակի աստի-ճան*

Պատուէր արկանել, պատուէր դնել *պատուէր տալ:* Հմմտ. Պատուէր հրամանի

Պատուիրան *պատուէր*

Պատրանք *խաբէութիւն*

Պատրել *խաբել*

Պատրուճակ *մորթելու կենդանի*

Պ․րանոց *վիզ*

Պարարակ *բոած, գիրացրած. մսացու*

Պարգեւել *պարգեւատրել*

Պարգիլ *ձգուել, մեկնուել*

Պարծիլ *պարծենալ*

Պարտ է *պէտք է:* Պարտ էր քեզ ար-կանել *դու պէտք է ձգէիր*

Պարտեր *պարտքեր*

Պարտիլ *պարտ լինել (մէկին մի բան.) պարտաւոր լինել, պարտաւորուել, յաղթուել*

Պարտիք *պարտք*

Պարտութիւն *յաղթուելը:* Ի պարտու-թիւն մատնիլ *յաղթուել*

Պէտք: Ի պէտս *համար:* Ի պէտս սպա-սու *ծառայելու համար*

Պիտոյ է *պէտք է:* Ինձ պիտոյ է ի քէն մկրտիլ *ես պէտք է քեզնից մկըր-տուեմ*

Պղծութիւն *անմաքրութիւն, կեղտո-տութիւն:* Պաշտօն պղծութեան *պիղծ պաշտամունք*

Պնդադեսպան *արագ գնացող դես-պան, սուրհանդակ*

Պնդել *սրտապնդել*

Պնդիլ *յամառել:* Պնդեցան ի նոյն միտս *նոյն մտքի վրայ հաստատ մնացին*

Պտուղ առնել *պտուղ տալ*

Ջ.

Ջանալ *աշխատել, ջանք անել*

Ջեռնուլ, ջեռայ, ջեռուցեալ *տաքա-նալ. բորբոքուել*

Ջերմ տաք։ Ի ջերմոջ աշխարհին այն տաք աշխարհում

Ռ.

Ռոճիկ օրական պարէն, ուտելիք
Ռունգն, ռնգունք քիթ

Ս.

Սակ հողից կամ շէնքից առնուած տուրք ըստ գնահատութեան։ Սակ արկանել սակարկել, գին կտրել, վարձ խօսել
Սակաւ: Առ սակաւ մի մի քիչ, քիչ ժամանակ
Սահման կարգ, կանոն
Սաղաւարտել սաղաւարտ (երկաթի կամ պղնձի գլխանոց) դնել գլխին
Սամոյրք սամոյր մուշտակ (սամոյր կենդանու մորթուց)
Սառն սառոյց
Սաստ սաստիկ և ահաւոր հրաման, արգելք
Սաստել սաստիկ հրաման տալ, արգելել, վրան բարկանալ
Սաստիւ խիստ, խստիւ
Սատակել սատկեցնել, սպանել
Սատակումն սպանելը, սպանութիւն. մահ
Սարսիլ սարսափել
Սարտչիլ խրտնել, փախչել
Սեղանաւոր դրամափոխ
Սերմանահան սերմնացան
Սէր: Առ սէրն սիրոյ համար
Սկիզբն առնել սկսել
Սկսանիլ սկսել
Սկտեղ մատուցարան
Սնարք գլխավերև, գլխատակ
Սնոտի դատարկ
Սնուցանել պահել, մեծացնել. կերակրել
Սողիլ սողալ, ներս սողալ
Սորել գլորուել, հոսել. սահել, թորել
Սուգ առնուլ սուգ անել
Սուրբ մաքուր
Սպառազէն ամբողջապէս զինուած, լաւ զինուած
Սպառել վերջացնել
Սպաս ծառայութիւն, անօթ. պարագայք։ Սպաս ունել, սպաս տանել ծառայել, Սպաս զինուորութեան զինուորական ծառայութիւն
Սպասաւորել ծառայել
Սպարապետ զորքերի ընդհանուր հրամանատար. զօրավար
Սպի լաւացած վէրքի տեղ
Ստամբակ յանդուգն, ապստամբ
Ստանալ ձեռք բերել, ստեղծել
Ստացող ունեցող, տէր (մի բանի)
Ստեղծանել ստեղծել
Ստեւ բուրդ, մազ
Ստիպաւ շտապով
Ստիպել շտապեցնել
Ստիպով շտապով։ Մեծաւ ստիպով խիստ շտապով
Ստնդիեաց ծծկեր
Ստուարացուցանել մեծացնել. շատացնել
Ստուգել ճշտել
Սրահ սիւնազարդ ծածկ ստորին յարկի առաջ, պատշգամբ
Սրահակ վարագոյրով կտրած փոքր սրահ, դրսի սենեակ
Սրբութիւն սուրբ տեղ, սրբարան
Սրսկապան վարագոյրով կտրած ներսի սենեակ
Սրտաթափ առնել սիրտը կոտրել, սաստիկ վախեցնել

Սրտաթափութիւն սիրտը կոտրուելը, սաստիկ վախ
Սրտմտիլ բարկանալ
Սրտմտութիւն զայրոյթ, բարկութիւն
Սրտի մտօք սրտանց, յօժար սրտով
Սքանչելի հրաշալի
Սքանչելիք հրաշք, հրաշալիք, զարմանք

Վ.

Վախճան վերջ, մահ։ Հմմտ. վախճան մահու
Վախճանել վերջացնել, մեռցնել
Վախճանիլ վախճանուել, մեռնել
Վաղ վաղուց
Վաղագոյն շուտով, առաջուց
Վաղիւ վաղը, էգուց։ Ի վաղիւ անդր միւս օրը, յաջորդ օրը
Վաղու եւս վաղուց
Վաղվաղակի շուտով
Վաճառ առուտուր
Վայելուչ յարմար
Վայելչութիւն վայելք, գեղեցկութիւն
Վայր տեղ, դաշտ։ Յայդ վայր մինչև այդտեղ, այդչափ։ Յոր վայր եւ երթիցես որտեղ էլ գնաս։ Խոտն ի վայրի վայրի խոտ, դաշտի խոտ.
Վայր ցած: Ի վայր արկանել ցած ձգել, վէր դցել
Վայր, վայրապար զուր: Ընդ վայր հաչել վայրահաչել
Վայրատիլ տեղահան լինել, ցրուել
Վանել քշել, հալածել
Վանորայք վանքեր
Վանք օթևան, իջևան
Վառիլ զինուել
Վասն համար։ Վասն որոյ որի համար. ուստի, այդ պատճառով
Վասն զի որովհետև
Վաստակ աշխատանք, ծառայութիւն
Վաստակիլ աշխատել, յոգնել
Վատ վախկոտ
Վատանուն անուանարկ
Վատասիրտ վախկոտ, թուլասիրտ
Վատթար վատ. անպիտան
Վատթարանալ խաղք լինել
Վատթարել թուլացնել, տկարացնել
Վատնել ցրուել, ծախսել, փչացնել
Վատութիւն վախկոտութիւն, թուլութիւն
Վարդապետ ուսուցիչ
Վարդապետութիւն ուսում, քարոզութիւն
Վարել քշել, տանել, վար ու ցանք անել, ցանել։ Իշխանութիւն վարել կառավարել
Վարիլ քշուել, տարուել, վարուել (մէկի հետ) կեանք վարել
Վարկանիլ համարել
Վարձ: Ի վարձու ունել վարձել, բռնել
Վարս մազ, ծամ
Վարք կենցաղավարութիւն
Վեհ բարձր, մեծ, երկնային, վերին
Վեր. ի վեր վեր բարձր. ի վերոյ վերը. վեր, բարձր: Ի վերոյ քան զ... (մի բանից) վեր, բարձր: Վեր ի վերոյ երեսանց։ Վեր ի վերոյ ծիծաղիլ բարձր բարձր ծիծաղել
Վերայ, ի վերայ վրայ, վրան: Ի վերայ այսր ամենայնի. յայսր ամենայնի վերայ բացի այս ամենը։ Ի վերայ դորին պատուհասի այդ պատժից յետոյ
Վերջապահք բանակի վերջի մասը պահող զօրագունդ
Վերստին նորից, կրկին
Վէմ քար: Վէմ անշարժութեան անշարժ քար

Վէրք: Վէրս ի վերայ դնել, վէրս դնել *վիրաւորել*

Վիհ *փոս, խորք, անդունդ*

Վիճակիլ *վիճակուել:* Որք վիճակեալ են ի բնակութիւն *որոնց վիճակուել է բնակուել*

Վիշապ *լեւիաթան (ծովային հրէշ)*

Վիրգ *գաւազան, մահակ*

Վկայ *նահատակ*

Վկայարան *մատուռ*

Վնաս *մեղք, յանցանք, պատճառ:* *Հմմտ.* պատճառք վնասու

Վշտամբեր *նեղութեան համբերող, չարքաշ*

Վրիպիլ *սխալուել, նպատակին չհասնել, զրկուել*

Տ.

Տագնապ *իրարանցում, տակն ու վրայ լինելը:* *Հմմտ.* Տագնապ խռովութեան *իրարանցում ու շփոթութիւն:* Ստապ տագնապի

Տագնապաւ *շտապով*

Տագնապիլ *ահ ու դողով իրար անցնել, շփոթուել ու տակն ու վրայ լինել. երկիւղով ու շտապով*

Տալ, ետու, ետուր ետ տուաք, ետուք ետուն *կրաւոր՝* տուայ, տուար, տուաւ... տաց, տացես, տացէ... տո՛ւր. տո՛ւք, տաջի՛ր տաջի՛ք *տալ. մատնել, վերագրել,* Տալ զանձն ի փորձութիւն *ինքն իրեն փորձութեան մատնել:* Տուաւ ի չարչարանս *չարչարանքի մատնուեց,* Տալ գտանել *գտնել տալ:* Ոչ տամ գտանել *չեմ թողնի որ գտնէք:* Ոչ ետ յառաջ խաղալ *չթողեց առաջ շարժուեն:* Տալ ըմպել *խմեցնել:* Տալ անցուցանել *անց կացնել տալ*

Տաղանդ *եբրայական արծաթի և ոսկի դրամ, արծաթին՝ հաւասար մօտ 8600 ֆրանկի, իսկ ոսկին՝ 137500 ֆր.*

Տաճար *ուրախութեան սեղան, սեղանատուն*

Տանիլ, տարայ, տա՛ր *տանել:* Յինքն տանել *իր ձեռքը ձգել*

Տանուտէր, տանուտեարն *տանտէր*

Տաշտ *խաղողի որթի ճիւղ:* Տաշտախիլ լինել *ճիւղերը պոկոտուել, աշտահան լինել*

Տապ *տաքութիւն*

Տապալել *կործանել*

Տապալիլ *գլորուել, կործանուել, թաւալուել*

Տապանալ *տաքանալ, ջերմել, տենդել*

Տապար *կացին*

Տառապանք *նեղութիւն, չարչարանք:* *Հմմտ.* վիշտք տառապանաց

Տառապեցուցանել *նեղել, չարչարել*

Տառապիլ *նեղուել, չարչարուել*

Տասանորդ *տասից մէկը*

Տար *օտար, հեռու*

Տարաբերիլ *տարուբերուել, տատանուել*

Տարաժամ *անժամանակ, անյարմար ժամանակ*

Տարաժամիլ *օրն անցնել, օրը թեքուել*

Տարածանել *տարածել*

Տարապարհակ վարել *իբրև անվարձ պահակ տանել*

Տարապարտուց *զուր տեղը*

Տարեկանք Տօնք տարեկանաց *տարեկան տօներ, տարին մի անգամ կատարուող երեւելի տօները*

Տաց *տե՛ս տալ*

Տեղեկագոյն *լաւ տեղեակ*

Տեղի *տեղ:* Տեղի տալ *յետ քաշուել:* Զտեղի առնուլ *տեղ բռնել:* Զմիով

տեղեաւ *մի տեղում:* Զտեղեաւն *նոյն տեղում*

Տեսիլ *երազ, տեսք, մտիկ տալու բան, տեսարան (թամաշա):* Տեսիլ առնել *խաղք ու խայտառակ անել:* Ի տեսիլ մեծաւորութեան նորա *նրան մօտիկից տեսնելով*

Տէրութիւն *իշխանութիւն, նախարարական իշխանութիւն, տանուտէրութիւն*

Տէրունական կանոն *կիրակի օրուայ ժամասացութեան կարգ*

Տիտան *հսկայ*

Տիւ, տունջեան *ցերեկ:* Ի տուէ եւ ի գիշերի *օր ու գիշեր:* Ի գիշերի եւ ի տունջեան *գիշեր ցերեկ*

Տղայ *երեխայ, տղայ*

Տոկոսիք *տոկոսներ*

Տոյժ *տուգանք:* Երթալ ի տուժի *տուգանքի գնալ, իբրև տուգանք առնուել*

Տուժիլ *տուգանք քաշել, տուգանք վճարել*

Տուիչ *տուող*

Տուք *տե՛ս տալ*

Տքնութիւն *անքնութիւն, հսկում*

Ց.

Ց *(նախդիր) մինչև:* Ցայդ վայր *մինչև այդ տեղ:* Ասէ ցնա *ասում է նրան:* Ետ ցմշակս *տուաւ մշակներին:* Քոյդ ցքեզ *քոնը քեզ:*

Ցածութիւն *խոնարհութիւն*

Ցածուցանել *ցածացնել, իջեցնել*

Ցայժմ *մինչև այժմ*

Ցանկ *ցանկապատ*

Ցասնուլ, ցասեայ, ցասուցեալ *բարկանալ*

Ցասումն *բարկութիւն*

Ցին *վայրենի էշ*

Ցոյց *ցոյց տալը:* Ի ցոյց ինչ նոցա *նրանց ցոյց տալու համար*

Ցորժամ *մինչև որ*

Ցուպ *գաւազան*

Ցուրտ *սառը:* Ցուրտ ջուր *սառը ջուր*

Ցուցանել *ցոյց տալ:* Ցուցանել չարիս *չարիք անել, չարիք հասցնել:*

Ցուցանել զպաշտօնն *ժամ ասել*

Ցուցանիլ *ցոյց տրուել, երևալ*

Ցրել *ցրուել*

Փ.

Փախստական արկանել *փախցնել ձգել (մի տեղ)*

Փախստեայ անկանիլ *փախչել ընկնել (մի տեղ)*

Փայլատակն *փայլակ, կայծակ*

Փայլիւն *փայլք:* Ի փայլիւն պատենազէն վառելոցն *գրահաւորների գրահների փայլքի վրայ, փայլելուց*

Փայտահատ *փայտ կտրող:* Փայտահարք մայրաւորաց *անտառում փայտեր կտրողներ*

Փառատրութիւն մատուցանել *փառք տալ*

Փառաւոր առնել *փառաւորել*

Փարիլ *փարուել, սիրով փաթաթուել մէկին*

Փափկասուն *փափուկ սնուած, մեծացած*

Փլուզանել, փլուզի, փլո՛ *փլցնել*

Փշտիպան *թիկնապահ զինուոր*

Փոխանակ զի *որովհետև*

Փող հարկանել *փող փչել*

Փողհար *փող փչող*

Փոյթ առնել *հոգ տանել, ջանալ*

Փորձ: Զփորձ առնուլ *փորձել:* Զփորձ առնուլ զմեր *մեզ փորձել*

Փոքր, փոքու, փոքունք, փոքունց *փոքր*

Փօfrոզի թեթև
Փսիrայ խոիր
Փուքալ շտապել, շուտ անել
Փուքապէս շտապով

Ք.

Քակել քանդել, բաժանել
Քակումն բաժանում
Քակsել քանդել, բաժան բաժան անել, քայքայել
Քաղաfամայr մայրաքաղաք. Վերին Երուսաղէմ, արքայութիւն
Քաղցեալ քաղցած
Քաղցնուլ, fաղցեալ քաղցածանալ
Քանդիլ քանդուել. Ի բաց fանդիլ գաղթելով աւերուել
Քան զ..· քան, քան թէ
Քանզի որովհետև, քանի որ
Քանfար տե՛ս տաղանտ
Քաջ լաւ, ստատիկ. Քաջ գիsես լաւ գիտես. Կարի fաջ ի դէպ ելանէ խիստ շատ յարմար է գալիս: Քաջ fաջ անվնաս, չյաղթուած.
Քարակոյs քարի կուտակ
Քարանձաւ քարայր
Քարշ: Ընդ fարշ վարել քարշ տալով տանել
Քարոզ մունետիկ. Քարոզ կարդալ մունետիկի բարձր ձայնով կանչելը՝ հրատարակելը
Քաւղեայ քաղդէական ուսման վարդապետ. աստղագէտ
Քաւղէութիւն քաղդէական ուսում. աստղագիտութիւն
Քաւել մեղքը ներել
Քոյդ քոնը, քոնդ
Քօրեպիսկոպոս գաւառի եպիսկոպոս
Քսութիւն բանսարկութիւն, մատնութիւն
Քrsիկար աշխատանք, բարի գործ

Օ.

Օգնականութիւն օգնութիւն
Օրոց վերարկու, զգեստ
Օծանել օծել
Օձիf հագուստի վերի ծայրը (եախա)
Օճան սապոն
Օr: աւուr, աւուrf, աւուrg: Արկանել վարձ աւուրն դահեկան մի օրը մի դահեկան վարձ կարել. Զօru ցերեկ այս օրը ցերեկով. Յայսմ աւուր այսօր. Ընդ երկայն աւուրս երկար օրեր. Օr ըսs օrէ օրէցօր. Օr fան զօr օր օրի վրայ: Աւուրg սովորութիւն ամենօրեայ սովորութիւն. Օr մեծ նշանաւոր, տօն օր
Օrահաս տե՛ս օրհաս
Օrէն է օրէնք է, կարգ է, սովորութիւն է, վայել է. Զօr ոչ էr օrէն ուsել fրիսsոնէից որ քրիստոնեաները սովորութիւն չունէին ուտելու
Օrէնf կրօն, կարգ, կանոն. սովորութիւն. Օrէնf էին սովորութիւն էր. Ըսs առաջին կարգի օրինաց աrfունի պալատի առաջուայ կարգով ու սովորութեամբ.
Օrէնf պաsոնոյ պատուազգեստներ, շքազգեստներ, խալաթներ (թագաւորի պարգևած շքեղ հանդերձներ, որ տրւում էին մէկին պատւելու համար).
Օrինակ կերպ, եղանակ. Որո՞վ օrինակաւ ի՞նչ կերպով, ի՞նչպէս. Ըսs նմին օrինակի. (զ)նոյն օrինակ նոյն ձևով, նոյնպէս. Զօr օrինակ ինչպէս որ
Օrինական օրէնքի վարդապետ
Օrհասական վերջի օրը հասած, մահամերձ
Օrհաս վերջ, վերջին օր. մահ. Հմմտ. Օrհաս մահու

ՅԱՆԿ

Երես

1. Օրհնութիւն ծննդեան 5
2. Սաղմոս ՃԽԸ »
3. Գալուստ մոգուցն յԵրուսաղէմ (Մատթ. Բ. 1—6) 6
4. Գալուստ Մոգուցն ի Բեթղեհէմ և երկրպագութիւն նոցին (Մատթ. Բ. 7—12). »
5. Յիսուս յԵգիպտոս (Մատթ. Բ. 13—15). 7
6. Կոտորած մանկանցն Բեթղեհեմի (Մատթ. Բ. 26—18): »
7. Յիսուս ի Նազարէթ (Մատթ. Բ. 19—23). 8
8. Փարիսեցին և մաքսաւորն (Ղուկ. ԺԸ. 10—14). »
9. Վասն Զաքէոսի (Ղուկ. ԺԹ. 1—10). »
10. Օրհնութիւն երից մանկանց (Դանիէլ Գ. 26—35. 44—45). 9
11. Առակ այգւոյն (Մատթ. ԻԱ. 33—42). 10
12. Վասն տասն կուսանաց (Մատթ. ԻԵ. 1—13). »
13. Սաղմոս ԻԲ. 11
14. Յովհաննէս Մկրտիչ (Մատթ. Գ. 1—12): »
15. Մկրտութիւն Յիսուսի (Մատթ. Գ. 13—17). 12
16. Փորձութիւն Յիսուսի (Մատթ. Գ. 1—11): »
17. Յիսուս ի Գալիլիա (Մատթ. Գ. 12—25). 13
18. Անառակ որդին (Ղուկ. ԺԵ. 11—32). 14
19. Օրհնութիւն Մովսիսի (Ելք. ԺԵ. 1—18). 15
20. Քարոզ լերինն (Մատթ. Ե. Զ. Է.) 16
21. Վասն թողլոյ զբիւր քանքարն (Մատթ. ԺԸ. 23—35). 22
22. Սաղմոս ԽԱ. 23
23. Սաղմոս ՃԳ. »
24. Առակ սերմանահանին (Մատթ. ԺԳ. 1—10). 25
25. Սամարացին ողորմած (Ղուկ. Ժ. 27—38) 26
26. Վասն բժշկութեան ամենայն ցաւոց (Մատթ. Ը.). »
27. Վասն վարձկանութեան մշակացն (Մատթ. Ի. 1—16). 28
28. Սաղմոս Ը. 29
29. Այլ բժշկութիւնք Յիսուսի (Մատթ. Թ.) 30
30. Վասն առաքելոցն իշխանութեան (Մատթ. Ժ.) 32
31. Սաղմոս ՂԶ. 34
32. Առակ որոման (Մատթ. ԺԳ. 24—30) 34
33. Վասն զտազանտան տալոյ (Մատթ. ԻԵ. 14—31) 35
35. Աւետարան ըստ Մատթէոսի գլուխ ԺԱ. 36
35. Մեծատունն և Ղազարոս (Ղուկ. ԺԶ. 19—31) 37
36. Սաղմոս ՃԼԶ. 38
37. Վասն կոչեցելոց ի հարսանիս (Մատթ. ԻԲ. 2—14 39
Եղիշէ 40—90
Բառացուցակ և քերակ. կանոններ 91—158
Այբբենական բառացուցակ 159—186

ՎՐԻՊԱԿՆԵՐ

Էջ	Տող	Տպւած է	պէտք է լինի
8	վերից 16	դայլս	գայլս
10	վերջին տող	իմաստուքն	իմաստունքն
15	վերից 6	երդոց	երգոց
18	ներքևից 11	իցենք	իցեն
25	վերից 17	ամպարիշտք	ամբարիշտք
26	» 6	անձն է	անձնէ
29	» 20	տղայոց և	տղայոց
41	» 5	զդատառնութիւե	զդառնութիւն
44	» 7	յամս	ցամս
45	» 11	անհաւորն	անհաւոր
46	» 22	դելս	գելս
48	ներքևից 5	հեռաւսրս	հեռաւորս
49	վերից 13	«Աստուածքն,	«Աստուածքն
50	ներքևից 4	քաբշ	քարշ
52	» 7	աւեբակած	աւերակաց
52	» 5	արքաւնի	արքունի
53	վերից 15	հառանել	հասանել
57	ներքևից 9	դա պարտութեան	դատապարտութեան
60	» 15	տ սին	տեսին
62	» 10	այս	այս .
63	վերից 11	կռապաշտութեանցն	կռապաշտութեանն
64	» 5	զփառախտան	զՓառախտան
70	» 7	Հ աման	Հրաման
70	ներքևից 9	զօ օքն	զօրօքն
73	վերից 10	պատրասոի	պատրաստի
73	ներքևից 13	հ ռաւոր ց	հեռաւորաց
75	վերից 15	առհ սարակ	առհասարակ
76	» 18	զխորակումն	զխորտակումն
82	վերջին տող		զի ի պատուոյն
96	վերից 7	առնուլու՝	առնուլ՝
96	» 20	թարգմանւում	թարգմանւում է
96	» 36	եկեաց	եկաց
107	ներքևից 7	արո՛ք	արո՛ւք
151	» 5	ՎՑԵՐՈՐԴ	ՎԵՑԵՐՈՐԴ
152	վերից 5	խիսա	խիստ
154	ներքևից 12	frsիfwr	frsիկwr
154	» 13	Ցիfն	Ցինfն
182	առաջին տող	զերմ	ջերմ

ԳԻՆՆ Է 60 ՌԻԱԼ ԱՆԿԱԶՄ